

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
KURUMLAR SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

ELAĞIĞ'DA YARIM KALMIŞ PROJELERİN
SOSYAL MALİYETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
Prof. Dr. Y. Cemalettin ÇOPUROĞLU **Oktay YAVUZ**

2010

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
KURUMLAR SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

ELAZIĞ'DA YARIM KALMIŞ
PROJELERİN SOSYAL MALİYETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Y. Cemalettin ÇOPUROĞLU

HAZIRLAYAN
Oktay YAVUZ

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. **Prof. Dr. Y. Cemalettin ÇOPUROĞLU**

2. **Yard. Doç.Dr. Süleyman İLHAN**

3. **Yard. Doç.Dr. Cem AYDEN**

4.

5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulununtarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
Elazığ'da Yarım Kalmış
Projelerin Sosyal Maliyeti

Oktay YAVUZ

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalı
2010; Sayfa:178 +XVI

Elazığ, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar ekonomik, sosyal ve kültürel gelişim açısından jeostratejik konumunu ve önüne çıkan fırsatları tam olarak değerlendirebildiğini söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte Doğu Anadolu illeri arasında iyi bir gelişmişlik seviyesi yakalamış ancak, Türkiye genelinde ortalama bir seviyede kalmıştır.

Avrupa Birliğine girme sürecinde olan ülkemizde Elazığ, Avrupa Birliği kriterlerine uyum aşamasında önüne çıkan imkânları en verimli biçimde kullandığı takdirde; İlin ekonomik, sosyal ve kültürel dokusu bütünüyle hızlı bir gelişme göstereceği beklenmektedir. Elazığ var olan tüm güzelliklerine böylesi bir görüntüyü de ekleyerek, çağdaş ve modern bir kent olmanın avantajlarını yakalayacaktır. Bu bağlamda ilin gelişme ivmesi yukarıya doğru devamlı artış göstereceği şüphesizdir.

Elazığ'ın başlangıçta 5084 sayılı Teşvik Yasası dâhilinde olmaması İl'e gelecek yeni yatırımları önemli ölçüde engellemekte ve diğer illerle arasında haksız rekabet oluşmasına neden olmakta idi. Bu durum İlin geleceği açısından büyük dezavantaj teşkil etmekte olup; Teşvik yasasına dâhil edilmesi ile birlikte bu sıkıntı az da olsa giderilmiştir.

Ülkemizin ve Elazığ'ın en önemli problemi olan işsizliğin önüne geçebilmek için ise işgücü piyasasının ihtiyaçları belirlenerek, eğitim-istihdam ilişkisinin kurulması gerekmektedir. Bu bağlamda kalkınmada en önemli unsurun beşeri sermaye olduğu gerçeğinden hareketle, bütçeden eğitime ayrılan payın mutlak surette arttırılması kaçınılmazdır.

Elazığ'ın gelişip kalkınmasında il potansiyellerinin en iyi şekilde değerlendirilmesinde, mevcut kaynakların verimli ve gerçekçi kullanımı ve bunlara dayalı olarak küçük ve orta ölçekli sanayinin desteklenmesi ve geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bunun için de, mevcut sanayi yapısı profilinin ortaya konulması, gelişme imkân ve kabiliyetinin belirlenmesi, geleceğe yönelik yeni yatırım hedef ve stratejilerin tasarlanması ve uygulanması da üzerinde ciddiyle durulması gereken hususların başında gelmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Yatırım, Sosyal Maliyet, Sosyal Fayda, Sermaye, İstihdam, İşsizlik.

SUMMARY**Master Thesis****Social Cost Of Half****Unfinished Projects In Elazığ****Oktay YAVUZ****The University Of Firat****The Institute Of Social Science****The Department Of Sociology****Institutions Department Of Sociology****2010; Page:178 +XVI**

Elazığ, the establishment of the Republic to the present economic, social and geo-strategic position in terms of cultural development and the opportunities in front of a full assessment is not possible to say can. However, between the East Anatolian provinces caught a good level of development, but remained at a level the average in Turkey.

Sure to enter the European Union that our country Elazığ, compliance with European Union criteria in the preliminary stage, the possibility to use the most efficient way if; province's economic, social and cultural fabric of the whole will be showed a rapid development. Such that all the beauty there to Elazığ and include the image of contemporary and modern will enjoy the advantage of being a city. In this context, the upward momentum of development of the province continued to show growth is indispensable.

Elazığ's Incentives Act No. 5084 in the first place not within the province substantial new investments in the future to prevent unfair competition between and with other provinces to cause, respectively. This situation for the future of the province and constitutes a major disadvantage; subsidies to be included in the law, albeit with less of this problem has been corrected.

Our country and Elazığ's most important problem of unemployment which can help to prevent the labor market needs to be determined, training-employment relationship should be established. In this context, the most important factor in

development of human capital to move from the fact that, from the budget allocated to education increased the absolute is inevitable.

Elazığ's development potential and development of the province in the best way for evaluating existing resources and their efficient and realistic use of small and medium-scale industry based on support and development is of great importance. For this, the existing industrial structure to be put in the middle of the profile. Determination of development capabilities, the new investment objectives and strategies for the future design and implementation should focus on it seriously is one of the issues.

KEY WORDS: Investment, Social Cost, Social Benefit, Capital, Employment, Unemployment.

İÇİNDEKİLER

Özet		II
SUMMARY		IV
İÇİNDEKİLER		VI
ÖNSÖZ		XV
GİRİŞ		1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.	YATIRIM KAVRAMI EKONOMİK VE TOPLUMSAL ETKİLERİ.....	3
1.1.	Yatırım.....	3
1.2.	Yatırımların Özellikleri	4
1.3.	Yatırımın Sosyal Anlamı ve Etkisi.....	5
1.4.	Yatırım ve Göç.....	17
1.5.	Toplumsal maliyet.....	19
1.5.1.	Fayda-Maliyet Analizinin Tanımı ve Amacı.....	20
1.5.2.	Fayda-Maliyet Analizinin Uygulanması	21
1.5.3.	Kamu Hizmetlerinden Doğabilecek Fayda ve Maliyetler	22
1.5.4.	Kamu Hizmetlerinden Doğabilecek Faydalar.....	22
1.5.5.	Kamu Hizmetlerinde Fayda-Maliyet Analiziyle En Uygun Projenin Seçimi	23
1.5.6.	Kamu Hizmetlerinin Planlanmasında Fayda-Maliyet Analizini Zorlaştıran Etmenler	25
1.5.7.	Fayda ve Maliyelerin Ölçülmesinde Gölge Fiyatlar ve Fırsat Maliyetleri.....	28
1.5.8.	Kamu Hizmetlerinin Planlanmasında Fayda-Maliyet Analizinin Uygulanabilirliği	34
1.5.9.	Kamu Hizmetlerinin Seçiminde Fayda-Maliyet Analizinin Sağladığı Katkıları	36
1.6.	İşsizlik Rakamları.....	38

1.7.	Diğer Maliyetler	38
1.8.	İşsizliğin Psikolojik Sonuçları Ve Toplumsal Maliyeti	39
1.8.1.	Sağlık Sorunları.....	40
1.8.2.	Psişik Sorunlar	41
1.8.3.	Toplumsal Maliyet Yaratıcı Etkiler.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

2.	ELAZIĞ İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	44
2.1.	İlin Ülke ve Bölge İçindeki Yeri.....	44
2.2.	Tarihi Ve Coğrafi Yapısı.....	44
2.3.	Nüfus Durumu.....	45
2.4.	İdari Durumu.....	48
2.5.	Ekonomik Durum.....	49
2.5.1.	Tarım	49
2.5.2.	Bitkisel Üretim.....	52
2.5.2.1.	Kayısı Üretimi ve Pazarlaması	54
2.5.2.2.	Üzüm Yetiştiriciliği (Bağcılık) ve Pazarlaması	54
2.5.3.	Hayvancılık	58
2.5.3.1.	Elazığ İlinde Et ve Et Ürünleri Pazarlaması	60
2.5.3.2.	Elazığ'da Süt ve Süt Ürünleri Pazarlaması.....	62
2.5.3.3.	Elazığ İlinde Bal Üretimi ve Pazarlaması.....	65
2.5.4.	Elazığ'da Su Ürünleri ve Üretim Miktarları.....	67
2.5.5.	Tarıma Hizmet Sağlayan İlgili Kuruluşlar.....	69
2.5.5.1.	DSİ IX. Bölge Müdürlüğü.....	69
2.5.6.	Sanayi	70
2.5.6.1.	Keban Barajının Yapımından Önce Sanayinin Gelişimi	73
2.5.6.2.	Keban Barajının Yapımından Sonra Sanayinin Gelişimi	74

2.5.6.3.	İmalat Sanayi.....	76
2.5.6.4.	Madencilik - Yer Altı Kaynakları.....	77
2.5.6.5.	Enerji	78
2.5.7.	Ticaretin Gelişimi	79
2.5.7.1.	İç Ticaretin Gelişimi	79
2.5.7.2.	Dış Ticaretin Gelişimi:	84
2.5.8.	Hizmetler	84
2.5.8.1.	Altyapı (Ulaştırma – Kentleşme - Haberleşme)	84
2.5.8.2.	Ticaret ve Finans Sektörü.....	86
2.6.	Sosyal Durum.....	87
2.6.1.	Eğitim	87
2.6.1.1.	İlköğretim Öncesi, İlköğretim ve Orta Öğretim.....	87
2.6.1.2.	Yükseköğretim	93
2.6.1.3.	Yerleşim Durumu	94
2.6.1.4.	Fakülteler, Yüksekokullar, Enstitüler ve Araştırma Merkezleri.....	94
2.6.1.5.	Rektörlüğe Bağlı Birimler.....	96
2.6.2.	Sağlık	96
2.6.2.1.	Fırat Tıp Merkezi (Fırat Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi)	97
2.6.3.	Konut	98
2.6.4.	İstihdam Durumu	99
2.6.5.	Demografik Yapıdaki Gelişim.....	101
2.6.5.1.	Nüfus Hareketleri.....	101
2.6.5.2.	Nüfus Büyüklüğü ve Nüfus Artış Hızı.....	103
2.7.	Kültür.....	105
2.8.	Turizm	109
2.9.	Çevre.....	111

2.10.	İlin Gayri Safi Yurtiçi Hâsılasının Gelişimi Ve Gelişmişlik Performansı.....	112
2.10.1.	Gayri Safi Yurtiçi Hâsılasının Yıllara ve Sektörlere Göre Büyüme Hızları	113
2.10.2.	Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları	116
2.10.3.	İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılmasına Göre Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.....	117
2.10.4.	İlin Gelişmişlik Performansı	120
2.11.	Elazığ İli; Kuvvetli - Zayıf Yönler - Fırsatlar ve Tehditler	124
2.11.1.	Güçlü yönler.....	125
2.11.2.	Zayıf Yönler	125
2.11.3.	Fırsatlar	126
2.11.4.	Tehditler.....	126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.	İhtiyaç – Sorun Ve Öneriler.....	127
3.1.	İl Ekonomisinde Önemli Yer Tutan Sektörlerde İhtiyaç Ve Öneriler	127
3.1.1.	Tarım Sektörü	127
3.1.1.1.	Bitkisel Üretim.....	127
3.1.1.2.	Hayvancılık	129
3.1.1.3.	Ormancılık	130
3.1.1.4.	Su Ürünleri:.....	131
3.1.2.	Sanayi Sektörü	132
3.1.3.	Madencilik Sektörü	134
4.	Proje Bazında Sorun ve Öneriler ile Geç Bitirilmiş Yatırımlar	135
4.1.1.	Yeni Sulama Projelerinin Yatırım Programına Alınması ve Programda Olan Sulama Projeleri.....	135
4.1.2.	İmalat, Hayvan Ürünleri ve Besi Organize Sanayi Bölgelerinin Genişleme ve Alt Yapı Yatırımları	135
4.1.3.	Merkez Spor Salonu ile Kapalı Yüzme Havuzu İnşaatları.....	136
4.1.4.	Devlet ve İl Yollarının Bölünmüş Yol Olarak İslah Edilmesi Çalışmaları ..	136

4.1.5.	Sağlık Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Kapsamında Çocuk Hastanesi İle Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanelerinin Kurulması	137
4.1.6.	Harput'un Korunması, Geliştirilmesi ve Gelecek Kuşaklara Aktarılması Projeleri.....	137
4.2.	Bitirilmesi Gecikmiş Yatırımlar.....	138
4.2.1.	Elazığ Havaalanı Pistinin Büyütülmesi ve Havalimanına Dönüştürülmesi .	138
4.2.2.	Güney Çevre Yolunun Bitirilmesi	140
4.2.3.	Konut Yapımının Desteklenmesi	140
4.2.4.	Elazığ'ın Doğal Gaz Kullanımından Faydalandırılması.....	141
4.2.5.	FTM Fırat Tıp Merkezi	141
5.	Elazığ'da Yarım Kalmış ve Gecikmiş Yatırımlar	142
5.1.	Sodyum Bikromat Tesisi	142
5.2.	Kuzova Projesi	144
6.	Yarım Kalan Yatırımların Maliyeti.....	146
6.1.	Yarım Kalan Projelerin Bitirilmesi Halinde İl'e Etkileri	149
	SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	164
	KAYNAKÇA.....	167
	ÖZGEÇMİŞ	178

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ekonomik Faaliyete Göre Sabit Fiyatlarla GSYİH ve İstihdam Edilen Nüfus	46
Tablo 2: Yıllara göre nüfus	46
Tablo 3: Sayım yıllarına göre ülke, bölge ve Elazığ Nüfusu ile yıllık nüfus artış hızları	47
Tablo 4:İBBS' YE göre Ülke, Bölge ve Elazığ Nüfusu İle Yıllık Nüfus Artış Hızı	47
Tablo 5: İBBS' YE göre Ülke, Bölge ve Elazığ Nüfusu İle Yıllık Nüfus Artış Hızı ...	48
Tablo 6: Kamu Kuruluşları	49
Tablo 7: Elazığ ilinin idari durumu	49
Tablo 8: Elazığ İli Arazi Varlığı	50
Tablo 9: Elazığ ve Çevre İllerde Ekonomik Olarak Sulanabilir Arazi Miktarları	50
Tablo 10: Tarımda İşletme Büyüklüğü ve Arazi Edinim Biçimi.....	51
Tablo 11: Tarla Bitkileri Üretimi	52
Tablo 12: Meyvecilik	53
Tablo 13: Sebzecilik.....	53
Tablo 14: Türkiye ve Elazığ'daki Bağ Alanları ve Üretim Miktarları	56
Tablo 15: Elazığ'daki Bağ Alanları ve Üzüm Üretim Miktarları	57
Tablo 16: Büyükbaş Hayvan Varlığı	58
Tablo 17: Küçükbaş Hayvan Varlığı	58
Tablo 18: Kümes Hayvan Varlığı	59
Tablo 19: Hayvansal Üretim Miktarları	59
Tablo 20: Arıcılık.....	60
Tablo 21: İldeki tarımsal ve zirai işletme sayıları.....	60
Tablo 22: 1990-2000 Yılları Arasında Türkiye ve Elazığ Et Üretimi	61
Tablo 23: 1990-2000 Yılları Arasında Türkiye ve Elazığ Süt Üretimi	64

Tablo 24: Türkiye ve Elazığ İlindeki Bal Üretimi	66
Tablo 25: Türkiye, Doğu Anadolu Bölgesi ve Elazığ Orman Varlığı (hektar)	67
Tablo 26: Balıkçılık	68
Tablo 27: İşletmeye açılmış sulama tesisleri (DSİ)	70
Tablo 28: Elazığ'da Sanayi Tesislerinin Kuruluş Yerlerine Göre Dağılımı	72
Tablo 29: Şirketlerin dağılımı	80
Tablo 30: Sanayi Tesislerinin Kuruluş Yerine Göre Dağılımı	80
Tablo 31: Kuruluş Türüne Göre Üye Dağılımı	81
Tablo 32: Banka Sayıları	82
Tablo 33: Vergi Mükellef sayıları	82
Tablo 34: Genel bütçe vergi gelirleri (bin YTL)	83
Tablo 35: Tarımsal Amaçlı Kooperatiflere Ait Değerlendirmeler	84
Tablo 36: (2007 – 2008 Öğretim Yılı) Örgün ve Yaygın Eğitim Kurumları Türkiye Elazığ Karşılaştırma	89
Tablo 37: Okul, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayıları	89
Tablo 38: Örgün Eğitim Kurumları Türkiye – Elazığ	90
Tablo 39: 2008 Yılı Milli Eğitim Yatırımları	91
Tablo 40: 2008 - 2009 Eğitim ve Öğretimde Okul - Öğrenci – Öğretmen	92
Tablo 41: Sınıf Başına Düşen Öğrenci Sayısı	92
Tablo 42: Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	92
Tablo 43: Fırat Üniversitesinin 2008-2009 öğretim yılına ilişkin istatistikî bilgiler	94
Tablo 44: Sağlık İle İlgili Göstergeler	96
Tablo 45: Yıllara Göre Hasta Yatağı Sayıları	97
Tablo 46: Elazığ İlinde Konutun Mülkiyet Durumu – 2000	99
Tablo 47: İşsizlik ve işgücü	99
Tablo 48: Elazığ'ın Sayım Yıllarına Göre İşgücü Durumu 1980 – 2000	100
Tablo 49: Elazığ'da ekonomik faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfus 1980 – 2000.....	101

Tablo 50: Elazığ'da Sayım Yıllarına Göre Kent, Kır Nüfusu ve Yoğunluk (1927 – 2008)	102
Tablo 51: Doğum Yerine Göre Nüfus (1935-2000)	103
Tablo 52: Elazığ'da Çalışmama Nedenlerine Göre İşgücünde Olmayan Nüfus	104
Tablo 53: Sosyal güvenlik kurumları itibarıyla aktif sigortalı ve aylık alanlar	105
Tablo 54: İldeki Bazı Kültürel Değerler	107
Tablo 55: Tarihsel Değere Sahip Yerler	108
Tablo 56: İldeki Spor Tesisleri	108
Tablo 57: Elazığ'daki Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri.....	109
Tablo 58: Sivrice'deki Turizm Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri	110
Tablo 59: Turizm İşletme Belgeli Yeme-İçme-Eğlence Tesisleri	110
Tablo 60: Turist Girişleri (2005-2007).....	111
Tablo 61: Elazığ ve Çevre İl Merkezlerinde Yerleşim Alanı Olarak Kullanılan Verimli Topraklar	112
Tablo 62: Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın Yıllara Göre Büyüme Hızları 1987-2000 ...	114
Tablo 63: Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın Sektörel Büyüme Hızları (1987- 2000 Dönemi: Yıllık Ortalama Yüzde)	114
Tablo 64: Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın Yıllara Göre Sektörel Yapı ve Büyüme hızları	115
Tablo 65: Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın Sektörel Dağılımı (1987 Yılı Sabit fiyatlarla) ..	116
Tablo 66: Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları	117
Tablo 67: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması Düzey-2'lere Göre Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	119
Tablo 68: Elazığ İli Gelişmişlik Performansı 2003 Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003) 81 il içinde	120
Tablo 69: Elazığ'ın 1973-2003 Yılları Arasındaki Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumu	122
Tablo 70: Elazığ'ın Kişi Başına GSYİH Yıllara Göre Gelişimi ve Türkiye ile Mukayesesi	122

Tablo 71: Kişi Başına Düşen Banka Mevduatının Türkiye ve Bölge İle Karşılaştırması	123
Tablo 72: Mevduat / Milli Gelir Oranı.....	123
Tablo 73: Kişi Başına Düşen Banka Kredilerinin Türkiye ve Bölge İle Karşılaştırması	123
Tablo 74: Kredi/Milli Gelir Oranı.....	124
Tablo 75: Kredi / Mevduat Oranı.....	124
Tablo76: 2008 yılı kent içi karayolu ulaşımı.....	137
Tablo 77: Havaalanı ile ilgili bilgiler.....	139
Tablo 78: Elazığ Havaalanı Yolcu Trafiğı (2008 Aralık sonu).....	139
Tablo 79:Elazığ Havaalanı Uçak Trafiğı (2007 Aralık sonu).....	140
Tablo 80: 2008-09 Yılı Jandarma Bölgesi Genel Asayiş Olayları.....	154
Tablo 81: 2008-09 Yılı Emniyet Bölgesi Genel Asayiş Olayları.....	154
Tablo 82: 2008 – 09 Yılı Emniyet Bölgesi Asayiş Suçları	155

ÖNSÖZ

Elazığ, bölgesinin coğrafi olarak stratejik kapısıdır. Kültürel birikimi açısından birçok ili geride bırakan, fakat ekonomi ve şehirleşmede, Keban barajının istatistiki etkisinin aksine, komşu illerinin çok gerisinde kalmış ve daha kötüsü gelecek için ümitlerini adeta yitirmiş bir şehir görüntüsü vermektedir.

Komşu illerimiz de ki insanlar bir araya gelerek üretime, yatırıma, istihdama dönük faaliyetler içine girerek şehirlerine ve insanlara ciddi menfaatler sağlamaktadırlar. Elazığ’ da ise genel anlamda böyle bir birlik ve beraberlik maalesef yoktur. Durum böyle olunca üretime dönük yatırım yapılmamaktadır. Bunun neticesinde kaybeden Elazığ ve Elazığ insanı olmaktadır.

Ancak Elazığ ve çevresinde özellikle gayrimenkule (konut, arsa, arazi vs.) yapılan harcama veya bunları edinme yatırım olarak görülmüştür. Bölge insanı yatırım denince gayrimenkul edinmeyi düşünmüştür. Bu hareket ise yatırımın iktisadi ve sosyolojik tanımına uygun bir hareket olmadığı görülmektedir. Bunun en temel göstergesi bölge insanının büyük bir bölümünün kamu sektöründe (işçi-memur olarak) çalışmasıdır. Özel sektöre ait işletme fabrika gibi yatırımların sayısının az olması gösterilebilir. Yine bu çerçevede emlak fiyatlarının çeşitli yıl ve dönemlerde yaşanan ekonomik krizlere rağmen düşmemesi, 400.000 – 500.000 Türk Lirasını bulan emlak fiyatlarından bu durumu çıkarmak da yine mümkündür.

Yine bu konuyla doğrudan ilişkili olan Elazığ’da yarım kalmış ve gecikmiş projelerin sosyal maliyeti konusu da bu çalışmada ele alınmıştır. Özellikle Sodyum Bikromat Fabrikası ve Kuzova Sulama Projesi bu çerçevede ele alınmıştır. Adı geçen yatırımlardan birinin hiç üretim yapamadan kapatılması, bir diğerinin 25 yılı aşkın bir süredir bitirilmemiş bir yatırım projesi olması Elazığ’ı ekonomik kayba uğratmıştır. Proje bitmiş olsaydı Kuzova’da yaklaşık 50 bin hektarlık alan sulu tarıma kavuşmuş olacaktı ve böylece de ülke ve Elazığ ekonomisine ciddi artı değer katacaktı. Tarım sanayiye tetikleyecek ve sanayi geliyecekti. Elazığ’ da bulunan sanayi ve gıda sektörü de yerini alacaktı. Ancak yatırımın çeşitli nedenlerle bitirilememiş olması tüm bunların gerçekleşmesine engel olmuştur. İlin ciddi manada ekonomik kayba uğramasına ve toplumsal açıdan il insanının kayba uğramasına neden olmuştur.

Sodyum Bikromat Fabrikasının hikâyesi ise insan evladının dayanamayacağı türden bir “ölü” yatırımdır. Fabrika üretime başlamış olsa direkt ve endirekt toplam istihdam etkisi 12-13 bin insanı istihdam edebilecek bir yatırım olacaktı. Böyle bir

fabrikanın üretime başlamadan kapatılmış olması Elazığ'ı çok ciddi değer kaybına uğratmıştır. Toplumsal bakımdan üretime başlanmış olsa idi, istihdam yaratacak bir fabrika olacaktı. Ancak hiçbir üretim yapılmadan kapatılmış bir fabrika, ölü bir yatırım olmuştur.

Bu tip ölü veya gecikmiş yatırımların sosyal maliyetinin açığa çıkarılacak sosyolojik çalışmaların yapılması toplumsal bir ödevdir. Bu çalışmada bu hassasiyetle hareket edilmiştir.

Yapılan bu çalışmanın son haline ulaşılmasına kadar pek çok yardım alınmıştır. Bu çerçevede desteğini hiçbir zaman esirgemeyen hayat arkadaşım Kader YAVUZ'a, YAVUZ ailesine, teknik desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşım Kürşat ARSLAN'a, her konuda yardımlarını esirgemeyen Sosyoloji Bölümü hocalarıma, yapılan çalışmanın her aşamasında yakından ilgilenen ve bu uğurda yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım ve hocam Prof.Dr. Y. Cemalettin ÇOPUROĞLU' na teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

GİRİŞ

Elazığ doğal yapısı ve jeopolitik konumu ile müteşebbis insanı mevcut, emek problemi olmayan bir şehir olmasından dolayı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin coğrafi olarak stratejik kapısı olma görünümündedir.

Bu çalışmanın konusu; ‘Elazığ’da Yarım Kalmış Projelerin Sosyal Maliyeti’ üzerine sosyolojik bir araştırmayı teşkil etmektedir.

Bu araştırma, bazı varsayımların test edilmesi ve mevcut durumun tespitiye yöneliktir. Araştırmada, Elazığ’da yarım kalmış projelerin bitirilmesi ve üretime yönelik faaliyete girişilmesi halinde İl’in ve ilde yaşayan insanların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumlarının yansıtılması ve toplumsal değişimdeki rolü ortaya konmaya çalışıldı.

Emek, sermaye, girişim ve doğal kaynaklardan oluşan dört temel üretim faktörü ile çağdaş dünyanın ekonomik olgularını açıklayabilmek çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Çünkü sanayileşmiş toplumların gelişmişliğini sadece fiziki sermaye birikimiyle ve az gelişmiş toplumların gelişmemelerini de yalnızca fiziki sermaye yetersizliği ile açıklamak mümkün değildir. Bu nedenle ekonomik gelişmeye ve büyümeye doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunan, her türlü maddi ve maddi olmayan; politik, örgütsel, çevresel, entelektüel, kültürel, beşeri, bilimsel, teknolojik ve sosyal unsurlar sermaye olarak kabul edilmektedir.

Bu nedenle, söz konusu faktörlerin doğrudan ekonomik etkilerinin yanında, kendi aralarında karşılıklı etkileşim halinde olduğu dikkate alınarak, Elazığ’ın ekonomik kalkınma ve büyüme programlarının, sosyal politikalarla eş güdümlü olarak ele alınması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, özellikle Elazığ’ın ekonomik sorunlarına yaklaşımda dikkatleri farklı bir bakışla, uzun vadeli içsel büyüme teorileri kapsamında yeni kavramlara ve olgulara çekebilmektir. Bu hedef doğrultusunda sosyal sermaye olgusu; tanımı, özellikleri, kaynakları ve ekonomik etkileri itibariyle ele alındı ve Elazığ’ın bu alandaki konumu irdelendi.

Yapılan çalışma ile teorik olarak yatırım kavramını açıklığa kavuşturduktan sonra Elazığ ili hakkında genel bilgiler ve mevcut durum açıklanmaya çalışılmıştır.

Teorik bölümün birinci ana başlığı altında yatırım kavramı açıklanmıştır. Daha sonra yatırımın özellikleri ve özellikle yatırım kavramının sosyal anlam ve etkisi açıklanmıştır. Aynı bölümde yatırımın göç ile ilişkisi, toplumsal maliyet, fayda maliyet analizi, kamu hizmetleri, kamu hizmetlerinden doğacak fayda maliyetler, işsizlik ve rakamları, işsizliğin psikolojik sonuçları ve toplumsal maliyeti konularına yer verilmektedir. İkinci başlık altında Elazığ ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Aynı bölümde ildeki kamuya ve özel sektöre ait genel değerlendirme ve mevcut durumunu anlatan tablolar verilmiştir. Üçüncü başlık altında ihtiyaç sorun ve önerilerden bahsedilmiştir. Dördüncü başlık altında çalışmanın esasını teşkil eden sodyum bikromat ve kuzova projeleri teşkil etmesine rağmen yine bitirilmesi gecikmiş havaalanı, çevre yolu, doğal gaz ve konut projelerinin zamanında bitirilmemesinden dolayı uğranılan sosyoekonomik etkilerine değinilmiştir ve yine özellikle araştırmanın temelini teşkil eden ölü ya da yarım kalmış yatırımlar anlatılmıştır. Beşinci başlık altında Elazığ'da yarım kalmış yatırımlar olan kuzova ve sodyum bikromat projelerinden bahsedilmiştir. Altıncı başlık altında söz konusu yarım kalan yatırımların maliyeti ve bitirilmeleri halinde ile etkileri ekonomik, kentleşme, göç, tüketim etkisi, refah etkisi, sosyal hareketliliğe etkisi, eğitime etkisi, demografik etkisi konu edinmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YATIRIM KAVRAMI EKONOMİK VE TOPLUMSAL ETKİLERİ

Bu bölümde yatırımın anlamı açıklanıp ekonomik ve sosyal etkileri üzerinde durulacaktır.

1.1. Yatırım

Yatırım, belirli bir kaynağın ya da değer, gelir sağlamak amacıyla kalıcı bir biçimde kullanılmasıdır. Tüketim kavramından temel farkı, kullanılan kaynak ya da değer, işlem sonunda tükenmemesidir.

Yatırım harcamasının sonucunda ortaya çıkan yatırım, orta ve uzun dönemde getiri sağlamaya devam eder. Dar anlamda yatırım, yatırım mallarının satın alınması şeklindeki yatırım harcamasıdır. Geniş anlamda ise verimliliğin artırılması amacıyla insan kaynaklarına yapılan harcamalar da yatırım olarak kabul edilmelidir.

Bir bölgeye yatırım yapılması demek söz konusu bölgeyi sadece ekonomik anlamda değil sosyolojik, toplumsal, kentleşme v.s. alanlarda da etkilemesi demektir.

Yapılması düşünülen bir ürünün, yatırım, üretim ve tüketici tarafından kullanılması aşamaları teknik, iktisadi, hukuki ve mali çalışmaları gerektirir. Yeni bir ürünün ilk ortaya konulması teknik çalışmalarla olur ve bir örnek başka bir deyişle prototip ortaya çıkar. Bu ürünün sürekli üretimine geçilmesi ve dağıtımı, ne kadar üretilecek, ne kadar kar getirebilecek gibi sorunların yanıtlanması ekonomik çalışmalar gerektirir. Bu iktisadi olgu, bir hukuk düzeni çerçevesinde gelişir. Özellikle, günümüzde uydu teknolojisindeki gelişmeler ve ülkelerin dışa açılmaları, giderek etkisini arttıran küreselleşme olgusunun da katkısı ile hukuk düzenini sürekli bir arayış ve yenilenme içine girmek zorunda bırakmaktadır (Güvemli, 2001:1).

Bu gelişmeler karşısında teknik, iktisadi, hukuki ve mali çalışmalar akışı içinde, önemi gelecekte en fazla artacak olgu belki de hukuk düzeni olacaktır.

Ülke açısından yatırım geniş anlamı ile yatırımdır. Bu anlamda yatırım, ülkede bir dönem içinde üretilen ve dışalım yapılan mallardan tüketilmeyerek ve dışsatımı yapılmayarak sonraki döneme aktarılan bölümdür. Aynı açıdan yatırımın ülkenin üretim gücüne yapılan eklemeler olarak tanımlandığı da görülmektedir. İşletme seviyesinde ise işletmelerin üretim güçlerinde (kapasite) artış ya da süreklilik sağlanması yatırım olarak

belirlenmektedir. Ancak sadece duran varlıklar değil, dönen varlıklar da yatırım kapsamı içinde yer almaktadır.

Yatırım kavramı üzerine açıklamalar yapılırken kalkınma kavramına da değinmek yerinde olacaktır. Genel bir tanımlamayla kalkınma, bir ulusun arzu edilen şekilde ekonomik gelişme süreci ortaya koyabilmesi amacıyla, ulusal ekonomiyi bir bütün olarak düzenlenmesidir. Daha geniş anlamda kalkınma, bir toplumda ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda arzu edilen her türlü değişme ve gelişme olarak tanımlanabilir. Tarihsel olarak kalkınma, azgelişmiş denilen ülkelerde ortaya çıkan büyük ölçüde beşeri acıların azaltılması ve maddi refahı arttırmaya yönelik potansiyelin harekete geçirilmesi anlamını içermektedir (Gasper, 1995: 209; http://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi). Kalkınma, ülkelerin ulaşmaya çabaladığı bir hedef ve aynı zamanda nedensel ilişkileri içeren bir süreçtir (Ingham 1995:33; http://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi).

İnsan eksenli bir tanımlamayla kalkınma, insan kişiliğinin gerçekleştirilmesi için gerekli koşulların yaratılması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda kalkınma, insanların yoksulluk, işsizlik ve eşitsizliğinde ortaya çıkan bir azalma kriterlerine bağlı bir kavram olarak değerlendirilebilir (Seen 1972: 1; http://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi).

İşletme açısından yatırım ülke açısından her zaman yatırım sayılmayabilir. Örneğin bir üretim gücünün işletmeler arasında el değiştirmesi bu üretim gücünü elde eden kuruluşlar açısından bir yatırımdır. Ülkenin üretim gücüne bir ekleme yapılmadığından bu el değiştirme bir yatırım niteliği taşımayacaktır. Çünkü var olan kapasitenin el değiştirmesi, arz açısından ülkede bir değişikliğe yol açmamakta, piyasada bir artış sağlamamaktadır.

1.2. Yatırımların Özellikleri

Yatırım, sermayenin bir varlığa bağlanmasıdır. Parasını kullanarak yatırım yapan işletme, varlıklar satın alır. Bu varlıklar, yeniden satılsın diye alınmamışlardır, ama üretim ve ticari çalışmalarda yararlanmak için edinilmişlerdir. O halde, yatırımlar bir yöne doğru eğilim içindedirler, bu yönden geriye dönüş zordur. Örneğin bir baraj yapımında, baraja başladıktan sonra, artık barajın bitirilmesi ve işletmeye alınması düşünülür. Ancak kimi yatırımlarda, bir bölümünün gerçekleştirildikten sonra, kalan bölümden vazgeçilmesi de söz konusudur. Kimi kez de, gerçekleştirilen yatırımın kısa

süre içinde elden çıkartılması gereği ile karşılaşılabılır. Bu durumda, bu varlıkları satın alanın, ilk sahibinden daha verimli ya da başka amaçla kullanabilmesi gerekir (Güvemli, 2001:5).

Sermayenin varlıklara bağlanması, gelecekte kimi avantajlar ve kazançlar sağlanması amacıyla yapılır. Örneğin, yukarıda ele alınan baraj örneğinde, baraj yatırımı ile elektrik üretimi amaçlanmaktadır. Yatırım elektrik satışlarından sağlanan kazancın barajın yatırım tutarını karşılaması durumunda yapılır. Eğer fabrika yapımı söz konusu ise, üretimin satış gelirinden elde olunan kazanç ile yapılan yatırım tutarının karşılanması gerekir. Bu örneklerden de görüldüğü üzere bir yatırım kararı alınırken, yatırılan tutara beklenen kazançlar ya da avantajların kıyaslanması zorunluluğu vardır. Kimi durumlarda, kazancın ya da avantajın hesaplanmasında güçlük olabilir.

Yatırım kararına esas teşkil eden hesaplamalarda ne mal oluşlarda ne de getirilerde bir kesinlik yoktur. Bu nedenle, “bir yatırım gelecek üzerine bahis tutmaktır” özdeyişi vardır (Güvemli, 2001:7).

Hidroelektrik baraj örneği ele alınırsa, böyle bir yatırımın karlılığını değerlendirmek için, yatırım tutarı ile yatırımın getirisini karşılaştırmak, satış tahminlerine olan etkenleri gözden geçirmek gerekmektedir.

Proje ve yatırım projesi üzerine söylenebilecekler: Proje, bitiş noktası belli olan ve bağımsız bir biçimde yürütülebilir duruma getirilmiş plan olarak tanımlanabilir. Yatırım projesi ise hukuki, ekonomik, teknik ve mali yapılabilirliğe sahip bir plandır. Bu tanımlama yatırım projesinin içeriğine bağımlı kalınmış ve daha çok yatırımcı açısından yapılmış bir tanımlamadır. Ülke ekonomisi açısından da tanımlama yapılabilir. Bu açıdan yatırım projesi ise, ülke kaynaklarının belli bir süre içinde, mal ve hizmet üretilmesi açısına dönük olarak kullanılmasını öngören bir plandır (Güvemli, 2001:7). Birleşmiş Milletler Sınâî Kalkınma Teşkilatı (UNIDO) ise, yatırım projesini “bir toplumda belirli bir zaman süresi içinde, mal ve hizmetlerin üretimini artırmak için, kimi olanakları yaratma, genişletme ve/veya geliştirmeğe dönük bir öneridir.” Biçiminde tanımlamaktadır (Güvemli, 2001:9).

1.3. Yatırımın Sosyal Anlamı ve Etkisi

Sosyal sözcüğü, değerlemenin tüm toplumu esas aldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, değerlemenin ulusal yarar açısından yapılmasına olanak vermektedir.

Yatırım ulusal yarar açısından değerlendirilirken, projenin ulusal ekonomiye yaptığı net katkı, başka bir deyişle net sosyal yarar üzerinde durulur. Bu net katkı, yatırımın yarattığı sosyal yarar ile yatırımın sosyal mal oluşu arasındaki farktır. Buradaki sosyal yarar kavramı toplumu esas alacak biçimde yatırımın değerlendirilmesi ve projenin ulusal ekonomi üzerindeki etkisinin araştırılmasını içermektedir. Bununla beraber sosyal yararın, ekonomik yarardan ayrı ele alınma eğilimi vardır.

Genellikle projelerin değerlendirilmesi, yatırım konusunu doğrudan ilgilendiren, projede yer alan girdi ve çıktı verileriyle sınırlanmaktadır. Oysa sosyal yarar ve mal oluşta öncelikle bunlarla ilgili fiyatların belirlenmesi söz konusudur.

Bu fiyatlardan yararlanılarak da projenin sosyal yarar ve sosyal mal oluşu hesaplanacak bu yarar ve mal oluş arasındaki fark da net sosyal yararı ortaya koyacaktır.

Yatırımlar yapılırken ne kadar masraf olacak, yapılan masraf ne kadar sürede kâra dönüşecektir. Bunun hesabı kolaydır. Ancak bir yatırımın sosyal yararı ve bu yatırımın yarım kalması sonucu bölgenin sosyal kaybı çok büyük olmakta ve hesabı da oldukça zor olmaktadır.

Yatırım yapılan bölgede kentleşme sağlanır. Yatırımın toplumsal manada büyük etkileri vardır. Bir bölgeye yatırım yapılması demek o bölgede yaşayan insanların geçimlerini kendi bölgelerindeki fabrika ve tesislerde iş bularak sağlamaları anlamına gelir. Bu çerçevede Elazığ iline yapılacak bir yatırım bölge insanına gelir oluşturma etkisi gösterecek, refahı arttıracaktır. Göçü engelleme ve göç alma etkisi gösterecektir. Gerek bireysel gerekse toplumsal alanda özgüven sağlanacaktır. Toplum psikolojisi bu bağlamda etkileşime girerek yeni yatırımların oluşumunu arttırıcı etki gösterecektir. Toplum psikolojisi ile birlikte ele alınabilecek bir diğer kavram ise özgüven etkisidir.

Bir ülkede yatırımların özendirilmesinde uygulanan teşviklerin en önemlisi yatırım teşvik tedbirleridir. Devlet bölgeler veya iller arasındaki gelişmişlik farkını gidermek amacıyla illere farklı yatırım teşvikleri başka bir ifadeyle devlet yardımları sağlamaktadır. Yine devlet belirli sektörlerin ülke içindeki gelişmesini sağlamak amacıyla gelişmesini istediği sektörlerle (özel önem taşıyan sektörlerle) farklı teşvik tedbirlerini (destek unsurlarını) uygulamaktadır.

Yatırımların özendirilmesinde uygulanabilecek Devlet yardımları açısından Elazığ ili kalkınmada öncelikli yöre kapsamındadır.

Bir ÷lkede ekonomik gelişmenin en önemli şartlarından biri yatırımların rasyonel bir şekilde en verimli alanlara yapılmasıdır. Üretim faktörlerinin etkin ve verimli kullanımı en uygun zamanda gerekli olan yatırımların yapılması ile gerçekleşir. Ülkelerin kalkınmasındaki temel faktörlerden biri de tasarrufların başka bir ifadeyle finansal kaynakların karlı ve verimli alanlara tahsis edilmesidir.

Özgüven önemli bir kişisel özelliktir; yaşamla baş etmemizi ve sorunlarla gerçekçi bir şekilde mücadele etmemizi sağlar ve zorluklara dayanmamızı kolaylaştırır. Özgüven kazanma süreci, yaşamın önemli zorlukları ile başa çıkma gücüne sahip ve mutlu olmaya layık bir kişi olma deneyimidir. Bireyin kendisinden memnun olması, kendisi, çevresi ile barışık yaşaması ve mutlu olmasına özgüven denir. Özgüveni sağlayan para, statü, diploma ve başarı değildir. Özgüven doğuştan sahip olduğumuz bir duygu da değildir. Özgüven sonradan kazanılan bir kavramdır. Çocukluğumuzda büyüklerimizin bize olan davranış biçimleri öz güveni iyi veya kötü yönlendirir. Büyüklerimizden gördüğümüz sevgi, yakınlık ve ilgi çok önemlidir. Hayatta sevginin çok büyük yeri vardır. Hiçbir maliyeti de yoktur. Fikirlerimize ne kadar değer verildiği, önemsendiği, güven duyulduğu ile ilgilidir. Çocukken hangimize sorumluluk verilmişti. İyi bir şeyler yaptığımızda ne kadar ödüllendirildik. Yaptığımız hatalar ne kadar hoş gör÷lmüştü. İşte bunlar özgüven duymamıza neden olur. Özgüveni olmayan kişi kendinden şüphe duyar. Sevilmediğini düşünür, yalnızlık hisseder, eleştirilere karşı alıngandır. Başarısızlıktan çok korkar ve çok sık hayal kırıklığı yaşar.

Özgüven insana güç verir, enerjisini artırır ve daha fazla çaba göstermeye özendirir. Başarı için ilham kaynağıdır. Başarılarımızla gurur duymamızı ve onlardan keyif almamızı sağlar.

Bizim yaklaşımımıza bağlı olarak başka insanlar ve dışımızdaki olaylar özgüvenimizi yükseltebilir ya da bitirebilirler. Yaşama özgüvenli bir şekilde yaklaşmak ve bunu sürdürmek önemlidir. Ancak, aşırı bir güven duygusu ile hareket ederek kendimizi ve diğer insanları tedirgin etme riskini de almamak gerekir.

Özgüvenimiz olmadığında işleri yapabilme yeteneğimizden emin olamayız. Gerekli beceriye ve deneyime sahip olduğumuzu bildiğimiz halde daha önce hiç yapmadığımız bir işle karşılaştığımızda endişeleniriz. Birçok durumda, özellikle karar vermemiz, inisiyatif kullanmamız veya yeni insanları işin içine katmamız gereken durumlarda rahatsız ve huzursuz oluruz.

Buna karşın, aşırı bir güven duygusu içinde davrandığımızda; sınırlarımız olduğunu kabul etmek istemeyiz, yeteneklerimiz hakkında gerçekçi olmayan düşüncelere kapılırız. Üzerimize aşırı iş yükü alırız, böylece her zaman iyi iş yapamayız. En iyiyi bizim bildiğimizi düşünürüz, önerileri göz ardı ederiz, bize yardım etmek isteyenleri de genellikle reddederiz.

Olması gereken düzeyde bir özgüvene sahip olduğumuzda ise; en iyi için çaba göstereceğimizi ve kabul edilebilir bir sonuç ortaya koyacağımızı bilerek işleri ele alırız. Bir işi yapamadığımızda mazeret üretmek yerine yeniden denemeye başlarız. İlk seferinde tümüyle doğru olarak anlamadığımız ya da yapamadığımız bir işin dünyanın sonu anlamına gelmediğini biliriz. Hatalarımızı dert etmek yerine onlardan ders almasını becerebiliriz. Birçok durumla ve sorunla daha iyi baş edebiliriz. Özgüven hedeflerimizin peşinden giderken bize güç verir. Başarılarımızla doyum ve rahatlık hissetmemize izin verir. Özgüvenimizin güçlü olması durumunda başarı bize doğal ve doğru gelir.

Birçoğumuz, belirli zamanlarda, belirli insanlarla ve belirli durumlarda kendimizi güvenli hissederken bazı durumlarda, zamanlarda ve bazı insanların karşısında özgüvenimizi yitiririz.

Kendimize olan güven duygumuzu nelerin etkilediğini doğru anlamamız gerekir. Ne zaman kendimize olan güvenimizin en düşük olduğunu hissediyoruz? Özgüvenimizi azaltanlar nelerdir? Hangi insanlar ve hangi durumlar bizim kendimizi güvensiz hissetmemize neden oluyor? Söylenen ya da yapılanlar nelerdir? Bu sorulara cevap verirken hazır olmadığınız yeni durumlardan ya da kıyafetinizin ve dış görünümünüzün iyi olduğu zamanlardan söz edebilirsiniz. Özgüven, çoğunlukla, kendimizi nasıl hazırladığımız ve kendimizi nasıl gördüğümüz ile ilgilidir. Özgüven gelip giden, azalıp artan bir duygudur. Bazı günler kendimizi diğer günlere göre daha güvenli ve güçlü hissederiz. Bazı günlerde de kendimizi arkadaşlarımızın yanında yetersiz hissederiz veya kendi yeteneklerimizi sürekli olarak onların ki ile kıyasladığımız durumlar yaşarız.

Özgüvenimizin zayıfladığı durumlarda yapabileceğimiz ilk iş, hiç kimsenin mükemmel olmadığını kabul etmektir. Belki, başka insanların sizin sahip olmadığınız becerileri vardır. Ancak, siz de büyük olasılıkla onların yapamadığı bazı şeyleri yapabiliyorsunuz. Özellikle, onlarla rekabet edebileceğiniz alanlarda kendi yeteneklerinizi geliştirmeye odaklanın.

Özgüveni artırmanın iyi bir yolu, yaşamdaki başarılarımızı hatırlamaktır. Sahip olduğumuz tüm yeteneklerimizi, iyi kullandığımız becerilerimizi aklımıza getirelim ve güvenli davranarak kazançlı çıktığımız zamanları hatırlayalım.

Eğer, siz de özgüveninizi kazanmak ve geliştirmek istiyorsanız, yeteneklerinizi önemseyin ve kabuğunuzdan çıkın. Daha rahat ve girişken davranmayı öğrenin, fikirlerinizi daha sesli ifade edin, sorumluluklar alın, iş yaşamınızda karar alma süreçlerinde ve uygulamalarda daha aktif olarak kendinizi gösterin, enerjik olmak için bu tür insanları kendinize örnek alın, cesaretli olun, hata yapmaktan korkmayın, başarısızlıkların birer ders olduğunu ya da başarı yolunda küçük molalar olduğunu düşünün böylece elde ettiğiniz her başarıyla özgüveninizin arttığını göreceksiniz.

Özgüven kaybının sebeplerine gelince büyüklerin devamlı tenkidi, güven vermemesi, kendini aşırı derecede eleştirmek, başarısızlığı problem yapmak, hata yapma ve başarısızlık korkusudur.

Özgüven kazandıran hususlar ise, risk alma cesareti, kendini tanımak ve sevmek, hedef belirlemek, pozitif düşünmek, iyi bir iletişim kurmak, duyguları kontrol edebilmek, kendinizi iyi bir şekilde ifade edebilmek, her an öğrenmeye devam etmek, hobileri geliştirmek, güçlü yönleri öne çıkarmak, değişimi kabullenmek ve kendini geliştirmek gibi hususlardır.

Bir bölgeye özgüven sahibi insanlar tarafından yapılan veya yapılacak olan yatırımlar nüfus çekme etkisini de beraberinde getireceği gibi bölgenin göç vermesini de engeller. Göç eden insanlar ile göç etmeyen insanlar arasında yaşam kalitesi açısından ciddi farklar olacaktır. Gerek ülkenin batısına gerekse Avrupa'ya göç eden insanlarla yapılan söyleşilerde kendi memleketinde para kazanabileceği bir iş bulabilse mutlaka geri döneceğini söylemişlerdir. Bu çerçevede yapılan pek çok araştırma iş kaygısıyla göç eden insanların büyük bir bölümünün memnun olmadığını göstermiştir.

Yapılan bu yatırımlar özgüveni de olumlu yönden etkileyeceği için yastık altı olarak tabir edilen paralar yatırıma dönüşecektir. Ekonomide bunun adı çarpan etkisidir. Ekonominin gösterdiği belirtilere göre tanımlanabilen, bundan da anlaşılabilceği gibi kesin sınırları belli olmayan, ancak bazı paritelerin (milli gelir, yurtiçi hâsıla vb.) belirli seviyelerde seyretmesiyle kendini gösteren bir olgudur diyebiliriz. Paritelerin en belirginini milli gelirin devamlı ve reel olarak artmasıdır. Ekonomik kalkınmadan çeşitli anlamlar çıkarabiliriz, bu anlamları ekonomik enstrümanlardaki değişmelerden yani bazı kriterlerdeki değişmelerden bulabiliriz ama milli gelirdeki artış kişilerin yaşama

standartlarının iyileşmesi anlamına gelir. Hayat standartlarımız arttıkça, tasarruf imkânları artar, bu şekilde milli gelirin bir kısmı yatırımlara dönüşür. Bu şekilde müteşebbis ruha sahip kişilerin ortaya çıkması sağlanır. Müteşebbislerde dönen çark içerisinde kitle halindeki tasarrufları yatırımlara aktararak üretim hacimlerini arttırmaları. Burada ulusal üretimin artması için ekonomik müdahale gereklidir. Bu müdahale sayesinde birbirleriyle rekabet edebilecek düzeyde firmaların oluşması sağlanacaktır. Bu şekilde ekonomi milli bir bütünlüğe kavuşmuş olacaktır. Bunların sonucunda sanayileşme ortaya çıkacaktır, iş gücü pazarlarının kurulması ekonomik kalkınmayı temsil eden özelliklerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Kalkınma mekanizmasına değinmeden önce kalkınma için planlamanın şart olduğunu söylemek gerekiyor. Gelişmesini tamamlamış batı ekonomilerinde milli gelir yılda %2-3 artış göstermektedir. Buna bağlı olarak da nüfus artış hızı çok düşük seviyededir, böylece bu veriler de bu ülkelerin kalkındığını göstermektedir. Kalkınmış ekonomiler, uluslar arası ekonomik dayanışma fikrine bağlı olarak geri kalmış ülkelere hibe ve kredi şeklindeki yardımlarla destek olmaya çalışmaktadırlar. Bu ülkelerin yapmış olduğu yardımlarda boşa çıkmaktadır. Bunun nedeni ise kalkınma planının mevcut olmamasından dolayı bir sonuç getirememektedir. Ekonomik kalkınmanın mekanizması, yani üretim faktörlerinin birbirleri arasındaki üretim ilişkilerini, bu ilişkilerin çalışma sistemini bilmedikleri için tutarlı bir ekonomik kalkınma planı hazırlayamamışlardır. Ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için ekonomik kalkınma mekanizmasının oluşması gerekir ve buna işlerlik kazandırılmalıdır aksi halde üretime dönüşmeyen her tülü gelir, kalkınmaya katkıda bulunmayacağı gibi olumsuz bir etkiye de sahip olacaktır. Bunlardan dolayı, geri kalmış ekonomilerin kalkınmalarını bir plan çerçevesinde kalarak sapmalara fırsat vermeden yürütmeleri zorunludur.

Sanayinin gelişmemiş olması ve modern teknolojinin yokluğu, kaynakların rasyonel kullanımını olumsuz yönde etkilemektedir. Tasarrufların yetersizliği, kredi kurumlarının organize edilmemesi, bankacılık sisteminin verimli çalışmaması, vergilerin kalkınma yatırımlarını etkilemesi yani vergi sisteminin bozukluğu, girişimciyi destekleyeceği, yatırıma teşvik edeceği yerde ona ket vurucu etki yapmaktadır. Ayrıca ekonomik kalkınmanın en önemli şartı da bir ülkenin ulaşım ağının gelişmiş olmasıdır.

Ekonomik kalkınmanın başlatılabilmesi için ilk iş, ekonomik kalkınmaya engel olan faktörleri ortadan kaldırmak ve düzgün bir zemin hazırlamaktır. Bu engelleyici

faktörlerin reformlar yoluyla kaldırılabilceğine inanan görüş olduğu gibi reformlarla kaldırılmasının imkânsız olduğunu savunan görüşte vardır. Reform taraftarlarına göre ekonomi eski düzenin olumsuz yönlerinden ayıklanarak gelişme yolunda yeni safhaların kat edilmesidir. Ekonominin tabii dinamikleri bunu başaracak güçtedir.

Burada yatırım ve kalkınma bankalarına ihtiyaç vardır. Yatırım ve kalkınma bankalarının bir ülkenin ekonomisinde çok önemli yeri vardır. Ancak ülkemizde tam anlamıyla görevini yerine getirememektedir. Son çıkan olaylardan sonra suiistimal edildiği ve geniş tabanlı değil de belli bir kesime yönelik olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu kurum bölgesel ihtiyaçlara göre değil ekonominin tümüne ihtiyaç verecek şekilde yapılmalıdır. Devletin daha sonra alt yapıya önem vermesi gerekmektedir. Organize sanayi bölgeleri teşvik edilmeli ve onlara gerekli olanaklar sağlanmalıdır. Daha sonra sosyal alanda reformlar yapılmalıdır. Bu işlemlerin yapılması kamu iradesine bağlıdır. Böyle olduğu içindir ki güçlü bir kamu iradesine gerek vardır. Bu irade kalkınmayı desteklerken faaliyetleri takip etmeli, güçlü ve kararlı olmalıdır. Bu aşamalardan sonra yatırımlara geçildiğinde Gayri Safi Milli Hâsıla'daki artış kadar, yatırım yapmak ekonomik kalkınmayı hızlandıracak ve yüksek seviyelere çekecektir. Ekonomik kalkınmada üç sınıf vardır. Bunlar; idareci, müteşebbis ve bilim adamı sınıfıdır. Bunlardan idarecilerin bazı engelleri ortadan kaldırması sorumluluğu müteşebbislere atması anlamına gelir, müteşebbislerin yatırımlar yaparak ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaları, bu kalkınmaya fikirleriyle ışık tutarak yol gösterecek bilim adamları bu kalkınmanın devamlı olmasını sağlayacaktır. Bu finansmanı sağlarken geçmiş dönemdeki veriler, yatırım ihtiyacı, konjonktürel yapının durumu ve nüfusun yoğunluğu en önemli etkenlerdendir.

Yatırımları Teşvik Etmek: İktisaden gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını sağlamak ve gelişmiş olan ülkelerin gelişimlerini devam ettirmek için yatırım yapmaları zorunludur. Vergi politikası ile yatırım maliyetini ucuzlatmak, yatırıma harcanacak fonlar oluşturulmasına yardımcı olmak, yatırımlardan sağlanacak kâr olanaklarını arttırmak, yatırımla üretilcek malları dış rekabete karşı korumak, çalışmayı olumlu yönde etkilemek suretiyle yatırımlar teşvik edilebilir ve geliştirilebilir. Burada vergilerin rolü çok büyük öyle ki ülkemizin ve Elazığ'ın şu an içinde bulunduğu yatırım sorunu daha doğrusu istihdam ve işsizlik sorunu, yatırımları teşvik etmek suretiyle çözüme kavuşturulabilir.

Ekonomik Kalkınma: Bir ülkede üretim olanaklarının tamamını kullanma çabaları yani istihdam düzeyinin üretim olanakları düzeyine yaklaştırılması olarak ifade edilebilir.

Ekonomik Büyüme: Üretim olanaklarının artırılması ya da daha ileriye götürülmesi çabaları olarak ifade edilebilir.

Ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, önemli harcamaların yapılmasını gerektirmektedir. Maliye politikasının amacı açısından devletin yüklendiği fonksiyonun boyutuna göre değişmekle birlikte; bu harcamaların yeterli ve sürekli olabilmesi ise, güvenilir finansman kaynaklarının varlığına bağlıdır. Duyulan ihtiyacın tamamını karşılayabilecek büyüklükte olmamakla birlikte, sözü edilen nitelikleri taşıyan en önemli kaynak vergilerdir. Bununla birlikte vergi politikası, toplam tasarrufu artırıcı ve ekonomik kalkınmada payı bulunabilecek yatırımcıları teşvik edici nitelikte olmalıdır.

Kalkınma için büyük atılımları yapmaları gereken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, vergilere aşırı derecede yüklenmeleri ise, sakıncalar yaratabilir. Bu ülkeler fakir oldukları için, toplumdaki bireylerin ödeme güçleri yetersizdir. Bu nedenle, vergilere fazla yüklenmek, dar ve sabit gelirli toplum kesimleri için zararlı olabilir. Bununla birlikte ağır vergi yükü; tasarrufları ve yatırımları azaltabileceği gibi teşebbüs gücünü de etkileyebilir. Bu ise, güdülen amaca ters düşen bir politikaya yol açabilir. Sosyal ve siyasi nedenlerle, ekonomik kalkınmanın gereklerine ters düşen bir vergi politikasının izlenmesine yol açabilir. Zorla tasarruf yaratmak suretiyle, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmeye yönelik uygulamaları finanse etmek ya da bu amaçla vergi teşvikleri yoluyla gerekli yönlendirmeleri yapmak çabalarını çok dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmesi zorunluluğu vardır. Bu durum özellikle gelişmekte olan ülkelerde tasarruf gücünün ve sermaye birikiminin yetersiz olması ve aşırı uygulamaların toplumsal problemlere yol açabilmesi vergi yükünün ağırlığı ile bağlantılı olarak ortaya çıkan bir zorunluluktur. Kalkınmanın finansmanı bu amaçla yapılan girişimlerin desteklenebilmesinde, vergi politikasının doğru, vergi ile ilgili vergileme tekniklerinin iyi olmasının büyük önemi vardır.

Kalkınma politikasının temelini yatırımlar meydana getirir. Geleneksel ekonomiden, modern ekonomiye geçişi sağlayacak en önemli etken kuşkusuz yatırımlardır. Genel olarak yatırımları ele alırsak okul, hastane... vb sosyal yatırımlar, baraj, yol, liman... vb alt yapı yatırımları diye irdelememiz gerekir.

Yatırımların, gelir artırıcı etkisi kadar, yeni yatırımları teşvik etmesi açısından da incelenmesi gerekir. Diğer taraftan sadece kalkınma sorunu olarak değil, ülkelerin, kaynaklarından en iyi şekilde yararlanabilme olanağı da yatırım politikasına bağlı olacaktır. Kalkınma politikasında, yatırımlar hakkında üzerinde durulması gereken bir önemli noktaya da değinelim; kalkınmayı hızlı bir şekilde gerçekleştirmek ve bunu yaparken de, kalkınma maliyetinin hangi sosyal grupların üzerine ve ne derecede yükleneceğini saptamaktır. Yatırım politikası, kalkınmanın maliyetini sosyal gruplara dağıtmada en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalkınma yatırım ilişkisi, sermayenin ve sermayenin kaynağı olan tasarrufların önemini ortaya çıkarmaktadır. Kalkınmak için gerekli yatırımların yapılabilmesi, ulusal gelirin belirli bir kısmının tasarruflara ayrılması ile mümkündür. Değişikliklerin yarattığı güvensizlik ortamı tasarrufların yurt dışına veya kayıt dışına kaçmasını adeta teşvik etmiştir. Serbest piyasa ekonomisi modelinin büyük ölçüde sermaye piyasası temeli üzerinde kurulu olduğu, dolayısıyla bu piyasayı geliştirmeden ekonomik kalkınmanın sağlanamayacağı gerçeği göz ardı edilmektedir (www.frmtr.com).

Kamu kurumlarının kişisel fayda değil, toplumsal fayda üretmesi gerekmektedir. Toplumsal fayda üretirken kişisel faydaların oluşması kaçınılmazdır. Ancak önemli olan bu faydanın ne kadar makul olduğudur. Örneğin belediyenin kısıtlı imara sahip bir araziye imar planları ile akaryakıt istasyonuna çevirmesi ve bu sayede arazinin değerinin birkaç misli artması durumunda bu artış normal karşılanamaz. Rüşvet vererek iş yapmanın yaygın olduğu ülkelerde girişimciliğin zor olduğu, iş yapma maliyetinin yüksek olduğu, yatırım ve girişimciliğin önünün kesildiği görülmüştür. Ayrıca vatandaşlar gözünde devlet meşruiyeti zedelenir. Yine böyle ülkelerde yüksek oranda yolsuzluk, düşük büyüme ve yatırım oranı, düşük sermaye girişi ve düşük yabancı yatırımı vardır. Yolsuzluk içindeki ülkeler insani sermayeye ve eğitime az yatırım yapar, kamu alt yapı hizmetlerine fazlasıyla çok yatırım yapar ve israfa yol açarlar (www.liberalavrupa.org).

Ekonomik büyüme ve kalkınma sık sık birbirine karıştırılan iki kavramdır. Bilindiği gibi ekonomik büyüme gelir düzeyinin ve kişi başına düşen milli gelirin artışını ifade eder. Ekonomik kalkınma ise daha farklı bir ifade ile yatırımların artması, üretimdeki verimlilik artışı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kalkınma bireye yapılan yatırımları ve genel olarak yaşam düzeyinin gelişmesi ile ilgilidir. Bunun için bir

ülkenin kalkınması sadece ekonomisinin gelişimi ile değil daha da önemli olarak, yapılan ya da yapılacak olan eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve teknolojik yatırımlar büyük önem taşımaktadır ki bu alanlara yapılacak olan yatırımlar aynı zamanda ülkenin dengeli ve sürdürülebilir bir büyüme sürecine girmesi için gerekli olan faktörlerdir. Eğer bir ülkede bireyler arasında gelir dağılımı bozursa, ülkenin eğitim, sağlık hizmetleri yaygınlaşmıyorsa, konut ve sosyal güvenlik hizmetleri geriliyorsa, ulusal gelir top yekûn artsa bile, bir kalkınmadan söz etme imkânı yoktur. Bundan dolayıdır ki özellikle dünya bankası ve OECD'nin kalkınma ölçütleri arasında, birey başına düşen hastane sayısı, evlerdeki telefon veya bilgisayar oranı, ülkedeki eğitim düzeyine kadar pek çok istatistik yer almaktadır. Farklı sınıflandırmalarda farklı isimlerle nitelendirilen ve aralarında pek çok açıdan fark bulunmayan düşük ya da orta gelirli veya azgelişmiş, gelişmekte olan ülkelerin genel özelliklerine değinirsek hem kalkınma sorununa ve kalkınmayı etkileyen faktörlere hem de Türkiye'nin ve Elazığ'ın durumunu daha iyi analiz etme imkânına sahip olabiliriz. Bilindiği gibi kişi başına düşen gelirin düşük düzeyde olması, azgelişmişlik tanımının en önemli unsurudur. Azgelişmiş ülkelerde kişi başına düşen Milli gelirin özellikle karşılaştırmaya vurulduğunda son derece zayıf ve yetersiz kaldığı kesindir. Bu durum, buna bağlı olan öbür büyüklükleri de olumsuz yönde etkilemektedir. Gelir dağılımında dengesizliğin boyutu, bir ülkenin kalkınma derecesi hakkında ipuçları verir. Bir ülkenin yoksulluğu ya da azgelişmişliği oranında, gelir dağılımındaki adaletsizlik de artmaktadır. Günümüz gelişmiş ülkelerinde ise gelir dağılımındaki dengesizlik giderek azalma eğilimi göstermektedir. Azgelişmiş ülkelerde gelir dağılımındaki dengesizlik, özel tüketim bileşimine de yansır. Toplam özel tüketim içinde özellikle gıda maddelerinin sahip olduğu büyük pay, azgelişmişliğin önemli bir göstergesidir. Azgelişmiş ülkelerde gelir kullanımıyla ilgili olarak tasarruf eğiliminin düşük olması, gelirin dağılımı ile ilgili olarak da tasarrufların dengesiz dağılımı ve halkın büyük bir bölümünün hiç tasarrufta bulunmaması önemli bir özelliktir. Bu ülkelerde toplam hâsıla içinde, tarım kesiminin payı yüksektir. Ayrıca tarımın toplam istihdam ve toplam ihracat içindeki payı da büyüktür. Azgelişmiş ülkelerin tarımsal nitelik göstermesinin doğal sonucu, sınaî gelişme düzeyinin düşük olmasıdır. Toplam ürün içinde sınaî ürünlerin payı, bize sanayi kesiminin durumu hakkında ilk bilgileri verebilir. Azgelişmiş ülkelerde bu pay % 20'nin altındadır. Azgelişmiş ülkelerde hizmet kesimi, normalin üstünde seyretmektedir. Bu durum, bedenin bir organının doğal olmayan bir biçimde büyümesine benzetilebilir. Bu anormal büyüme, bir yandan aktif

nüfustaki payı, öte yandan da milli gelir paylaşımındaki payı ile kendini gösterir. Azgelişmiş ülkeler ikili yapı özelliği olan ülkelerdir. Bu ülkelerde bir yandan ileri gelişmiş düzeydeki ülkelerin pazar yapısına, ileri teknolojisine, gelişmiş sosyal ilişkilere, ileri kurum ve organizasyonlara rastlanabileceği gibi, öte yandan geri kalmışlığın tipik özelliklerinden aile ekonomisi, geri ve ilkel teknoloji, durgun bir sosyal yapı, geleneksel kurum ve organizasyonlara rastlanabilir. Sayılan bu niteliklerden birincileri, azgelişmiş ekonomilerin modern kesimini ikincileri ise geleneksel kesimi temsil eder. Azgelişmiş ülkelerin kuşkusuz en önemli özelliği nüfusun gelişmiş ülkelere kıyasla hızla artmasıdır. Nüfus artışının en önemli kaynağı doğum artış oranının çok yüksek olmasıdır. Azgelişmiş ülkelerde doğum artış hızı genellikle binde 40 civarındadır. Çoğulcu demokratik kurum ve düzenlemeleri benimseyen çoğu azgelişmiş ülkede, hala değişik siyasal mekanizmaların aranması, kimi zaman yazılı hukuk kurallarının –anayasal düzen dâhil hiç sayılması, bu ülkelerin sosyo-ekonomik, kültürel koşullarını demokratik bir düzene uydurmalarının kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Azgelişmiş ülkelerde devlet yönetiminin aşmak zorunda olduğu çok büyük engeller vardır. Devlet bir yandan geleneksel yönetim işlevlerini yerine getirmeye çalışırken, öte yandan da iktisadi büyüme ile ilgili sorunları çözümlemeye çabalamaktadır. Bu alanda göze çarpan başlıca aksaklıklar; planlamanın etkin olmaması, geniş anlamı ile alt yapının yaratılamaması, vergi sistemi ile bütçe uygulamasının başarısızlığıdır.

Sermaye birikimini iktisadi büyümenin temel koşulu olarak görmek yanlış olmamakla birlikte teknolojik gelişme ve istihdam artışı gibi diğer ana faktörler ile girişimci eksikliği, sosyal, siyasi, kültürel koşullarında iktisadi kalkınma üzerinde önemli etkileri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bunun yanında sayılan bu unsurların büyümeyi engellemeyecek ve ona destek olacak şekilde değiştirilebilmeleri, ancak sermaye birikimi ile sağlanabileceği için sermaye birikimini iktisadi büyümenin olmazsa olmaz koşulu olarak ele alabiliriz.

Genel olarak, yatırımların, dolayısıyla da sermaye birikiminin, ekonomik büyümedeki öneminin başlıca nedenleri şunlardır. Yatırım, ölçek ekonomilerinin ve artan getirinin temelini oluşturur. Yatırım, yeni teknolojilerin kullanılmasını sağlayan temel araçtır. Yatırım, deneyim kazanma ve yaparak öğrenme imkânı sağlamaktadır. Yatırım, sosyal sermayenin ve çeşitli dışsallıkların temelini oluşturmaktadır. Yatırım, verimliliği yüksek çalışma alanları yaratmaktadır. Fakat yapılan çalışmalar, ekonomik

büyümenin en önemli belirleyicisi olan sermaye birikimi, teknolojik gelişme ve istihdam artışının ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar gösterdiği belirtilmiştir.

Sermaye birikimi gelişmekte olan ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Fakat bu ülkelerde sermaye birikimini engelleyen çeşitli nedenler vardır. Bunların en önemlisi sermaye talebi kısır döngüsüdür ve bu kısır döngüyü şöyle açıklayabiliriz; Gelişmekte olan ülkelerde halkın reel gelirin düşük olması, taleplerinin de düşük olması sonucunu doğurmaktadır. Talep düşüklüğü dolayısıyla pazarın dar olması, yatırım yapacak olanların bu isteğini düşürerek sermaye talebini düşük düzeyde kalmasına neden olmaktadır. Üretim sürecinde bol miktarda sermaye kullanılmaması ise, üretimde verimliliğin çok düşük olmasına yol açmaktadır. Düşük verimlilik ise, halkın reel gelirin düşük olmasına neden olmaktadır. Böylece döngü başladığı noktaya geri gelmektedir.

Bu kısır döngüyü aşmanın önündeki en büyük engeli pazarın küçüklüğü oluşturur. Pazarın genişliğini ise; para politikası, nüfus büyüklüğü, ülke yüzölçümü, ülkeler arası gümrükler ve verimlilik gibi faktörler etkilemekle beraber bunlar arasında en büyük etkiyi verimlilik yapmaktadır. Çünkü üretim hacmi, pazarın büyüklüğünü etkilemekle kalmaz, onu fiilen belirler. İster halkın parasal geliri değişmemek kaydıyla fiyatlarda bir indirim yapılarak, isterse fiyatlar değişmemek kaydıyla halkın parasal gelirinde bir artış sağlanarak pazarın genişletilebileceği ileri sürülmüştür. Bu doğru olmakla birlikte, gerçekleşebilmesi için verimliliğin ve reel gelirin yükselmesi gerekecektir, bu da ekonomik bir talep yaratacaktır. Teknolojik ilerlemenin ülke açısından en büyük yararı eğitim odaklı bir faktör olması dolayısıyla sadece üretim tekniğinde meydana gelen bir değişme olmayıp bunun da ötesinde toplumun sosyal ve kültürel değer yargılarını değiştiren ve böylece kalkınmanın sosyo-kültürel engellerini de ortadan kaldıran bir gelişme olmasıdır.

Yatırımlar ve teknolojik gelişme arasında iki yönlü bir ilişkiden bahsedilebilir. Bir taraftan, makine ve teçhizatla olan veya makine ve teçhizata yapışık olan yeni teknolojiler yatırımlar yoluyla firmalar aktarılmaktadır. Bu durum yeni teknolojileri kullanan firmalarda teknolojik yenilik faaliyetlerinin daha da yoğunlaşmasını sağlayabilir. Diğer taraftan, yeni ürün, üretim yönetimi veya sistemleri biçimindeki teknolojik yeniliklerin ortaya çıkması yatırımlar için yeni imkânlar ortaya

çıkarmaktadır. Örneğin, üretim maliyetinde önemli tasarruf sağlayan bir üretim yönetiminin gelişmesi firmaları bu üretim yöntemini firmaya aktarma yönünde teşvik edebilir; yeni üretim yönetiminin firmaya aktarılması ise çoğunlukla yatırım gerektirmektedir. Ekonomideki sermaye birikimi, hızı ve genel yatırım iklimi yenilikçi firmaların ekonomik ve sosyal yaşam üzerindeki etkisini etkilemektedir. Sermaye birikiminin hızlandığı bir ekonomide yenilikçi firmaların risk alarak yatırım yapma olasılığı artmaktadır. Yeni yatırımlar yeni firma yönetimi ve organizasyonu biçimlerinin ortaya çıkmasına katkıda bulunabilir.

Türkiye hakkında yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sonuç, Türkiye'nin ekonomik büyümesinde etkili olan faktörleri; sermaye birikimi ve istihdam artışı olarak belirlemişse de sadece bağlı olarak gerçekleşen büyüme kalıcı olmayacak ve ekonomik bünyede meydana gelecek bir kriz ya da olumsuz durumlar ülkenin büyüme oranlarını eksiye çevirebilecektir.

Fakat Türkiye teknolojik altyapıya ve daha da önemlisi eğitime önem vererek dengeli bir büyüme ve kalkınma sürecine gireceğinden kuşku yoktur. Gelişmiş ülkelerin sanayi devrimini aşarak bilgi çağına geçtiği bir dönemde, sanayi devrimini kaçıran ülkemizin bilgi çağını da kaçırmaması için bu kaçınılmaz olmaktadır. Türkiye'nin böyle bir ortamda büyük bir kalkınma ve büyüme sürecine girebilmesi ve gelişmiş ülkeler seviyesine çıkabilmesi için öncelikli olarak bilgiye gereken önemin verilmesi ve özellikle, teknoloji ve eğitim konusunda ulusal bir politika oluşturulmasıyla gerçekleştirilebilecektir. Çünkü dünyada hiçbir ülke yoktur ki, birinci sınıf bilim ve teknik adamlarından, bilim zihniyetiyle donatılmış idarecilerden ve tecrübeli iş adamlarından oluşmuş bir kadroya sahip olmadan kalkınmış olsun, yine dünyanın hiçbir yerinde bir memleket gösterilemez ki böyle bir kadroya sahip olmadan kalkınmış olsun (www.kalkinma.org).

1.4. Yatırım ve Göç

Türkiye'de 1927 yılında insan nüfusunun %75,8'i köy ve beldelerde yaşarken 2009 yılına gelindiğinde bu oran, %24,5'e gerilemiş. İl ve ilçe merkezinde ikamet edenlerin oranı da 82 yılda %24,2'den %75,5'e çıkmış. Bu konuyu açmak gerekirse, 1927 yılında aynı coğrafyada nüfusumuzun 13.648.000 kişi olduğu ve bunların 10.345.184'ü (%75,8) köy ve beldelerde; 3.302.816'sı ise şehirlerde yaşadığı anlaşılmaktadır (www.bahcesel.com).

2009 yılına gelindiğinde ise nüfus 72.561.312 kişi olmuştur bunların 17.777.521' i (%24,5) köy ve beldelede; 54.783.791'i şehirlerde yaşadığı 82 yılda köy ve belde nüfusunun 1,7 kat arttığı ve şehir nüfusunun ise 16,6 kat artmış olduğunu göstermektedir (www.bahcesel.com).

İnsanların köyden kente göç sebepleri şunlar olabilir: Köyde güvenlik eksikliği, işsizlik, eğitim güvencesi, sağlık güvencesi, akrabalara yakın olma isteği (herkes göç edince akrabalar şehirde daha sık görüşebiliyorlar, kimse köyde son kalan olmak istemiyor). Şehir hayatının sürekli reklâmının yapıyor olması, köylünün hakir görülmesi şehir hayatında daha çok olay ve etkinlik olması, şehirde lüks hayat rüyası gibi.

Eskiden de miras yolu ile tarım alanları bölünüyordu. Ancak bu durum insanları şehre göçe zorlamıyordu. Tarım alanlarının yetersiz hale gelmesi ve erozyon sonucu verimsizliğin sebebi aslında yüz kişi ile yapılması gereken işlerin yapay gübre, tarım zehri ve makineler ile bir kişi tarafından yapılmaya çalışılması çabasıdır. Bu çaba yeni kuşakta genetiği ile oynanmış tohumlar ile bin kişi yerine bir kişinin çalışması, daha çok gübre ve daha çok zehir şeklinde geliyor.

Makineler aslında insanlar daha az çalışabilsin, böylece işten arta kalan zamanda mutlu olabilsin diye icat edilip üretildiler. Ancak şu anda makineler, insanları işsizliğe ve bunun sonucunda da mutsuzluğa sürüklüyor. Buna rağmen insanlar sürekli daha verimli, en verimli makineyi yapabilmek çabasındadırlar.

Kırsal kesimde iş imkânlarının sınırlı olması bu da tarımda suni gübre, tarım zehri ve makine kullanımı ile yüz kişinin işini bir kişinin yapması sonucu ortaya çıkan bir olgudur. Şu an Türkiye' de tüm tarımsal üretim gerçek anlamda ekolojik (organik) olarak yapılırsa, tüm işsizler fazlası ile iş bulurlar. Zaten biraz da bu gerçeği göz ardı etmek için istihdam verilerindeki önemli göstergelerden biri "tarım dışı istihdam"dır.

Hem bazı güçler insanların şehre yerleşmesini istiyor olmaları, hem de sağlık sektörünün yoğun nüfusta hastaya daha kolay ulaşabilmesi amaçlı sağlık hizmetleri belde ve köylere götürülmedi. Mevcut eğitim sistemimiz ve tüm otoriteler okuldaki eğitimden başka hiçbir aktiviteyi "eğitim" olarak kabul etmediği için insanlar kendilerini mecburen kalabalık şehirlere gitmek zorunda hissettiler.

Görünürde şehirde iş imkânı fazladır ancak zamanla işverenler (kendileri iyi niyetli olsa da ayakta kalabilmek için) daha çok makine – bilgisayar alırlar; bazı işleri teknolojik altyapısı kuvvetli uzman firmalara devrederler ve her sene işçi çıkarırlar.

Daha da ilginç ortaya iki grup insan çıkar; gün boyu neredeyse hiç iş yapmayanlar ve gün boyu neredeyse durmadan çalışanlar. Kimse “çalışanların çalışma saatlerini azaltalım ve çalışmayanlara pay edelim. Böylece herkes mutlu olsun.” demez (www.bahcesel.com).

Tüm bu açıklamalar ışığı altında belirtmemiz ve vurgulamamız gereken asıl husus yatırımların bölgesel ve sektörel tabanda yapılması sosyal açıdan şehirleri, ilçeleri ve köyleri rahatlatıcıdır. İnsanların göç etmesini engellemenin en kolay yolu da budur. Yatırımların özellikle bölgesel dağılımı sağlanabilmiş olsa şehirli de köylü de rahat edecektir. Ama bu yatırımların özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan Türkiye türü ülkelerde özellikle gelişmiş birkaç il’de yoğunlaştığını görüyoruz. Bu durum da sosyal açıdan önemli olumsuzlukların yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

1.5. Toplumsal maliyet

Toplumsal maliyet; bir iktisadi etkinliğin, üretim veya tüketimin sonucunda bir bütün olarak toplumun ödediği, özel maliyet ve negatif dışsallıklardan oluşan bedelidir (<http://www.bilgininadresi.net>). Bir diğer tanımla sosyal maliyet bir ekonomik faaliyetin topluma olan maliyetidir. Sosyal maliyetin, faaliyeti yapan kişi ya da kurumun maliyetine eşit olması şart değildir. Sosyal maliyet ekonomide göz önüne alınmayan, ancak her toplumda çeşitli nedenlerle uğranılan sosyal zararları tanımlayan bir olgudur. Örnek olarak tütün üretiminin hep, ne kadar çok kişiye iş olanağı sağladığı, dolayısıyla ülke ekonomisine ne kadar katkıda bulunduğu vurgulanırken gerek pasif gerekse aktif sigara içenlerin uğradığı bedensel ve psikolojik zararlar göz ardı edilir. Gelişen endüstri çoğunlukla doğal çevreye hasar vererek toplum sağlığını tehdit eder. Bu ve benzeri sosyal maliyetler yalnızca bireylerin yaşam kalitelerini düşürmekle kalmaz, büyük bir işgücü kaybı da yaratırlar. Sosyal maliyet olgusunu en alt düzeylere çeken sistemlerin değeri böylece ortaya çıkar. Toplumun gönenci bireylerin esenlikleri üstüne kurulu, bireysel esenlik de bütüncül sağlığa bağlıdır. İnsanın her tür gereksiniminin doyurucu biçimde karşılanması beraberinde bütüncül sağlığı getirir. Fiziksel, ruhsal ve sosyal gönenci sürdürmek kişisel sorumluluk gerektiren bir eğitim konusudur. Demokratik toplumlarda üretilecek kamu hizmetleri siyasi iktidarlar tarafından belirlenmektedir. Bu şekilde belirlenen kamusal hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde sunulmasının sağlanması için üretim kararı verilmeden önce çeşitli tekniklerden ve analiz yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Fayda-maliyet analizi bu yöntemlerden birisidir.

Fayda-maliyet analizi, kamusal hizmetlerin üretilmesi için oluşturulan alternatif projelerin yaratacağı fayda ve maliyetleri tespit etmek amacıyla kullanılabilir. Ancak kamusal hizmetlerin kendilerine has özelliklerinden dolayı, kamu hizmetlerinin planlanmasında bu analiz tekniğinin kullanılması bazı durumlarda sağlıklı sonuçlar vermemektedir. Toplumsal ihtiyaçların çokluğu ve kamusal kaynakların sınırlılığı kamu kesiminin sahip olduğu kaynakları etkin ve verimli bir şekilde kullanmasını gerekli kılmaktadır. Verimlilik; en az girdi ile en fazla ve kaliteli mal ve hizmet üretiminin gerçekleştirilmesini ifade ederken, etkinlik; verimliliği de içerecek şekilde gerçekleştirilen faaliyetin amacına ulaşabilirlik derecesi ile ilgilidir. Kamusal kaynakların çeşitli hizmetler arasında tahsisinde bu kriterlere uygun bir tahsisin yapılabilmesi için çeşitli teknik ve yöntemler geliştirilmiştir. Fayda-maliyet analizi, matematiksel teknik ve işlemlerin kullanılmasıyla yapılan bir analiz yöntemidir. Bu yöntemle projelerden ortaya çıkabilecek fayda ve maliyetler belirlenmekte, parasal değerler olarak ifade edilmekte ve fayda-maliyet karşılaştırması yapılarak yatırım için en uygun projenin seçilmesi sağlanmaktadır. Kamu hizmetlerinin planlanmasında fayda-maliyet analizi kullanılabilirle beraber, hizmet türlerine göre doğabilecek bazı fayda ve maliyetlerin belirlenmesi ve parasal olarak ifade edilmesi zordur. Dolayısıyla fayda-maliyet analizi bazı kamusal hizmetler için kolayca uygulanabilirken bazıları içinse çok zor uygulanabilmekte veya uygulanamamaktadır. Kamu hizmetlerinin planlanmasında fayda maliyet analizinden yararlanılabilme olanakları büyük önem arz etmektedir.

1.5.1. Fayda-Maliyet Analizinin Tanımı ve Amacı

Fayda-maliyet analizi, kamu kesimi ve özel kesim yatırım kararlarının alınmasında kullanılan ve yapılacak yatırımdan doğacak fayda ve maliyetlerin karşılaştırılmasına olanak sağlayan bir analiz yöntemidir. Bu yöntemle, gerçekleştirilmesi düşünülen herhangi bir yatırımın olası fayda ve maliyetlerinin bugünkü değeri tespit edilmeye çalışılmakta, yatırımın gerçekleştirilmesi için hazırlanmış çeşitli projeler karşılaştırılarak en fazla fayda sağlayan proje seçilmektedir. Fayda-maliyet analizi yöntemi, yatırım projelerinin seçiminde, kamu kesimi ve özel kesim tarafından farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Kamu kuruluşunun amacı yapılan proje sonucu toplumun faydasını mümkün olan en yüksek düzeyde artırmak iken özel kesim için işletme amaçlarının gerçekleştirilmesidir. İşletmelerin amaçları bazen kâr

maksimizasyonu olabileceği gibi bazen işletme değerlerinin korunması ve artırılması olabilmektedir. Kamusal karar alma mercileri, çeşitli yatırım projeleri arasında karar verirken sosyal kârlılık ilkesine göre projenin ekonomide meydana getireceği tüm etkileri dikkate alırken, firmalar ise sadece projenin işletme ile ilgili olan etki ve sonuçlarıyla ilgilenmektedirler. Dolayısıyla kamu yatırım projelerinde, dışsal fayda ve maliyetler de dikkate alınmaktadır.

Kamu hizmetlerinin planlanmasında, fayda-maliyet analizinden yararlanılmasının amacı, kamusal kaynakların etkin bir şekilde çeşitli hizmetler arasında dağıtımını sağlamaktır. Kamusal kaynakların etkin bir şekilde, çeşitli hizmetlerin üretimine tahsisi, toplumsal tercihlere göre şekillenmektedir. Kaynakların kıtlığı ve fırsat maliyetlerinin olması, etkin kaynak kullanımını zorunlu kılan en önemli etkenlerdir. Ancak bunlara ek olarak, kaynakların mümkün olan en yüksek refah artışını sağlayacak alanlara aktarılması, fayda-maliyet analizi gibi analiz yöntemlerinin önemini daha da artırmaktadır. Kamu kesimi tarafından üretilen hizmetlerde, fayda-maliyet analizinin uygulama alanı; yol, köprü ve baraj yapım projeleri, koruyucu sağlık hizmetleri ve eğitim hizmetler projeleri gibi projelerdir. Bu tür hizmetler, hem özel hem de toplumsal fayda sağlayan hizmetlerdir. Dolayısıyla söz konusu hizmetlerin üretimi için hazırlanan projelerin net sosyal faydalarının hesaplanmasında yararlanılabilecek en uygun analiz yöntemlerinden birisi fayda-maliyet analizidir.

1.5.2. Fayda-Maliyet Analizinin Uygulanması

Fayda-maliyet analizi, yatırım fikrinin doğmasından, yatırım projelerinin tanımlanması ve en uygun projenin seçimine kadar çeşitli aşamaları kapsar. Burada genel olarak fayda maliyet analizinin uygulanma süreci üç aşamada açıklanacaktır.

Öncelikle proje tanımlanmakta, projeden doğacak fayda ve maliyetler projenin ömrü de dikkate alınarak listelenmektedir. Ardından listelenen fayda ve maliyetler, analiz yapmaya elverişli hale getirilmektedir. Bunun için fayda ve maliyetler parasal değerler olarak ifade edilmektedir.

Son olarak projeden sağlanacak yıllık net faydalarla proje için gerekli olan sermayenin maliyetinin mukayesesi yapılmaktadır. Eğer sağlanacak net faydalar, sermaye maliyetinden fazlaysa projenin gerçekleştirilmesi yönünde karar verilmektedir.

Çeşitli projeler arasından amacın gerçekleştirilmesine en uygun olan proje seçilmektedir.

1.5.3. Kamu Hizmetlerinden Doğabilecek Fayda ve Maliyetler

Analiz sürecinde fayda ve maliyetlerin tespiti, analizin ilk aşaması olan tanımlanma kısmında yapılmaktadır. Yapılan yatırımlar amaçlarına uygun olarak fayda sağlamalarının yanında doğal olarak bazı maliyetlerin doğmasına da neden olmaktadır. Sağlıklı bir analiz yapılabilmesi için ortaya çıkan fayda ve maliyetlerin tamamının tespit edilerek analize katılması, uygun projenin seçimi açısından hayati önem taşımaktadır. Yatırım sonucu oluşan fayda ve maliyetler; üretilen mal ve hizmet türlerine bağlı olarak, etkiledikleri kesimlere bağlı olarak ve ortaya çıkış şekillerine bağlı olarak çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadırlar.

1.5.4. Kamu Hizmetlerinden Doğabilecek Faydalar

Değerlendirmeye tabi tutulacak bir yatırım projesi ile ilgili olarak öncelikle bu projenin sağlayabileceği olası faydalar belirlenmelidir. Herhangi bir konuda yapılan bir yatırıma bağlı olarak çeşitli şekillerde ve boyutlarda faydalar ortaya çıkabilmektedir. Projeden doğacak bütün faydaların tam olarak tespit edilip analize dâhil edilmesindeki güçlük, yatırım kararlarının verilmesini zorlaştırmaktadır. Bir projeden doğabilecek faydalar, çeşitli özellikleri dikkate alınarak; dolaysız-dolaylı faydalar, gerçek-itibari faydalar ve parasal olarak ifade edilebilen ve parasal olarak ifade edilemeyen faydalar şeklinde sınıflandırılabilir.

Dolaysız faydalar-dolaylı faydalar: Gerçekleştirilen yatırım projelerinden ortaya çıkan faydalar, direkt olarak yatırımı yapan birimlerle ilgili olabileceği gibi yatırımla ilgisi olmayan bazı kesimler üzerine de etkileri olabilir. Dolaysız faydalar; projenin ürününü bizzat elde edenlerin sağladığı faydalarken, dolaylı faydalar; projenin ürününü bizzat kullananların dışındaki kesimlerin sağladığı faydalardır. Dolaysız faydalara, asli veya birincil faydalar, dolaylı faydalara, tali veya ikincil faydalar da denilmektedir. Örneğin, sulama amaçlı yapılan bir baraj gölünden arazilerini sulayan çiftçilerin faydası dolaysız fayda iken, barajda balık tutanların faydası dolaylı faydadır.

Parasal olarak ifade edilebilen ve edilemeyen faydalar: Bu ayırmada temel alınan ölçü, projeden doğan faydaların ölçülüp ölçülememesidir. Maddi ve maddi olmayan fayda olarak da ifade edilebilen bu ayırmada; ölçülüp para ile ifade edilebilen faydalar

parasal fayda, ölçülemeyen ve para ile ifade edilemeyen faydalar ise parasal olmayan faydalardır.

Gerçek faydalar- itibari faydalar: Teknolojik fayda olarak da ifade edilen gerçek faydalar; mevcut üretim olanaklarını veya üretimi ya da tüketicilerin toplam refahını artıran faydalar iken, itibari faydalar söz konusu büyüklükler üzerinde herhangi bir artış meydana getirmeyen faydalardır. İtibari faydaların ortaya çıkması durumunda toplam faydada herhangi bir artış olmamakta, ancak faydaların bireyler veya gruplar arası dağılımı değişmektedir.

Projeden doğan faydalarla ilgili olarak yapılan diğer bir ayırım; özel ve sosyal fayda ayırımıdır. Bu ayırım piyasa mekanizmasının işleyişi içerisinde piyasa güçlerinin bazen tüm fayda ve maliyetleri kavranmada yetersiz kaldığı görüşü temelinden hareketle ortaya atılmıştır. Bu ayırımı göre özel fayda, söz konusu faaliyeti gerçekleştirenler ile ilgili olan faydalar iken, sosyal faydalar ise faaliyet sonucu oluşan toplam faydalardır. Sosyal fayda tanımına üçüncü kişilerin projeden elde ettikleri faydalar da dâhildir.

1.5.5. Kamu Hizmetlerinde Fayda-Maliyet Analiziyle En Uygun Projenin Seçimi

Fayda maliyet analizinin son aşaması, en uygun projenin çeşitli projeler arasından seçimidir. Bu seçim yapılırken projelerin tespit edilen fayda ve maliyetleri, matematiksel yöntemler kullanılarak karşılaştırılmakta ve toplumsal açıdan en verimli sonucu sağlayan proje tercih edilmektedir. En uygun projenin seçiminde kullanılan yöntemler; bazı temel gösterge ve ölçütlerden yararlanılması, iç kârlılık oranı ve net bugünkü değer yöntemleridir.

Bazı Temel Gösterge ve Ölçütlerden Yararlanılması: Bazı temel gösterge ve ölçütlerden yararlanılarak yapılan proje değerlemesinde, gösterge ve ölçütler farklı anlamlar ifade etmektedirler. Göstergeler, projeden doğacak fayda ve maliyetlerinin kabaca karşılaştırılmasını sağlamaktadır. Şöyle ki; ya faydaları maliyetlerinden büyük olan projeler tercih edilmektedir ya da faydalar maliyetlere oranlanmakta ve sonuç birden büyükse proje tercih edilmektedir. Bu göstergelerden yararlanılması çok basit düzeyde kalmakta ve gerçek anlamda analiz yapmak için yeterli olmamaktadır. Proje seçiminde yararlanılan bazı ölçütler ise kesin dönem ölçütü, geri ödeme dönemi ölçütü,

ortalama getiri haddi ölçütü ve net ortalama getiri haddi ölçütüdür. Kesin dönem ölçütünde projenin ömrü belirli bir süre ile sınırlanmakta ve bu süre içinde en yüksek getiriyi sağlayan proje seçilmektedir. Geri ödeme dönemi ölçütünde, en kısa sürede getiri sağlayan projeler tercih edilmektedir. Ortalama getiri haddi ölçütünde projelerin maliyetleri ile ilgilenilmemekte, sadece faydalar karşılaştırılmakta ve en fazla faydayı sağlayan proje seçilmektedir. Net ortalama getiri haddi yöntemindeyse fayda ve maliyetler beraber değerlendirilmekte ve en fazla net getiriyi sağlayan proje seçilmektedir. Yukarıda açıklanan gösterge ve ölçütler, seçilecek en uygun proje ile ilgili yol göstermekle beraber hemen hemen hepsinin bazı aksaklık ve eksiklikleri vardır. Bu nedenle uygun projenin seçiminde tek başına yeterli olduklarını söylemek zordur.

İç Kârlılık Oranı Yöntemi: İç karlılık oranı, her hangi bir yatırım projesinin bugünkü değerini sıfıra eşit kılan ıskonto haddi olarak tanımlanmaktadır. Yatırımın sosyal bakımdan kârlı olabilmesi için, iç karlılık oranının borçlanma maliyetinden yüksek olması gerekir. Borçlanma maliyeti piyasa faiz oranı olarak alınmaktadır. Yani bu yöntemle en uygun projenin seçiminde temel alınacak ölçü, iç kârlılık oranının piyasa faiz oranından fazla olmasıdır. İç kârlılık oranı kullanılarak yapılan proje seçimlerinde karşılaşılan sorun, yatırımın hacminin, bugünkü değeri sıfıra eşitleyen iç kârlılık oranını değiştirmesidir.

Net Bugünkü Değer Yöntemi: Bugünkü değer yönteminde, projenin uygulama süresince ortaya çıkacak net fayda ve maliyetlerin bugünkü değerleri tespit edilir. Faydalardan maliyetler düşülerek net değer bulunur. Net bugünkü değer tespitinde, sosyal ıskonto oranından veya piyasa faiz oranından yararlanılır. Net bugünkü değer yöntemi üç farklı şekilde uygulanabilmektedir. Bu yöntemler; a) faydalardan maliyetlerin çıkartılması, b) faydaların maliyetlere oranlanması, c) net değerlerin maliyetlere oranlanmasıdır. Yatırıma en uygun projenin seçiminde birçok yöntem kullanılabilmektedir. Ancak bu yöntemlerin, aynı proje için aynı sonucu vermeleri, her zaman mümkün olmamaktadır. Her yöntemin kendine has olumlu yönlerinin olabileceği gibi olumsuz yönleri de mevcuttur. Diğer taraftan yatırım projelerinin türleri, projeden beklenen amaç, uygulama süreleri, geri ödeme süreleri ve bütçe kısıtları gibi faktörler de proje seçiminde yararlanılabilecek yöntemin tespitinde önemli rol oynamaktadır.

Şunu da belirtmek gerekir ki; günümüzde çeşitli projeler arasında seçim yapılırken en çok kullanılan yöntem, net bugünkü değer yöntemidir.

1.5.6. Kamu Hizmetlerinin Planlanmasında Fayda-Maliyet Analizini Zorlaştıran Etmenler

Toplumsal ihtiyaçların karşılanması için kamusal mal ve hizmet üretiminin gerekliliği, devletin hem üretim birimi hem de tüketim birimi olarak ekonomide yer alması sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle devlet tarafından çeşitli amaçlarla üretilen mal ve hizmetlerin üretimi, çeşitli birimler üzerinde olumlu ve olumsuz dışsallıkların doğmasına neden olmaktadır. Bu dışsallıklar bazı birimler üzerinde dışsal fayda şeklinde olabileceği gibi bazı birimler üzerinde de dışsal maliyet şeklinde olabilmektedir. Kamusal hizmetlerin planlanmasında, bu dışsallıkların önceden tahmin edilmesi ve kaynak kullanımında etkinlik ve gelir dağılımında adaletin sağlanması gibi amaçların gerçekleştirilmesi doğrultusunda yönlendirilmesi gerekmektedir.

Kamusal hizmetlerin planlanmasında çeşitli projeler arasından en uygun projenin seçiminde fayda maliyet analizinin kullanılması, analiz yapılırken dışsal fayda ve maliyetlerin de analize dâhil edilmesini gerektirmektedir. Dışsal fayda ve maliyetlerin tespit edilerek parasal değerler haline getirilmesi, fayda maliyet analizinin yapılmasını kolaylaştıracaktır. Ancak dışsal fayda ve maliyetlerin analize dâhil edilmesi birkaç noktada güçlükler taşımaktadır. Dışsal fayda ve maliyetlerin analize dâhil edilmesindeki güçlükleri üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Birincisi, projelerin uzun yılları kapsamaması nedeniyle gelecekte ortaya çıkacak fayda ve maliyetlerin tahmin edilmesinde ortaya çıkacak güçlüklerdir. Çünkü on beş yıl sonra ortaya çıkacak fayda ve maliyetlerin bugünden tam olarak tespiti güçtür. İkinci olarak, söz konusu dışsal fayda ve maliyetlerin parasal olarak değerlendirilmesinde ortaya çıkacak güçlüklerdir. Bazı fayda ve maliyetlerin piyasa fiyatları olmadığı gibi gölge fiyat kullanımı da zordur. Üçüncü olarak ise söz konusu dışsal fayda ve maliyetlerin bugünkü değerlerinin tespitinde ortaya çıkacak güçlüklerdir. Bu noktada ortaya çıkacak sorun, bugünkü değer tespitinde kullanılabilecek ıskonto oranının tespiti.

Yatırım projelerinin seçiminde karşılaşılan bir diğer güçlük, risk ve belirsizliklerin varlığıdır. Hem özel hem kamusal yatırımlar için önemli bir sorun olan risk ve belirsizlik kavramları, farklı anlamlar ifade etmektedir. Risk kavramı gelecekteki olaylarla ilgili olarak bugünkü verilerden yararlanılarak öngörülebilir olasılıklarla ilgili

iken, belirsizlik kavramı, bugünkü verilerle gelecekteki olaylara ilişkin öngöründe bulunmanın mümkün olmadığı durumlarla ilgilidir.

Kamu yatırım projeleri seçilirken gelecekteki fayda ve maliyetlerin tespitinde ortaya çıkacak en önemli güçlükler risk ve belirsizliklere bağlıdır. Çünkü fayda ve maliyetlerin risk ve belirsizliklerden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Risk ve belirsizlikler, teknolojik gelişmeler, ekonomik dalgalanmalar, savaş vb. gibi olağanüstü durumlar gibi mevcut koşulların gelecekte farklılaşmasına yol açabilecek etkenlere bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir.

Risk ve belirsizliklerin analize katılması konusunda geliştirilen çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi belirlilik muadilidir. Belirlilik muadilinde; risk ve belirsizliklerin özellikleri, yatırım projelerinin özellikleri vb. durumlar dikkate alınarak, risk ve belirsizlikler parasal tutarlar haline dönüştürülmekte ve analize dâhil edilmektedirler. Bu şekilde gelecek dönemlerde ortaya çıkabilecek olası risk ve belirsizlikler, proje seçim aşamasında dikkate alınarak en uygun projenin seçimi sağlanmaktadır.

Yapılan yatırımlar sonucu ortaya çıkan fayda ve maliyetler; belli bir zaman süreci içinde ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, yapılan yatırımların türlerine bağlı olarak, teknolojik, siyasal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak yirmi-otuz yıllık süreleri, hatta daha uzun süreleri kapsayabilmektedir. Yatırım projeleri seçilirken, bu süreç içerisinde ortaya çıkacak fayda ve maliyetlerin tespiti yeterli olmamakta, buna ilaveten fayda ve maliyetlerin bugünkü değerlerinin de tespit edilmesi gerekmektedir.

Özel kesim tarafından yapılan yatırımlarda, fayda ve maliyetlerin tespitinin ve fiyatlandırılmasının kolaylığı nedeniyle, ilerleyen zamanlarda ortaya çıkacak fayda ve maliyetlerin bugünkü değerlerinin tespitinde çok fazla zorluklarla karşılaşmamaktadır. Özel kesim yatırımlarında fayda ve maliyetlerin bugünkü değerlerinin tespitinde kullanılan iskonto oranı, piyasa faiz oranıdır. Çünkü yatırımda kullanılan sermayenin fırsat maliyeti aynı sermayenin o dönemde ödünç verilmesiyle elde edilecek faiz geliridir. Kamu kesimi tarafından yapılan yatırımlarda, ortaya çıkacak fayda ve maliyetlerin bugünkü değerlerinin hesaplanmasında piyasa faiz oranı kullanılamamaktadır. Çünkü kamusal yatırımlarda, özel fayda ve maliyetlerin yanında, sosyal fayda ve maliyetlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Battiato,

1993;35;<http://www.68aksaray.gen.tr/forum/fl31/fayda-maliyet-analizi-ekonomi-9578/>). Kamusal yatırımlarda bugünkü değer hesaplamasında hangi oranın kullanılacağı konusunda ortaya çıkan bir diğer sorun, projenin maliyetine katlananlarla, projenin faydasından yararlananların farklı olmasıdır. Eğer projenin maliyetine katlananlarla faydasından yararlananlar aynı olsaydı, bugünkü değer hesaplanmasında marjinal ikame haddi kullanılabilirdi. Marjinal ikame haddi bugünkü tüketimle gelecekteki tüketim arasındaki tercih oranı olduğuna göre, bu tercih haddi yerine piyasa faiz oranı kullanılabilir ve böylece sorun çözüme kavuşturulmuş olurdu. Ancak, projenin maliyetine katlananlarla yarar sağlayanlar genellikle farklı olmaktadır. Kamu yatırım projelerinde bugünkü değer tespiti için kullanılacak sosyal ıskonto oranının tespiti; sosyal fırsat maliyeti ve sosyal zaman tercihiğine göre ikili bir ayrıma göre şekillenmektedir.

Sosyal zaman tercihi: Sosyal ıskonto oranı olarak kullanılması önerilen oranlardan birisi, sosyal zaman tercihlerini yansıttığı kabul edilen orandır. Sosyal zaman tercihi kavramı, toplumun bugünkü tüketimle gelecekteki tüketim arasındaki tercihleri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Bireylerin zaman tercihi, bugünkü tüketimleri ile gelecekteki tüketimleri arasındaki marjinal ikame haddine göre belirlenmektedir. Bireyler elde ettikleri ve gelecekte elde etmeyi tahmin ettikleri gelirlerini dikkate alarak tüketimlerini ayarlamaktadırlar. Tüketim tercihlerinin ayarlanması konusunda göz önünde bulundurulmuş önemli bir unsur piyasadaki faiz oranı ile devlet tahvillerinin faiz oranıdır. Bireyler tüketim kararlarını verirken her iki faiz oranını da göz önünde bulundurmaktadırlar. Tam rekabet koşullarında işleyen bir piyasada faiz oranları bireylerin zaman tercihlerini tam olarak yansıtmaktadır. Toplumsal tercihleri yansıtan sosyal zaman tercihi bireysel zaman tercihinden daha farklıdır. Öncelikle toplumsal tercihlerin yansıtılma mekanizması demokratik toplumlarda seçimlerdir. Ancak bu şekilde sadece içinde bulunulan dönemdeki tercihler belirlenebilir. Geleceğe yönelik tercihlerin belirlenmesi ise oldukça büyük belirsizlikler taşımaktadır. Dolayısıyla gelecekte ortaya çıkabilecek fayda ve maliyetler tam olarak belirlenemediği gibi bugünkü değerlerinin tespitinde kullanılabilecek oranın tespiti de çok zordur. Ancak sosyal zaman tercihlerini yansıttığı kabul edilen ve sosyal ıskonto oranı olarak kullanılabilecek en uygun oranın uzun dönemli devlet tahvili faizleri olduğu konusunda bir görüş birliği vardır.

Sosyal fırsat maliyeti: Herhangi bir kamu yatırımında kullanılan kaynağın, toplum açısından en verimli sonucu doğuracak başka bir yatırımda kullanılmaması nedeniyle toplumun katlanmak zorunda olduğu maliyettir. Kamu yatırımlarında kullanılan fonların kaynağı, özel kesimin tüketim ve tasarruflarının vergilendirilmesiyle sağlanmaktadır. Her iki durumda da fırsat maliyetleri ortaya çıkmaktadır. Tüketime kısılmasıyla ortaya çıkan alternatif maliyet için ekstra bir hesaplama gereklidir. Çünkü kısılan tüketimin alternatif maliyeti kısılan tutara eşittir. Ancak kısılan yatırımların alternatif maliyetlerinin hesaplanması gerekmektedir. Çünkü kamuya aktarılan tasarrufların özel kesimde kalması durumunda bu tasarruflar yatırımlara aktarılacak, yatırımlarla yeni gelirler ortaya çıkacak ve tüketim artacaktır. Fayda-maliyet analizi yapılırken, bu şekilde gelecekte ortaya çıkacak gelir ve tüketim hesaplanarak, fırsat maliyeti olarak maliyetlerin içine dâhil edilmesi gerekmektedir.

1.5.7. Fayda ve Maliyelerin Ölçülmesinde Gölge Fiyatlar ve Fırsat Maliyetleri

Kamu yatırım projelerinde, fayda ve maliyetlerin ölçümünde karşılaşılan güçlüklerin en önemlilerinden ikisi de gölge fiyatlar ve fırsat maliyetlerinin varlığıdır. Proje seçiminde göz önünde bulundurulması gereken bu iki faktörün parasal olarak tespit edilip analize dâhil edilmesi, alternatifler arasından en uygun projenin seçiminde önemli bir yere sahiptir.

Fayda maliyet analizinin en önemli konusu fayda ve maliyetlerin ölçülmesidir. Ancak yine belirttiğimiz gibi, bir yatırım projesinin tüm fayda ve maliyetlerini piyasa fiyatlarıyla parasal olarak belirleme imkânı yoktur. Örneğin bir metro projesi uygulaması ile çevre görünümünün bozulması mümkündür ve bunun fayda maliyet analizine maliyet olarak katılması gerekir. Ancak sorun maliyetin parasal olarak nasıl ifade edileceğidir. Aynı sorun proje faydaları için de geçerlidir. İşte burada karşımıza gölge ya da muhasebe fiyatları denilen fiyatlar çıkmaktadır. Gölge fiyatlar, piyasada gözlemlenen fiyatların yetersiz olduğu ya da fiyatın hiç oluşmadığı durumlarda toplumsal fayda ve maliyetleri yansıtmaları için mallara ve faktörlere bağlanan fiyatlardır.

Gölge fiyatlar aslında merkezi planlı ekonomilerde refahın maksimize edilmesi amacı güden matematiksel modellerde kullanılan bir kavram olduğu görülmektedir. Ancak aynı kavram karma ekonomik modellerde bu anlamda kullanılmaktadır. Bunun nedeni, ekonomilerin tam rekabet varsayımlarından ayrılması nedeniyle piyasada

gözlenen fiyatların gerçek kıtlıkları ve fırsat maliyetlerini yansıtmayışı ya da piyasa fiyatlarının bir dengesizlik fiyatı olmasıdır. Dolayısıyla, gerçek kıtlıkları yansıtacak şekilde düzeltilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda birçok fiyatlandırılmayan değerler fiyatlara yansımamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde piyasalardaki çarpıklıklar gelişmiş ülkelere göre daha fazladır. Ayrıca ülkelerin gelişme problemleri de henüz tam anlamıyla çözümlenememiş olduğundan, sanayileşme sürecinde proje değerlendirmesi daha da büyük önem kazanmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde plan ve programlar da bu amaca yöneliktir. Gerçekte proje seçiminde değişik kıstaslar uygulayarak oldukça değişik yatırım programları elde etmek imkânı bulunmaktadır. Bu amaçla bir yatırım projesinin değişik sektörlerle olan etkisini ölçmek için değişik ölçütler geliştirilmiştir. Önceleri Kahn tarafından önerilen ve daha sonra Chenery tarafından geliştirilen ve sosyal marjinal verimlilik ölçütü olarak bilinen proje değerlendirme yöntemine göre projeler sosyal marjinal verimliliklerine göre sınırlanmaktadır (Önertürk, 1980, 81; http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/fayda/golge.htm). Bu ölçüte göre yatırım kaynaklarının dağılımında dikkate alınan şey marjinal ürünün sadece özel sektöre olan katkısı (ya da maliyeti) değil, fakat aynı zamanda millî gelire olan toplam net katkısıdır. Etkin bir kaynak dağılımı millî geliri en iyi şekilde artıran bir dağılımı ifade eder. Bunun da kuralı kaynak dağılımını sermayenin marjinal verimliliğini değişik sektörlerde yaklaşık olarak birbirine eşitleyen bir biçimde gerçekleştirmektir. Bu yaklaşım endüstriyel planlama için girdi ve çıktılara ilişkin gölge fiyatlar sistemi kurma yolunda bir girişim olarak düşünülebilir (Önertürk, 1980, 82; http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/fayda/golge.htm).

Gölge fiyatlar kullanma ihtiyacı piyasada gözlenen fiyatların gerçek sosyal maliyetleri yansıtmamasından doğan bir sonuçtur. Sosyal fayda-maliyet analizinin esası gerçek gelirlerin sosyal masrafları yeterince ölçmemesi nedeniyledir. Eğer durum böyle ise, sosyal fayda-maliyet analizi özellikle gelişmekte olan ülkelere girdi ve çıktılarının değerlendirileceği uygun gölge fiyatların seçimi proje değerlendirmenin birinci amacı olacaktır. Gerçekten de, birçok ekonomist piyasa fiyatlarının çarpıtılmış olduğu konusunda görüş birliği içindedir. Piyasada gözlenen fiyatların gerçek sosyal maliyetlerin ölçülmesine olanak tanımayan yanlış değerler olduğuna inanmaktadırlar. Ancak anlaşılmadıkları nokta, doğru fiyatlandırma metodunun ne olması gerektiği

konusunda ortaya çıkmaktadır. Bazıları piyasa fiyatlarının gerçek değerleri yansıtmıyor olmasının başka şekillerde türetilen fiyatların veya alternatif yöntemlerin otomatik olarak daha iyi sonuçlar doğurmayacağına inanmaktadır. Gölge fiyatlara ulaşmak için, kullanılan değişik yöntemler bulunmaktadır. Ancak bu yöntemlerden hangisinin gölge fiyatları hesaplamak için en iyi yöntem olduğu konusunda bir görüş birliği yoktur. Dikkate alınması gereken başka bir nokta da, gölge fiyatlarının da aynı hızla olmasa da piyasa fiyatları gibi zaman içinde değişeceğidir. Ülkede proje değerlendirmede ve kaynak dağılımında değişik birimlerin görevlendirilmesi halinde de eğer bütün birimler aynı gölge fiyatları kullanmıyorsa sonuçlar kaynak dağılımı açısından da güvenilir sonuçlar vermeyecektir (Önertürk, 1980, 82; http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/fayda/golge.htm).

Esas itibariyle gölge fiyatlara, piyasanın tam rekabet şartlarına sahip olmadığı veya kaynakların tam kullanımının sağlanamadığı ya da malların fiyatlarının (ücretlerin, faiz oranlarının, döviz kurunun vb) serbest olarak değil de, devlet müdahalesi altında olduğu durumlarda başvurulur. Bunun gibi, açık ve gizli işsizlik hali, dışsal ekonomilerin ortaya çıkması gibi nedenler de gölge fiyatlara olan ihtiyacı arttırmıştır.

Sosyal maliyet ekonomide göz önüne alınmayan, ancak her toplumda çeşitli nedenlerle uğranılan sosyal zararları tanımlayan bir olgudur. Tütün üretimiyle ilgili örneği burada da hatırlayacak olursak, üretim alanında ne kadar çok kişiye iş olanağı sağladığı, dolayısıyla ülke ekonomisine ne kadar katkıda bulunduğu vurgulanırken gerek pasif gerekse aktif sigara içenlerin uğradığı bedensel ve psikolojik zararlar göz ardı edildiği vurgulanmıştı. Gelişen endüstri çoğunlukla doğal çevreye hasar vererek toplum sağlığını tehdit etmektedir. Bu ve benzeri sosyal maliyetler yalnızca bireylerin yaşam kalitelerini düşürmekle kalmaz, büyük bir işgücü kaybı da yaratırlar. Sosyal maliyet olgusunu asgari düzeylere çeken sistemlerin değeri böylece ortaya çıkmış olur.

Bütün bunlar gibi, nükleer endüstrinin pek söz etmediği bir başka maliyet ise “toplumsal” ya da “sosyal maliyet” kavramıdır. Her yatırımın bir çevresel riski ve getirdiği sosyal maliyetleri vardır. Sosyal maliyet, çevreye verilen zararı, bir kaza sonrası insan sağlığına ve topluma verilebilecek olanları, konu nükleer santral ise nükleer atıkları, söküm sırasında yaşanan problemleri ve sübvansiyonlar ile çalışanların olası sağlık problemlerine kadar oldukça geniş bir alanda yaratılacak olan maliyetleri inceler ve ekonomik karşılığını bulur. Bütün bunlar elektriğin maliyetine eklenince

zaten pahalı olan nükleer santrallerden elde edilen elektriğin oldukça pahalı olduğu rahatlıkla görülebilir.

Yenilenebilir enerji kaynakları Türkiye'nin işsizlik sorununu çözmesine yardım edecektir. Almanya'da geçmişi 10–15 yılı bulan yenilenebilir enerjiyle ilgili sektörlerde şimdiden 130 binden fazla insan çalışmaktadır. Bu sayı, çağı kapanmış nükleer ve fosil yakıt sektörlerinde 100–120 bin arasındadır. Türkiye, hem fosil yakıtlardan kaynaklanan toplumsal maliyetleri azaltmak, hem de yeni iş alanları açmak için, yenilenebilir enerjiyi tercih etmelidir. Son 10–15 yılda yenilenebilir enerji kaynaklarında görünen gelişme ve fiyatlarındaki düşüş sadece çevre ve insanlar için değil, ekonomi için de büyük bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küresel krize rağmen Türk mali sektörü yüksek kredi faiz uygulamaları ile aşırı kâr yaparken, başta tekstil sektörü olmak üzere tüm imalat sanayi sektörlerimiz, bu aşırı faizler, yüksek enerji fiyatları, istihdam üzerindeki yükler, hızla artan ara malı ve tüketim malları ithalatının yol açtığı haksız rekabet karşısında daralmıştır.

Küresel kriz dolayısıyla hükümetin yatırımlarını arttırmak ve işsizliği azaltmak amacıyla uygulamaya koyduğu dört ayrı teşvikin zaman içerisinde istihdamı arttırdığı gibi sigortalı sayısında da artış sağladığı kayıtlarda görülmüştür. Çok sayıdaki teşvik uygulaması kendi içinde de çelişkilere neden olmaktadır. Bu düzenlemelere göre bir bölgede teşvik alabilen bir işletme ile hemen yanı başında aynı şartlara sahip ve aynı işi yapan işletme (istihdam artışı, yatırım vb. gibi farklılıklardan dolayı) teşvik imkânlarından mahrum kalabilmektedir. Yine bir yatırımcı belirlenen bir süre içinde yatırım yaptığında teşviklerden yararlanırken bir başka yatırımcı daha önce yatırım yaptığı için teşviklerden yararlanamamaktadır.

Krizin yıkıcı etkilerini azaltmak ve piyasaya canlılık kazandırmak için uygulanan teşviklerin vergi kaybına yol açtığı bahanesiyle süresinin uzatılmaması düşüncesi ise başta tekstil olmak üzere birçok sektörü yeniden krizin ağır şartlarıyla karşı karşıya bırakacaktır. Tekstile özel vurgu yapmamızın nedeni bu sektörün diğerlerine göre taşıdığı farklı ve önemli özellikleridir. Tekstil Sektörü, Türkiye'nin ihracatta öncü ve en büyük paya sahip sektörüdür. Türk iş adamlarına dünya ile ticaret yapmasını öğreten sektördür. Türkiye'nin tanıtımına katkısı olmuştur. Bu kadar katma değere sahipken Türkiye tekstil sektöründen vazgeçmesi mümkün değildir. İşsizlik söz

konusu olduğunda ekonomistlerce istatistikî veriler ardı arda sıralanmakta, aylar, yıllar, sektörler itibariyle, yerleşim birimleri, eğitim, yaş ve cinsiyete göre işsizlik istatistikleri, bir işsize iş yaratmanın çeşitli sektörlerle göre maliyetleri ortaya konmaktadır. İşsizlik her şeyden önce ekonomik değil insani, ahlaki ve toplumsal bir bakışla değerlendirilmesi gereken evrensel bir sorundur. İşsizlik sadece işsiz insanın değil ailesinin, eşinin, dostunun, bütün yakın çevresinin maddi ve manevi maliyetini ödediği bir çözülme ve çöküş halidir.

Her insan bir ekonomik imkândır, bir yatırımdır. Her yatırım gibi işsiz insanın da topluma ve ailesine bir maliyeti vardır, bir insan üretim yaşına gelene kadar devlet ve toplum onun yetişmesi için bütçesinden bir kaynak ayırmaktadır. İşsizlik, bu kaynakların israfı, hatta en büyük kaynak israfıdır.

Tüm Özel Öğretim Kurumları Derneği'ne göre (TÖDER) Türkiye'deki ilköğretim öğrencisinin devlete bir yıllık maliyeti 1.500 dolara ulaşmaktadır. Bunu ilköğretim süresi olan 8 yıl ile çarparsak toplam maliyet 18.000 TL olmaktadır.

Bu öğrencinin aileye maliyeti ise, bir öğrenci için, okul öncesi eğitimden ilköğretimin sonuna kadarki eğitimi boyunca sadece okul ihtiyaçları için ortalama 7 bin 455 TL'dir. Bunun anlamı ilkokul mezunu bir işsizin topluma maliyeti 25.455 TL'dir. Bir lise öğrencisinin ise devlete ve aileye maliyeti 12.960 TL'dir. İlköğretim giderleriyle birlikte bir lise mezunu işsizin topluma maliyeti 38.415 TL olarak ortaya çıkmaktadır. Yüksek Öğrenime gelince; Türkiye'de üniversite öğrencisinin devlete bir yıllık maliyeti 4 bin dolar seviyesine ulaşmaktadır. 4 yıllık bir eğitimin toplam maliyeti ise 24.000 TL'dir. Yüksek öğrenimin aileye yıllık maliyeti ise aile gelirine göre 4 bin–8 bin YTL (4–8 milyar TL) arasında değişmektedir. Dolayısıyla bir öğrencinin üniversiteyi bitirmesinin ailesine maliyeti $4.000 \times 4 \text{ yıl} = 16.000 \text{ TL}$ 'dir. Buna devletin harcamalarını eklediğimizde $(16.000 + 24.000)$ bu rakam 40.000 TL'ye çıkmaktadır. Bir Üniversite öğrencisinin devlete ve aileye olan toplam maliyeti 40.000 TL'dir. Bu rakama liseden mezun olana kadar ki maliyet olan 38.415 TL'yi de ilave edersek 78.415 TL'ye ulaşır ki; bu rakam bir üniversite öğrencisinin ülkeye maliyetidir. Bu rakamlara Anadolu liselerine hazırlık, üniversite hazırlık, kamu personeli sınavlarına hazırlık gibi kaçınılmaz hale gelen çok sayıda özel kurs masrafları ile doğum öncesinden başlayarak bir çocuğun yetişmesi için gereken sağlık, beslenme, giyim başta olmak üzere birçok gider hatta ücretsiz doğum izinleri dâhil değildir.

Gölge Fiyatlar: Gölge fiyatlar üretim faktörlerinin mal ve hizmetlerin tam rekabet koşullarında oluşacak gerçek piyasa fiyatlarıdır. Ancak bu fiyatların oluşumu mevcut piyasa koşulları dikkate alındığında çok zordur. Tam rekabet koşulları altında, piyasada oluşacak fiyatlar, üretilen mal ve hizmetlerin fayda ve maliyetlerinin tespitinde kolaylıkla kullanılabilir. Ancak ekonomide tam rekabetin oluşması çok zordur. Bu nedenle piyasada oluşan fiyatlar her zaman mal ve hizmetlerin gerçek fiyatlarını yansıtmamaktadırlar. Bu durumda söz konusu mal ve hizmetlerin fiyatlarının tespiti için gölge fiyatlarından yararlanılmaktadır.

Kamu yatırım projelerinin analizinde gölge fiyatları iki durumda kullanılmaktadır. Bu durumlar; analizde kullanılan mal ve hizmet fiyatlarının gerçek fiyatları yansıtmaması, salt sosyal nitelikte olan bazı mal ve hizmetlerin fiyatlarının olmamasıdır. Bu durumlarda çeşitli yöntemlerle gölge fiyatları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu yöntemler, doğrusal planlama yöntemleri gibi analitik yöntemler olabileceği gibi benzer malların iç ve dış fiyatlarının dikkate alınması gibi yöntemler de olabilir. Kamu yatırım projelerinde, ticarete konu olmayan yani piyasa fiyatı olmayan bazı mal ve hizmetlerin fayda ve maliyetlerinin tespitinde şu unsurlardan da yararlanılmaktadır; zamana verilen değer, ölüm veya kaza ihtimali dolayısıyla yapılan işler verilen değer, insan ömrünün değeri gibi ölçülerden yararlanılmaktadır. Gölge fiyatlarının analizde kullanılmasında ortaya çıkan bir güçlük de gelecekte üretilen mal ve hizmetlerden doğacak fayda ve maliyetlerin tespitiyle ilgilidir. Öncelikle gelecekte üretilen mal ve hizmetlerin gölge fiyatları tespit edilecektir. Ardından bu fiyatlarla mal ve hizmetlerin bugünkü değerleri bulunmaya çalışılacaktır. Her iki durumda da sağlıklı değerlendirme yapılabilmesinin önünde önemli engeller vardır. Gerek bazı mal ve hizmetlerin gölge fiyatlarının tespitindeki zorluklar gerekse gölge fiyat tespit yöntemlerinin güçlüğü, uygun proje seçiminde bazı olumsuzlukların doğmasına yol açabilecektir. Ancak söz konusu durumlarda ortaya çıkacak fayda ve maliyetlerin analize hiç dâhil edilmemesi yerine gölge fiyatlardan yararlanılarak dâhil edilmesi en uygun projenin seçilmesinde daha etkin sonuçlar doğuracaktır.

Fırsat maliyetleri: Fırsat maliyeti kavramı genel bir ifadeyle, belirli miktardaki bir kaynakla herhangi bir mal veya hizmeti üretmek için, başka bir mal veya hizmetin üretiminden vazgeçme nedeniyle ortaya çıkan maliyet olarak tanımlanabilir. Kamu kesimi tarafından yapılan yatırımlarda kullanılan fonların fırsat maliyeti çeşitli

şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Fırsat maliyetleri, yapılan yatırımların türleri ile ilgili olduğu kadar öncelikleri ile de ilgilidir. Söz konusu maliyetler, aynı ürünün farklı yollarla üretilmesinde ortaya çıkabileceği gibi, belli bir kaynakla alternatif ürünlerin üretilmesi durumunda da ortaya çıkabilmektedir. Kamu kesimi tarafından kullanılan fonların, özel kesimin tüketim ve tasarruflarının belli bir kısmının kamuya aktarılarak elde edilmesi, kaynak kullanımıyla ilgili ilk fırsat maliyetlerinin doğmasına neden olmaktadır. Kamu kesimine aktarılan kaynakların özel kesimde kalması durumunda, yeni yatırımlar yapılabilecek ve gelir artışları ortaya çıkabilecektir. Bu gelir artışları ise tüketimi artırarak tekrar yatırımlar yapılmasını sağlayacak ve bu şekilde ekonomik kalkınma sağlanmış olacaktır. Söz konusu kaynakların kamu kesimine aktarılmasıyla, bu gelişmelerin ortaya çıkmaması fırsat maliyetlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu maliyetlerin kamu yatırım projelerinin seçiminde maliyetlerin içine dâhil edilmesi gerekmektedir. Fırsat maliyetlerinin ortaya çıktığı bir diğer aşama, kaynakların yatırımlara tahsis edildiği aşamadır. Diğer bir ifadeyle kamusal kaynakların kullanıldığı aşamadır. Burada iki farklı şekilde fırsat maliyetleri doğmaktadır. Birincisi; çeşitli mal veya hizmetlerin üretimi söz konusu olduğu zaman, sadece seçilen mal veya hizmet türünün üretilmesi nedeniyle, üretilmeyen mal veya hizmetler nedeniyle ortaya çıkan fırsat maliyetidir. İkincisi ise aynı mal veya hizmetin üretimi için, farklı üretim yöntemlerinin olması durumunda seçilen yöntemin fırsat maliyetidir. Kamu yatırım projelerinin hemen hemen tümünde bu fırsat maliyetlerinin hepsiyle karşılaşmaktadır. Uygun projenin seçimi için söz konusu fırsat maliyetlerinin hepsinin tespit edilmesi ve parasal olarak belirlenmesi gerekmektedir.

1.5.8. Kamu Hizmetlerinin Planlanmasında Fayda-Maliyet Analizinin

Uygulanabilirliği

Kamu kesimi tarafından üretilen mal ve hizmetler; tam kamusal mal ve hizmetler, yarı kamusal mal ve hizmetler, özel mal ve hizmetler ve klüp malları ile erdemli mal ve hizmetler olarak sınıflandırılabilir. Söz konusu mal ve hizmetlerin üretimlerinin planlanmasında fayda-maliyet analizinden yararlanabilme olanakları mal ve hizmetlerin türlerine göre ortaya çıkmaktadır. Tam kamusal mal ve hizmetlerin temel bazı özellikleri gereği, bu tür mal ve hizmetlerde matematiksel anlamda etkinlik ve verimlilik değerlendirmesi yapma olanağı yoktur. Bu durumun nedeni, tam kamusal mal ve hizmetlerin fayda ve maliyetlerinin tespitindeki güçlüklerdir. Söz konusu mal ve

hizmetlerin maliyetlerinin tespiti çok fazla güçlük taşımamaktadır. Maliyetler; üretim faktörlerinin maliyetlerinden, bazı dışsal maliyetlerden ve fırsat maliyetlerinden oluşmaktadır. Üretim faktörlerinin fiyatlarının tespitinin kolay olması, maliyetlerinin de tespitini kolaylaştırmaktadır. Ancak dışsal maliyetlerin ve fırsat maliyetlerinin tam olarak tespit edilememeleri ve piyasa fiyatlarının olmaması gölge fiyatlarının kullanımını gerekli kılmaktadır. Gölge fiyatlarıyla da olsa maliyetlere ilişkin rakamsal tespitlerin yapılabilmesi fayda-maliyet analizi yapılabilmesini kolaylaştırmaktadır.

Kamusal mal ve hizmetlerin faydalarının ölçülmesi sorunu; kamu hizmetlerinin planlanmasında fayda-maliyet analizinin yapılamamasının altında yatan temel nedendir. Her hangi bir kamu yatırım projesinden ortaya çıkacak faydaların tespiti ve fiyatlandırılması temel güçlüktür. Ancak bundan önce fayda kavramının soyut bir kavram olması ve sübjektif değer yargıları taşıması, bu kavramın herhangi bir ölçü birimi ile ölçülmesini ve parasal olarak ifade edilmesini engellemektedir. Bu nedenlerden dolayı tam kamusal mal ve hizmetlerin üretilmesinde, fayda-maliyet analizinden yararlanılması mümkün değildir. Yarı kamusal mal ve hizmetlerde ve özel mal ve hizmetlerde ise, fayda ve maliyetlerin ölçülmesi ve parasal olarak değerlendirilmesi nispeten kolaydır. Söz konusu kolaylık, bu tür mal ve hizmetlerin üretimlerinin planlanmasında, fayda-maliyet analizinin kullanılmasını olanaklı kılmaktadır. Ancak, özellikle yarı kamusal mal ve hizmetlerde, bazı durumlarda fayda ve maliyetler tam olarak ölçülememektedir. Bu nedenle, fayda ve maliyetlerin ölçülebildikleri oranda fayda maliyet analizinin kullanılması sağlıklı sonuçlar verebilir. Kamu kesimi tarafından üretilen özel mal ve hizmetlerle, erdemli mallar ve klüp mallarında ise fayda ve maliyetlerin tespit edilebildiği ölçüde fayda-maliyet analizinden yararlanılabilmektedir. Fayda-maliyet analizinin kullanılmasında bazı teknik güçlükler de mevcuttur. Fayda-maliyet analizi, matematiksel işlemlerin kullanıldığı bir analiz yöntemi olduğu için analiz için gerekli düzeyde verilere ulaşılması ve proje uygulaması sonucunda ortaya çıkacak fayda ve maliyetlerin sayısal olarak tespit edilmesi durumunda olumlu sonuçlar ortaya çıkabilir. Uygulamada karşılaşılan en önemli güçlüklerden birisi analiz yapmaya yetecek kadar verinin mevcut olmamasıdır. Yatırım projelerinin 15-20 yıllık süreleri kapsamı, risk ve belirsizliklerin mevcudiyeti, kaynakların sınırlılığı ve fırsat maliyetlerinin var olması, fayda-maliyet analizinin uygulanma alanını daraltmaktadır. Projeden doğacak fayda ve maliyetlerin tamamının

önceden öngörülmesi, dışsal fayda ve maliyetlerin önceden kesin olarak belirlenip fiyatlandırılmaması, bazı fayda ve maliyetlerin piyasa fiyatının olmaması ya da piyasa fiyatının gerçek fiyatı tam olarak yansıtmaması durumlarında gölge fiyat tespitine gidilmesi, gölge fiyatlarının gerçek fiyatı yansıtmaması durumları analizin yapılmasını güçleştirmektedir. Fayda maliyet analizinde karşılaşılan bir diğer güçlük de bugünkü değer tespitinde kullanılan sosyal ıskonto oranının tespitinde yatmaktadır. Sosyal ıskonto oranı olarak tespit edilen oranın olması gerekenden fazla ya da az olması proje seçiminde yanılmalara yol açabilmektedir.

1.5.9. Kamu Hizmetlerinin Seçiminde Fayda-Maliyet Analizinin Sağladığı Katkılar

Kamu kesimi tarafından kullanılan kaynakların sınırlılığı, toplumsal ihtiyaçların miktarı ve zamanında karşılanması gerekliliği kaynakların etkin kullanılması zorunluluğunu doğurmaktadır. Kamu hizmetlerinin etkinliğinin ölçülmesi konusunda dar ve geniş anlamda yapılan tanımlamalar dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığı zaman öne çıkan temel noktalar; kaynakların sınırlılığı, parasal girdi ve çıktılar yardımıyla parasal fayda ve maliyetlerin belirlenmesi, parasal olmayan fayda ve maliyetlerin belirlenmesi ve fırsat maliyetlerinin belirlenmesidir. Kamu yatırım projelerinde fayda-maliyet analizinin önemi bu noktalarda ortaya çıkmaktadır. Fayda-maliyet analiziyle, fayda ve maliyetler parasal olarak analize katılmakta; bunun için gölge fiyatlarından, fırsat maliyetlerinden vb. ölçütlerden yararlanılmakta, olası risk ve belirsizlikler dikkate alınmakta, alternatif projeler arasında en iyi olanı seçilmeye çalışılmaktadır. Kamu yatırım projelerinin gerçekleştirilmesiyle, kaynaklar belli alanlara aktarılmaktadır. Kaynak aktarımıyla, kaynak dağılımında ortaya çıkan değişim sonucu meydana gelen ekonomik faydanın ölçülmesinde fayda-maliyet analizi etkin bir analiz yöntemi olarak kullanılabilir. Kamu hizmetlerinin etkinliğinin ölçülmesinde bazı fayda ve maliyetlerin tespitindeki güçlük, fayda-maliyet analizinin uygulama alanını daraltsa da yeterli veri bulunması koşuluyla en uygun projenin seçiminde bu analiz yönteminden yararlanılması, sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

İktisadi büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesinde kamu yatırımları yadsınamaz bir öneme sahiptir. Özellikle alt yapı yatırımlarının ve beşeri sermaye yatırımlarının kamu kesimi tarafından yapılması gerekliliği, kamu yatırımlarının önemini daha da artırmaktadır. İktisadi kalkınmaya ve büyümeye yönelik bir kamu

yatırımının yapılmasında fayda-maliyet analizi geniş bir şekilde kullanılmaktadır. Fayda maliyet analizlerinin ortaya çıkışlarında da su kaynaklarının ve karayollarının etkin kullanımı amacı yatmaktadır (Oyal, 1971;161;

<http://www.68aksaray.gen.tr/forum/fl31/fayda-maliyet-analizi-ekonomi-9578/>).

Kaynakların etkin kullanımının bir uzantısı olarak belirli miktarda girdi ile olabildiğince fazla çıktı elde edilebilmesi iktisadi büyüme ve kalkınmanın temelini oluşturmaktadır. Fayda-maliyet analizi yöntemiyle veri miktardaki girdi ile en fazla üretimi, dolayısıyla faydayı sağlayacak yatırım projesi belirlenmeye çalışılmaktadır. İktisadi büyüme ve kalkınmanın sayısal olarak ifade edilebilmesi, matematiksel analiz yöntemi olan fayda-maliyet analizinin bu amaçlara yönelik kullanılabilmesinin önemini daha da artırmaktadır.

Kamu hizmetlerinde etkinliğin sağlanması amacı doğrultusunda yapılacak hizmet planlamasında, fayda-maliyet analizi tekniğinden yararlanılabilmektedir ancak yararlanabilme olanağı oldukça sınırlıdır. Fayda ve maliyetleri parasal olarak ifade edilebilen bazı yarı kamusal mal ve hizmetlerle, özel mal ve hizmetlerin üretim kararlarının verilmesinde söz konusu analiz yöntemi kullanılabilmektedir. Tam kamusal nitelikteki mal ve hizmetlerin üretim kararının verilmesindeyse fayda-maliyet analizi yapılabilmekle beraber mutlak anlamda olumlu sonuçlar sağlamamaktadır. Kamu yatırım projelerinden doğacak dışsal fayda ve maliyetlerin mevcudiyeti, bazı fayda ve maliyetlerin gelecekte ortaya çıkması, risk ve belirsizliklerin varlığı sağlıklı analiz yapılmasını engellemektedir. Diğer taraftan bazı mal ve hizmetlerin fiyatlarının olmaması, gölge fiyatlarının tespit edilmesini zorunlu kılmaktadır. Gölge fiyatların tespiti ise bazı güçlükler taşımaktadır. Fayda-maliyet analizinin yapılmasında karşılaşılan bir diğer güçlük, analiz için gerekli olan verilerin yetersizliğidir. Özellikle gelecekte ortaya çıkabilecek fayda ve maliyetlerin tespiti ve söz konusu değerlerin bugünkü değerlerine indirgenmesi, analiz yapılmasını zorlaştırmaktadır. Her ne kadar bünyesinde bazı zorluklar taşısa da kamu yatırım projelerinin seçiminde fayda-maliyet analizinin kullanılması, en uygun projenin seçimi için hayati önem arz etmektedir. Projeler ile ilgili verilerin matematiksel olarak ifade edilebilmesi, fayda-maliyet analizi uygulamasını kolaylaştıracaktır. Kamu hizmetlerin üretiminde, fayda-maliyet analizinin proje seçim yöntemi olarak kullanılması, kamu hizmetlerinin etkinliğinin sağlanmasına yardımcı olacaktır (<http://www.68aksaray.gen.tr>).

1.6. İşsizlik Rakamları

TÜİK T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu'nun 15 Ekim 2009 tarihli basın bülteni ile duyurduğu hane halkı işgücü araştırması 2009 Temmuz Dönemi Sonuçları (Haziran, Temmuz, Ağustos 2009) Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 842 bin kişi artarak 3 milyon 267 bin kişiye yükselmiştir. Aynı bültenle bu dönemdeki işsizlerin; % 65,2 sinin (2.283.633 kişi) erkek, geriye kalan yüzde 39,1'nin kadın (983.367) olduğu belirtilmiştir (<http://tuikrapor.tuik.gov.tr>).

1.7. Diğer Maliyetler

Sağlık maliyeti (yeşil kart vb.) 9.444.067 adet aktif yeşil kartlı ve yaklaşık 1 yıllık maliyet 3 milyar TL. Sosyal yardımlar giyecek, yiyecek, yakacak vb. Güvenlik maliyetleri (terörle mücadele, kapkaç, hırsızlık, cinayet, tetikçilik, fuhuş, uyuşturucu suçları, suçluların takibi, yakalanması, yargılanması ve ceza verilenlerin hapisanelerde barındırılması gibi maliyetler). Toplumun sosyal yapısındaki erozyonlar (boşanmalar, cinnet, aile içi şiddet). Mali kayıplar (vergi ve sosyal güvenlik sisteminin prim kayıpları). İşsizliğin bir başka maliyeti de sosyal maliyetidir. Bir işsiz aileye maliyeti, ailenin sosyal, ekonomik ve psikolojik yapısının zayıflamasına yol açmaktadır. Ücret ve maaşların çok düşük olduğu bugünkü şartlarda bile hemen her ailenin en az bir işsize baktığı dikkate alınırsa aile kurumunun varlığını, işlevini ve psikolojisini korumakta ne kadar zorlandığı anlaşılabilecektir. İşsizliğin başka bir maliyeti de işsizlik suç ilişkisinde aranmalıdır. Toplumsal bir gerçek olarak şunu söyleyebiliriz; işsiz kalan insan geçinmek için hırsızlık, soygun, cinayet, insan ticareti, uyuşturucu ticareti, kaçakçılık gibi meşru olmayan, kanunla yasaklanmış kazanç yollarına tevessül edebilir. Toplumun sağlığını ve güvenliğini tehdit eden suçların gerisindeki en büyük nedenlerden biri işsizliktir. İşsizliğin neden olduğu maliyetin en ağır sonuçlardan biri de terördür. Bütün bilimsel çalışmalarda terörün kaynağında işsizliğin önemli bir yer tuttuğu ifade edilmektedir. Eğer kaynaklar doğru kullanılsaydı 30 yıldır binlerce trajediye yol açan, binlerce insanımızı kurban verdiğimiz terör belasını en azından bugünkü kadar yıpratıcı bir şekilde yaşamayacaktık. Eğer terörü önlemek için harcadığımız 200-250 milyar TL kaynak işsizlikle mücadeleye, yatırıma harcanmış olsaydı işsizlik ülkemiz için ağır ve kronik bir sorun olmaktan çıkardı. İşsizliğin sosyal maliyetlerinden bir diğeri ise ailelerde boşanma ve geçimsizliğe yol açarken evlilik oranlarında düşüşe neden olması, ekonomik yetersizliklerden dolayı çocukların sağlıklı gelişmemesi, iyi bir eğitim

alamaması, moral değerlerin yıpranmasıdır. Ayrıca işsizlik insanlarda sonu intiharlara varan psikolojik çöküntülere yol açmakta, toplumda şiddetin egemen olduğu bir ortam yaratmaktadır. Çalışan bir işçinin topluma olan katkıları: Bir işçi daha ücreti eline geçmeden vergisini ödemektedir, sigorta primini ödemektedir, çalışırken kazandığı para ile alışveriş yaptığı için KDV ödemektedir. Eğer evi varsa konut, arabası varsa taşıt vergisi ödemektedir. Devletin yukarıda saydığımız güvenlik maliyetleri, sosyal maliyetler, sağlık maliyetleri, toplumsal maliyetleri azaltmaktadır. İşsizlikle mücadele etmek, yatırımları teşvik etmek kamu kaynaklarının harcanması değil bir kamu yatırımdır. Sektörler desteklenirken toplumdaki yaygınlığı, istihdam potansiyeli, vasıfsız ve kadın işçi çalıştırma niteliği, ihracata katkısı ve uluslararası rekabet koşulları temel kriterler haline getirilmelidir. Tüm bu açıklamalar ışığında başta tekstil olmak üzere ülke ekonomisinin önemli dinamiklerinden biri olan imalat sektörünün, devletin ve toplumun bütün imkânlarıyla desteklenmesine devam edilmeli, bilhassa istihdama yönelik destekler yaygınlaştırılarak sürdürülmelidir. Bir işsize iş alanı açılabilmesi için devletin 180 bin TL yatırım yapması gerekmektedir. Yıllardır yabancı sermayeyi davet ederek her türlü imkân ve olanakları sunarken aynı şartları yerli sermayeden esirgemememiz gerekmektedir. Ülkemiz için yerli yatırımcının sorunlarının çözülmemesi ülke ekonomisi için bir kayıp, bu soruna çözüm bulunması ise tarif edilemez bir kazançtır. İnsan merkezli, gelir dağılımı adaleti ve sosyal adalet anlayışı üzerinde yükselen bir kalkınma stratejisi, büyüyen, bölgesel ve evrensel bir güç olma yolunda hızla ilerleyen Türkiye'nin en öncelikli ve temel atılımlarından biri haline getirilmelidir. Sürdürülebilir kalkınmanın olmazsa olmaz şartı insan ve toplum hayatında da sürdürülebilir yaşama, çalışma ve üretme şartlarının oluşturulmasıdır. Bürokratik ve seçkinci yapılara, halka rağmenci zihniyetlere karşı direnen, halksız demokrasi anlayışına geçit vermeyen bir anlayışın, insansız ekonomiye karşı da harekete geçmesi, başta istihdam arttırıcı tedbirler olmak üzere refahı tabana yayacak bir kalkınma programını hayata geçirmesi yaptığı açılımları tamamlayacak en büyük hamle olacaktır. Aksi takdirde kaybeden sadece ülke ve toplum olmayacak, halkın umutları ve umut bağladıkları da büyük bir düş kırıklığına uğrayacaktır.

1.8. İşsizliğin Psikolojik Sonuçları Ve Toplumsal Maliyeti

İş kaybının yaratacağı kaygı çalışma olanağından yoksun, bağımlı çalışan kesimde ve işsizlik sigortası bulunmayan ülkelerde insan hayatı üzerinde derin izler

birakmaktadır. Tehlike teşkil eden bu durumun sonuçları ülkesel ve küresel bir genişliğe sahiptir. İşten yoksunluk şu durumları da beraberinde getirmektedir. Ekonomik güvencenin ve ihtiyaçların giderilmesini sağlayan gelir kaynağının kaybı. “Ailenin rızkını sağlayan kişi” rolünün sona ermesidir. Zaman duygusunu ve buna bağlı olarak düzen algısını kaybetmek. Bireysel ve sosyal mesleki perspektifin yok olması; bunun yerine sosyal açıdan itilmişlikle karşı karşıya kalma. İş arkadaşlarıyla olan sosyal ilişkilerden yoksunluk. İş yerindeki sosyal yaşamın uyarılarından yoksunluk ve sosyal çevreyle olan bağların kopması. Bir yaşam ifadesi ve bir şeyler yapma ihtiyacının ve tatmin yeri olarak işteki meşguliyetin yitirilmesi. Topluma yararlı olma ve işe yarama duygusunun kaybı. Bu yoksunlukların neden olduğu sorunlar bireylere ve toplumlara göre büyük farklılıklar göstermektedir. Bireyler işsiz kaldıklarında ve maddi yoksunlukla karşı karşıya geldikleri zaman bu duruma tahammül edemezler. İşsizlerin çalışanlara karşı kompleksleri artmaktadır. İşsiz birey yeniden çalışmaya başladığında daha zayıf ve işine karşı daha güvensiz olmaktadır. Daha önce çalıştığı işteki gibi bir psikolojiye sahip olamazlar. Yeni işlerinde iş yerinde çalışan diğer işçilerin güvenilir ve etkili konumlarıyla çatışma içine girerler. İşte takdirsizlik, işini kaybetme ve paraya muhtaç olma durumu işsizlerin insanlarla ilişkilerine de yansımakta ve onları yıkıcı işsizlik psikolojisine sokmaktadır.

Genç ve orta yaştaki işsizlerde işlerini kaybettikten sonra kişisel temaslarında önemli ölçüde değişiklik gözlenmektedir. Sosyal ilişkileri azalır, sosyal saygınlığını yitirir, değerlerini kaybeder ve günlerini evde geçirmeye başlarlar. Bu durum zaten sağlanamayan sosyal iletişim üzerinde düşen prestij ve tercihlerin değişmesi nedeniyle geniş etki yaratır. İşsizliğin getirdiği yoksunluklar genel olarak üç başlık altında toplanabilir: Sağlık sorunları, psişik sorunlar ve toplumsal maliyet yaratıcı etkiler.

1.8.1. Sağlık Sorunları

İşsizlik ve buna bağlı olarak artan yoksulluk şu sağlık sorunlarına neden olabilmektedir. Beslenme bozuklukları, kas yapısının zayıflaması, vücut direncinin zayıflaması, bulaşıcı hastalıkların artışı, salgın hastalık tehlikesinin artmasıdır. Mide-bağırsak rahatsızlıkları, kalp ve dolaşım hastalıkları gibi psikosomatik şikâyetlerde artıştır. Tansiyon, kolesterol vb. sağlık göstergelerinde değişmeler, Raşitizm hastalığında artış, direncin azalması ve kötü bakım nedeniyle deri hastalıklarında artıştır. Bebek ve çocuk ölümlerinde artış, iş yapma gücünün azalması, işsizliğe neden

olan genel ekonomik koşullar, sağlık sektöründeki tasarruf önlemlerinin de etkisiyle, çeşitli sorunlara yol açtığından, yoğun işsizlik dönemlerinde, mevcut sağlık sorunlarının tam tedavi edilemeyip gelecek dönemlere sarkması olasılığı da bulunmaktadır.

1.8.2. Psikik Sorunlar

İşsizliğin en dramatik etkileri insanın psikik yapısı ve kişiliği üzerinde etki yoğunlaşmaktadır. Bilimsel araştırma sonuçları da bunu desteklemektedir. İşsizliğin başlıca psikik sorunları şu maddeler altında toplanabilir: Stres; işini kaybedenler üzerinde yapılan çeşitli araştırmalar, işsizlikle beraber stres hormonlarının faaliyetlerinde artma olduğunu, gerilim, uykusuzluk ve sinirlilik durumları görüldüğünü, psikosomatik hastalıklarda artış olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, ekonomik sıkıntı zamanlarında, stres ve psikik rahatsızlıkların erkeklerde daha çok 35-54 yaş, kadınlarda ise 25-44 yaş arasında görülmesi, bu kişilerin söz konusu yaşlarda mesleki yaşamlarının en yüksek noktalarında bulunduklarını ve çoğu kez ailenin varlığını sürdürebilmesi için “temel direk” rolünü taşıdıklarını göstermektedir. Buna karşılık işsizliğin yarattığı stresten az etkilenen gruplar da vardır. Önceden işsiz kalma tecrübesi olanlar, içinde bulunduğu durumun ciddiyetini kabul etmeyenler, (savunma mekanizması) sosyal çevresinden destek görmeyenler ve olaylar karşısında esnek davranabilenler strese daha az girmektedirler. Depresyon eğilimleri, umutsuzluk, içine kapanma; işsizliğin büyük bir umutsuzluğa, çaresizliğe, yalnızlık duygusuna ve depresyon eğilimlerine yol açtığı görülmektedir. İşsizler duygu ve düşüncelerini açıkladıklarında hayatın “boş ve karanlık” olduğunu, “yaşamın anlamı olmadığını” söylemektedirler. Depresyon nedeniyle kliniklere başvuran işsizler arasında sosyo ekonomik düzeyi yüksek kesimlerden olanların diğerlerine göre daha çok oldukları görülmektedir. Mesleki pozisyon ne kadar yüksek ise, işsiz kalmanın psikik yükü de o oranda yüksek olmaktadır. İşsizliğin psikik sonuçları ve işten hoşnutluk arasında bir bağlantı bulunmaktadır. İşsizlik, işe güdülenmesi yüksek ve ancak yeniden işe girme konusundaki şansını az olarak karşılayan kişilerde daha yüksek psikik hasara yol açmaktadır. Özsaygının zedelenmesi: İşsiz kalan birey, kendi kimliğini, sosyal konumunun ve kişiliğin gelişmesinde çok önemli rol oynayan bir faktörden yoksun kalmanın boşluğunu yaşayarak kendisine olan saygısını yitirebilir. Özsaygıyı ayakta tutan unsurlardan biri olan topluma yararlı olma duygusu, özellikle erkekler için

büyük ölçüde bir meslek ve iş sahibi olmaya bağlıdır. Mesleğe işe verilen değerlerin çokluğu ölçüsünde, işi kaybetmek yaşamda üstlenilen rolün birdenbire daralmasına yol açarak kimlik krizine yol açabilmektedir. Bu noktada toplumda işsizlere nasıl bakıldığının da büyük etkileri vardır. İşsizlik sigortasının bulunduğu ülkelerde, işsizlerin “çalışmak istemeyip başkalarının sırtından geçinenler” ya da “işe yaramayanlar” şeklinde damgalanmaları ve bu durumun kendi suçları olduğu şeklindeki ön yargıların yaygınlığı özsaygıyı zedelemekte ve işsizleri suç duygusuna itmektedir.

Toplumsal ve ailevi rolü kaybetmenin etkileri; işsiz kalma, hem işyerindeki arkadaşlardan ayrılma, hem de ailede sahip olunan belirleyici rolün dayanaklarından yoksun olma anlamına gelmektedir. İş arkadaşlarından kopuş toplumsal bağlardan uzaklaşmanın başlangıcı olabilmekte, işsiz kalma süresi uzadıkça aileyi de içine alan bir dizi soruna neden olabilmektedir. Mali sıkıntıların ve işsiz olmanın verdiği ezikliğin etkisiyle sosyal ilişkilerden kaçınmakta, bu kaçınma sosyal izolasyonu daha da güçlendirmektedir. İşsizlik, ailedeki dengeleri bozan en önemli unsurdur. Belirsizliğin neden olduğu psikik baskı; işsizlerin bir kısmı belirsizlik duygusu içinde yaşamakta ve bundan rahatsız olmaktadır. Yeni bir iş bulunup bulunamayacağı konusundaki belirsizliğin ve üzerlerinde hissettikleri toplumsal baskının da etkisiyle, işsizler kendi yaşamları üzerindeki denetimlerini kaybetmekte ve geleceği planlama gücünü çeken bir karaktere bürünebilmektedirler.

1.8.3. Toplumsal Maliyet Yaratıcı Etkiler

İşsizlik, bireye ve bireyin yakın çevresine verdiği zararlar kadar sonuçta herkes tarafından yüklenilen sosyal maliyetleri de olan bir konudur. İşsizliğin özellikle gençlerde başboşluk, alkol, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklar ile suç işleme eğilimlerini arttırdığı sıkça görülmektedir.

İşsizler topluma ve mevcut sosyo-ekonomik düzeye olan güvenlerini kolayca kaybedebilmektedirler. İşsizlik sorunu sosyal çatışmalarda artışa ve ahlaki çöküntüye neden olarak toplumsal dengeleri derinden sarstığı için toplumdaki herkes tarafından büyük bir ciddiyetle ele alınmalıdır.

Kayıt dışılığı azaltmak ve toplumsal yatırımları artırabilmek için bir taraftan vergi oranlarını azaltırken, diğer taraftan da yolsuzlukların, verimsizliklerin önleildiği ve kayıt dışında çalışanların cezalandırıldığı konusunda toplumun güvenini kazanmak gerekiyor. Güven gelişmenin temelini oluşturmaktadır (www.bankaciyiz.biz).

İKİNCİ BÖLÜM

2. ELAZIĞ İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. İlin Ülke ve Bölge İçindeki Yeri

Elazığ ili; Doğu Anadolu Bölgesinin Güneybatısında ve bölgede Yukarı Fırat Bölümü olarak ayrılmış saha içerisinde yer almakta olup Orta Anadolu'nun; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya açılan kapısıdır. İl 40, 21 ile 38, 31 doğu boylamları 38, 17 ile 39, 11 kuzey enlemleri arasında kalmaktadır.

Şehrin denizden yüksekliği ortalama 1067 metredir. İl batıdan Malatya, doğudan Bingöl, kuzeyden Tunceli, kuzeybatıdan Erzincan, güneyden ise Diyarbakır illeri ile çevrelenmiştir.

2.2. Tarihi Ve Coğrafi Yapısı

Tarih öncesi dönemden başlayarak, çeşitli uygarlıklara yerleşim yeri olan, Elazığ'ın tarihi, Harput tarihi olarak incelenmektedir. Zira Elazığ ili MÖ.3000'li yıllarda kurulduğu sanılan, Harput kentinin devamıdır.

Bu yörede tarihe bilinen en eski ve önemli uygarlıklar sırası ile Hititler, Urartular, Romalılar, Bizanslılar, Sasaniler, Azeri Türkleri ve Araplardır.

Malazgirt Zaferinden sonra (1087 yılında) Türk egemenliğine giren Harput, önce Çubukoğulları, sonra Artukoğulları, Selçuklular, Dulkadiroğulları ve Akkoyunlular elinde kalmış, 1515 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı imparatorluğuna katılmıştır. Mezra denilen bugünkü yerleşim yerine 1834'de taşınan Elazığ'a 1862 yılında Abdülaziz'in valilerinden İsmail Paşa tarafından Mamuret-ül Aziz ismi verilmiştir. Zaman içinde bölgeye eyalet merkezliği yapan şehre 1937 yılında Atatürk tarafından tahıl ambarı bolluk ve bereket anlamına gelen El'azık adı verilmiş olup, zamanla Türkçe ses uyumuna uygunluğu ve söyleniş kolaylığı nedeniyle Elazığ olarak kullanılır olmuştur.

Coğrafi konumu itibariyle, Doğu Anadolu Bölgesini batıya bağlayan yolların kavşak noktasında bulunmaktadır. Yüzölçümü 8.455 km²' si kara, 826 km²'si baraj ve doğal göl alanları olmak üzere toplam 9.281 km³ dir. Elazığ, yeryüzü şekilleri açısından topraklarını dağlık alanlar, platolar ve ovalar oluşturmaktadır.

İl sınırları içindeki en önemli akarsu Fırat ve kollarıdır. 86 km³ yüzölçümü olan Hazar Gölü il merkezine 30 km mesafededir. Ayrıca Keban, Karakaya, Kralkızı ve Özlüce gibi önemli

baraj gölleri ile çevrilidir. Geçmişte karasal iklimin hüküm sürdüğü Elazığ, yapılan ve yapılmakta olan barajların etkisi ile ılıman bir iklime geçiş yapmıştır.

2.3. Nüfus Durumu

Yerleşim durumu itibariyle nüfus çoğunluğunun şehir ve kasabalarda yaşadığı Elazığ'ın nüfusu 2000 yılı genel nüfus sayımı sonucuna göre 569.616'dır Bu nüfusun yüzde 64'ünü oluşturan 364.274'ü şehir (merkez ilçe ve diğer ilçe merkezleri) yüzde 36'sını oluşturan 205.342'si köylerde yaşamaktadır.

Cinsiyete göre nüfus ise erkek 287.687, kadın 281.929 kişi olup, cinsiyet oranı 102,04'dür.

31 Aralık 2008 tarihi itibariyle Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına göre yurt içinde ikamet eden Elazığ İl'i nüfusuna kayıtlı 813.216 kişi bulunmaktadır. Bu kapsamda yurt içinde ikamet eden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının % 14'ünü oluşturmaktadır.

Nüfusun ikamete göre dağılımı Elazığ'ı en çok tercih eden 5 il:

Tunceli: 20.300 %3.71

Bingöl: 19.902 % 3.63

Diyarbakır: 9.874 % 0.81

Muş: 1.478 % 0.27

Ülkedeki nüfusun % 0,76'sı Elazığ'da yaşamaktadır. İlimiz nüfusunun 271.330'unu erkek, 276.232'sini de kadın oluşturmaktadır. İlimizde ikamet eden nüfusun %70'i şehirde yaşamaktadır. Türkiye genelinde kilometrekareye 94 kişi düşerken bu oran Elazığ'da 59 kişidir.

DPT tarafından 2003 yılında yapılan "İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" araştırması sonuçlarına göre Elazığ, -0.10131 puan ile sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından 36. sırada yer almaktadır.

TÜİK tarafından belirlenen 2001 yılı "İller İtibariyle Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla" sıralamasına göre GSMH'den aldığı kişi başına 1.704 \$ değer ile 81 il içerisinde 36. sırada yer almaktadır.

Tablo: 1 Ekonomik Faaliyete Göre Sabit Fiyatlarla GSYİH ve İstihdam Edilen Nüfus

Ekonomik Faaliyet	Sabit Fiyatlarla GSYİH (1987 üretici Fiyatlarıyla)-2000		Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfus-2000	
	Değer (TL.)	Yüzde	Nüfus	Yüzde
Tarım	107.149,00	17,0	113.635	58,6
Sanayi	181.218,00	28,7	11.660	6,0
Hizmetler	342.343,00	54,3	68.625	35,4
Toplam	630.710.00	100,0	193.920	100,0

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Tablo 2: Elazığ ilinin yıllara göre nüfus

Sayım yılı	İl nüfusu
1927	213.531
1945	198.081
1960	278.332
1975	417.924
1990	498.225
2000	569.616
2007	541.258
2008	547.562
2009	550.667

Kaynak: 2009 Adrese Dayalı Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. DİE

Tablo 3: Sayım yıllarına göre ülke, bölge ve Elazığ Nüfusu ile yıllık nüfus artış hızları

Yıllar	Türkiye		Doğu Anadolu Bölgesi		Elazığ	
	Nüfus	Yıllık nüfus artış hızı %0	Nüfus	Yıllık nüfus artış hızı %0	Nüfus	Yıllık nüfus artış hızı %0
1980	44.736.957	20.65	4.770.981	14.66	440.800	18.38
1990	56.473.035	21.71	5.348.512	5.14	498.225	5.91
2000	67.803.727	18.28	6.137.414	13.75	569.616	13.69
2008	71.517.100	13.1	5.945.000	5.38	547.562	-0.48

Kaynak: 2008 Adrese Dayalı Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. DİE

Tablo 4: İBBS' ye göre Ülke, Bölge ve Elazığ Nüfusu İle Yıllık Nüfus Artış Hızı

	2007			2008			Yıllık Nüfus Artış Hızı %0		
	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy
TR Türkiye	70.586.256	49.747.859	20.838.397	71.517.100	53.611.723	17.905.377	13,10	74,80	-151,70
TRB Ortadoğu Anadolu	3.558.432	2.018.390	1.540.042	3.618.056	2.034.005	1.584.051	16,62	7,71	28,18
TRB1 Düzey 2	1.598.897	1.048.415	550.482	1.623.891	1.069.386	554.505	15,51	19,81	7,28
TRB 12 Elazığ	541.258	389.774	151.484	547.562	384.034	163.528	11,58	-14,84	76,50

Kaynak: İstatistikî bölge birimleri sınıflandırması TÜİK

Tablo5: İBBS' YE göre Ülke, Bölge ve Elazığ Nüfusu İle Yıllık Nüfus Artış Hızı

İBBS	2009			Yıllık Nüfus Artış Hızı %0		
	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy
TR Türkiye	72.561.312	54.807.219	17.754.093	14,50	22,05	-8,48
TRB Ortadoğu Anadolu	3.638.401	2.030.787	1.607.614	5,61	-1,58	14,77
TRB 1 Düzey 2	1.626.357	1.053.310	573.047	1,52	-15,15	32,89
TRB 12 Elazığ	550.667	393.722	157.945	5,65	22,37	-34,74

Kaynak: İstatistikî bölge birimleri sınıflandırması TÜİK

2.4. İdari Durumu

İlin coğrafi, stratejik yapısı ve ulaşım imkânlarının elverişliliği nedeniyle tarih boyunca Elazığ idari bir merkez konumunda bulunmuştur.

Elazığ yöresi Osmanlı idaresinde Diyarbakır Eyaletine bağlı bir sancaktı. 1834'de Reşit Mehmet Paşa Ordu Müfettişliği merkezini mezraya (şimdiki Elazığ) taşıması sonucu idari yapıda değişiklikler olmuştur. 1846'da ilk kez yayınlanan Devlet Salnamesine göre, Harput Eyaletine Arapkir, Malatya ve Besni Sancaklarının bağlandığı görülür. 1851'de o zamanki ismiyle Dersim, Diyarbakır Eyaletinden ayrılarak Harput eyaletine bağlanmıştır.

1867 Vilayet Nizamnamesi uyarınca oluşturulan Mamuret-ül Aziz Sancağı Diyarbakır vilayetine bağlıydı. 1875'de müstakil Mutasarrıflık, 1877'de Vilayet durumuna getirilmiştir.

İl merkezinde 8'inci Kolordu Komutanlığı, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü ve 7 dolayında bölgesel kuruluş bulunması yoğun bir Devlet organizasyonunun toplandığını göstermektedir.

Elazığ ili biri merkez ilçe olmak üzere toplam 11 ilçe, 26 belde, 10 bucak, 536 köyden meydana gelmektedir.

Tablo 6: Kamu Kuruluşları

Merkezi Kuruluşlar	Sayı	Mahalli Kuruluşlar	Sayı
Bölge Müdürlüğü	8	Merkez Belediyesi	1
İl Müdürlüğü	24	İlçe Belediyesi	10
KİT	13	Belde Belediyesi	15
		Belediye Toplamı	26
		İl Özel İdaresi	1
Toplam	45	Toplam	27

Kaynak: Elazığ valiliği (<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Tablo 7: Elazığ ilinin idari durumu

İlçe	Belediye sayısı	Bucak sayısı	Köy sayısı	Mezra sayısı	Mahalle sayısı
Merkez	7	2	130	134	68
Ağın	1	-	16	7	4
Alacakaya	1	-	12	14	2
Ancak	4	-	11	8	21
Baskil	1	2	60	215	6
Karakocan	2	2	85	58	9
Keban	1	-	30	22	4
Kovancılar	3	1	73	68	18
Maden	2	1	36	73	4
Sivrice	3	1	34	30	15
Palu	1	1	49	82	7
Toplam	26	10	536	728	151

Kaynak: Elazığ valiliği (<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

2.5. Ekonomik Durum

2.5.1. Tarım

Elazığ ilinde genel olarak iki tip toprak görülmektedir. Meyilli ve dalgalı ovalarda hâkim olarak kahverengi topraklar, vadilerde alüvyal topraklar görülmekte ancak bu topraklar organik maddece değişiklikler göstermektedir.

İlin toplam arazi varlığı içinde tarım arazileri (tarla, bağ, bahçe, sebze alanları) %29 oranı gibi bir alanı kaplamaktadır.

Elazığ ilinin toplam arazi varlığı 845.548 hektar olup; bunun 264.180 hektarı tarım arazisidir. Yerleşim alanları ise 9.342 hektar olup, ilin toplam yüzölçümünün %1'ini oluşturmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi kapsamındaki illerde yer alan işlemeli tarıma uygun II ve III. Sınıf arazilerin Türkiye genelindeki oranı %15,4, illerin işlemeli tarım kısmen kısıtlı arazilerin (IV.Sınıf) Türkiye genelindeki oranı ise %23'tür. Elazığ ilinin işlemeli tarıma uygun arazilerinin bölge toplamına oranı incelendiğinde bu alanın 173.291 hektar ve oranın %21,6 olduğu görülmektedir. Bazı komşu illeri ile karşılaştırıldığında Tunceli, Bingöl ve Erzincan illerinden daha iyi bir değere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Elazığ İli Arazi Varlığı

Arazi Varlığı	Alan (ha)
Tarım Arazisi	264.180
Çayır ve Mera Arazisi	450.965
Orman Arazisi	130.403
Su Yüzeyi	82.600
Toplam Yüzölçümü	928.148

Kaynak: Elazığ İl Tarım Müdürlüğü, 2008

Tablo 9: Elazığ ve Çevre İllerde Ekonomik Olarak Sulanabilir Arazi Miktarları

İller	Sulanabilir Arazi, (ha).	DSİ	
		Ekonomik Olarak Sulanabilir Arazi (ha).	
Bingöl	151.172	22.234	13.050
Elazığ	253.294	89.357	69.643
Erzincan	238.843	73.757	61.38
Malatya	391.541	169.789	139.234
Tunceli	98.438	12.825	11.084

Kaynak: DSİ VIII – IX – XVII – XXII – XXIV. Bölge Müdürlüğü Program Bütçe Toplantısı Takdim Raporları.

İlde 39.627 adet tarım işletmesi mevcuttur. Bu işletmelerin tamamına yakını aile işletmesi şeklindedir. İlde tarım işletmeleri genellikle bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmakta ve bu işletmelerin oranı da %77'yi bulmaktadır. Bu işletmeleri sırasıyla %20 ile yalnızca bitkisel üretim yapan işletmeler ve %3 ile de yalnızca hayvansal üretim yapan işletmeler izlemektedir. (DİE, Tarımsal Yapı, Ankara, 2003)

Tablo 10: Tarımda İşletme Büyüklüğü ve Arazi Edinim Biçimi

Arazi büyüklüğü (da)	İşletme sayısı	Arazi (da)	Yalnız kendi arazisini işleyenler		Başkasından Arazi Tutup Başkasına vermeyenler		Kendi arazi olmayan işletmeler			
			A	B	A	B	Kıracı		Ortakçı	
0	843	-	-	-	-	-	-	-	-	-
0-5	1.247	3.831	1.247	3.831	-	-	-	-	-	-
5-9	3.715	27.550	2.821	20.398	-	-	894	7.152	-	-
9-19	6.526	92.343	5.191	70.697	382	6.280	953	15.366	-	-
20-49	10.326	320.070	10.085	309.668	84	3.192	157	7.210	-	-
50-99	7.889	512.668	7.717	499.428	172	13.240	-	-	-	-
100-199	5.855	720.364	5.628	688.714	143	21.450	84	10.200	-	-
200-499	2.544	622.708	2.498	608.908	46	13.800	-	-	-	-
500-999	475	278.410	275	138.328	200	140.082	-	-	-	-
1000-2499	207	239.128	207	239.128	-	-	-	-	-	-
Toplam	39.627	2.817.072	35.669	2.579.100	1.027	198.044	2.088	39.928	-	-

A – İşletme Sayısı B – Arazi Miktarı (Da)

Kaynak: Elazığ İl Tarım Master Planı

Tablo 10’da görüldüğü gibi 35.669 adet işletme yalnız kendi arazilerini işlemektedir. Bu şekilde işlenen arazi 2.579.100 da’dır. 1.027 adet işletme ise başkasına ait 198.044 da.’lık araziyi işletmektedir. Tabloda dikkat çeken nokta, kendi arazisinin yanında başkasından arazi kiralayıp işleten işletmelerin geniş bir arazi büyüklüğünde faaliyetlerini sürdürmeleridir.

2.088 işletme 39.928 da araziyi kiralamaktadır. Kiracılığa konu olan işletmelerin büyüklüğü ise 5-199 da. arasında değişmektedir. 1991 Genel tarım sayımı hane halkı araştırması sonuçlarına göre Elazığ ilinde 2.817.072 da arazi 330.772 adet parça sayısından oluşmaktadır.

Türkiye genelinde olduğu gibi Elazığ ilindeki tarım işletmeleri, hızlı nüfus artışı ve artan nüfusun tarım dışı sektörde istihdam edilmesi zorunluluğa karşılık, bu sektörlerde iş gücü talebinin nüfus artışına uygun düzeyde arttırılamaması; tarımın gelişim hızının nüfus artışım karşılama yetersiz kalması ve miras yoluyla arazilerin bölünmesi gibi nedenlerle giderek küçülmüştür.

2.5.2. Bitkisel Üretim

“Elazığ ilinde arazinin % 60 kadarı çayır ve meralardan oluşmakta ve bitkisel üretim amacıyla %40’ından daha az bir kısmı kullanılmaktadır Bunun da %23,7’sinde kuru tarım yapılırken, %9,2’sinde sulu tarım yapılmaktadır” (Elazığ Tarım İl Müdürlüğü, Elazığ İli Tarım Master Planı, Elazığ, 2003).

Tablo 11: Tarla Bitkileri Üretimi

Tarla Bitkileri Üretim Alanı (ha)	107.356
Tarla Bitkileri Üretimi (Ton)	39.357

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

İlimizde tarla bitkileri tarımında; buğday, arpa, nohut, kuru fasulye, fiğ, mürdümük, şeker pancarı, yonca üretimi yapılmakta olup buğday ve arpa, İl’deki en önemli bitkisel ürünlerdir. İl’de 57.034 ha alanda, 153.219 ton buğday üretimi, 43.278 ha alanda 120.930 ton arpa üretimi gerçekleştirilmiştir.

Ürün desenine göz atıldığında ekiliş alanı itibariyle tahıllarda buğday, arpa, yemeklik tane baklagillerde nohut, fasulye ve mercimek; endüstri bitkilerinde şeker pancarı, patates ve ayçiçeği şeklinde çoktan aza doğru bir sıralama ortaya çıkmaktadır.

Tarla ürünlerinin dekara verimleri incelendiğinde; buğday, arpa, nohut, mercimek ve pamukta Türkiye ortalamasının altında; fasulye ve şeker pancarında Türkiye genelinin üzerinde verim elde edildiği görülmektedir.

Yem bitkileri üretiminde özellikle yonca üretimi bakımından Elazığ’ın iyi bir yere sahip olduğu gözlenmektedir. Buna ilaveten korunga ve fiğ üretimi de yapılmaktadır (Elazığ Tarım İl Müdürlüğü, Elazığ İli Tarım Master Planı, Elazığ, 2003:87).

Sebze üretiminde birinci sırayı domates almakta, bunu soğan ve fasulye izlemektedir. Meyvelerden ise karpuz ve kavun üretimi önemli bir yer tutmakta, diğer sebze ve meyveler de satılabilme ölçüsünde üretilmektedir.

Tablo 12: Meyvecilik

Meyve veren bağ alanı (Ha)	11.149
Meyve vermeyen bağ alanı (Ha)	4.342
Toplam bağ alanı (Ha)	15.491
Toplam üzüm üretimi (Ton)	87.740
Meyvelik Alanı (Ha)	12.474
Meyve veren ağaç sayısı (Adet)	1.986.274
Meyve vermeyen ağaç sayısı (Adet)	532.519
Toplam meyve üretimi (Ton)	111.814

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

İlimizde meyve üretimi tüm ilçelerde yapılmakla birlikte; Merkeze bağlı Koruk, Hoş köylerinde ve Arıcak ile Ağın ilçelerimizde üzüm üretimi ağırlıktadır. Baskil İlçemizde kayısı, Merkez ilçeye bağlı Kuyulu köyünde, Maden ilçesinde, Gezin beldesinde, Sivrice İlçesinde, Soğukpınar, Kavallı ve Düzbahçe köylerinde yoğun şekilde çilek üretimi yapılmaktadır.

Tablo 13: Sebzeçilik

Sebze Alanı (Ha)	6.144
Sebze Üretimi (Ton)	11.716

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

İlimizde karpuz, domates, biber, kavun, lahana, salatalık gibi sebzeler ağırlıkta olmakla beraber, ilimizde her türlü sebze yetiştirilmektedir. Yurtbaşı beldesi, Hankendi beldesi, İçme beldesi, Hoş köyü, Akmezra, Aşağıbağ köylerinde, örtü altında taze soğan yetiştiriciliği ve malçlı sistemde sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Elazığ'da bitkisel üretim sektörünün sahip olduğu potansiyeller aşağıda özetlenmiştir:

- Yeterli işgücü potansiyeli,
- Yer altı ve yer üstü potansiyeli,

- Şeker pancarı üretimi dışında, küçük aile işletmeleri şeklinde de olsa, sebze ve meyveciliğin yaygın olarak yapılması,
- Yonca ekimi başta olmak üzere yem bitkileri ekiminin giderek artması,
- Şeker fabrikası, şarap fabrikası, Karadenizbirlik, Çukobirlik, Yem ve un fabrikalarının bulunması,
- Bitkisel ürün yetiştiricilerinin sözleşmeli modele yatkın olması,
- Bitkisel üretimin önemli pazarlarından olan hayvancılığın diğer illere göre daha ekstansif olarak yapılması.

2.5.2.1. Kayısı Üretimi ve Pazarlaması

İlde kayısı yetiştiriciliği en fazla Baskil ilçesinde yapılmakta olup bunu Elazığ merkez ve Keban ilçeleri izlemektedir. Üretim miktarı itibariyle üretilen kayısının %50'si Baskil, %25'i Elazığ merkez, %10'u ise Keban ilçesinde gerçekleşmektedir. Söz konusu bölgeler ise I. Alt bölgede yer almaktadır.

1990-2000 yılları arasında ilin kayısı üretimi Türkiye kayısı üretiminin %2,77-8,55'lik kısmını, meyve veren kayısı ağacının ise yaklaşık %4-4,5'lik kısmını karşılamaktadır. İlin meyve veren kayısı ağacı oranında fazlaca bir değişiklik olmamasına karşın 1994, 1998 ve 2000 yıllarına ait üretim oranlarında hızlı bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu durumun temel nedeni söz konusu tarihlerde Türkiye kayısı rekoltesinin ani sıçrama yapmış olması yatmaktadır. Ancak genel itibariyle Elazığ kayısı üretiminin yükselen bir grafik çizdiği görülmektedir. Elazığ'da kurutmalık olarak satılan kayısının hemen hemen tamamı küçük aile işletmelerinde kurutulmaktadır. Bu safhada dikkat edilmesi gereken, kurutma sonrasında kayısındaki SO₂ (Kükürt-dioksit) kalıntı miktarıdır. Kuru kayısı serbest ihracat kapsamında olup ihracatı zorunlu standarda tabi olan ürünler arasında yer almaktadır. Kuru kayısıda standardı⁵ belirleyen iki önemli kalite özelliği vardır. Bunlar SO₂ (Kükürt-dioksit) kalıntı miktarı ve nem oranıdır. Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Türk Gıda Kodeksine göre kuru kayısıda maksimum kükürt miktarı 2000 ppm ve nem oranı %25 olarak belirlenmiştir. Bu yönde üreticilerin bilinçlendirilerek ihracata yönelik ürün elde edilmesi konusunda eğitim ve yayım çalışmaları gerekmektedir.

2.5.2.2. Üzüm Yetiştiriciliği (Bağcılık) ve Pazarlaması

Türkiye'nin Dünya üzerinde bağcılık için çok ideal bir iklim kuşağında olması İlin bu önemli tarımsal üretim faaliyeti içerisinde yer almasına neden olmuştur. Elazığ, asmanın ekolojik

istekleri bir başka deyişle iklim ve toprak istekleri için oldukça ideal bir bölgededir. Bu nedenle Elazığ'da bağcılık çok eskilere dayanmaktadır. İlde, uzun yıllar bağcılığın yapılıyor olması sonucunda yöreye has üzüm çeşitleri (Öküzgözü, Boğazkere) oluşmuştur.

İlde birçok üzüm çeşidi yetiştirilmekle beraber ağırlıklı olarak-Teharnebi, Şilfoni, Öküzgözü, Boğazkere, Köhnü, Kabarcık, Ağın beyazı ve kırmızısı kısmen ise Besni, Kara erik, Kadın (Hatun) parmağı yetiştirilmektedir. Bunlardan Boğazkere şaraplık (sıralık) olup, öküzgözü ve Köhnü hem sofralık hem şaraplık Teharnebi, Kara erik, Kadın parmağı, Ağın beyazı ve kırmızısı sofralık, Şilfoni ve kabarcık ise sıralık ve sofralık olarak tüketilmektedir. Yine ilde üretimi yapılan çeşitlerden Teharnebi hariç tümü geççi/orta olup Teharnebi ise erkenci çeşittir.

İlde bağcılık eskiye dayanmasına karşın mevcut bağların önemli kısmının (%90) geleneksel yetiştiricilik (serpene) yöntemini uygulaması, bağcılıktaki yeni teknik ve teknolojik gelişmelerle bunların kullanımında oldukça yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu da özellikle mevcut bağ alanlarında verim düşüklüğüne neden olmaktadır. 1990–2009 yılları arasında ildeki mevcut bağ alanları, üretim miktarları ile bu değerlerin Türkiye içerisindeki payları tabloda verilmiştir.

Tablo 14:Türkiye ve Elazığ'daki Bağ Alanları ve Üretim Miktarları

	Üretim alanı (ha)		Üretim Miktarı (ton)			
	Türkiye	Elazığ	Türkiye	Elazığ	Üretim alanı	Üretim miktarı
1990	580.000	9.581	3.500.000	29.963	1,65	0,86
1991	586.000	9.784	3.600.000	30.126	1,67	0,84
1992	576.000	8.736	3.450.000	30.663	1,52	0,89
1993	567.000	8.849	3.700.000	27.626	1,56	0,75
1994	567.000	9.291	3.450.000	28.169	1,64	0,82
1995	565.000	9.715	3.550.000	28.667	1,72	0,81
1996	560.000	7.964	3.700.000	27.918	1,42	0,75
1997	545.000	9.914	3.700.000	28.668	1,82	0,77
1998	541.000	9.925	3.600.000	28.497	1,83	0,79
1999	535.000	8.740	3.400.000	28.602	1,63	0,84
2000	535.000	10.021	3.600.000	33.975	1,87	0,94
2002	4.160.000	9696	2.240.000	16.622	1,82	0,47
2003	4.050.000	9892	2.365.000	19.353	1,86	0,54
2004	2.650.000	66.630	1.500.000	14.360	1,93	0,59
2005	2.680.000	68.590	1.600.00	48.988	2.55	3.06
2006	2.696.196	68.630	1.564.009	76.319	2.54	4.87
2007	2.394.443	81.969	1.487.602	60.662	3.42	4.07
2009	2.396.535	53.005	1.695.305	41.837	2.21	2.46

Kaynak: Elazığ İli Tarım Master Planı 2003; 2005; <http://tuikrapor.tuik.gov.tr>

Buna göre 1990-2000 yılları arasında ilin bağ üretim alanları ve üretim miktarları zaman zaman dalgalanmalar gösterse de benzer seviyelerdedir. Yine bu yıllar arasında Elazığ ve Türkiye bağ üretim alanları ile üzüm üretim miktarları karşılaştırıldığında; söz konusu yıllar arasında ilin bağ alanları Türkiye bağ alanları ortalama %1,67'lik kısmını temsil ederken, üzüm üretimi ise bu oranın yarısı kadar bir miktarı (%0,82) karşılamaktadır. Geleneksel yöntemle yetiştirilen bağ alanlarının yaşlı olması, yetersiz beslenmesi, modern yetiştirme tekniklerinden yoksun olması gibi nedenlerle yaşanan verim düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. Ancak son yıllarda bağcılığa (şaraplık ve sofralık) yönelik hızlı bir talep söz konusu olup bu bağların tesis ve yetiştiriciliğinde modern teknikler uygulanmaktadır. Söz konusu modern tekniklerin uygulandığı bağlardaki

ortalama verim Türkiye ve Dünya ortalamasının çok üzerindedir (ilin merkez ilçe Hoş köyündeki bağlarda dekara verim 5000-8500 kg arasında değişmektedir). Elazığ'da bağcılığın yoğun olarak yapıldığı bölgeler tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15: Elazığ'daki Bağ Alanları ve Üzüm Üretim Miktarları

Alt bölge	Üretim alanı	Oranı %	Üretim miktarı (ton)	Oranı %
*I.alt bölge	5.288	52.77	18.593	54.73
**II.alt bölge	4.459	44.5	14.298	42.08
III.alt bölge	274	6.15	1.084	3.19
Toplam	10.021	100	33.975	100

Kaynak: Elazığ İli Tarım Master Planı, Nisan 2003; 2009

* İl Merkezi, Ağın, Baskil, Keban, Kovancılar, Sivrice ilçeleri

** Alacakaya, Arıcak, Maden, Palu ilçeleri

*** Karakocan ilçesi

Tablo 15'de görüldüğü üzere ilde bağcılığın yoğun olarak yapıldığı bölgeler I. Ve II. Alt bölgelerdir. İl genelindeki toplam üretimin % 54,73'ünü gerçekleştiren I. Alt bölgedeki toplam üretimin %72,61 'i Elazığ merkez ilçede, %10,83'ü Sivrice, %8,71'i ise Keban ilçesinde üretilmektedir. İl genelindeki üretimin %42,08'i gerçekleştiren II. Alt bölgedeki üretimin ise ağırlıklı olarak %56,79'u Ancak, %40,13'u Maden ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Alt bölgede yetiştirilen üzüm çeşitleri çoğunlukla sofralık ve şaraplık olup yukarda bahsedilen çeşitlerdir, II. Alt bölgedeki üretim ise ağırlıklı olarak Kabarcık çeşidinin hakim olduğu şıralık-sofralık üzüm üzerinedir.

İlde üretilen üzümün yaklaşık %20-25'i şaraplık, %50-60 sofralık, %15-20'si ise şıralık pekmez, pestil, orcik (cevizli sucuk) yapımı amacıyla olarak tüketilmektedir / pazarlanmaktadır. Şaraplık olarak pazarlanan miktarının yaklaşık %20-25'i ilde kurulu bulunan Tekel Şarap Fabrikasına, %75-80'i ise özel firmalara (Kavaklıdere, Dolluca, Dimes ...vb.) satılmıştır. İlde üretilen üzümün tanıtımı ve pazarlanması amacıyla son üç yıldır merkez ilçe Hoş köyünde düzenlenen bağ festivali, bölge üzümünün dışarıya tanıtılmasında önemli katkılar sağlamıştır. İlde bağcılığın yaygın olduğu bölgelerde kurulacak soğuk hava depoları ile üretim sonrası soğuk zincir tamamlanacağından, ürün daha geniş bir zaman periyodunda satışa sunulacak ve böylece üretici geliri artacaktır.

2.5.3. Hayvancılık

Doğu Anadolu Bölgesinde yer almasına karşın hayvancılık açısından Elazığ iklimi pek olumsuz değildir.

Tablo 16: Büyükbaş Hayvan Varlığı

Cinsi		Miktarı (Baş)
Sığır	Saf kültür ırkı	49.810
	Kültür melezi	33.778
	Yerli ırk	17.460
Toplam		101.048
Manda		149
Toplam		101.197

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Tablo 17: Küçükbaş Hayvan Varlığı

Cinsi	Miktarı
Kıl keçisi	259.932
Koyun	61.599
Toplam	321.531

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Yaklaşık 102.000 baş sığır mevcuduna sahip olup bu mevcudun %58'i kültür ırkı ve melezlerden oluşmaktadır. Yine yaklaşık 322.000 baş koyun ve keçi varlığına sahiptir. Ancak bu mevcutlarda son yıllarda önemli azalmalar gerçekleşmiştir. Nitekim son 7 yılda sığır mevcudu %21, koyun ve keçi mevcudu da %41 kadar azalmıştır (Elazığ Tarım İl Müdürlüğü, Elazığ İli Tarım Master Planı, Elazığ, 2003).

Tablo 18: Kümes Hayvan Varlığı

Cinsi		Miktarı (Adet)
Tavuk	Yumurtacı	201.736
	Etlik	5.825.082
	Toplam	6.026.818
Hindi	-	15.235
�rdek	-	3.770
Kaz	-	3.231
Toplam		6.049.054

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

 lde yaklaşık 6 milyon etlik piliç varlığı söz konusu olup, ildeki işletme Köy-Tur A. . ile olan entegrasyonunun bunda payı büyüktür. Bunun dışında kanatlı türlerinin varlığı önemli bir miktar oluşturmamaktadır (D E, Tarımsal Yapı ( retim, Fiyat, Değer), Ankara, 2009).

Tablo 19: Hayvansal  retim Miktarları

Hayvansal ürünün cinsi	üretim miktarı
Süt (Kg)	169.052.069
Et (Kg)	6.146.470
Yapağı (Kg)	432.224
Kıl (Kg)	38.976
Bal (Kg)	641.120
Bal mumu (Kg)	71.984
Yumurta (Adet)	37.246.363

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Elazığ'da yılda yaklaşık 170.000 ton çiğ süt, 6.000 ton da kırmızı et üretilmektedir. Yine ülkede üretilen beyaz etin yaklaşık %3'  (150.000 ton) ilde üretilmektedir (Elazığ Tarım İl Müdürlüğü, Elazığ İli Tarım Master Planı, Elazığ, 2009).

Tablo 20: Arıcılık

Türü	Adedi
Eski tip kovan	768
Yeni tip kovan	56.460
Toplam	57.228

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Elazığ'da arıcılık sektörüne bakıldığında, 2000 yılı itibariyle ülke genelinde %1.45'lik kovan varlığına sahip olan il üretilen bal miktarı açısından ülke üretiminin yalnızca %1.13'lük kısmını teşkil etmektedir (Elazığ Tarım İl Müdürlüğü, Elazığ İli Tarım Master Planı, Elazığ, 2003).

Tablo 21: İldeki tarımsal ve zirai işletme sayıları

Çiftçi aile sayısı (doğrudan gelir desteğine kayıtlı)	21.398
Mezbaha sayısı (Adet)	7
Bitkisel üretim işletmesi (Adet)	33
Hayvansal üretim işletmesi (Adet)	34.444
Balıkçı tekne sayısı (Adet)	132
İlde kullanılan zirai ilaç miktarı (kg/lt)	371.726
İlde kullanılan gübre miktarı (Ton)	16.863
İldeki zirai ilaç-alet-bayii sayısı (Adet)	84

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

2.5.3.1. Elazığ İlinde Et ve Et Ürünleri Pazarlaması

Türkiye'de halen hayvan ve hayvansal ürünler pazarlamasında aracı sayısı çok, aynı zamanda pazarlama produktivitesi düşüktür. Üretici ile tüketici arasında sayıları bazen 5-6'yı bulan genelde 3 - 4 arasında değişen pazarlama organları bulunmaktadır.

Kasaplık hayvan ve et pazarlaması Türkiye'de çeşitli ölçekteki yerleşim yerleri itibariyle farklılıklar göstermektedir. Kırsal alanda kasaplık hayvan ve et pazarlamasında üretici-köy kasabı ve tüketiciden oluşan çok kısa bir zincir bulunduğu görülür. Ancak buna rağmen tüketici için etin

fiyatı ucuz değildir. Çünkü tüketici sayısının azlığı ve alım gücü yetersizliği perakendeci kasaba yoğun bir iş olanağı sağlamamaktadır. Bu nedenle pazarlama maliyeti yani perakendeci kasap marjı yüksektir. Diğer taraftan bu kesimde maliyet azaltıcı bir faktör olan sakatat ekonomik şekilde değerlendirilememektedir.

Elazığ'da büyük ölçüde ağırlıklı iktisadi faaliyetlerden biri hayvancılıktır. 1990–2009 yılları arasında Türkiye'deki et üretiminin %0,78–1,92 arasında değişen oranları Elazığ'da üretilmektedir (Tablo22).

Tablo 22: 1990-2009 Yılları Arasında Türkiye ve Elazığ Et Üretimi

Yıllar	Elazığ Et Üretimi (ton)	Türkiye Et Üretimi (Ton)	Elazığ'ın üretimdeki payı (%)
1990	3.935	506.995	0.78
1991	4.980	466.840	1.07
1992	5.955	448.925	1.33
1993	7.520	432.180	1.74
1994	3.635	466.190	0.78
1995	3.015	415.240	0.73
1996	4.635	416.815	1.11
1997	7.736	516.946	1.5
1998	8.858	532.504	1.66
1999	9.835	511.297	1.92
2000	6.627	491.497	1.35
2001	-	783.410	-
2002	-	763.624	-
2005	-	743.462	-
2006	-	852.793	-
2007	9.936	-	-
2008	6.376	-	-
2009	6.191	-	-

Kaynak: Elazığ ili Tarım Master Planı, Nisan 2003; <http://tuikrapor.tuik.gov.tr>

Elazığ'da hayvan besiciliği ağırlıklı olarak kurban bayramına yönelik olarak (özellikle İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde satılmak üzere) yapılmaktadır. Besicilik için hayvanlar çiftçilerden veya hayvan pazarından temin edilmektedir. Elazığ merkezde bir canlı hayvan borsası

mevcut olup gösterilen ilginin yetersizliğinden az sayıda hayvan alım-satım işlemi yapılmaktadır. İlin büyük ilçelerinden Kovancılarda da canlı hayvan pazarı mevcut olup Karakoçan ilçesinde kurulma çalışmaları sürmektedir. Bu pazarlardan il dışında yada il merkezindeki kesim hanelere canlı hayvan sevki yapılmaktadır.

Ayrıca Elazığ'daki mevcut sucuk imalathanelerinde doğrudan çiftçiden ve besi işletmelerinden alınarak kesilen hayvanların etleri kullanılmaktadır. Ayrıca kasaplarda direk olarak çiftçiden aldığı hayvanı keserek pazarlamaktadır. İlde 5 mezbahana (1 kuruluş aşamasında) mevcut olup bu mezbahanalardan ikisi entegre işletmecliğe geçiş aşamasındadır.

1990 – 2000 yılları arasında ilin ülke hayvan varlığı ile et üretimi arasındaki ilişkiye baktığımızda; belli bir uyumun olduğu, hatta çoğu zaman et üretim oranının, hayvan varlığı oranından yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum ise il dışından gerçekleşen hayvan girişiyle açıklanabilir. Ancak bunun yanında özellikle kurbanlık amacıyla il dışına hayvan sevki de bulunmaktadır. 1995 – 2000 yılları itibariyle Türkiye ölçeğinde ilde kesilen hayvan varlığı oranı ile deri üretimi oranı arasında paralellik söz konusudur. İlde bir deri işleme (Ağın ilçesinde) tesisi olup entegre et tesislerinin bulunmayışı dikkat çekmektedir. 2002 yılı verilerine göre; ildeki mevcut kesim hanelerin 2002 yılı itibariyle toplam kurulu kapasitelerinin %93'ünü kullanmışlardır (Tarımsal Yapı, Ankara, 2003).

İldeki yem fabrikalarının toplam kurulu kapasitelerinin yaklaşık %35'inin kullanılmasına rağmen ildeki hayvanların kesif yem ihtiyaçlarının karşılanmasında Gaziantep, Malatya, Kahramanmaraş gibi illerden de yem girdisi sağlanmaktadır. Değerler itibariyle ildeki yem fabrikalarının toplam kapasitelerinin yaklaşık %65'lik kısmının atıl olduğu görülmektedir.

Elazığ ilinde canlı hayvan ve et ürünleri pazarlamasında mevcut sorunların giderilebilmesi için canlı hayvan pazarlarının altyapısı modernleştirilmeli (ahır, mezbaha, yem tedariki, haberleşme, nakliye hizmetleri), pazardaki fiyat değişim aralığı fazla olmamalı, arz-talep durumuna göre kalite bazında tek fiyat belirlenmelidir. Pazarda malını satan üretici parasını tahsil etmede hiç bir riskle karşılaşmamalıdır.

2.5.3.2. Elazığ'da Süt ve Süt Ürünleri Pazarlaması

Türkiye'de büyükbaş hayvancılığın gelişmesinin önündeki en önemli engellerden biri işletme ölçeklerinin küçük olmasıdır. Küçük işletmeler üretim maliyetini düşürmede ve hayvanlarını pazarlamada büyük işletmeler kadar başarılı olamamaktadır. Çıktı (et ve süt), yem ve diğer üretim girdilerinin fiyatlarındaki istikrarsızlık da bir başka önemli sorundur. Hayvan envanterinin genetik kalitesinin göreceli olarak düşük olması, hayvan başına et ve süt veriminin

yükseltilmesinde ciddi bir engeldir. Büyükbaş sığır besiciliği ve süt sığırcılığı şehir yakınlarında yeterli ve kaliteli kaba yem üretmeden yapılmaktadır. Bu tür işletmeler üretim maliyetini düşüremedikleri gibi, yerleşim ve su havzalarında ciddi çevre riskleri de yaratmaktadır. İşletmelerin besleme ve bakım konularında teknik bilgi eksikliği vardır. Hayvancılıkla ilgili teşviklerin, verilmesinde mutlaka verimliliğin artırılması, yem maliyetinin düşürülmesi ve işletme ölçeklerinin büyütülmesi gibi konuların göz önünde bulundurulması gerekir. 1990–2000 yılları arasında Elazığ ilinin Türkiye ölçeğinde temsil ettiği büyük baş ve küçükbaş hayvan varlığı ile sağılan hayvan sayısı oranının süt üretimi oranından daha fazla olduğu görülmektedir. Örneğin 2000 yılında Elazığ ili Türkiye büyük baş hayvan varlığının %1,18'ine, küçükbaş hayvan varlığının %1,05'ine, sağılan hayvan varlığının ise %1,23'üne sahipken, ülke süt üretiminin ise sadece %0,74'ünü üretmektedir. Bunun başlıca nedeni hayvan popülasyonu içindeki düşük verimli yerli ırkın yanı sıra, hayvanlarda yetersiz beslenme sonucu süt üretiminin düşük olması yatmaktadır. İldeki süt üretimi küçük işletmeler tarafından gerçekleştirilmekte olup bu durum özellikle süt toplama maliyetlerini arttırmaktadır (Elazığ Tarım İl Müdürlüğü, Elazığ İli Tarım Master Planı, Elazığ, 2003). Süt üretiminin bahar – yaz aylarında yoğunlaştığı buna karşın sonbahar–kış aylarında azaldığı görülmüştür.

Tablo 23: 1990-2009 Yılları Arasında Türkiye ve Elazığ Süt Üretimi

Yıllar	Elazığ Miktar (ton)	Türkiye miktar (ton)	Elazığ ilinin payı (%)
1990	96.270	9.617.415	1
1991	88.535	10.240.105	0.86
1992	87.490	10.279.245	0.85
1993	87.351	10.406.020	0.84
1994	87.075	10560.920	0.82
1995	72.610	10.601.550	0.68
1996	71.725	10.760.915	0.67
1997	70.160	10.076.526	0.7
1998	70.130	9.970.531	0.7
1999	72.038	10.082.010	0.71
2000	72.473	9.793.962	0.74
2001	71.902	9.495.550	0.75
2002	59.676	8.408.566	0.70
2003	121.383	10.611.011	1.14
2004	120.540	10.679.407	1.12
2005	120.929	11.107.896	1.08
2006	232.894	11.952.100	1.94
2007	179.232	8.579.006	2.08
2008	153.469	12.243.040	1.25
2009	143.539	12.542.185	1.14

Kaynak: Elazığ İli Tarım Master Planı; <http://tuikrapor.tuik.gov.tr>

Köylerdeki üreticiler tarafından üretilen süt ve ürünleri olan peynir, yoğurt, tereyağı vb. ürünler aile içinde tüketilmekte, ihtiyaç fazlası miktar ise il içinde market/tüccarlara pazarlanmakta ya da akrabalara gönderilmektedir. Diğer bir kısmı ise süt işleme tesislerine verilmek suretiyle satılmaktadır. Süt işleme tesisleri ise ürettikleri süt ürünlerinin büyük miktarını il içinde pazarlamaktadır. İlde bulunan süt işleme tesisleri 2002 yılında ilde üretilen sütün yalnızca %4,8'ini satın alıp işlemişlerdir. İlde süt ve süt mamullerinin ambalajlanmasında geçmiş yıllara göre ilerleme kaydedilmesine rağmen olması gerekenin çok gerisindedir. Bu ilerleme son yıllardaki süt işleme tesislerinin artış göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Elazığ ilinde süt pazarlamasının geliştirilmesi; işletme ölçeklerinin artmasına, süt üretimindeki mevsimsel farklılıkların azaltılmasına, süt işleme sanayilerinin tüketici eğilimli pazarlama konusunda eğitilmesine ve rekabette ürün farklılaştırma konusunun önemini kavramalarına önemli ölçüde bağlıdır.

Sütün sanayiye ulaşmadan çiğ olarak tüketiciye ulaştığı pazarlama zincirinde süt üreticisi – toplayıcıları – sokak sütçüsü gibi araçlar bulunmaktadır. Çoğu zaman üretici aynı zamanda sokak sütçüsü görevini de yerine getirip sütü tüketiciye ulaştırmaktadır. Sütün işlenip çeşitli süt mamulleri olarak tüketiciye ulaştırıldığı durumda ise üreticiden çıkan süt, toplayıcı–sanayi–toptancı ve perakendeciden oluşan bir pazarlama zinciri ile pazarlanmaktadır.

Süt pazarında istikrarı sağlayacak çözümler araştırılmalıdır. Süt talebini artırmaya yönelik kampanyalar üretici fiyatlarını artıracak için süt reklam ve kampanyaları hayvancılık için ciddi bir teşvik olarak dikkate alınmalıdır. Sütün beslenmedeki önemi toplumun tüm kesimlerine en etkin şekilde anlatılmalı ve okul sütü uygulaması başlatılmalıdır. Süt kampanyalarının maliyetine artan talepten yarar sağlayacak tüm kesimlerin (süt sanayi, yem sanayi, veteriner ilaç sanayi gibi) katkıda bulunması sağlanmalıdır. Fakirlik sınırları altında yaşayan kesimlere gıda yardım programı altında süt yardımı yapılabilir.

2.5.3.3. Elazığ İlinde Bal Üretimi ve Pazarlaması

1980-1998 döneminde üretimdeki yıllık ortalama artış hızı %5'in biraz üzerinde gerçekleşmiştir. Son 10 yıllık dönemde üretimdeki yıllık ortalama artış hızı ise %4,3 olmuştur.

Bal Elazığ ilinde kırsal kesimde birçok hanenin önemli geçim kaynaklarından biridir. Elazığ'ın her ilçesinde bal üretimi yapılmakla birlikte en fazla üretim merkez ilçe, Sivrice ve Karakoçan ilçelerinde yoğunlaşmıştır.

Tablo 24: Türkiye ve Elazığ İlindeki Bal Üretimi

Yıllar	Türkiye (ton)	Elazığ (ton)	Elazığ'ın payı(%)
1990	51.286	236	0,46
1991	54.655	388	0,71
1992	60.318	522	0,87
1993	59.207	562	0,95
1994	54.908	601	1,09
1995	68.620	628	0,92
1996	62.950	604	0,96
1997	63.319	509	0,55
1998	67.490	594	0,88
1999	67.259	817	1,21
2000	61.091	690	1,13
2001	60.190	721	1.19
2002	74.554	1286	1.72
2003	69.540	1143	1.64
2004	73.929	606	0.81
2005	82.336	1004	1.21
2006	83.842	669	0.79
2007	73.934	841	1.13
2008	81.364	641	0.78
2009	82.003	698	1,12

Kaynak: Elazığ İli Tarım Master Planı

1996 yılına kadar ilin Türkiye genelindeki bal üretim oranının, kovan varlığının üzerinde olduğu ancak bu tarihten sonra hızlı bir şekilde düşmekle beraber tekrar artışa geçtiği görülmektedir. 2000 yılı itibarıyla ülke genelinde %1,45'lik kovan varlığına sahip Elazığ ilinde üretilen bal miktarı, ülke üretiminin yalnızca %1,13'lük kısmını teşkil etmektedir. Ancak tablodan anlaşıldığı üzere Türkiye bal üretimi içinde Elazığ ili bal üretiminin sürekli olarak artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Elazığ'da üretilen bal ambalajlama sorunu nedeniyle perakende satış noktalarında pazarlanamamaktadır. Üretilen bal genellikle İstanbul, Ankara, Bursa ve İzmir gibi büyük illerde akraba-tanıdık-tüccar vasıtasıyla pazarlanmaktadır. Ayrıca üretilen balda kalite yönüyle belli bir

standarda göre sınıflandırmanın olmaması, fiyatlandırmadaki problemleri beraberinde getirmektedir.

İyi ve etkin bir pazarlama organizasyonu tüketici talep ve tercihlerini üretim kesimine eksiksiz ulaştırabilmelidir. Pazarlamadan beklenen etkinliğin sağlanabilmesi aynı zamanda üretici örgütlenmesi ile yakından ilgilidir. Elazığ ilinde üretici örgütlenmesinin yetersizliği verim ve kaliteyi arttırmada önemli bir sorun olarak durmaktadır. Hayvancılıkta üretimin örgütlenmesinden amaç; üretimde bulunan işletmelerin ekonomik açıdan gelişmelerini sağlamak, geçimini bu alandan temin eden kesimin sosyal ve ekonomik refahını arttırmaktır. Elazığ ilinde pazarlama açısından en büyük sorun örgütlenmenin olmayışdır.

Ekonomik örgütlenmede kooperatifler, kooperatif şirketler, şirketler ya da üretici birliklerinden her hangi biri tercih edilebilir. Önemli olan bu oluşumlarda üretim alt sektörleri itibariyle ihtisaslaşmanın ön planda tutulmasıdır.

Tablo 25: Türkiye, Doğu Anadolu Bölgesi ve Elazığ Orman Varlığı (hektar)

		Türkiye	Doğu Anadolu	Elazığ
Koru Ormanı	Normal	8.161.180	138.637	17.782
	Bozuk	6.122.131	146.744	198
	Toplam	14.283.311	285.381	17.980
Bataklık Ormanı	Normal	1.792.682	406.113	52.598
	Bozuk	4.636.901	1.001.756	61.405
	Toplam	6.429.583	1.407.869	114.003
Genel Toplam	Normal	9.953.862	544.750	70.380
	Toplam	10.759.032	1.148.500	61.603
	Bozuk	20.712.894	1.693.250	131.983
	%	100.0	8.2	0.6

Kaynak: Ormancılığımız Mustafa KONUKÇU Kasım 1999 DPT, Orman Bölge Müdürlüğü. 2001 Elazığ

2.5.4. Elazığ'da Su Ürünleri ve Üretim Miktarları

Toplam 21.200 hektarlık su ürünleri üretim alanı, Elazığ ilini su ürünleri üretim potansiyeli bakımından çok zengin bir il konumuna getirmektedir. Bununla birlikte ilde, bu potansiyelden bugüne kadar yok denecek kadar az düzeyde yararlanılmıştır. İl yüzey su kaynaklarından yetiştiricilik yolu ile elde edilen su ürünleri yapay üretimi yok denecek kadar azdır. Bu üretimin hemen hemen tamamı havuz yetiştiriciliği yoluyla elde edilmektedir. Buna karşılık, ilde su ürünleri üretiminde esas potansiyel olarak var olan kafeslerde balık yetiştiriciliği ihmal edilmiştir.

Tablo 26: Balıkçılık

Ürünün cinsi	Üretim miktarı (Ton)
Tatlı su balıkları miktarı	380
Kültür balıkları miktarı	8.635

Kaynak: Elazığ Valiliği (<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

İlde kafes balıkçılığına uygun pek çok doğal göl ve baraj gölleri bulunduğu için kafes balıkçılığı ilde su ürünleri sektörünün gelişmesine büyük katkıda bulunacak bir potansiyel arz etmektedir. Bu mevcut üretim potansiyelinin daha verimli ve etkin kullanılmasının sağlanması açısından, Elazığ göllerinde aynı tesiste 6 aylık sürelerle sazan ve alabalık yetiştiriciliği (nisan-eylül arası sazan, ekim-mart arası alabalık) yaygınlaştırılmalıdır. Gerçekten, ilde hüküm süren iklim şartları yüzey su kaynaklarımızdan bir yıl içerisinde iki ayrı ürün alınmasını mümkün kılacak özellikler taşımaktadır. Buna bağlı olarak da üreticilerimiz aynı tesisten daha yüksek gelir elde etme imkânına sahip olmuş olacaktır.

Elazığ il sınırları içerisindeki yüzey su kaynaklarının 358 hektar alanının kafes yetiştiriciliği için kullanılması mümkündür. Bu alanda kafes yetiştiriciliği yapılması durumunda Elazığ'a sağlayacağı toplam iktisadi katkı yaklaşık alabalık için 119.300.000 \$ sazan balığı için ise 266.550.000 \$ olacaktır. Kafes balıkçılığında yüzey su kaynakları için hedeflenen üretim miktarlarının gerçekleşmesi durumunda yaklaşık 10.000 kişiye istihdam yaratılmış olacaktır.

Su ürünleri üretiminde temel unsurlardan biri olan ticari avcılık ilde istenilen düzeyde değildir. İlin en büyük rezervi durumunda olan Keban Baraj Gölünün il sınırları içinde kalan kesiminde yılda ortalama 500 ton/yıl balık istihsalı yapılmaktadır. Bu üretim miktarları Keban Baraj Gölünde 1 hektardan ortalama 17 kg. balık avlandığını ortaya koymaktadır. Hâlbuki Keban Baraj Gölü gibi verimli baraj göllerinde 50 kg/ha balık elde edilebileceği öngörülmektedir. Bu durumda 32.120 hektarlık su ürünleri üretim alanına sahip olan Keban Baraj Gölünden yapılan hesaplamalara göre yılda 1.600-2.000 ton balık avlanması mümkün görülmektedir. Karakaya Baraj Gölü'nün il sınırları içerisinde kalan kesiminde ise toplam balık istihsalı yaklaşık 350 ton/yıldır. Bu durumda Karakaya Baraj Gölü'nde bu miktarın 550 ton/yıla çıkarılması mümkündür (Elazığ Tarım İl Müdürlüğü, Elazığ İli Tarım Master Planı, Elazığ, 2003).

Elazığ ilinde yüzey su kaynaklarından hedeflenen üretim miktarlarına ulaşılması durumunda, bunların ya hemen soğuk muhafazaya alınması, ya da ürün şeklinde işlenmeye tabi tutulduktan sonra soğuk muhafazaya alınmaları zorunluluğu vardır. Elazığ ili ve çevre illerde üretilen su ürünlerinin muhafazası ve işlenebilmesi için en az 400.000 ton/yıl kapasiteli soğuk muhafaza tesislerine ihtiyaç olacaktır.

Süs balığı üretimi ülkemizde 10-15 yıllık bir geçmişe sahiptir. Ülkemizde pazarlanan süs balıklarının %90'ı diğer ülkelerden dış alım yoluyla sağlanmaktadır. İlde süs balığı üretimine uygun alanların tespit edilerek ve gerekli ısıtma sistemleri kurularak bu alanda yapılacak çalışmalar sonucunda zaten ülkemizde çok az önem verilmiş olan bu sektörde büyük iktisadi katkılar sağlanması mümkündür.

2.5.5. Tarıma Hizmet Sağlayan İlgili Kuruluşlar

Burada tarıma hizmet veren kurum ve kuruluşlardan bahsedilecektir.

2.5.5.1. DSİ IX. Bölge Müdürlüğü

Elazığ için önem arz eden projeleri gerçekleştirmiş olan DSİ, bu faaliyetler kapsamında bugüne kadar 4 adet baraj, 2 adet gölet ve 3 adet pompa istasyonu tesis etmek suretiyle toplam 30.408 ha tarım arazisinin sulanmasını sağlamıştır.

Tablo 27: İşletmeye açılmış sulama tesisleri (DSİ)

İşletmeye açılmış sulama tesisleri	Sulama alanı Ha (brüt)	İşletmeye açılış tarihi
Eyüpbağları Pompaj Sulaması	13.207	1988
Uluova YAS P. Sulaması	1.825	1964
Palu – Kovancılar Pompaj Sulaması	7.675	1992
Karakoçan Sulaması	1.260	1975
Tadım Sulaması	100	1994
Maden – Işıktepe Sulaması	313	2001
Kepektaş Sulaması	238	2004
Cip Sulaması	1.373	1968
Dedeyolu Göleti	408	2008
Toplam	26.399	

Kaynak: Elazığ İli Kamu Kurum ve Kuruluşları Brifing Dosyaları

Bunun yanı sıra il sınırları içerisinde halen inşaatı devam eden 2 gölet ve 1 pompaj istasyonu olup kısa vadede 5.393 ha alan sulamaya açılacaktır. Yine 3 baraj, 1 gölet ve 1 adet de pompaj istasyonunun projesi tamamlanmış olup bunun sonucunda 17.764 ha alanın sulaması yapılacaktır. Bunlardan ayrı olarak etüt ve proje aşamasında olan 2 baraj, 4 gölet ve 5 adet de pompaj istasyonu bulunmaktadır. Bu projelerle de sulamaya açılacak alan 30.103 ha olarak planlanmıştır (Elazığ İli Kamu Kurum ve Kuruluşları Brifing Dosyaları, 1999).

2.5.6. Sanayi

İl’de gerçek anlamda büyük sanayi tesislerinin kurulması, birkaç istisna dışında son 30 yıl içerisinde olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra gerek devletin ekonomik kalkınma problemine yeni çareler aradığı ve politikasını oluşturmak için tedbir aldığı, gerekse savaş yetimlerini

barındırmak gayesi ile birçok ilde ve bu arada Elazığ'da da kurduğu "Dar'ül İtamı Sanat Mektebi" (I.Dünya Savaşı'ndan sonra yetimler için açılan sanat okulu) şubeleri sanayinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Elazığ'da kurulan "Dar'ül İtamı Sanat Mektebi" demircilik, kunduracılık, tesviyecilik, dokumacılık, trikotaj, marangozluk ve mobilyacılık bölümleri ile yedi şubeye ayrılmaktaydı. Burada yetim çocuklara kabiliyetlerine göre sanat öğretildiği gibi halk siparişleri de kabul edilmek suretiyle üretilen malların satışı yapılmakta ve özel teşebbüs himaye görerek özendirilmekteydi.

Bilhassa dokumacılıkta elde edilen olumlu sonuçların kaynağını teşkil eden bu teşkilatın 1925 yılında lağvedilmesine rağmen burada yetişenlerin geleneksel sanatlarını uzun süre devam ettirdikleri görülmektedir. Bu altyapı ile özel teşebbüse ait "Şayak Kumaş İmalathanesi" ve arkasından da kamu ve özel teşebbüs birlikte "Elaziz İpek ve İplik T.A.Ş. Fabrikası" kurmuşlardır. Bunları 09.11.1942 yılında 21 kurucu ortak ile Elazığ'ın ilk kooperatif şirketi olan "Elaziz İplik ve Dokuma Küçük S a n a t Kooperatifi"nin kurulması izlemiştir.

Kooperatif, 200'e yakın tezgahta faaliyet göstermekte ve günde ortalama 6000 metre bez ve tiril dokumak suretiyle piyasadaki itibarını 20.12.1948 tarihine kadar sürdürmüş ve bu tarihte faaliyetine son vermiştir.

Diğer taraftan Elazığ'ın yeraltı servetlerinden gümüş madeni Keban ilçesinde devletçe 1927 yılına kadar işletilmiş, bu tarihte ara verilen faaliyetlere sonradan 1935 yılında kurulan "Eti bank - Keban Simli Kurşun işletmesi" olarak madencilik alanında çalışmalarını sürdürmüştür. Bugün için herhangi bir çalışma yapılmamaktadır.

Yine 1936 yılında Maden ilcesine bağlı Guleman köyü yakınındaki bölgede bulunan krom cevherlerinin işletilmesi ve krom cevheri olarak yurtdışına satılması, amacıyla "Şark Kromları T.A.Ş." kurularak faaliyetlerine başlamıştır. 1939 yılında ise "Mahdut Mesuliyetti Şark Kromları İşletmesi Müessesesi" adı altında Etibank Genel Müdürlüğüne bağlanarak krom cevheri üretimi ve zenginleştirme faaliyetlerine devam etmiştir. Bu tesis 1977 yılında faaliyete geçen "Ferrokrom İşletmesi" ile 1984 yılında birleştirilerek "Etibank Şark kromları - Ferrokrom İşletmesi Müessesesi" adı altında faaliyetini halen sürdürmektedir. Kuruluş 1998 yılında Eti krom A. Ş. Genel Müdürlüğü olarak isim değiştirmiştir. Genel Müdürlük 18 Ekim 2000 tarih ve 24204 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan kararname ile özelleştirme kapsam ve programına alınmış ve Özelleştirme Yüksek Kurulunun 24.06.2004 tarih ve 2004/52 sayılı Kararı ile şirket hisselerinin Yıltaş İnşaat Limited Şirketi'ne satışı onaylanmıştır.

Bunun dışında 1939 yılında devletin diğer bir yatırımı da “Ergani Bakır İşletmesi” olmuştur. 1939 yılından 1994 yılı sonuna kadar Etibank tarafından işletilen bakır madeni, bu tarihten sonra özel sektöre devredilmiştir.

Elazığ'da bağcılığın yaygın olması ve kaliteli şarap imaline elverişli üzüm üretiminin yapılması nedeniyle Tekel İdaresi tarafından 1942 yılında imalathane, 1944 yılında da 50.000 lt./yıl kapasiteli "Elazığ Şarap Fabrikasının kurulmuş olduğu görülmektedir. Zamanla kuruluş kapasitesini 2.600.000 lt./yıl'a çıkaran fabrikada 1998 yılı sonu itibariyle kapasite 4 milyon lt./yıl'a çıkmıştır. Ayrıca hammadde olarak tarıma dayalı tesis olması itibariyle de Elazığ ekonomisine hem tarım hem de sanayi sektörü açısından önemli katkısı bulunmaktadır.

1967 yılında kurulan küçük sanayi sitesinde 1.025 işyeri bulunmaktadır Toplam 202 işyeri kapasiteli Merkez (yeni) küçük sanayi sitesi inşaatları devam etmektedir.

Elazığ'ın özellik ve ihtiyaçlarına göre, sektörel gelişmeler, son 15 yıl içinde değişik bir yapı arz etmekte ve görülen gelişmenin sanayi yapısını 1987 yılında Organize Sanayi Bölgesi kurulması ile birlikte ilin sanayileşmesi hususu, planlı bir şekilde yeniden gözlenmektedir.

Tablo 28: Elazığ'da Sanayi Tesislerinin Kuruluş Yerlerine Göre Dağılımı

Sanayi tesisinin bulunduğu yer	Tesis sayısı	İnşaat ve montaj aşamasındaki tesis sayısı	Etüt ve proje aşamasındaki tesis sayısı	Toplam
İmalat OSB içinde	63	11	7	81
OSB dışı muhtelif yerler	66	-	-	66
Hayvan ürünleri OSB	1	1	-	2
Toplam	130	12	7	149

Kaynak: Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı 2008

Ayrıca il genelinde küçük ölçekte imalat işleri ile iştigal eden 142 işyeri ile birlikte 130'u sanayi tesisi olmak üzere toplam 272 işletme bulunmaktadır.

Elazığ'da; gıda sanayi, maden-taş ve toprağa dayalı sanayi, dokuma ve tekstil sanayi, demir dışı metal sanayi, orman ürünleri sanayi, plastik sanayi ile genel imalat sanayine yönelik üretimler yapılmaktadır.

2.5.6.1. Keban Barajının Yapımından Önce Sanayinin Gelişimi

Keban Barajının yapımından önceki bu dönemde, Elazığ'daki sanayi yapısının başlangıcında kamu yatırımlarını görmektedir. Özellikle gıda maddeleri ve madencilik sektörüne ait muhtelif tesisleri ile bugün ülke ölçeğinde üretim yapan sanayi birimlerinin temeli bu dönem içerisinde atılmış bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, 1956 yılında kurulan "Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ Genel Müdürlüğü'ne" bağlı Elazığ Şeker Fabrikası'dır. Şeker üretim ve satışı yanında örnek ziraat örgütü ile tarım sektörüne yaptığı katkının değeri büyüktür. Şeker pancarı ve ayçiçeği yetiştirilmesinde ve bunların çiftçiden alınıp değerlendirilmesi yanında, yan ürün olarak elde edilen kuru küspe, melas ve yaş küspe satışı ile hayvancılıktaki besi faaliyetlerinin başlamasına sağlandığı kolaylıkları göz önünde tutarsak Elazığ ekonomisinde tarıma dayalı yapısındaki payının önemi böylece ortaya çıkmış olur.

Çimento imalatı ve satışı ile ilgili faaliyetlerde bulunmak üzere 1955 yılında temeli atılan ve 1959 yılında işletmeye açılan "Altınova Çimento Sanayi T AŞ. Fabrikası" gerek yurt çapında gerekse mahalli bir ihtiyaç olarak bölgenin kalkınmasında temel yapı malzemesi olarak kullanılan çimento üretimi ile küçümsenemeyecek hizmetlerde bulunmaktadır.

Planlı kalkınma çabası içerisinde bulunan ülkemizdeki yatırımların gerçekleşmesi ve ekonominin büyük sektörlerinde öngörülen hedeflere ulaşılmasında, Elazığ ve çevresinin kalkınmasında bu fabrikanın önemi belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Elazığ'daki bayındırlık, sağlık, imalat, konut, eğitim ve tarım sektörlerindeki yatırımların yanında enerji sektöründeki barajlar özellikle Keban Baraj-Nakil Hatları vb. sanayi sektöründe fabrika yatırımlarında çimento fabrikasının yakın olmasının büyük ölçüde pay sahibi olduğu kabul edilmelidir.

Et ve mamulleri sanayinde, hayvan potansiyelini değerlendirmek üzere 1968 yılında "Elazığ Et Kombinası" işletmeye açılmıştır. Böylece mezbahalarda üretilen etin yan ürünlerini de değerlendirilmek suretiyle kombinada üretimi ile ekonomiye katkısı arttırılmış ve hayvancılığın gelişmesinde olumlu etkisi yanında iç ve dış pazar et taleplerinin karşılanması düzeyine gelinmiştir. Ayrıca, mevcut soğuk ve donmuş faaliyetleri ile depolama işlemleri sayesinde de et tavukçuluğunun teşvik gördüğü ve geliştiği gözlenmektedir. "Azot Sanayi T.A.Ş."nin sahip olduğu ve tarım için gerekli kimyevi gübreyi üretmek üzere "Elazığ (Sivrice) Süper Fosfat Fabrikası" temeli 1967 yılında atılmış ve 1970 yılında işletmeye açılmıştır. Fabrika yılda 220.000 ton/yıl süper fosfat gübresi üretebilecek kapasitededir. Fabrika çeşitli nedenlerle üretimini durdurmuştur.

Bölgenin hayvancılık potansiyelinden hareketle ve kalkınma planlarının hedeflere varılması amacıyla yönelik olarak 1977 yılında da Yem Fabrikası kurulmuştur. Genellikle üretimi olan besi, süt, yumurta ve civciv yemleri ile bölgenin ihtiyacını karşılamaktadır.

2.5.6.2. Keban Barajının Yapımından Sonra Sanayinin Gelişimi

Ekim 1968 yılında bir sermaye şirketi ve halk iştiraklerine açık bir teşekkül olan Keban Holding AŞ. kurulmuştur. Bu durum Keban barajı ile gelen sanayinin başlangıcı ve temelini oluşturmuştur.

Etüt ve proje konusunda yapılan çalışmalara paralel olarak Keban Holding AŞ. 1969 yılı içinde üç iştirak kurmuştur. Bunlar "Keban Holding ve Ortakları Plastik Sanayi Anonim Şirketi" ile "Keban Holding ve Ortakları Beton Sanayi Anonim Şirketi" ve "Elazığ Bakırları Limitet Şirketi"dir. Bu şirketlerden ilk ikisinin yatırımı gerçekleştirilmiş, üçüncüsünün ise bakır ve pirit rezervlerinin tespiti ile kalınmıştır.

Daha sonra kurulan şirketler ise; "Keban Holding ve Ortakları Ağın Dericilik Sanayi Anonim Şirketi", "Keban Holding ve Ortakları Demir-Çelik Sanayi Anonim Şirketi", "Keban Holding ve Ortakları Kömür Sanayi Anonim Şirketi" ve "Keban Holding ve Ortakları Erok Kimya Sanayi Anonim Şirketi"dir.

Bunlardan "Ağın Dericilik Sanayi AŞ." , 1971 yılında "Keban Holding A.Ş."nin öncülüğü ile Ağın ilçesinde, Ağın belediyesi ve Keban barajından dolayı kamulaştırma bedeli almış yerli ortaklar tarafından kurulmuştur. Teorik kapasitesi 450 bin adet/yıl küçükbaş hayvan derisi işleme ve 75 bin adet/yıl deri giysisi üretimidir. Fabrika halen "Ağdersan Deri Sanayi ve Ticaret AS." tarafından faaliyetine devam etmektedir. Esasen Keban barajının Elazığ'ın sanayileşmesine olan katkılarından biri de yeni sanayi dallarının ortaya çıkarması hususudur. Bugün, Keban Gölü üzerinde yapılan yük ve yolcu taşıma araç ile balıkçı tekneleri "Gemi Sanayi" konusunun ortaya çıkmasına vesile olmuş, bu işle ilgili gerek özel gerekse kamu kesiminin kendi yapıları çerçevesinde yeterli kapasitede gemi inşası ile meşgul oldukları gözlenmiştir (Gulco, 1987: 83).

Elazığ'ın özellik ve ihtiyaçlarına göre sektörel gelişmeler Keban barajından sonra değişik bir yapı arz etmekte ve görülen gelişmenin, buna paralel toplum yapısının sosyal ve kültürel değişimi ile birlikte aynı yenilenmenin içinde olduğu gözlenmektedir.

Genel olarak bir değerlendirme yapacak olursak, gerçek anlamda büyük sanayi tesislerinin kurulması bir kaç istisna dışında son 30 yıl içinde olmuştur. Ayrıca, Keban barajının ekonomik etkisi ile Elazığ merkezinde sanayileşme hız kazanmışsa da bunun yeterli düzeyde olmadığı da bir gerçektir.

Geçmişten günümüze, sanayi sektöründe kamu adına birçok ciddi yatırımlar yapılmıştır. Özetle bunlar; Şeker Fabrikası, Çimento Fabrikası, Etibank Ergani Bakır İşletmesi, Keban Simli Kurşun İşletmesi, Şark kromları - Ferrokrom İşletmesi Tügsaş Gübre Fabrikası, E B K, Yem ve Süt Fabrikasıdır.

Günümüzde bu işletmelerin bazıları özelleştirilmiş, bazıları özelleştirme kapsamına alınmış ve bazıları ise kapatılmıştır. 1970'li yıllarda Keban Barajı'nın tamamlanmasından sonra elde edilen kamulaştırma bedellerinin önemli bir kısmı diğer bölgelere kaymıştır. İlde tutulan ve örnek gösterilebilecek tek işletme Keban Holding A.Ş.'dir. Fakat bu işletme de bazı yapısal ve planlama hatalarından dolayı kapanmıştır.

Aslında Elazığ'ın, Keban Barajı bitiminde sanayide eldeki aktif sermayeyi akılcı kullanamayarak milat dönemini bir ölçüde kaçırmış olduğu söylenebilir. Keban barajının tamamlanmasından sonra “ucuz elektrik sanayi” “bölgesel kalkınma” sloganıyla çok kısa sürede bazı önemli şirket ve tesisler hayata geçirilmiştir. İşletmecilikteki bazı deneyimsizlik, yatırım alanı tercihi, pazarlama, kredi, ulaşım gibi konularındaki bazı yetersizliklerden dolayı birçoğu ya kapanmak zorunda kalmış ya da el değiştirmiştir. O dönemden günümüze ulaşmış bazı içe dönük yapıli işletmeler ise düşük kapasitede çalışmaya devam etmiş fakat istenilen düzeyde büyüme sağlayamamışlardır.

Genel olarak bir değerlendirme yapacak olursak, Elazığ'da gerçek anlamda büyük sanayi tesislerinin kurulması birkaç istisna dışında son 30 yıl içinde olmuştur. Ayrıca, Keban Barajı'nın ekonomik etkisi ile Elazığ merkezinde sanayileşme hız kazanmışsa da bunun yeterli düzeyde olmadığı da bir gerçektir. 1967 yılında Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı özel ve tüzel kişiliğe sahip üye sayısı 1.110 iken, bu sayı 1987'de 3.650'ye çıkmıştır.

1984'den itibaren sanayi tesisi sayısındaki artışın ivme kazandığı görülmektedir. Ülkemizde serbest piyasa ekonomisine geçişin, bölgesel kalkınma politikaları çevresinde uygulanan teşvik tedbirlerinin ve açılan Organize Sanayi Bölgesinin bu gelişmede büyük etkisi olmuştur.

Hayata geçirilen OSB ile 1991 yılında yaklaşık 60 KOBİ hareketlilik sağlamıştır. 1997-1999 yılları arasında sağlanan KOBİ kredilerinden büyük çoğunluğu amacına ulaşamamış ise de bazı akılcı yatırımlar günümüze kadar gelebilmişlerdir. Bugün OSB içinde 66, dışında 181 olmak üzere toplam 247 adet küçük ve orta boy işletmede 7.437 kişi istihdam edilmektedir. Ancak, 19 Şubat 2001 tarihinde dövizde dalgalı kura geçiş ve ülkemizin içerisinde bulunduğu ekonomik darboğaz sonucunda sanayi yapısında ciddi erozyonlar yaşanmıştır.

Geçmiş dönemlerde, özellikle tarım ve ticaretin kaynak teşkil ettiği sermayeyi bir araya getirmek ve sanayiye kanalize etme girişimlerinde başarılı sonuçlar elde edilerek bazı örnek işletmeler kurulmuş olmasına rağmen genel anlamda, mevcut sermayeyi rasyonel yatırımlara aktarma ve kurulan tesisleri ciddi ve tutarlı yaklaşımlarla işletme konusunda bazı başarısız sonuçlar da yaşanmıştır. Zaman zaman yaşanan bölgesel kalkınmadaki sanayileşme heyecanları hemen her defasında bilgi ve sermaye gerçeklerini ikinci plana itmiştir.

Elazığ OSB'nin hayata geçirilmesiyle imalat sanayinde bir hareketlilik yaşanmıştır. Yatırıma yönlendirilmemiş küçük sermaye sahipleri geçmiş dönemlerdeki başarısız sonuçlardan dolayı sektörde yer alma konusunda halen bazı tereddütler yaşamaktadır. İşte; yaşanan bu tereddütlerin giderilmesi amacıyla yönelik bu çalışma yapılmakta ve yatırımcılara sunulmaktadır.

Bugün için; İlin ekonomisi ağırlıklı olarak sanayi sektörüne dayalıdır. İlde büyük, orta ve küçük ölçekli sanayi işletmeleri bulunmaktadır. 1997 yılında 184.070,877 YTL olan GSYİH'sı içinde; sanayi sektörü 52.781.164 YTL ve %28,7lik bir pay ile ilk sırada gelmektedir.

2.5.6.3. İmalat Sanayi

Cumhuriyetten önce Harput'ta daha çok debbahçılık ve ipek dokumacılığı şeklinde görülen sanayi, Cumhuriyetten sonra, devlet yatırımları ile hız kazanmış, birbiri ardına Şeker Fabrikası, Şarap Fabrikası ve Ferrokrom tesisleri faaliyete geçmiştir. Bu dönemin ilk özel teşebbüsü Elazığ İplik Fabrikasıdır. Elazığ'da 2. sanayi hamlesi Keban Barajı sonrası yaşanmıştır. Bu dönemde kurulan Keban Holding özel teşebbüsün Keban Barajı istimlâk bedellerinin üretime dönüştürülmeye çalışıldığı bir dönem olmuş. Ancak yine bu dönemde ki birtakım başarısızlıklar Elazığ ilinin özel teşebbüsler açısından mahrum kalmasına neden olmuştur. Elazığ insanının ortak iş yapma güdüsünü törpülemiş, sonuçta da kimse yastık altı parasını ortaya koyup işsizliği önleyici, istihdamı arttırıcı aktiviteler içerisine girmemiştir. Bu durumu körükleyici farklı olay ve durumlar da daha sonra su yüzüne yine çıkmış, zaten yatırım yapmayan, yapmak istemeyen, insanların bu durumları ilin sanayileşme olgusunun yok denecek seviyelerde kalmasına neden olmuştur. Bu durumu, çalışmanın ilerleyen safhalarında daha detaylı bir şekilde, ele alıp inceleyeceğiz. O dönemde kurulan fabrikalar çok ortaklı yapılarını kaybetmekle beraber üretimlerini sürdürmektedir. 1980'lerin ikinci yansında devlet teşvikleri ile başlayan yeni atılımla Elazığ Organize Sanayi Bölgesi kurulmuştur.

Günümüzde Elazığ Organize Sanayi Bölgesinde 63, Hayvan Ürünleri Organize Sanayi Bölgesinde bir ve Organize Sanayi Bölgesi dışında 66 olmak üzere toplam 130 işletme faaliyetlerini devam ettirmektedir. Bu işletmelerin tamamı KOBİ niteliğindedir ve faaliyet alanları

çeşitlilik arz etmektedir. Bunların başlıcaları; mermer, mobilya imalatı, inşaat sanayi, et ve süt mamulleri, madencilik, gıda sanayi olarak sayılabilir.

Elazığ ilinde üretimlerine devam eden Ferrokrom özelleştirilmiş, Şeker ve Şarap Fabrikaları özelleştirilme kapsamında bulunan işletmelerdir. Bu işletmeler, il ekonomisi açısından büyük bir önem arz etmektedir.

2.5.6.4. Madencilik - Yer Altı Kaynakları

Elazığ ili çeşitli madenler bakımından Doğu Anadolu Bölgesinin en zengin illerinde birisidir. Özellikle mermer, krom, bakır, kurşun ve çinko bakımından önemli yataklara sahiptir. İl genelinde toplam 45 adet ruhsatlı maden ve mermer sahası bulunmaktadır Ayrıca ikisi sıcak ve mineralli su (kaplıca) kaynağı olmak üzere çok sayıda içme ve mineralli su kaynağı da bulunmaktadır.

İldeki metalik madenlerin çoğunda belirlenmiş rezervlerin tükenmesi gerekçesi ile Etibank'a ait faaliyetler Guleman Kromit Sahası dışında tamamen durmuştur. Kromit dışında sadece Maden ilçesindeki Kallar Köprüsü (Bakır) sahasında bir özel sektör kuruluşu tarafından bakır cevheri üretimi sürdürülmektedir.

Ancak krom üretiminde durum farklı olup, il genelinde; 22 adet yatak ve zuhur grubu saptanmıştır. Günümüzde sadece Kopin ve Sori Yataklarında işletme faaliyetleri sürdürülmektedir.

İl sınırları içerisinde bulunan en önemli yer altı kaynağı yurt dışı piyasalarda da ülkemiz ve ilin adını duyuran mermerlerdir. İl mermercilik iş kolundan sadece yurt dışına yapılan ihracat sonucu ülkemize sağlanan döviz geliri 2000 yılı itibarıyla 11.000.000 \$'dır.

Mermer yatakları bakımından mevcut durum aşağıdaki gibidir:

- Alacakaya (Guleman)- Altıoluk Köyü Yatağı: Elazığ Vişne.

Kalite: Kırmızı, yeşil renkli çakıllar yine aynı renkli çimento ile tutturulmasıyla oluşmuşlardır. Sertliği 3, yoğunluğu 2.72 gr/cm³ porozitesi % 3.2'dir.

Rezerv: 15.000.000 m³ civarında olup bunun ortalama parasal değeri 4.500 YTL dir. Bu yörede birçok mermer yatakları kişiler ve özel kuruluşlarca işletilmektedir.

- Alacakaya (Guleman) Değişik Sahalar: Serpantin,
- Merkez Körpe Köyü Yatağı: Elazığ Sunta ve Oniks,
- Merkez Pelte Köyü Yatağı: Elazığ Sunta,
- Merkez Baskil Yolu: Traverten

Ayrıca ilde mevcut ve yetersiz bir işletmecilikle faaliyet gösteren iki kaplıca ile bir mineralli su kaynağı bulunmaktadır.

Yukarıda bahsedilen mevcut yer altı kaynaklarına ilave olarak çoğunun varlığı tespit edilmiş, ancak tenor ve rezervleri konusunda bir çalışma yapılmamış çok sayıda yer altı kaynağı potansiyeli de mevcuttur. Bunlar mermer, sanayi killeri, kalsit, florit ve feldspat gibi endüstriyel hammaddeler ve demir, kurşun, çinko, bakır gibi metalik madenleri kapsamaktadır.

2.5.6.5. Enerji

Elazığ ilinin enerji sektöründe nerede olduğuna bakıldığında;

- Elazığ enerji ihtiyacını ulusal enerji sisteminden sağlamaktadır.
- Elektrik enerjisinin götürülemediği köy bulunmamaktadır.
- Enerji darboğazı söz konusu değildir.

Elektrik enerjisi kullanımı diğer enerji kaynakları arasında son derece önemli bir konuma sahiptir.

İl enerjisini; 154/34.5kw'lık 6 trafo merkezi ve 154/15.8kwMık 1 trafo merkezi olmak üzere toplam 7 trafo merkezinden almaktadır. Bu trafo merkezlerinin kurulu gücü 419.6 MVA, puanı ise 170 MW'dir. Tüm 34.5, 15.8 ve 6.3 kw'lık sistem sekonder korumalıdır. Kırsal kesimdeki Kök'lerin tamamında tekrar kapama bulunmaktadır Şehir merkezinde gerek 34.5kw gerekse 6,3 kw şebekeleri ring sistemine dönüştürüldüğünden arıza hallerinde veya programlı çalışmalarda uzun süreli kesinti söz konusu olmamaktadır.

İl sınırları içerisinde yer alan dokuz adet hidroelektrik enerji projelerinin toplam kurulu gücü 1.927,3 MW, yıllık enerji tüketimi 8.671 GW/yıldır. Bu projelerden üçü işletme (Keban HES, Hazar-1 ve Hazar-2 HES), birinin planlanması tamamlanmış (Pembelik HES), beş projenin ise ön inceleme ve master planı tamamlanmıştır (Beyhan HES, Tatar HES, Palu HES, Seyran Tepe HES, Keban Deresi HES).

Enerji nakil Hatları (ENH) ve Enerji İletim Hatlarında (EİH) herhangi bir problem olmamakla birlikte bakım çalışmaları programlar dâhilinde yapılmaktadır.

Toplam 546 köyün tamamı elektrikli olup, enerji kullanımında hiçbir sorun yoktur. Şehir merkezi su ihtiyacı mevcut derin kuyulardan sağlanmaktadır. Şehre verilen 1.150 lt/sn'lik suyun gelecek yıllarda ihtiyacı karşılayamayacağı dikkate alınarak Keban Baraj Gölünden şehre su verilmesinin etüt-proje çalışmaları sürdürülmektedir. (Gulco, 1987: 22)

Köy içme sularında ise 479 köy sulu, 67 köyün suyu yetersizdir. Ayrıca şebekeli içme suyuna sahip 309 ünite bulunmaktadır.

2.5.7. Ticaretin Gelişimi

İlin ekonomisinde ticaret sektörü sanayi, devlet hizmetleri ve tarımdan sonra gelmektedir. Ticaret sektörünün GSYİH'sındaki payı % 10,6 olup, GSYİH'ya katkısı 19.545.643 YTL' dir (Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası Bilgi İşlem Merkezi, Bilgi Edinme Birimi. Elazığ, 2004).

Ticaret sektörü, gerek sanayileşme ve kentleşme olgularıyla iki yönlü bağlantısı, gerekse yarattığı gelir ve istihdam bakımından il ekonomisinin önemli sektörlerinden biri olarak görülmektedir.

2.5.7.1. İç Ticaretin Gelişimi

1970'li yıllara kadar bölgenin “Ticaret Merkezi” unvanını elinde bulunduran Elazığ, sermayenin il dışına çıkması, hayvancılığın büyük oranlarda düşüşler göstermesi ve bölgenin genel olumsuzlukları gibi sebeplerle gelişimini sürdürememiştir.

Mevcut tarım ve sanayi ağırlıklı potansiyeli ile birlikte tarımsal ürün çeşit ve verimliliğinde beklenen artışların gelecekte ticari hayatı olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Ticari faaliyetler esas itibariyle gıda, üzüm mamulleri, çimento, yem, orman ürünleri, genel imalat ürünleri ile madencilik ürünlerine dayalıdır. Yapılan bir çalışmaya göre; genel olarak imalat sanayi işletmeleri toplamında işletmelerin %28'i Elazığ'a, %26'si çevre illere, %12'si yurt dışına, %8'i Doğu Anadolu'ya, %7'si yurtiçine ve %6'si ise Güneydoğu illerine çıktı yapmışlardır. Kalan %13'lük pay ise ülkenin farklı illerine olmuştur.

Temel gıda maddelerinin bazıları ile dayanıklı tüketim mallarının hemen hemen tamamı diğer merkezlerden temin edilmektedir.

El sanatları sanayileşme öncesi üretim biçimi olarak ortaya çıkmış, insanların geçimini sağlamış ve ekonomik işlev kazanmıştır. El sanatlarının üretime dönüştürülmesi il ekonomisine katkı sağlaması yanında kültürün yaşatılması anlamında da oldukça önemlidir.

Büyük yatırım ve sermaye gerektirmeden yapılan el sanatlarına yönelik ürünlerin pazarlanması, ticari hayata canlılık kazandırmakla birlikte bu sanatların gelişimine de katkıda bulunmaktadır. İç ticarete el sanatlarına yönelik olarak iğne oyaları, halı ve kilim gibi ürünlerde değerlendirilmektedir.

Tablo 29: Şirketlerin dağılımı

Şirket türü	Sayısı
Limited Şirket	2.341
Şahıs Şirketi	1.664
Anonim Şirket	276
Kooperatifler	217
Kolektif Şirket	12
Holding	1
Banka Merkez ve Şubeleri	34

Kaynak: Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası 2009

İl'de halen 276 adet anonim şirket, 2.341 adet limitet şirket vardır.

Tablo 30: Sanayi Tesislerinin Kuruluş Yerine Göre Dağılımı

Sanayi Tesisinin Bulunduğu Yer	Tesis Sayısı	İnşaat ve Montaj Aşamasındaki tesis Sayısı	Etüt ve Proje Safhasındaki Tesis Sayısı	Toplam
İmalat OSB İçinde	94	9	21	124
OSB Dışı Muhtelif Yerler	184	10	4	198
Hayvan Ürünleri OSB	2	-	2	4
Toplam	280	19	27	326

Kaynak: Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası 2009

KOSGEB veri tabanına kayıtlı KOBİ statüsünde 1315 sanayi kuruluşu mevcuttur. 2009 yılı sonu itibariyle 32.000 kişi çalışmaktadır.

Elazığ Ticaret Borsasında ise, hububat, hububat mamulleri, gıda maddeleri, yağlı tohumlar, hayvani yağlar, küçük-büyükbaş canlı hayvan ve bunların etleri ile derileri, kuru ve yaş meyveler, meyve çekirdekleri ve geleneksel gıda maddeleri işlem görmektedir. Ticari ve ekonomik hayatı meydana getiren kuruluşlar olarak; "Ticaret ve Sanayi Odası, Ticaret Borsası,

Meslek Odaları, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği ve Hal Müdürlüğü" bulunmaktadır. Ticaret ve Sanayi Odasının 10 meslek grubu bulunmakla birlikte toplam üye sayısı 5.078 kişidir. Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı bulunan kuruluşların türü ve üye dağılımları Tablo 31'de verilmiştir.

Tablo 31: Kuruluş Türüne Göre Üye Dağılımı

Kuruluş türü	Gayri faal üye sayısı	Faal üye sayısı
Şahıs firmaları	901	2.696
Kolektif şirketler	8	39
Komandit şirketler	1	-
Limited şirketler	138	2341
Anonim şirketler	44	276
Yapı kooperatifleri	119	233
Motorlu taşıyıcılar koop.	1	24
Esnaf ve kefalet koop.	-	4
Tüketim koop.	8	27
Koop. Birlikleri	-	6
Tarımsal kalkınma koop.	5	35
Su ürünleri koop.	-	9
Sulama koop.	2	27
Üretim Tedarik koop.	-	-
Toplam	1227	5.078

Kaynak: Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası 2008

26 odanın bağlı olduğu Esnaf ve Sanatkarlar Odalar Birliğine 23.449 kayıtlı üye bulunmakta ve bu üyelerden de 18.671 tanesi faal olarak üyeliğine devam etmektedir.

Tablo 32: Banka Sayıları

Hizmet Türü	Sayısı
Sektör	34
Mevduat Bankaları	32
Kamusal Sermayeli Bankalar	18
Özel Sermayeli Bankalar	8
Yabancı Bankalar	6
Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Bankalar	6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	1
Kamusal Sermayeli Bankalar	1

Kaynak: Bankalar Birliği

Tablo 33: Vergi Mükellef sayıları

Gerçek usulde gelir vergisi mükellef sayısı	11.516
Basit usulde gelir vergisi mükellef sayısı	6.996
Kurumlar vergisi mükellef sayısı	3.036
Toplam mükellef sayısı	21.548

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Tablo 34: Genel bütçe vergi gelirleri (bin YTL)

	Tahakkuk	Tahsilat	Tahsilat oranı (%)	Elazığ'ın payı (%)
2007 Yılı				
Türkiye	169.505.503	152.835.111	90,17	
Elazığ	248.884	208.102	83,16	0,14
2008 Yılı				
Türkiye	190.015.734	168.108.960	88,47	-
Elazığ	289.811	240.587	83,02	0,14
2009 Yılı				
Türkiye	200.608.437	172.416.575	85,95	-
Elazığ	318.573	248.734	78,08	0,14

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

TÜİK 2002 genel sanayi işyerleri sayımı göstergeleri ve çalışma sonuçlarına göre Elazığ'da “gıda ürünleri ve içecek imalatı”, “madencilik ve taşocakçılığı”, “metalik olmayan diğer mineral ürünlerinin imalatı” ile “başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı” sektörleri öne çıkmaktadır.

1967 yılında kurulan Merkez–Küçük Sanayi Sitesinde 1.025 işyeri 2005 yılı içinde hizmete giren Merkez–Küçük Sanayi Sitesinde 188 işyeri ve 2001 yılında Kovancılar ilçesinde açılan Küçük Sanayi Sitesinde ise 102 işyeri olmak üzere toplam 1.315 işyeri bulunmaktadır. Tarımsal amaçlı kooperatiflere ait değerlendirmeler dağılımı Tablo 35’de verilmiştir.

Tablo 35: Tarımsal Amaçlı Kooperatiflere Ait Değerlendirmeler

Kooperatifin türü	Sayısı	Ortak sayısı
Tarımsal kalkınma koop.	15	1.051
Sulama koop.	27	1.903
Su ürünleri koop.	12	254
Pancar ekicileri koop.	1	30.718
Toplam	55	33.926

Kaynak: Elazığ Tarım İl Müdürlüğü 2008

2.5.7.2. Dış Ticaretin Gelişimi:

Elazığ, özellikle son yıllarda ihracatta önemli bir artış göstermeye başlamış ve 100'un üzerinde ürün yelpazesi ile önemli bir konuma gelmiştir, ihraç ürünlerinin geniş bir pazarı bulunurken, pazar içerisinde özellikle Avrupa'nın çeşitli ülkeleri ile Asya ve Türk Cumhuriyetleri ağırlıkları hissettirmektedirler.

Yıllar itibariyle yapılan ihracatta 1999 yılında en yüksek değerlere ulaşılmış ancak; bu yıldan sonra ülkemizin genel ekonomik şartlarından ağırlıklı olarak etkilenilmesi sebebiyle 2000 yılında bir önceki yıla göre % 140'lık bir düşüş gözlenmiştir.

İhracatın dışında, dış ticaret ile ilgili olarak 1998 yılında kazanlar, makineler mekanik cihazlar başlığı altında 1.153.000 \$ ithalat yapılmıştır.

Elazığ' da ihracat, özellikle son yıllarda mermer ocakları ve mermer işleme tesis sayısının artması ile birlikte önemli bir yükseliş göstermiştir. Yapılan ihracatın 2009 yılı miktarı 142.755.000 \$'dır. Dış Ticaret Müsteşarlığının açıklamış olduğu bu rakam, Elazığ'dan yapılan direk ihracatı kapsamakla birlikte, şirket merkezi Elazığ dışında bulunan ve büyük bir ihracat potansiyeline sahip olan Ferrokrom Tesisleri'nin ihracat rakamı 36.821.000 \$ civarındadır. Elazığ Çimento ve Elazığ Şarap fabrikalarının ihracat rakamları ile birlikte Elazığ'dan yapılan toplam ihracat 150.000.000 \$ civarındadır.

2.5.8. Hizmetler

Bu bölümde hizmetlerle ilgili bilgi verilecektir.

2.5.8.1. Altyapı (Ulaştırma – Kentleşme - Haberleşme)

Elazığ'ın kentleşme tarihi yeni olmakla birlikte, geçmişi Harput'a dayanmaktadır. 18. y.y.'ın ilk çeyreğinde Harput'tan ovaya inen Harput halkı, Elazığ'ın çekirdeğini oluşturmuştur.

Elazığ Güneydoğu Anadolu ile Karadeniz Bölgesi, Orta Anadolu ile Doğu Anadolu'ya geçiş noktasında önemli bir merkezdir.

Elazığ iletişim konusunda oldukça iyi bir durumdadır. Elazığ'da profesyonel kullanıcılarına yönelik olarak TTNET, ADSL, (FR) FRAME RELAY, (LL) LEASED LİNE hizmetleri verilmektedir.

Doğu Anadolu'nun kavşak noktasında bulunan Elazığ, ulaşım açısından ülkemiz kentleri içerisinde ender ve şanslı kentlerdendir. Kentin, ulaşım sistemlerini oluşturan: Havayolu, karayolu, demiryolu ve su yolu ulaşımına sahiptir.

1940 yılında hizmete açılan hava alanı, Türkiye'deki ilk hava alanlarından biridir. Hava alanına yolcu uçakları ile küçük gövdeli her türlü uçak ve helikopterler iniş yapabilmektedir.

Elazığ, demiryolu ulaşımı bakımından ulusal ve uluslararası bir konuma sahiptir. Elazığ ülkemizin Edirne'den Van'a uzanan demiryolu ağının önemli bir kavşağıdır. Son zamanlarda işler hale gelen Tahran-Şam, Tahran-Haydarpaşa trenleri de Elazığ'dan geçmektedir.

Demiryolları ilimizde 1934 yılında işletmeye açılmıştır. Elazığ ili sınırları içerisinde 302 km. demiryolu ağıyla birlikte 15 adet tren istasyonu, 8 adet durak mevcuttur. Bir Gar Müdürlüğü 3 Gar Şefliği vardır.

Elazığ karayolu ulaşımı bakımından da önemli bir kavşak noktasındadır. Ülkenin doğu - batı, güney - kuzey yük ve yolcu taşımacılığını yapan araçların büyük bir kısmı Elazığ'dan geçmektedir. Elazığ'da ülkenin ana arterlerini kullanarak büyük sanayi ve turizm merkezlerine günlük tarifeli hareket eden dört adet otobüs işletmesi mevcuttur. Elazığ dışından gelip Elazığ'a uğrayarak geçen otobüsleri de dikkate aldığımızda, her gün ülkenin dört yanına seyahat etme imkânı vardır.

Ada denilecek kadar dört tarafı su ile çevrili olan Elazığ'da, Elazığ-Pertek, Elazığ-Çemişgezek, Elazığ-Ağın geçişleri Keban Baraj Gölü üzerinden feribotla sağlanmaktadır. Önümüzdeki yıllarda Gülüşkür'den Keban'a kadar turistik ve sosyal amaçlı su yolu ulaşımı da yapılabilir ve yapılmalıdır.

Keban ve Karakaya Baraj Gölleri üzerinde Elazığ Merkez ilçesi ile Tunceli iline bağlı Çemişgezek ve Pertek ilçelerine ulaşım sağlayan 3 adet feribot, Ağın ilçesinde karayolu ulaşım bağlantısını sağlayan 2 adet feribot olmak üzere toplam 5 adet feribot mevcuttur. Söz konusu feribotlar adı geçen ilçede Belediye Başkanlıklarına aittir. Ayrıca, baraj göllerinde çalışan özel sektöre ait 4 adet feribot bulunmaktadır.

İhracat uzaklıkları açısından Elazığ, Ortadoğu ve Orta Asya'ya aynı mesafededir. Elazığ ili tarihi ve kültürel zenginlikleri yanında ekonomik potansiyeli ile de bölgenin merkezi

konumundadır. Elazığ'da ilk imar planı 1960'lı yıllarda ikincisi de 1980'li yıllarda yapılmıştır. Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Elazığ'da da imar açısından beklenen düzeye ulaşamamıştır. Türkiye'de 1985 - 1990 yılları arasında yıllık nüfus artışı 21.95 (logaritmik) iken Elazığ'da binde 5.91 olarak gerçekleşmiştir. Elazığ genelinde 1985 yılından itibaren kentsel nüfus kırsal nüfusun üzerine çıkmıştır.

Elazığ kent merkezinde kent imajı olarak tanımlanabilecek öğeler; Öğretmenevi Atatürk heykeli, İstasyon binası, Belediye, Postane, Orduvi, Kapalı çarşı, Emniyet Sarayı, Hükümet Konağı, İzzet Paşa Cami, Hastaneler, Saray Cami, Buğday Meydanı, Şıra Meydanı, Otogar, Üniversite, Çocuk İslahevi vb. olarak gösterilebilir. Elazığ'da küçük sanayi ve organize sanayi bölgesi bulunmakla birlikte yeni sanayi bölgeleri için de çalışmalar devam etmektedir.

Ticaret Elazığ'da Gazi Caddesi ve civarında yoğunlaşmıştır. Ancak son yıllarda ulusal düzeyde faaliyet gösteren süper marketlerin merkez dışında açılmaları ticareti yavaş yavaş merkezden dışa doğru çekmeye başlamıştır.

Elazığ'ın en eski yerleşim merkezi olan Harput 4000 yıllık tarihi bir geçmişe sahip, birçok medeniyetin izlerini taşıyan, çeşitli dönemlerden kalma eserleri, kültürel ve doğal güzellikleri ile değer biçilemez tarihi-kentsel sit alanıdır.

2.5.8.2. Ticaret ve Finans Sektörü

Türkiye 5 Nisan 1994 ekonomik krizinin atlatılmasından sonra Kasım 2000 ve Şubat 2001 yıllarında iki ekonomik krizle nominal olarak %22 olan devalüasyon efektif olarak %80 gibi rakamlarla ifade edilmeye başlanmıştır. Gerek 1998 yılındaki Rusya krizi gerekse 1999 ve 2001 yıllarındaki finansal krizler ülkemizde işlem yapan yabancı portföy yatırımcılarına ait Türkiye'deki yabancı plasmanların beklenenin de üzerinde ülke dışına çıkarılmasına yol açmıştır. 2000 yılı sonunda 26 Milyar \$ olan Merkez Bankası Döviz Rezerv'i Nisan 2001 tarihi itibarıyla 19 Milyar \$'ın altına inmiştir.

Yüksek finansman maliyeti ve talep yetersizliği sonucunda hem yatırımlar durma noktasına gelmiş hem de imalat sektöründe kapasite kullanım oranı ile birlikte üretimde de gerileme olmuştur. Enflasyon seviyesinin Şubat 2001'den itibaren yükselme göstermesine paralel olarak iç talep daralmış ve işsizlik de buna bağlı olarak artmıştır.

Yukarıda Türkiye geneli için sıraladığımız bu görüntü pek tabii olarak Elazığ'da etkilemiş bulunmaktadır. Türkiye ekonomisini kilitleyen; dış kaynağa bağlı istikrarsız büyüme, kronik hale gelmiş bir enflasyon, mali sistemde kamu kesimi hakimiyeti, yüksek reel faiz, yetersiz yabancı sermaye, düşük verimlilik, popülist ekonomi politikaları, bozuk gelir dağılımı, işsizliğin

artışı, cılız bir mali sistem, nüfus ve kaynaklarına kıyasla yetersiz üretim gibi sorunlar aynı zamanda Elazığ ekonomisini de kilitlemiştir.

Dahası 1999 yılında Elazığ'a özgü olarak çok insandan para toplamış olan bir döviz bürosunun iflası ile 2000 yılında meydana gelen özel finans kurumu krizi yan yana getirildiği zaman Elazığ'dan çıkan paranın 43 milyon YTL (43 trilyon TL) olduğu görülmektedir. Bu para eğer yatırıma dönüştürülebilseydi, en az 20-25 fabrika veya imalathane kurulabilirdi. Bu da 2,500 insana iş kapısı manasına gelmektedir. Aile olarak düşünüldüğünde ise bu rakamın ortalama 3 - 4 katını almak gerekecektir ki; o da yaklaşık 7500-10,000 kişinin faydalanabileceği rakamlara ulaştıracaktır bizi. Bu durum bahsi geçen yıllardan günümüz 2010'lu yıllara kadar Elazığ insanının ekonomik durumuna etkisini halen sürdürmektedir.

2.6. Sosyal Durum

Bu başlık altında başta eğitim olmak üzere sağlık, konut ve istihdam durumu ile ilgili genel bilgiler verilecektir.

2.6.1. Eğitim

Eğitimle ilgili ilin durumuna değinilecektir.

2.6.1.1. İlköğretim Öncesi, İlköğretim ve Orta Öğretim

Eğitim toplumların, milletlerin oluşumlarında gelişimlerinde ve varlıklarını devam ettirmelerinde temel unsurdur. Türkler Anadolu'yu yurt edinirlerken belli başlı eğitim merkezleri oluşturdular. Bu eğitim merkezlerinden biri de Harput'tur.

Harput'ta 1834 yılına kadar kırkın üzerinde mektep ve medresede yürütülen eğitim ve öğretim tamamıyla eski sisteme dayanmaktaydı. Birinci Meşrutiyet sonrası ise batı eğitim sisteminin etkinliği Harput eğitim ve öğretim kurumlarına da yansıdı. Osmanlı genelindeki eğitim ve öğretimin de eski ile yeni anlayışın çatışma süreci Harput'ta daha çok olumsuz yönüyle görüldü. Sonuçta birçok kamu kurum ve kuruluşu gibi Harput eğitim ve öğretim kurumları mezraya (Elazığ) taşındı.

Elazığ II. Meşrutiyet döneminde de önemli eğitim ve öğretim kurumlarını bünyesinde barındırmış ve bunun sonucu olarak önemli devlet ve ilim adamları çıkarmıştır. Bu dönemde Elazığ'daki okullar; İptidai, İdadi, Sultani, Meslek okulları ve yabancı okullar olarak kademelendirilmiştir.

Tanzimat dönemindeki ilkokullar 6 yıl süreli olarak örgütlenmiş, 7-13 yaş arasındaki kız ve erkek çocuklar için eğitim zorunlu hale getirilmiştir.

İdadiler ise eğitimin ikinci kademesini oluşturan eğitim kurumları olarak birçok branşa eleman yetiştiren eğitim kurumları görevini üstlenmiştir. Elazığ" da kurulan idadilerden biri de "Dar-ül-muallimin" yani öğretmen okuluydu. Öğretmen okulu 1903 yılında açılmış, 1907 yılında öğrenci yokluğu nedeni ile kapanmış ancak 1909 da yeniden açılmıştı. Bu okul Cumhuriyet döneminde de uzun yıllar hizmetini sürdürmüş ve 1932 yılında kapanmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında Meşrutiyetten önce Harput okul ve medreselerinde 1.429 öğrencinin okuduğu tespit edilmiş, Meşrutiyetten sonra bu sayı 3.466 ya yükselmiş bu devirden 1952-53 öğretim yılına kadar 8.755' e ve bundan 4 yıl sonra 1957-58 öğretim yılında ise 13.867'ye yükselmiştir.

Elazığ Harput'tan aldığı mirası en iyi şekilde kullanmış ve içinde bulunduğumuz yüzyılda her alanda değerli insanlar yetiştirmiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren Tevhidi Tedrisat Kanunu uyarınca kurulan yeni okullar geçmişten günümüze büyük bir yol kat etmişlerdir.

Bu okullardan biri "Mamuret-ül Aziz İdadiye"yi Hamidiye Mülkiyeyi Şahane" adı ile 1890 yılında II. Abdülhamit zamanında kurulan "Elazığ Lisesi"dir. 1914 yılına kadar Sultani olarak eğitime devam eden Elazığ Lisesi 1964 yılında bugünkü binasına taşınmıştır. Pansiyonlu bir okul olan Elazığ Lisesinin en büyük sıkıntısı şu an eğitime devam ettiği binanın eski olması ve okul bahçesinin büyük bir bölümünün semt sahasına çevrilmesidir. 1.596 öğrencisi bulunan lise geçmişten günümüze birçok bilim adamı, sanatçı, bürokrat ve siyasiye ev sahipliği yapmış ve ülke gündemine taşınmıştır.

Bugünkü adı ile "Mustafa Kemal ilköğretim Okulu" 1941 yılında açılmış, 1948 yılında da istasyon Caddesi üzerinde bulunan bugünkü binasına taşınmıştır. "Atatürk Ortaokulu" adı altında yıllarca Ortaokul olarak eğitim-öğretim hizmeti veren okul 1997 yılında 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmesi ile birlikte "Mustafa Kemal İlköğretim Okulu" adını almıştır.

1953 yılında kurulan "İmam Hatip Lisesi" ise kurulduğu yıldan bugüne defalarca yer değiştirmiştir. 1953 yılında eğitime başlayan Elazığ İmam Hatip Lisesi kurulduğu yıldan bugüne 8.091 mezun vermiştir. Pansiyonlu bir okul olan İmam Hatip Lisesi şu an İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi olarak eğitim-öğretim hizmetlerini yürütmeye devam etmektedir. Okulun öğrenci sayısı 389'a kadar düşmüş olup 90' lı yıllardaki şaşalı günlerini arar duruma gelmiştir.

Yine Elazığ'ın İlk müstakil ortaokulu olarak kurulan "Mezre Ortaokulu" da 1959 yılında eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamış ve adını şehrin o zaman anılan adı olan "Mezra"dan almıştır. Okul 1997 yılına kadar ortaokul olarak faaliyet göstermiş ve 4306 sayılı yasa gereği 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmesi ile "Mezre ilköğretim Okulu" adını almıştır. Geçmişten bugüne 25.000 öğrenci mezun eden Mezre İlköğretim Okulu 3 ayrı binadan meydana geliyor. Fiziki imkânları ve eğitim kalitesi ile de tercih edilen okullar arasında bulunan Mezre İlköğretim Okulunun 2007-2008 eğitim yılındaki öğrenci sayısı 2.000'dir.

Tablo 36: (2007–2008 Öğretim Yılı) Örgün ve Yaygın Eğitim Kurumları Türkiye Elazığ Karşılaştırma

	Türkiye			Elazığ		
	Örgün	Yaygın	Toplam	Örgün	Yaygın	Toplam
Okul	46.100	13.439	59.539	440	95	535
Derslik	488.819	83.708	572.527	3.687	745	4.432
Öğretmen	707.052	92.976	800.025	6.539	907	7.446
Öğrenci/ Kursiyer	16.137.436	7.062.429	23.199.865	122.503	64.534	187.037

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Tablo 37: Okul, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayıları

	Türkiye	Elazığ
Okul başına düşen öğrenci sayısı	345	259
Öğretmen başına düşen öğ. Say.	27	18
Derslik başına düşen öğ. Say.	46	32,7

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Tablo 38: Örgün Eğitim Kurumları Türkiye – Elazığ

Eğitim Kademesi	Türkiye				Elazığ			
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Derslik sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Derslik sayısı
Okul öncesi	3.600	701.762	10.819	36.236	15	7.751	436	81
İlköğretim	34.093	10.870.570	445.452	315.887	386	80.757	4.196	2.678
Genel ortaöğretim	3.830	1.980.452	106.270	60.880	39	21.403	1.255	594
Mes. Tek. Ortaöğretim	4.450	1.264.870	84.771	39.973	18	8.507	671	263
Ortaöğretim Toplamı	8.280	3.245.322	191.041	100.853	57	29.910	1.926	857
Genel Toplam	45.973	14.817.654	647.312	417.569	458	118.418	6.558	3.616

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

2007-2008 Öğretim yılı itibariyle; İl genelinde; Okul öncesinde 5 bağımsız Anaokulu (153 okullar bünyesinde Anasınıfı), İlköğretimde 458, Ortaöğretimde Genel Liselerde 27 ve Mesleki ve Teknik Liselerde 14 olmak üzere "toplam 504 Okul" bulunmaktadır.

İl genelinde; Okul öncesinde 7.751, İlköğretimde 80.757, Ortaöğretimde Genel Liselerde 29.910 ve Mesleki ve Teknik Liselerde 8.507 olmak üzere “toplam 118.418 öğrenci” bulunmaktadır.

İlimizde örgün eğitim kurumları olarak 2008/2009 eğitim öğretim yılında resmi ve özel tüm eğitim kademesindeki toplam 458 okulda, 3.616 derslikte ve 5.597 şubede; 6.558 öğretmen ile 118.418 öğrenci öğrenim görmektedir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı 33, şube başına düşen öğrenci sayısı ise 21’dir.

İl genelinde; Okul öncesinde 150, İlköğretimde 3.860, Ortaöğretimde Genel Liselerde 977 ve Mesleki ve Teknik Liselerde 505 olmak üzere “Toplam 5.492 Öğretmen” bulunmaktadır.

Son 50 yıl içerisinde kısa bir karşılaştırma yaptığımızda 1952-53 öğretim yılında öğrenci sayısı 8.755 iken bugün bu sayı 113.851’e yükselmiştir. Öğrenci sayısındaki bu artış beraberinde bazı sorunlarda doğurmuştur.

Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü okul ve kurumlarının sorunlarını yerinde tespit etmek amacıyla; Kasım 2003 tarihinde yaptığı ihtiyaç analizi sonucu okul ve kurumların ihtiyaçlarını ortaya çıkarmıştır.

Yapılan analiz sonucuna göre; asgari 30 mevcutlu sınıflara ve normal öğretim yapan okullara kavuşabilmek için; 611 dersliğe, 95 fen laboratuvarına, 162 sosyal bilgiler laboratuvarına, 153 bilgisayar laboratuvarına, 141 spor ve çok amaçlı salona, 124 okul kütüphanesine ihtiyaç vardır. Bunların yanı sıra çağdaş bir eğitim hizmeti sunulabilmesi için okulların yeteri kadar araç ve gereçlerle donatılması da gerekmektedir (Elazığ MEB, 2003).

Tablo 39: 2008 Yılı Milli Eğitim Yatırımları

	İnşaata Biten Okullar		İnşaata Devam Eden Okullar		İhalesi Yapılan Okullar		İhale Aşamasında Olan Okullar	
	Okul	Derslik	Okul	Derslik	Okul	Derslik	Okul	Derslik
İl yatırımı ilköğretim	7	70	3	22	1	12	1	2
İl yatırımı Anaokulları	2	220	1	120	-	-	1	120
Bakanlık yatırımı ortaöğretim	2	28	3	55	-	-	-	-
TOKİ tarafından yapılacak İÖO	1	24	-	-	-	-	-	-
TOKİ tarafından ortaöğretim okulu	-	-	1	24	-	-	1	18
Bağış Yatırım	3	36	3	45	-	-	-	-
Toplam	15	378	11	266	1	12	3	140

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Elazığ; gerek Osmanlı İmparatorluğu öncesi, gerekse İmparatorluk döneminde önemli bir eğitim ve kültür merkezi olmuştur. 1890'lı yıllarda Harput'ta 5 tane resmi

okul, dört tane özel okul, Ermeni Okulu, bir Amerikan Koleji, bir Fransız Koleji, bir Alman Okulu, 19 Medrese, 8 Tane El Yazması Eserlerinin bulunduğu kütüphane mevcuttu. Cumhuriyet döneminde de eğitim ve kültüre büyük önem verilmiş olup mevcut durum aşağıdaki tablolarda ifade edilmiştir.

Tablo 40: 2008-2009 Eğitim ve Öğretimde Okul-Öğrenci-Öğretmen Durumu

Öğretim kademesi	Okul sayısı	Derslik sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı
Anaokulu (şehir)	6	25	522	27
Anasınıfı (İ.Ö.O.Bünyesinde)	-	-	4.014	124
Okul öncesi eğitim	6	25	4.536	151
Özel eğitim okulu (işitme engelli)	1	9	107	18
PİO	3	42	921	58
YİBO	6	89	2.475	108
İ.Ö.O.	434	2.365	82.836	3.740
İlköğretim toplamı	444	2.505	86.339	3.924
Genel Liseler	28	411	19.440	1.012
Meslek ve Teknik Liseler	15	227	5.146	489
Liseler Toplamı	43	638	24.586	1.501
Genel Toplam	493	3.168	115.461	5.576

Kaynak: Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2009

Tablo 41: Sınıf Başına Düşen Öğrenci Sayısı

Öğretim kademesi	Elazığ 2008 - 09	Türkiye 2007 - 08
Okul Öncesi	20.8	21.5
İlköğretim	34.4	36.4
Ortaöğretim	38.5	31.7

Kaynak: Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2009

Tablo 42: Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı

Öğretim kademesi	Elazığ 2008 - 09	Türkiye 2008 - 09
Okul Öncesi	30	22.9
İlköğretim	22	26.4
Ortaöğretim	16.3	17.1

Kaynak: Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2009

2.6.1.2. Yükseköğretim

Fırat Üniversitesi ilde 1975 yılında kurulmuş olup, Üniversitenin ilk fakültesi olan Veteriner Fakültesi 1970 yılında Ankara Üniversitesine bağlı olarak açılmıştır. Daha sonra Fen ve Edebiyat Fakültelerinin açılması ile 1975 yılında Fırat Üniversitesi olarak öğretime başlamıştır. Fırat Üniversitesi, ilin ve bölgenin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Zengin bir kültür hayatı bulunan Elazığ ve ilçelerinde faaliyete geçerek Bingöl, Muş ve Tunceli illerinde de yüksek öğretim kurumlarına sahip olan ve 2547, 2809, 3389 ve 3837 sayılı kanunlarla bugünkü hüviyetini kazanan Fırat Üniversitesi'nin kuruluşu kademeli olarak gerçekleşmiştir. Büyük önder Atatürk, 1936 yılında üniversitelerin yurt sathına yaygınlaştırılması gerektiğine işaret etmiş. Ulu Önderin bu işaretleri doğrultusunda Doğu Anadolu'da üniversite kurulması konusu yerinde araştırılıp incelenerek hazırlanan raporlarda, Elazığ'da üniversite kurulmasının doğru olacağı vurgulanmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak 1942 yılında düzenlenen "İkinci Üniversite Haftası" da Elazığ'da açılmıştır.

Bu haklı teşhislerin desteklediği Elazığ'da, yüksek öğretim kuruluşlarına sahip olma çabaları, 1967 yılında dönüm noktasına ulaşmıştır. 1967 yılında "Yüksek Teknik Okul" açılmış, aynı yıl içinde Ankara Üniversitesi Senatosunun "Elazığ Veteriner Fakültesi"nin kurulmasını öngören kararı Milli Eğitim Bakanlığı'nca onaylanmıştır.

Yüksek Teknik Okul 1184 sayılı kanunla 1969 yılında "Elazığ Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi (EDMMA)"ne dönüşmüş, Veteriner Fakültesi de 1970 yılında Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak öğretime açılmıştır.

Kuruluşu 11 Nisan 1975 tarih ve 1873 sayılı kanunla gerçekleşen Fırat Üniversitesi'nin çekirdeğini Veteriner Fakültesi oluşturmuştur. 1975-1976 öğretim yılında "Fen ve Edebiyat Fakülteleri"nin de ilavesiyle üniversite, eğitim ve öğretime üç fakülteyle başlamıştır.

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ve 41 sayılı KHK" ile yeniden düzenlenen Fırat Üniversitesi'nde Fen ve Edebiyat Fakülteleri birleştirilerek Fen Edebiyat Fakültesi adını almıştır.

Fırat Üniversitesinin 2008 - 2009 eğitim öğretim yılma ilişkin istatistik bilgileri aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo43: Fırat Üniversitesinin 2009-2010 öğretim yılına ilişkin istatistikî bilgiler

Fakülte Sayısı	10
Yüksekokul Sayısı	2
Meslek Yüksekokulu Sayısı	6
Enstitü Sayısı	3
Devlet Konservatuvarı	1
Öğretim Elemanı Sayısı	1.477
Öğrenci Sayısı (ön lisans- lisans- yüksek lisans)	23.200
İdari personel sayısı	1.255

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

2.6.1.3. Yerleşim Durumu

Fırat Üniversitesi, rektörlük ve mühendislik fakültesi kampuslarıyla birlikte on üniteden oluşmaktadır. Rektörlük kampusu, hazine adına tapulu ve üniversiteye tahsisli 881.872 m²’lik alan ile kamulaştırılarak üniversite adına tescil edilen 532.522 m² olmak üzere toplam 1.414.394 m² mühendislik fakültesi kampusu ise hazine adına tapulu ve üniversiteye tahsisli 626.461 m²’lik alan ile hazineden üniversiteye mülkiyeti devralınan 55.631 m² olmak üzere toplam 682.092 m² yüzölçümündeki alanlar üzerine kurulmuşlardır.

Üniversiteye bağlı araştırma ve uygulama çiftliği iki ünite halinde, Kesikköprü’de 6.694.969 m² ve Yurtbaşı’nda 418.732 m² yüzölçümündeki arazi üzerinde faaliyetine devam etmektedir. Sivrice Cevizdere’de ise 4.285 m²’lik üniversitenin eğitim ve dinlenme tesisleri bulunmaktadır.

Üniversite Tıp Fakültesine bağlı Araştırma ve Uygulama Hastanesi, rektörlük kampusunda olup, 55.500 m²’lik kapalı alanda hizmet vermektedir. Ayrıca rektörlük kampusunda ek bina inşaatı devam etmektedir.

2.6.1.4. Fakülteler, Yüksekokullar, Enstitüler ve Araştırma Merkezleri

2.6.1.4.1. Fakülteler

1. Mühendislik Fakültesi
2. Veteriner Fakültesi

3. Fen Edebiyat Fakültesi
4. Teknik Eğitim Fakültesi
5. Tıp Fakültesi
6. Su Ürünleri Fakültesi
7. İlahiyat Fakültesi
8. Eğitim Fakültesi
9. İletişim Fakültesi
10. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

2.6.1.4.2. Yüksekokullar

1. Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
2. Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
3. Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
4. Keban Meslek Yüksekokulu
5. Maden Meslek Yüksekokulu
6. Sivrice Meslek Yüksekokulu
7. Sağlık Meslek Yüksekokulu
8. Spor Meslek Yüksekokulu
9. Devlet Konservatuar

2.6.1.4.3. Enstitüler

1. Fen Bilimleri Enstitüsü
2. Sağlık Bilimleri Enstitüsü
3. Sosyal Bilimler Enstitüsü

2.6.1.4.4. Araştırma Merkezleri

1. Fırat Tıp Merkezi
2. Tarım ve Hayvancılık Araştırma Merkezi
3. Bilgisayar Araştırma ve Uygulama Merkezi
4. Keban Yöresi Çevre Kirliliği Araştırma Merkezi
5. Sanayi İşbirliği Geliştirme Merkezi
6. Fırat Havzası Araştırma Merkezi
7. Biyoteknoloji Araştırma Merkezi

8. Atatürk İlkeleri ve inkılap Tarihi Araştırma Merkezi
9. Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
10. Dil Eğitim ve Öğretim Araştırma Merkezi
11. İleri Teknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi
12. Sürekli Eğitim Merkezi
13. Lepra Araştırma ve Uygulama Merkezi
14. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
15. Kardiyoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi
16. Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Merkezi

2.6.1.5. Rektörlüğe Bağlı Birimler

Türk Dili, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Beden Eğitimi ve Spor, Güzel Sanatlar ve Yabancı Diller bölümleri mevcuttur.

2.6.2. Sağlık

Elazığ, sağlık sektöründeki altyapısı ile bölgenin sağlık merkezi durumundadır. Coğrafi konumu itibariyle çevre illere de özellikle tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerini sunmaktadır. Sağlık kuruluşları ve bunlara ait genel bilgiler aşağıda verilmiştir.

Toplumsal kalkınmanın temel bir unsuru olarak bireylere sunulan Elazığ'daki sağlık hizmetlerinin etkili, kolay ulaşılabilir ve kaliteli şekilde bölge illerine de sunulmuş olması ili sağlık sektöründe cazibe merkezi haline getirmiştir. Elazığ bölgede gerek yatak kapasitesi gerekse ayakta teşhis ve tedavi hizmetleri ile sağlık personeli bakımından önemli bir paya sahiptir.

Tablo 44: Sağlık İle İlgili Göstergeler

	Elazığ	Türkiye	Elazığ Payı %
Hastane sayısı	14	1.309	1,1
Kadro yatak sayısı	2.738	171.441	1,6
Hekim sayısı	1.143	106.599	1,1

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Not: Doktor sayısına üniversite hastanesinde çalışan asistanlar dâhil edilmiştir. Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı hastane doktorları dâhil edilmemiştir.

Tablo 45: Yıllara Göre Hasta Yatağı Sayıları

Bağlı Olduğu Kurum	Yıllar					
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Sağlık Bakanlığı	1.023	1.056	1.609	1.669	1.540	1.620
SSK Genel Md.	405	405				
Üniversite	716	774	838	866	879	848
Diğer Kamu Kur.	100	100	100	100	100	100
Özel Hastaneler	21	24	27	27	76	170
Toplam	2.265	2.359	2.574	2.662	2.595	2.738

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

2.6.2.1. Fırat Tıp Merkezi (Fırat Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi)

Fırat Üniversitesi bünyesinde bir Tıp Fakültesi açılması konusunda ilk girişimler 21 Nisan 1972 tarihinde başlamıştır, çalışmalara bir süre ara verildikten sonra 7 Ocak 1976 tarihinde Fırat Üniversitesi'ne bağlı olarak bir Tıp Fakültesi açılması kararı üzerine kuruluş çalışmalarına hız verilmiştir. 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun yayımına kadar bu girişimler sürdürülmüş, bundan sonra 41 sayılı K.H.K. ile "Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi" 1983-1984 öğretim yılına 105 öğrenci ile Elazığ'da; başlamıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Fırat Üniversitesi Rektörlüğü arasında yapılan bir protokol ile yaklaşık 200 yataklı Doğum Hastanesi, Fırat Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi'ne dönüştürülerek eğitim ve öğretim hizmetlerine tahsis edilmiştir. Tıp Fakültesinin kuruluşundan bu yana 1030 hekim mezun etmiştir. Fakültede 2001-2002 eğitim öğretim yılından itibaren entegre sisteme geçilmiş olup, halen 601 öğrenci ile eğitim ve öğretime devam edilmektedir. Tıp fakültesinde 3 bölüm ve bölümlere bağlı 41 anabilim

dalı bulunmaktadır. Fırat Tıp Merkezi yerleşke içerisinde inşaatı devam eden yeni binasında, yöre halkına ve çevre illere üçüncü basamak hizmeti sunmaktadır.

Fırat Tıp Merkezi'nde, acil ve çocuk acil birimleri dâhil olmak üzere 30 birim poliklinik hizmeti vermekte, bunların 24'u aynı zamanda yataklı tedavi hizmeti sunmaktadır. Fırat Tıp Merkezi'nin şu anda yatak kapasitesi 716'dır. Yatak işgal oranları %65'lerdedir. 2008 yılı ilk 6 ayı itibarıyla, ortalama aylık poliklinik sayısı 13.832 aylık ortalama yatan hasta sayısı ise 1.683'tür.

Tıp Fakültesi Dekanlığı 18.5.2000 tarihinden itibaren kullanım alanı 3500 m² olan yeni binasında hizmet vermeye başlamıştır. Bu binada idari bölümlerin yanı sıra Yönetim Kurulu Odası, Toplantı Salonu gibi modernize salonlar mevcuttur. Ayrıca bu salonlarda Anabilim Dallarının istekleri üzerine eğitim toplantıları düzenlenebilmektedir. Tıp Fakültesi amfileri yapılan düzenlemeler ile kongre ve toplantılara hizmet verebilir hale gelmiştir. Tıp Fakültesi bünyesinde tüm öğrencilerin yararlanabileceği internet bağlantılı bir bilgisayar laboratuvarı oluşturulmuştur. Yine büyük bir ihtiyaca cevap veren "Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Deneysel Araştırmalar Merkezi" kurulmuş ve faaliyetlerini sürdürmektedir.

Temmuz 2008 tarihinden bu yana üç ayda bir yayınlanan Tıp Fakültesi Bülteni öğretim elemanları ve öğrencilerinin bütünleştiği bir yayın organıdır. Fırat Tıp Merkezi, 10. katında kongre, sempozyum ve diğer toplantılar için bir salon oluşturulmuştur.

2.6.3. Konut

İl genelinde hane halkının yüzde 70'i kendi evinde oturmaktadır. Oturduğu konuta sahip olan hane halkının oranı yerleşim yerine göre farklılık göstermektedir. Kendi evinde oturan hane halkının oranı il merkezinde %60, ilçe merkezlerinde %61 iken, köylerde bu oran 91'e yükselmektedir.

Kiracı olan hane halklarının oranında yerleşim yerlerine göre farklılık göstermektedir. İl genelinde kiracı oranı %24 iken, il merkezinde kiracıların oranı %34 ile en yüksek düzeye sahip iken köylerde bu oran %4'tür.

İl merkezindeki hane halklarının %94'ü, ilçe merkezlerinde yaşayan hane halklarının %87'si tuvaleti içinde bulunan konutlarda oturmakta iken köylerdeki hane halklarının %49'unun içinde tuvaleti bulunmamaktadır.

İl merkezindeki hane halklarının %99'u, ilçe merkezlerindeki hane halklarının %94'ü içinde borulu suyu olan konutlarda yaşarken, köylerdeki her 100 hane halkından 39'unun konutunun içinde borulu su bulunmamaktadır.

Tablo 46: Elazığ İlinde Konutun Mülkiyet Durumu-2000

Toplam Hane Halkı Sayısı	Mülkiyet Durumu										
	Ev Sahibi	%	Kiracı	%	Lojmanda	%	Ev sahibi değil ama kira ödemeyen	%	diğer	%	Bilinmeyen
112.463	78.921	70	26.611	24	3.485	3	2.478	2	861	1	107

Kaynak:2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri DİE

2.6.4. İstihdam Durumu

Elazığ ilinde çalışma çağındaki nüfus olarak kabul edilen 12 ve daha yukarı yaştaki nüfus toplam nüfustan daha hızlı artmaktadır. Buna karşılık iş gücündeki nüfusun artış hızı, hem toplam nüfustan, hem de 12 ve daha yukarı yaştaki nüfustan daha düşüktür. 1980 - 2000 döneminde 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun yıllık artış hızı ‰ 20,4 iken, işgücündeki nüfusun yıllık artış hızı ‰ 11,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu hızlar cinsiyete göre önemli bir farklılık göstermemektedir.

1980 - 2000 döneminde, Elazığ ilinde yaş gruplarına göre işgücüne katılma oranı, erkek nüfus için kadın nüfustan yüksek olmak üzere ülkemizdeki genel yapıya uygun bir durum göstermektedir.

Her iki cinsiyette de genel olarak tüm yaş gruplarında işgücüne katılma oranı 1980 - 2000 döneminde azalma eğilimi göstermiştir. Bu eğilim 2000 yılında diğer yıllardan daha yüksektir. 2000 yılında, işgücüne katılma "12-14" yaş grubunda, gerek erkeklerde gerekse kadınlarda, önemli bir azalmanın olması eğitime verilen önemin artmasıyla açıklanabilir.

Elazığ ilinde işsizlik oranı % 13,8'dir. Bu oran işgücündeki her 100 kişiden 14'ünün işsiz olduğunu göstermektedir.

Tablo 47: İşsizlik ve işgücü

	Türkiye	Elazığ	Elazığ'ın payı
İşgücü	24.837.000	106.588	0,42
İstihdam Edilenler	21.455.000	91.892	0,42
İşsiz	3.382.000	14.696	0,43
İşsizlik oranı (%)	13	13,8	

Kaynak: DPT Haziran 2009, Elazığ İşkur Eylül 2009, SGK Elazığ İl Müd.
Temmuz 2009

Tablo 48: Elazığ'ın Sayım Yıllarına Göre İşgücü Durumu 1980 – 2000

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	12 ve üzeri yaştaki nüfus	İşgücü (faal nüfus)	İstihdam (çalışan nüfus)	İşsiz	İşgücüne dahil olmayan nüfus
1980	440.808	286.977	172.085	162.851	9.234	114.892
1985	483.715	325.936	191.147	179.751	11.396	134.789
1990	498.225	351.880	201.318	182.414	18.904	150.562
2000	569.616	431.957	217.239	193.920	23.319	214.718

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Türkiye; 2008 ADNKS Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri DİE

1980-2000 döneminde istihdamın sektörsel yapısında önemli değişimler olmuştur. Bu dönemde tarım sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içindeki oranı 1985 yılından sonra azalmaktadır. 1980-2000 döneminde hizmet sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içindeki oranı sürekli artarken sanayi ve inşaat sektörlerinde istihdam edilenlerin oranında artış ve azalışlar görülmektedir.

1980-2000 döneminde istihdam edilenlerin yaptığı iş incelendiğinde; tarımsal iş yapanların ve tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanların oranında her iki cinsiyette de bir azalma görülürken, diğer tüm meslek gruplarında çalışanların oranında her iki cinsiyette de artış gözlenmektedir. 1980 yılında tarımsal iş yapanların oranı % 66,2 iken 2000 yılında bu oran % 58,6'ya düşmüştür. Buna karşılık istihdam edilenlerin yaptığı işte en fazla artışın olduğu hizmet işlerinde çalışanların oranı 1980 yılında %4,8'den 2000 yılında %8,5'e yükselmiştir.

2000 yılında istihdam edilen kadınların %90,2 ile yoğun olarak tarım sektöründe çalışırken, erkekler %45,7 ile hizmet sektöründe yoğun olarak çalışmaktadırlar (DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Türkiye, Ankara).

Tablo 49: Elazığ'da ekonomik faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfus 1980-2000

Sayım Yılı	Toplam İstihdam	Ekonomik Faaliyet						Tanımlanmamış Faaliyet	%
		Tarım	%	Sanayi	%	Hizmet	%		
1980	162.851	107.989	66.3	13.480	8.3	41.139	25.3	243	0.1
1985	179.751	121.216	67.4	10.872	6.0	46.715	26.0	948	0.5
1990	182.414	115.693	63.4	12.511	6.9	53.364	29.3	846	0.5
2000	193.920	113.635	58.6	11.660	6.0	68.406	35.3	219	0.1

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri DİE

2.6.5. Demografik Yapıdaki Gelişim

Elazığ, Doğu Anadolu'nun büyük illerinden olup, il toplam nüfusu 2000 yılı nüfus sayımı itibarıyla 569.616 kişidir. 2008 yılı adrese dayalı nüfus sayımı sonuçlarına göre 547.562 kişiye ulaşmıştır.

Elazığ'da yapılan en eski nüfus sayımı, 1927 yılında yapılan genel nüfus sayımı olup, 1927 yılı nüfusu 213.531'dir. TÜİK'in ülke genelinde yürütmekte olduğu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) çalışmaları kapsamında yapılan adrese dayalı tespit ve eşleştirme çalışmaları sonuçlarına göre 31 Aralık 2008 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusu 71.517.100 kişi olup bunun 547.562 kişisi Elazığ'da ikamet etmektedir. Ülkedeki nüfusun %0,76'sı Elazığ'da yaşamaktadır. (2008 ADNKS Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri DİE; 2000 Genel Nüfus Sayımı Elazığ, Ankara)

1927 yılında Türkiye'nin nüfusu 13.648.270, Elazığ ilinin nüfusu 213,531 olarak tespit edilmiş ve Elazığ ili nüfus büyüklüğü açısından 63 il arasında 24. sırada yer almıştır.

2000 yılı nüfusunda ise; II merkezlerinin nüfus büyüklüğüne göre sıralanışında 81 il arasında Elazığ 21. İl, il nüfuslarının büyüklüğüne göre sıralanışında 39. ildir.

Elazığ ili Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır, ilin yüzölçümü 8.455 km²'si kara, 826 km²'si doğal ve baraj gölleri olmak üzere toplam 9.281 km² dir. Kilonetrekareye düşen kişi sayısı 1927 yılında yaklaşık 12 kişi iken, 2000 yılında 67 kişiye yükselmiştir.

Elazığ İlinin ortalama hane halkı büyüklüğü azalmaktadır. 1955 yılında ilin ortalama hane halkı büyüklüğü 6 kişi iken, 2000 yılında 5,2 kişiye düşmüştür.

2.6.5.1. Nüfus Hareketleri

Elazığ nüfusu, yıllar içinde idari yapılanmadaki değişiklik ile ekonomik gelişmelere bağlı olarak bir dalgalanma göstermiştir. İlin toplam nüfusu 1927 yılında 213.531 iken 1940 yılında

190.366ya düşmüştür. 1945 yılı sonrası düzenli bir artış göstererek, 1950 yılında 213.330 olmuştur Bu dalgalanmanın başlıca iki sebebi vardır.

- 1927-1935 arası nüfus artışında, demiryolu yapımı dolayısıyla ildeki işçi sayısının artışı önemli bir rol oynamıştır.
- 1936 yılında Tunceli ilinin ilçeleri ile birlikte Elazığ'dan ayrılmasıyla il nüfusunda 66.000'e varan bir azalma olmuştur.

1950 sonrası düzene kavuşan nüfus artışı, bu kez kırsal kesimden kente göç vasıtasıyla il merkezinde yoğunlaşmıştır. İl nüfusu Keban Barajı'na dayalı olarak da dalgalanmalar göstermiştir. 159 köy, 54 mezra, 11 mahalle ve 8 köy tamamen ya da kısmen sular altında kalmıştır. Böylece buralarda yaşayanlar Elazığ il merkezine, Diyarbakır ve Bursa illeri başta olmak üzere büyük şehirlere göç etmişlerdir.

Bugün Elazığ'da il ve ilçe merkezlerine yakın, ulaşımı kolay yerlerde nüfus düzenli olarak artarken, il ve ilçe merkezlerine uzak ve yüksek yerlerde nüfus sürekli azalmaktadır. Verimli alüvyal topraklarla kaplı ovalarda yaşayan insanlar ilin tarım üretimini sürekli artırırken, uzak ve yüksek yerlerden göç edenler tüketici olmaya başlamışlardır. Elazığ'da ilk olarak 1990 sayımında nüfus dengesi kent merkezleri lehine bozulmuştur.

Tablo 50:Elazığ'da Sayım Yıllarına Göre Kent, Kır Nüfusu ve Yoğunluk (1927–2008)

Sayım Yılları	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Toplam Nüfus	Şehir Nüfus Oranı %	Köy Nüfus Oranı %	Yoğunluk
1927	34.417	179.114	213.531	16.12	83.88	23
1935	39.516	216.673	256.189	15.42	84.58	28
1940	36.311	154.055	190.366	19.07	80.93	20
1945	38.003	160.078	198.081	19.19	80.81	21
1950	42.186	171.114	213.300	19.77	80.23	23
1955	59.466	182.813	242.279	24.54	75.46	26
1960	81.223	197.109	278.332	29.18	70.82	30
1965	106.180	216.547	322.727	32.90	67.10	35
1975	175.675	242.249	417.924	40.21	59.79	46
1980	187.025	253.783	440.808	42.04	57.96	48
1985	233.621	250.094	483.715	42.43	57.57	53
1990	272.790	225.435	498.225	48.30	51.70	54
1997	334.154	184.206	518.360	54.75	45.25	56
2000	364.274	205.342	569.616	63.95	36.05	67
2008	384.034	163.528	547.562	54.75	45.25	76

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı; Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 2008 ADNKS DİE

2.6.5.2. Nüfus Büyüklüğü ve Nüfus Artış Hızı

Son 73 yılda Türkiye'nin nüfusu yaklaşık beş kat artış göstermiştir. Aynı dönemde 2.7 kat artış göstermiş ve 2000 yılında 569.616ya yükselmiştir. 1927-2000 döneminde Elazığ İlının nüfusu sürekli artış göstermiştir. İlde en düşük yıllık nüfus artış hızı binde 5,9 ile 1985-1990 döneminde, en yüksek yıllık nüfus artış hızı ise binde 31 ile 1965-1970 döneminde gerçekleşmiştir. 1990-2000 döneminde Elazığ İlının yıllık nüfus artış hızı binde 13,4'tür.

1927 yılında Elazığ ili ülke nüfusu içinde yüzde 1,6'lık bir paya sahip iken, 2000 yılında yüzde 0.8'lik bir paya sahiptir. Bu da Elazığ İlının nüfus artış hızının ülke ortalamasından daha düşük olduğunu göstermektedir.

Şehir nüfusu 1927 yılında Elazığ'da yüzde 16.12 olan şehirde yaşayan nüfusun payı 1935 yılından sonra sürekli bir artış göstererek 2000 yılında yüzde 63.95'e ulaşmıştır. Elazığ'da şehirde yaşayan nüfus oranı ülke ortalamasına göre daha yavaş artmıştır. İlde 1990 yılına kadar köy nüfusu fazla iken, ilk kez 1990 yılında şehir nüfusu köy nüfusundan daha fazla olmuştur.

Tablo 51: Doğum Yerine Göre Nüfus (1935-2000)

		Elazığ İlinde Doğanlar		Başka İlde veya yurt dışında doğanlar	
Sayım Yılı	Toplam	Sayı	%	Sayı	%
1935	256.189	239.376	93.44	16.813	6.56
1945	198.081	177.740	89.73	20.341	10.27
1950	213.330	197.231	92.47	16.062	7.53
1955	242.279	217.955	90.50	22.872	9.50
1960	278.332	246.054	88.43	32.204	11.57
1965	322.727	289.684	89.76	33.038	10.24
1970	376.915	316.588	84.01	60.262	15.99
1975	417.924	378.161	88.75	46.995	U-25
1980	440.808	388.156	88.06	52.644	11.94
1985	483.715	419.624	86.75	64.071	13.25
1990	498.225	425.217	85.35	72.998	14.65
2000	569.616	473.609	83.16	95.939	16.84

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri DİE

1935 yılında Elazığ ilindeki nüfusun yüzde 93.44'ü bu ilde doğmuştur. Bu oran 1950 yılından sonra sürekli ve yavaş bir azalma göstermiştir. 2000 yılında Elazığ nüfusunun yüzde 83.16'si bu ilde doğan kişilerden oluşmaktadır.

Elazığ ili dışındaki illerde doğanlar içinde en yüksek paya Tunceli ili doğumlular sahiptir. 2000 yılında Elazığ ilindeki nüfusun yüzde 4,2'si Tunceli ilinde doğmuş kişilerden oluşmaktadır. Bunun yanında, Bingöl ve Diyarbakır doğumlu olanlar da önemli bir paya sahiptir.

Tablo 52: Elazığ'da Çalışmama Nedenlerine Göre İşgücünde Olmayan Nüfus

İşgücünde olmayan nüfus	Sayım Yılı			
	1980	1985	1990	2000
Toplam	114.892	134.789	150.562	214.718
Emekli	4.383	7.187	10.248	20.002
Ev kadını	68.512	76.182	82.799	101.595
Öğrenci	31.410	37.526	47.717	71.565
Diğer	9.220	13.507	9.654	21.551
Bilinmeyen	1.367	387	144	5

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri DİE

Elazığ ilinde işgücüne dâhil olmayan nüfusun, çalışabilir yaştaki nüfus içindeki oranı sürekli artmaktadır. 1980-2000 döneminde işgücüne dâhil olmayan nüfusun yıllık artış hızı %31,6'dır. Bu hız erkeklerde %41,2, kadınlarda ise %6,8'dir.

2000 yılında işgücüne dâhil olmayan nüfusun yaklaşık %64'ünü kadın nüfus oluşturmaktadır.

İşgücüne dâhil olmayan kadın nüfus içinde en fazla paya sahip olan ev kadınlarının oranı 1980–2000 döneminde azalmasına rağmen, bu oran 2000 yılında %74,5 ile hala yüksek seviyesini korumaktadır.

İşgücüne dâhil olmayan nüfus içinde emeklilerin oranında 1980–2000 döneminde her iki cinsiyette de artış görülmektedir. Emeklilerin oranındaki artış 1990–2000 döneminde kadınlarda erkeklerden daha yüksektir.

Tablo 53: Sosyal güvenlik kurumları itibarıyla aktif sigortalı ve aylık alanlar

	Aktif Sigortalı			Pasif Sigortalı (Malul-yaşlı-ölüm-hak sahibi)		
	Türkiye	Elazığ	İl'in payı (%)	Türkiye	Elazığ	İl'in Payı (%)
Bağ-kur	3.292.207	18.925	0,5	1.602.958	9.891	0,6
TC Emekli Sandığı	4.890.278	22.817	0,5	1.759.911	12.963	0,7
SSK	9.767.017	34.149	0,3	5.047.634	39.349	0,7
Toplam	13.548.502	75.891	1,3	8.410.503	62.208	2

Kaynak: Elazığ Valiliği (<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

2008 yılı Aralık sonu itibarıyla SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur sosyal güvenlik kuruluşlarına bağlı 13.548.502 aktif sigortalının %0,56'sı Elazığ'dadır. Sosyal güvenlik kapsamında aylık alan 8.410.503 kişinin %0,74'ü ilimizden aylık almaktadır.

Aktif sigortalı olan nüfusa, ana-baba, eş ve çocuk gibi diğer hak sahipleri de ilave edildiğinden %90'a yakını sosyal güvenlik kapsamındadır.

Yatırımların ve istihdamın teşviki amacıyla yürürlüğe konulan 5084 sayılı kanun kapsamında 5350 sayılı kanunda yapılan değişikliklerle ilimiz teşvik uygulamasında 2008 yılı sonuna kadar toplam 980 işveren ve 204.260 işçi teşvikten faydalanmıştır.

2.7. Kültür

Elazığ'ın tarihi gibi kültürü de zengin ve çok eskilere dayanmaktadır. Bugün, halkı eski ve özlü geleneklerini muhafaza etmiş, aynı heyecanla sürdürmekte, yeni kültür değerlerini de kolaylıkla benimsemektedir. Elazığ ve onun geçmişini temsil eden Harput tarihsel süreç içerisinde her zaman bir kültür ve sanat şehri olmuştur. Elazığ kültüründe var olan ama unutulmaya yüz tutmuş bazı el sanatları bulunmaktadır. Bu el sanatlarından bazılarının özellikleri aşağıda belirtilmiştir.

Semercilik, teknik gelişmeler karşısında önemini kaybetmekte olan bu el sanatları dalı, motorlu taşıtların bulunmadığı veya az olduğu yıllarda önemli bir geçim kaynağı durumundaydı. Elazığ'da "Semerciler Çarşısı" adı altında büyük çoğunluğu semerci dükkânı olan bir çarşı bulunmaktaydı. Günümüzde oldukça azalan semercilik; ekonomik ömrünü tamamlamıştır. Ancak bugün yine kırsal alanlarda ulaşım ve yük taşımakta kullanılan hayvanlar için semer yapılmaktadır. Binek hayvanlarının sırtına konulmak üzere çul, saman, kamış ve meşin kullanılarak yapılan bu semerler, çeşitli motiflerle süslenmiştir. Çoğunlukla siyah, beyaz ve kiremit renginde yapıldığı görülür. Araç olarak yapılmasına rağmen, yine Elazığ insanının sanatkar ruhunun bu semerlere yansıdığını da rahatlıkla görebiliriz.

Yemenicilik (ayakkabıcılık), Elazığ'ın yakın geçmişinde, son derece gelişmiş ve el sanatları içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. İlde halen "Yemeniciler Çarşısı" adıyla anılan bir çarşı bulunduğu göz önüne alınırsa, yemeniciliğin önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Yemeni (postal ayakkabı) tamamıyla deriden yapılan kullanışlı ve sıhhatli bir ayakkabı özelliğine sahiptir. Bugün yemeniciler çarşısında ise sadece bir usta bulunmaktadır. Bu ilde el sanatları ihtiyaca rağmen unutulmaya terk edilmiştir.

Çorap genellikle koyunyününden yapılır. Çorapların üzerinde halkın zevk ve sanat anlayışını yansıtan motifler kullanılır. Motif olarak bitki, hayvan ve eşyalarla ilgili şekiller ve simgeler kullanılmıştır. Yörede kış şartları şiddetli ve uzun sürdüğü için hemen hemen her evde çorap örme işi yapılır.

Eldivenin örümü de çorap örümü gibidir. Desen olarak genelde çiçek şekilleri veya diğer bitki şekilleri kullanılır. Yukarıda belirttiğimiz dokuma ve örgücülükten başka Elazığ'da kadınların ve genç kızların yaptıkları elişleri de oldukça yaygınlık göstermektedir. Ayrıca el yapımı masa örtüleri, sehpa örtüleri gibi dantele dayanan ürünler de dikkati çekmektedir.

Çit baskıcılığı; Elazığ'da halk tarafından evlerde sınırlı sayıda yapılmaktadır. Çit baskıcılığı, geçmişte yaygınken, bugün sınırlı çevrelerde etkinliğini sürdürmektedir. Elazığ'da çit baskıcılığı, tahta kalıpla kumaş baskısı sanatının bir uzantısıdır. Nakış yerine, baskı tekniği ile desenlenmiş kumaşlara bu yörede, çit adı verilmektedir. Esasında Harput'a özgü bir el sanatı kolu olan çit baskıcılığı yaklaşık 200 yıllık bir geçmişe sahiptir. Genellikle siyah ve beyaz renklerden oluşan çit baskı, eskiden başörtüsü, erkek gömleği ve elbiselik kumaşlarda görülmüştür. Bugün ise sofra, sedir örtüsü, bohça ve namazlık gibi örneklerde kullanılmaktadır. Çit baskısı son yıllarda İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan bir proje ile geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu gerçekleştirildiğinde özellikle yoksul aileler için önemli bir gelir kaynağı olabilecektir.

Elazığ ilinde el sanatlarına genel olarak bakıldığında, dokumanın diğerlerine oranla daha geniş bir istihdam alanı oluşturduğu anlaşılmıştır. Çeşitli el sanatları ile birçok kişinin uğraştığı ve daha çok halı ve kilim dokuduğu dikkate alındığında bu husus kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra tezgâhını kurup - kaldıracı olan göçebe halkın da dokuma ile uğraştığı göz önüne alındığında bu sayının çok daha fazla olduğu görülmektedir.

İğne oyacılığı, ilin el sanatları içinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki tüm illerde yapılmaktadır. Bölgede yapılan araştırmalarda 608 bayanın bu işle uğraştığı tespit edilmiştir. Ahşap eşya yapımı Elazığ (Harpur) ilinde, çeşitli kullanım ve süs eşyaları yapılmaktadır. Bir dönem, konakların iç bezemelerinde, camilerde ahşap işçiliğinin güzel örnekleri verilmekteyken günümüzde bu sanat kolu da eski önemini kaybetmiştir.

Bakırcılık el sanatları arasında ilde çok köklü bir geçmişi vardır. "Bakırcılar Çarşısı" adı altında sadece bakır üzerine çalışan dükkânların bulunduğu çarşı, bu gün de mevcuttur. Ancak, şimdilerde bu dükkânların çoğunun vitrinini fabrikasyon alimünyum araçlar süslemektedir. Az da olsa bakırcılık varlığını günümüzde sürdürmeye çalışmaktadır.

Tablo 54: İldeki Bazı Kültürel Değerler

Kütüphane	1
Kültür Merkezi	1 (İnşaat Halinde)
Fuar ve Kongre Merkezi	-
Konser Salonu ve Gösteri Merkezi	1
Sinema	2
Tiyatro	1
Sanat Galerileri	1
Yerel Gazete (Günlük)	9
Ulusal Gazete	-
Televizyon Kanalı	3
Radyo Kanalı	10

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Tablo 55: Tarihsel Değere Sahip Yerler

Türü	Sayısı
Müze sayısı	1
Cami Sayısı (tarihsel değere sahip)	18
Kilise Sayısı (tarihsel değere sahip)	10
Tarihsel Değere Sahip Türbe Sayısı	15
Toplam	44

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Halen inşaatı devam eden kültür merkezinin, toplam 10.251 m²'lik alanı olup, zemin oturma planı 3.500 m², toplam kat alanı ise 11.000 m² olması planlanmış ve kültür merkezi kapsamında çok amaçlı salonlar, kütüphaneler, güzel sanat galerisi, el sanatları atölyeleri, çocuk atölyeleri ve halk kültürünü araştırma birimlerini içeren bir kompleks kültür merkezi olarak hizmete girmesi planlanmıştır.

Tablo 56: İldeki Spor Tesisleri

Tesis Türü	Adet	Kapasite
Çim Yüzeyli Stad Sayısı	6	3.000
Stadyum	1	13.500
Toprak Yüzeyli Stad Sayısı	9	4.500
Semt Sahası Sayısı (Toprak)	4	
Sentetik Çim Yüzeyli Sa. Sa.	1	750
Kapalı Spor Salonu Sayısı	3	1.500
Atış Poligonu Sayısı	1	
Atletizm Pisti	1	13.500
Tenis Kortu	2	

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

2.8. Turizm

Dünyada eşine ender rastlanan "Hazar Gölü" ilin potansiyel turizm merkezidir Türkiye’de ilk Mavi Bayrak ödülüne sahip bu gölde kampanya kapsamında bulunan plajlardan birine 1997 yılında diğerine ise 2000 yılında Avrupa Çevre Eğitim Vakfı tarafından Mavi Bayrak verilmiştir.

Keban Baraj Gölü kurtarma kazılarında ve yörede yapılan diğer kazılardan çıkarılan eserlerin sergilendiği "Arkeoloji ve Etnografya Müzesi" ülkemizin en önemli müzeleri arasında bulunmaktadır.

Bu kaynaklardan başka "Golan Kaplıcası", "Hazar Baba Kayak Merkezi" gibi turizme sunulan birçok kaynak arasında bulunmaktadır.

Bu kaynaklarla birlikte Elazığ, nüfus yoğunluğu, renkli-zengin ve geniş kültürü, organize sanayisi, Üniversitesi ve Cumhuriyet devrinin önemli eserlerinden birisi olan Keban Barajı ve Gölü gibi varlıklara da sahiptir.

Tablo 57: Elazığ’daki Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri

Türü	Sayısı
Beş Yıldızlı Otel	-
Dört yıldızlı Otel	2
Üç Yıldızlı Otel	-
İki Yıldızlı Otel	2
Motel	1
Toplam	5

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

İlin turizm karakteristiğine baktığımızda;

Elazığ'ın tarihi Harput Kenti, kültür, din ve inanç turizmi yönünden önemli bir potansiyele sahiptir. Burada bulunan cami, türbe, kilise ile diğer; tarihi ve kültürel varlıklar her zaman turizm yönünden önem arz etmekte ve yoğun ziyaretçi çekmektedirler.

Yine bölge insanının tatil ve dinlenme merkezi konumundaki Hazar Gölü de önemli bir turizm potansiyelidir.

İlde turizmin canlı kalmasını sağlayacak, kış turizmi açısından önem taşıyan Hazar Baba Kavak Merkezi ve sağlık turizmi açısından Karakoçan Golan Kaplıcası önemli turizm potansiyelleri arasında bulunmaktadır.

Hazar Gölü ve çevresinin kirlenmesinin önlenmesi için plansız yapılaşmaya yol batı kıyısındaki Sivrice ilçesi ile doğu kıyısındaki Gezin beldesinin imar planlarının hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesi; en önemlisi iki yerleşim biriminin kanalizasyon ve arıtma tesislerinin tamamlanmamış olması en büyük sorun olarak görülmektedir.

Tablo 58: Sivrice'deki Turizm Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri

Türü	Sayısı	Oda	Yatak
Beş Yıldızlı Otel			
Dört Yıldızlı Otel			
Üç Yıldızlı Otel	1	130	330
İki Yıldızlı Otel			
Toplam	1	130	330

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Tablo 59: Turizm İşletme Belgeli Yeme-İçme-Eğlence Tesisleri

Türü	Sayısı	Kapasite
1.Sınıf Lokanta	1	210
2.Sınıf Lokanta	4	700
Günü Birlik Tesisler		-
Kafeterya	1	90
Toplam	6	1.000

Kaynak: Elazığ Valiliği(<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Turizm Bakanlığı'ndan işletme belgeli 6 adet 1.000 kişi kapasiteli yeme-içme ve eğlence tesisi bulunmaktadır.

Tablo 60: Turist Girişleri (2005-2007)

Yıllar	Türkiye	Elazığ
2005	21.122.798	67.186
2006	19.802.846	52.034
2007	23.341.074	65.128

Kaynak: Elazığ Valiliği (<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

2005-2007 yılları arasında ülkemize toplam 64.266.718 turist gelmiş, bunlardan 184.348 kişi ilimizi ziyaret etmiştir.

Hazar Gölünün güney sahilinden geçen yolun stabilize olması nedeniyle kıyı şeridinden yeterince faydalanılamamaktadır. Bu yola işlerlik kazandırılması gerekmektedir.

Elazığ'da turizmin geliştirilmesi için:

- İl'de animasyon ve rekreasyon alanlarının oluşturulması.
- Kültür ve inanç turizmi açısından Elazığ'ın tur kapsamına alınmasının (Nemrut - Harran - Diyarbakır - Harput) sağlanması gerekmektedir.

Bu sektörle ilgili olarak cazip yatırımlar arasında;

- İl'de Elazığ - Malatya karayolu veya Elazığ - Diyarbakır karayolu çevresinde uluslararası standartlara uygun bir yüzme havuzu yapımı
- Hazar Gölü kıyısında Su Sporları Merkezi yapımı, İl merkezinde bir Aqua Park yapımı,
- İl merkezi dışında uygun görülecek bir yerde iç ve dış turizme hizmet verebilecek nitelikte bir Eğlence Merkezi yapımı,
- Hazar Baba Kayak Merkezine konaklama tesisi yapımı sayılabilir.

2.9. Çevre

Sürdürülebilir kalkınma modeli ile bir yandan ilin kendi doğal kaynaklarını daha tasarruflu kullanmayı, diğer yandan üretim ve tüketim süreçlerinde oluşan atıkları en kısa sürede, baştan yeniden değerlendirme olmak üzere yok etmeyi hedeflememiz gerekmektedir. Asıl amaç, gerek üretirken gerekse tüketirken en düşük düzeyde atık üretmek olmalıdır. Çevre koruma, kalkınma sürecinin tamamlayıcı bir parçası olarak görülmelidir.

Tarımla ilgili tartışmalarda ön plana çıkması gereken faktörlerin başlıcası çevredir. Meraların tahribi hayvancılığın gerilemesine neden olmaktadır. Toprağın tahribi ve kötü kullanılması, sulama ve yeraltı sularındaki kirlenme, insan sağlığına ve diğer canlılara etkisi

yanında, konu daha geniş bir şekilde ele alınırsa, hormonlar, biyolojik çeşitlilik, gen kaynakları ve bu kaynakların zedelenmesi gibi konular da gündeme gelmektedir. Sürdürülebilir tarım kavramı da tarım ve çevre kapsamında ele alınması gereken konular arasında olmalıdır.

Toprakların rüzgârlarla olduğu yerden aşındırılarak taşınması ve başka yerlerde birikmesi biçiminde ortaya çıkan rüzgâr erozyonunu hazırlayan nedenler; iklim, toprak özellikleri, bitki örtüsü, arazinin eğimi ve insan müdahaleleridir. Elazığ'da en önemli sorun su erozyonudur.

Taşlılık, yaşlık ve çoraklık toprak yüzeyinde ve içinde bulunan 7,5 cm.den daha büyük çapa sahip taşlar ve kayalar, toprak işlemeyi engelleyerek, yetiştirilecek ürün türlerini kısıtlamakta ve verimi düşürmektedir. Elazığ ili taşlılık sorunu ile karşı karşıyadır. Elazığ'da erozyondan sonra ikinci sırada taşlılık, küçük sahalarda yaşlık ve çoraklık görülmektedir. Bunlardan 206 çoraklık, hafif tuzlu ve tuzlu, hafif tuzlu alkali ve tuzlu alkali şeklinde görülür. Bu ilde alkali ve jipsli sahalardan yoktur.

Tablo 61: Elazığ ve Çevre İl Merkezlerinde Yerleşim Alanı Olarak Kullanılan Verimli Topraklar

İli	Kapladığı Alan (ha)
Elazığ	6.452
Bingöl	1.537
Erzincan	1.518
Malatya	3.375
Tunceli	1.015
Diyarbakır	61.428

Kaynak: DAP, 2000

Sulamaya bağlı olarak toprağın fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik özelliklerinde değişiklikler meydana gelmektedir. Sulama suyunda sodyum konsantrasyonunun yüksek olması ise, toprak tanecikleri tarafından fazla miktarda absorbe edildiğini göstermektedir. Bu duruma gelen topraklar ıslanınca tanecikler birbirine yapışır, teksel yapı meydana gelir ve geçirgenlik azalır.

2.10. İlin Gayri Safi Yurtiçi Hâsılasının Gelişimi Ve Gelişmişlik Performansı

Burada gayri safi hasılanın gelişimi ve gelişmişlik performansına yönelik temel açıklamalar yapılacaktır.

2.10.1. Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın Yıllara ve Sektörlere Göre Büyüme Hızları

İlin 1987-2000 dönemi GSYİH yıllık büyüme hızları Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye değerleri ile birlikte Tablo 62’de verilmiştir.

Buna göre; 1987-2000 döneminde il’in GSYİH’ sindeki yıllık büyüme hızları 1987-1988 yılında yüzde 3.8 iken, yıllık ortalama yüzde 0.9 büyüme hızı ile 2000 yılında yüzde 1.8 olmuştur.

Doğu Anadolu Bölgesinin ise 1987-1988 yılındaki GSYİH’ NİN büyüme hızı yüzde 2.2 iken, yıllık ortalama yüzde 1.9. büyüme hızı ile 2000 yılında yüzde 4.3 olduğu ve Elazığ’dan daha yüksek bir büyüme hızı yüzdesi yakaladığı anlaşılmaktadır.

Türkiye genelinde ise 1987-1988 yılındaki GSYİH’ nin büyüme hızı yüzde 2.1 iken, yıllık ortalama yüzde 3.6 büyüme hızı ile 2000 yılında yüzde 7.4 olduğu, Elazığ ve Doğu Anadolu Bölgesi büyüme hızı ortalamalarının üzerinde olduğu gözlenmektedir.

Elazığ söz konusu dönem içerisinde bölge (%1.9) ve Türkiye (%3.6) ortalamalarının altında (%0.9) ile büyüyen bölgedeki 14 il içerisinde 12. sırayla en yavaş büyüyen il olmakla birlikte, son sıradaki Erzincan ve Tunceli illeri ise bu dönemde gerileme izlenmektedir.

Tablo 62: Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın Yıllara Göre Büyüme Hızları 1987-2000

Yıllar	Yıllık Ortalama Büyüme Hızı %		
	Elazığ	Doğu Anadolu	Türkiye
1987 – 1988	3.8	2.2	2.1
1989	-6.0	-2.2	0.3
1990	19.6	8.8	9.3
1991	-13.3	-2.8	0.9
1992	8.6	4.5	6.0
1993	3.8	3.7	8.0
1994	-4.7	-0.5	-5.5
1995	-1.6	-2.6	7.2
1996	3.2	3.4	7.0
1997	4.4	5.5	7.5
1998	6.2	2.8	3.1
1999	-6.8	-1.9	-4.7
2000	-1.0	4.3	7.4
1987–2000	0.9	1.9	3.6

Kaynak: İller ve Bölgeler İtibariyle Gayri Safi yurtiçi hâsıladaki gelişmeler 2003 DPT

Tablo 63: Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın Sektörel Büyüme Hızları (1987-2000 Dönemi: Yıllık Ortalama Yüzde)

	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam
Elazığ	1.6	-1.6	2.5	0.9
Doğu Anadolu	1.4	1.1	2.4	1.9
Türkiye	1.4	4.4	3.9	3.6

Kaynak: İller ve Bölgeler İtibariyle Gayri Safi yurtiçi hâsıladaki gelişmeler 2003 DPT

İlin 1987-2000 döneminde Sektör Katma Değerleri ve Toplam Gayri Safi Yurtiçi Hâsılasında izlenen gelişmeler (Sabit Fiyatlarla-Faaliyet Kollarına ve 1987 Yılı Üretici Fiyatlarına Göre) tabloda verilmiştir.

Buna göre; tarım sektörünün katma değerinin 1987 yılında 86.839 Milyon TL. İken yıllık ortalama yüzde, 1.6 büyüme hızı ile 2000 yılında 107.147 Milyon TL. ye yükseldiği;

Sanayi Sektörü katma değerinin, 1987 yılında 224.028 Milyon TL. İken yıllık ortalama %- 1,6 büyüme hızı ile 2000 yılında 181.218 Milyon TL. ye düştüğü;

Hizmetler Sektörü katma değerinin, 1987 yılında 248.495 Milyon TL. iken yıllık ortalama %2.5 büyüme hızı ile 2000 yılında 342.343 Milyon TL. ye yükseldiği izlenmektedir.

Söz konusu sektörlerin toplamında ise 1987 yılında 559.392 Milyon TL iken yıllık ortalama %0,9 büyüme hızı ile 2000 yılında 630.710 Milyon TL ye yükseldiği gözlenmiştir.

Tablo 64: Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın Yıllara Göre Sektörel Yapı ve Büyüme hızları (Sabit fiyatlarla-Faaliyet Kollarına ve 1987 Yılı Üretici Fiyatlarına Göre 1987-2000)

Yıllar	Büyüme hızı %							
	Tarım		Sanayi		Hizmetler		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1987	86.839	15.5	224.028	40.1	248.495	44.4	559.362	100.0
1990	68.745	10.5	319.604	49.0	264.674	40.5	653.023	100.0
1995	75.287	12.6	225.410	37.7	297.247	49.7	597.944	100.0
2000	107.149	17.0	181.218	28.7	342.343	54.3	630.710	100.0
	Yıllık ortalama büyüme hızı %							
	Tarım		Sanayi		Hizmetler		Toplam	
1987-2000	1.6		-1.6		2.5		0.9	

Kaynak: İller ve Bölgeler İtibariyle Gayri Safi yurtiçi Hâsıladaki Gelişmeler 2003 DPT

Sonuç olarak; İlin Gayri Safi Yurtiçi Hâsılasının Sektörel dağılımı Bölge ve Türkiye ile İlin bölge ve ülke payları verilmiştir.

Buna göre Elazığ'ın 1987-2000 döneminde sektörler toplamında bölge payı %18,3'ten 16,2'ye; ülke payı ise %0,7'den 0,5'e düştüğü izlenmektedir. Özellikle Sektörel bazda sanayi sektöründe görülen düşüşün temel nedenleri arasında ilin "Kalkınmada Öncelikli" iller arasında bulunmasına rağmen yatırımlardan gerekli payı alamaması, terör nedeniyle uzun yıllar olağanüstü hal kapsamında bulunması, hem göç alması hem de dışarıya göç vermesi nedeniyle beşeri ve maddi sermaye kaybının olması, son olarak da gerek 4325 gerekse 5084 sayılı Teşvik Mevzuatı kapsamına alınmamış olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 65: Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın Sektörel Dağılımı (1987 Yılı Sabit fiyatlarla)

	Tarım		Sanayi		Hizmetler		TOPLAM	
	1987	2000	1987	2000	1987	2000	1987	2000
ELAZIĞ	87	107	224	181	248	342	559	631
DOĞU	878	1.046	629	629	1.634	2.214	3.054	3.890
TÜRKİYE	13.314	15.962	33.738	33.73	42.132	69.089	74.722	118.789
BÖLGE PAY %	9.9	10.2	41.3	28.8	15.2	15.4	18.3	15.2
ÜLKE PAY %	0.7	0.7	1.2	0.5	0.6	0.5	0.7	0,5

Kaynak: İller ve Bölgeler İtibariyle Gayri Safi yurtiçi Hâsıladaki Gelişmeler 2003 DPT

2.10.2. Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca yapılan bir çalışmada, homojen bölgeler ayırmaması ile ekonomik ve sosyal gelişmenin mekâna yansımaları esas alınmıştır. Yapılan çözümlemeler ve değerlendirmeler sonucunda ülke; farklı gelişmişlik düzeylerinde beş ayrı gruba ayrılmıştır.

Elazığ İli, gelişmişlik endeksine göre orta derecede gelişmişlik seviyesine sahip 21 ili kapsayan üçüncü derece gelişmiş iller grubu içerisinde yer almaktadır.

Toplam nüfusun %19'una sahip grup, ülke yüzölçümünün %24'lük bölümünü kapsamaktadır. Genel olarak grup ve grup içindeki Elazığ, kentlerde yaşayan nüfus oranı, nüfus artış hızı ve nüfus yoğunluğu değişkenlerinde ülke ortalamasının altında değerlere sahiptir.

İstihdamın sektörel dağılımı, çalışan kesimin tarım kesiminde yoğunlaştığını göstermektedir. Toplam istihdamın %63'u tarım (Elazığ %58,6) , %8 sanayi (Elazığ %6), %29'u hizmetler (Elazığ %35,4) sektöründe yer almaktadır.

Tablo 66: Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları

1. Derece Gelişmiş İller	2. Derece Gelişmiş İller	3. Derece Gelişmiş İller	4. Derece Gelişmiş İller	5. Derece Gelişmiş İller
İstanbul Ankara İzmir Kocaeli Bursa	Eskişehir Tekirdağ Adana Yalova Antalya Kırklareli Denizli Muğla Bolu Balıkesir Edirne Mersin Bilecik Kayseri Gaziantep Zonguldak Avdın Sakarya Çanakkale Manisa	Konya Karabük Isparta Hatay Uşak Burdur Samsun Kırıkkale Nevşehir Karaman Elazığ Rize Trabzon Amasya Kütahya Malatya Kırşehir Artvin Afyon Düzce Çorum	Osmaniye K.Maraş Niğde Giresun Kastamonu Tunceli Sivas Kilis Bartın Aksaray Sinop Erzincan Çankırı Erzurum Tokat Ordu Diyarbakır Yozgat Adıyaman	Bayburt Kars Şanlıurfa İğdir Batman Gümüşhane Mardin Siirt Ardahan Van Bingöl Hakkâri Sunak Bitlis Ağrı Muş

Kaynak: İllerin ve Bölgelerin gelişmişlik Sıralaması Araştırması 2003 DPT

2.10.3. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılmasına Göre Sosyo–Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

Bu bölümde, Avrupa Birliği için hazırlanan Ön Ulusal Kalkınma Planı çerçevesinde yapılan ve 2002 yılında Resmi Gazete’de yayımlanan “İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması”na göre sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi Sıralaması yapılmıştır. Buna göre Elazığ;

- Düzey 1 kapsamında, Malatya ve Van alt bölgelerinden oluşan Ortadoğu Anadolu Bölgesi 11. sırada,
- Düzey 2 kapsamında Malatya alt bölgesinde, Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinin gruplandırılmasında oluşmuş,
- Düzey 3 kapsamında ise Elazığ il düzeyinde İstatistikî bölge birimi niteliğini taşımaktadır.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine göre, Düzey 1, Düzey 2 ve Düzey 3 istatistikî bölge birimleri sınıflandırılması ile bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin

sosyo-ekonomik analizlerin yapılması ve bölgesel politikalar çerçevesinde belirlenmesi gibi çalışmalarda bu sınıflandırma esas alınmaktadır.

Düzey 2 sınıflandırmasında İstatistikî bölge birimleri 26 adettir, Düzey 3'lerin, diğer bir deyişle illerin birleşiminden oluşturulmuştur. Düzey 2'lere ilişkin sıralama sonuçları Tablo'da verilmiştir. Tablo'da "sıra no" olarak belirtilen sütun Düzey 2 bölge merkezlerinin gelişmişlik sıralamasındaki konumunu, "Düzey Merkezi" olarak adlandırılan sütun Düzey 2 bölgesini kapsadığı illeri ve illerin 81 il içindeki gelişmişlik sıralamasını göstermektedir.

Özellikle Elazığ'ın gerek Doğu Anadolu Bölgesinde iller itibariyle gayri safi yurtiçi hâsıla endeksi değeri itibariyle birinci sırada olması, Düzey 2 gruplanmasında gelişmişlik sırası itibariyle Malatya, Tunceli ve Bingöl'ün önünde bulunması gerekse de; coğrafi konum itibariyle bu grupta yer alan komşu illerin merkezinde bulunmasına rağmen alt bölge fonksiyonu alamaması anlaşılamamaktadır.

Tablo 67: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması Düzey-2'lere Göre
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

Sıra No	Düzey	Kapsadığı iller	İllerin 81 İl İçindeki Gelişmişlik	Sıra No	Düzey	Kapsadığı iller	İllerin 81 İl İçindeki Gelişmişlik
1	İstanbul Alt bölgesi	İstanbul	1	16	Kayseri Alt Bölgesi	Kayseri	19
2	Ankara Alt Bölgesi	Ankara	2			Sivas	53
3	İzmir Alt Bölgesi	İzmir	3			Yozgat	64
4	Bursa Alt Bölgesi	Bursa	5	17	Kırıkkale	Kırıkkale	
		Eskişehir	6			Nevşehir	
		Bilecik	18			Kırşehir	42
5	Kocaeli Alt Bölgesi	Kocaeli	4			Niğde	49
		Yalova	9			Aksaray	56
		Bolu	14	18	Samsun Alt Bölgesi	Samsun	32
		Sakarya	23			Amasya	39
		Düzce	45			Corum	46
6	Tekirdağ Alt	Tekirdağ	7			Tokat	61
		Kırklareli	11	19	Trabzon Alt Bölgesi	Rize	37
		Edirne	16			Trabzon	38
7	Adana Alt Bölgesi	Adana	8			Artvin	43
		Mersin	17			Giresun	50
8	Aydın Alt Bölgesi	Denizli	12			Ordu	62
		Muğla	13			Gümüşhane	71
		Aydın	22	20	Malatya Alt Bölgesi	Elazığ	36
9	Antalya Alt Bölgesi	Antalya	10			Malatya	41
		Isparta	28			Tunceli	52
		Burdur	31			Bingöl	76
10	Balıkesir Alt	Balıkesir	15	21	Kastamonu Alt Bölgesi	Kastamonu	51
		Çanakkale	24			Sinop	57
11	Zonguldak Alt Bölgesi	Zonguldak	21			Cankırı	59
		Karabük	27	22	Erzurum Alt Bölge	Erzincan	58
		Barın	55			Erzurum	60
12	Manisa Alt Bölgesi	Manisa	25			Bayburt	66
		Uşak	30	23	Sanlıurfa Alt Bölge	Diğerbaktır	63
		Kütahya	40			Sanlıurfa	68
		Afyon	44	24	Mardin Alt Bölgesi	Batman	70
13	Konya Alt Bölgesi	Konya	26			Mardin	72
		Karaman	35			Siirt	73
14	Gaziantep Alt Bölgesi	Gaziantep	20			Sırtak	78
		Kilis	54	25	Ağrı Alt Bölgesi	Kars	67
		Adıyaman	65			İğdır	69
15	Hatay Alt Bölgesi	Hatay	29			Ardahan	74
		Osmaniye	47			Ağrı	80
		K.Maraş	48	26	Van Alt Bölgesi	Van	75
						Hakkari	77
						Bitlis	79
						Muş	81

Kaynak: İllerin ve Bölgelerin gelişmişlik Sıralaması Araştırması 2003 DPT

2.10.4. İlin Gelişmişlik Performansı

DPT Müsteşarlığınca 2003 yılında yapılan "İllerin Sosyo-ekonomik gelişmişlik Sıralaması Araştırması"nda 58 değişken kullanılarak hazırlanan bölge ve her bir İl için gelişmişlik performansı tabloda yer almaktadır. Elazığ, - 0.10131 puan ile sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından 81 İl içinde 36. sırada bulunmaktadır. Demografik, istihdam, eğitim, sağlık, sanayi, turizm, inşaat, mali, altyapı ve diğer göstergelere göre ise Elazığ'ın verileri tabloda yer almaktadır.

Tablo 68: Elazığ İli Gelişmişlik Performansı Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması 81 il içinde

Sıra	Değişken	Yü	Birim	Elazığ	Doğu Anadolu	Türkiye	Sıra 81 İl
	DEMOGRAFİK GÖSTERGELER						
1	Toplam Nüfus	2000	Kişi	569.616	6.137.414	67.803.927	39
2	Şehirleşme Oranı	2000	Yüzde	63.95	53.05	64.90	15
3	Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı	1990	Binde	13.39	13.39	18.28	36
4	Nüfus Yoğunluğu	2000	Kişi/m2	6737	42	88	37
5	Doğurganlık hızı	2000	Çocuk	2.52	3.92	2.53	41
6	Ortalama Hane halkı Büyüklüğü	2000	Kişi	5.21	6.27	4.50	29
	İSTİHDAM						
7	Tarım İşkolunda Çalışanların	2000	Yüzde	58.60	66.41	48.38	50
8	Sanayi İşkolunda Çalışanların	2000	Yüzde	6.01	3.26	13.35	44
9	Ticaret İşkolunda Çalışanların	2000	Yüzde	5.88	4.44	9.67	42
10	Mali Kurumlar İşkolunda	2000	Yüzde	1.52	1.05	3.11	39
11	Ücretli Çalışanların Toplam	2000	Yüzde	35.57	28.83	43.52	33
12	Ücretli Çalışan Kadınların Toplam	2000	Yüzde	3.77	2.96	8.81	49
13	İşverenlerin Toplam İstihdama	2000	Yüzde	1.70	1.08	2.61	27
	EĞİTİM GÖSTERGELERİ						
14	Okur Yazar Nüfus Oranı	2000	Yüzde	82.31	77.71	87.30	65
15	Okur Yazar Kadın Nüfusun	2000	Yüzde	72.52	65.90	80.62	64
16	Üniversite Bitirenlerin Okul	2000	Yüzde	7.57	6.13	8.42	16
17	İlköğretim Okullaşma Oranı		Yüzde	94.48	86.41	98.01	45
18	Liseler Okullaşma Oranı	2000-	Yüzde	50.01	26.33	36.92	5
19	Meslek Liseleri Okullaşma Oranı	2000	Yüzde	9.68	9.29	20.49	68
	SAĞLIK GÖSTERGELERİ						
20	Bebek Ölüm Oranı	2000	Binde	39	53.36	43.00	53
21	On bin Kişiye Düşen Hekim	2000	Kişi	14	8	13	8
22	On bin Kişiye Düşen Diş Hekimi	2000	Kişi	1	1	2	41
23	On bin Kişiye Düşen Eczane	2000	Adet	2	1	3	49
24	On bin Kişiye Düşen Hastane	2000	Yatak	41	18	23	4

	SANAYİ GÖSTERGELERİ						
25	Organize Sanayi Bölgesi Parsel	2000	Parsel	122	871	28.276	39
26	Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısı	2000	Adet	1.049	6.654	81.302	31
27	İmalat Sanayi İşyeri Sayısı	2000	Adet	24	143	11.118	49
28	İmalat Sanayi Yıllık Çalışanların	2000	Kişi	3.818	20.097	1.130.488	44
29	İmalat Sanayi Kurulu Güç	2000	Beygir	50.802	212.876	13.478.078	42
30	Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik	2000	Kws	877	342	550	13
31	Fert Basma İmalat Sanayi Katma	2000	Milyon	85	146	350	44
	TARIM GÖSTERGELERİ				38		
32	Kırsal Nüfus Basına Tarımsal	2000	Milyon	1.115		1.234	39
33	Tarımsal Üretim Değerinin	2000	Yüzde	0.86	884	100.00	46
34	Daire Sayısı	2000	Adet	109.729	9.53	16.235.830	38
35	Borulu Su Tesisatı Bulunan daire	2000	Yüzde	97	746.943	97	26
36	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki	2000	Yüzde	0.65	91	100.00	39
	MALI GÖSTERGELERİ						
37	Fert Basma Gayri Safi Yurtiçi	2000	Milyon	1.417	876	1.879	37
38	Banka Şube Sayısı	2000	Adet	33	344	7.786	47
39	Fert Başına Banka Mevduatı	2000	MilyonTL.	269	123		45
40	Toplam Banka Mevduatı İçindeki	2000	Yüzde	0.24	1.23	939	36
41	Toplam Banka Kredileri içindeki	2000	Yüzde	0.15	1.45	100.00	47
42	Kırsal Nüfus Basına Tarımsal	2000	MilyonTL.	37	56	100.00	63
43	Fert Başına Ticari, Sınai ve turizm	2000	MilyonTL.	63	48	138	55
44	Fert Başına Belediye Giderleri	2000	MilyonTL.	41	37	348	63
45	Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	2000	MilyonTL.	91	65	82	39
46	Fert Başına Gelir ve Kurumlar	2000	MilyonTL.	55	45	464	56
47	Fert Başına Kamu Yatırımları	1995-	MilyonTL.	163	25	165	34
48	Fert Başına Teşvik Belgeli	1995-	MilyonTL.	674	76	248	65
49	Fert Başına ihracat Miktarı	1995-	ABDDolar	3	86	2.668	34
50	Fert Başına İthalat	1995-	ABDDolar	16	233	2.249	56
	ALTYAPI GÖSTERGELERİ						
51	Kırsal Yerleşmelerde Asfalt Yol	2000	Yüzde	41.69	25.65	45.23	47
52	Yeterli İçme Suyu Götürülen	2000	Yüzde	83.27	78.65	84.98	47
53	TCK Asfalt Yol Oranı	2000	Yüzde	93.52	79.61	91.28	44
	DİĞER GÖSTERGELER						
54	On bin Kişiye Düşen Özel	2000	Adet	363	197	652	45
55	On bin Kişiye Düşen Motorlu	2000	Adet	633	343	1.056	48
56	Fert Başına Elektrik Tüketim	2000	Mws		1	1	19
57	Fert Başına Telefon Kontür	2000	Adet	1.116	868	1.852	44
58	Yeşil Kartlı Kişi Oranı	2000	Yüzde	17	24	15	47

Kaynak: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 2003 DPT

Tablo 69: Elazığ'ın 1973-2003 Yılları Arasındaki Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumu

Yıllar	1973	1980	1985	1990	1996	2003
Elazığ	26	48	37	39	33	36

Kaynak: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 2003 DPT

Mevcut idari yapı temelinde Elazığ'ın 1973-2003 yılları arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik durumu tabloda verilmiştir.

DPT'ce yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırmasına göre 1973 yılında 26. sırada bulunan Elazığ, 2003 yılında 36. sıraya gerilemiştir.

Tablo 70: Elazığ'ın Kişi Başına GSYİH Yıllara Göre Gelişimi ve Türkiye ile Mukayesesi

Yıllar	Kişi Başına GSYİH (CARİ Fiyatlarla)		Yıllar	Kişi Basına GSYİH)	5YİH Dolar
	Dolar			Dolar	
	Elazığ	Türkiye		Elazığ	Türkiye
1989	1.414	1.933	1996	2.268	2.928
1990	2.080	2.659	1997	2.329	3.079
1991	2.149	2.601	1998	2.621	3.255
1992	2.314	2.674	1999	2.439	2.879
1993	2.596	2.859	2000	2.253	2.986
1994	1.840	2.184	2001	1.704	2.160
1995	2.092	2.759			

Kaynak: Türkiye Ekonomisi İstatistikî ve Yorumları 2004 DİE

İlin 1989-2001 yılları arası kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsılasının gelişimi; Türkiye ile mukayeseli olarak Tablo 71' de verilmiştir. Elazığ söz konusu yıllar arasında, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsılası değerleri Doğu Anadolu Bölgesinde birinci İl olmasına rağmen, Türkiye ortalamalarının altında kalmıştır.

Tablo 71: Kişi Başına Düşen Banka Mevduatının Türkiye ve Bölge İle Karşılaştırması

İl Bölge Ülke	Kişi Başına Düşen Mevduat (2000)					
	Kişi Başına Düşen Toplam Mevduat		Kişi Başına Düşen YP Mevduat		Kişi Başına Düşen TL Mevduat	
	Bin TL	\$	Bin TL	\$	Bin TL	\$
Elazığ	292.558	436	165.721	247	126.838	189
Doğu A.Bölgesi	143.353	213	68.363	102	74.990	112
Türkiye	974.815	1.451	388.078	578	548.366	870

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Tablo 72: Mevduat / Milli Gelir Oranı

İl Bölge Ülke	Mevduat/Milli Gelir (%)			Dönemsel Değişim (Puan)
	1990	1995	1999	
Elazığ	10,4	14,8	17,6	7,2
Doğu A. Bölgesi	9,8	12,2	15,7	5,9
Türkiye	21,2	24,5	44,7	23,5

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Tablo 73: Kişi Başına Düşen Banka Kredilerinin Türkiye ve Bölge İle Karşılaştırması

	1999		2000		Gelişme Hızı %
	TL	\$	TL	\$	
Elazığ	38.367.843	71	82.742.040	123	115,65
Doğu A. Böl.	40.868.401	76	79.861.896	119	95.41
Türkiye	299.059.375	554	468.573.722	698	56.68

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Tablo 74: Kredi/Milli Gelir Oranı

	Kredi / Milli Gelir (%)			Dönemsel Değişim (Puan)
	1990	1995	1999	
Elazığ	4,8	2,0	2,9	-1,9
Doğu A. Bölgesi	6,5	3,9	5,5	-1,0
Türkiye	17,1	15,5	19,0	1,9

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Tablo 75: Kredi / Mevduat Oranı

	Kredili / Mevduat (%)				Dönemsel Değişim (Puan)
	1990	1995	1999	2000	
Elazığ	46,3	13,5	16,5	28,3	-18
Doğu A. Böl.	66,1	31,6	35,0	55,7	-10,4
Türkiye	80,6	63,2	42,6	48,1	-32,5

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

2000 yılı itibariyle Türkiye genelinde elde edilen 1.423 milyon TL madencilik hâsılasının %1,5'i Doğu Anadolu Bölgesi Tarafından gerçekleştirilirken, 21 milyon TL üretim değeri ile Doğu Anadolu Bölgesi, bölgeler sıralamasında son sırada yer almaktadır. Bölge madencilik hâsılasının en yüksek olduğu il ise Elazığ' dır. 14,3 milyon TL hasıla ile bölge madencilik hâsılasının %68,3' ünü oluşturan Elazığ ilinde madencilik sektörü GSYİH' nın %1,8' ini oluşturmaktadır.

2.11. Elazığ İli; Kuvvetli - Zayıf Yönler - Fırsatlar ve Tehditler

Elazığ'ın ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasına ivme kazandırmak ve mevcut potansiyelleri harekete geçirmek için Elazığ Valiliğinin öncülüğünde Belediye Başkanlığı, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı ve gönüllü kuruluşların katılımı ile 1 - 2 Haziran 2001 tarihinde yapılan Elazığ 1. Ekonomi Kurultayı ve 15 - 16 Mayıs 2003 tarihinde Elazığ I. Kültür Kurultayı başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluş temsilcileri ile ildeki meslek - sivil toplum kuruluş temsilcileri

ile yapılan ekonomik ve sosyal amaçlı toplantılarda elde edilen sunuşlar göz önünde bulundurularak ilin Swot Analizi yapılmıştır.

2.11.1. Güçlü yönler

- Coğrafi konumu, Orta Anadolu'nun; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya açılan kapısı olması,
- Yer altı ve yer üstü su potansiyeli bakımından zengin olması,
- İşgücü potansiyelinin yeterli olması,
- Su ürünleri sektöründe potansiyelin yüksek olması,
- Turizmin kış, sağlık ve inanç turizmi yönünden önemli bir potansiyele sahip olması,
- İlin arazi, iklim ve toprak yapısı bakımından bitkisel üretim için oldukça ideal bir bölge olması,
- Sağlık sektöründeki altyapısı ile bölgenin sağlık merkezi durumunda olması,
- İlköğretimden - yükseköğretime eğitimin tüm kademelerinde kurumsallaşmanın yüksek seviyede olması,
- İlin yer altı kaynakları açısından zengin olması,

2.11.2. Zayıf Yönler

- Tarımda örgütlenmenin ve çiftçi eğitiminin zayıf olması
- Sulama teknolojisinin istenilen düzeyde kullanılmaması
- Tohum seçimi, toprak işleme, gübre ve zirai ilaç kullanımı bilincinin gelişmemiş olması
- Çok ortaklı şirketlerin pek yaygın olmaması
- Pazarlama organizasyonlarının yetersiz olması
- Tarım sektöründeki işletmelerin genellikle küçük aile tipi işletmeler olması
- Yatırım ve işletme sermayesi konusunda yetersizlikler olması
- Sanayileşmiş, metropoliten kentlere uzak olma ve demiryolu taşımacılığının yetersiz olması
- Ara insan gücünde nicelik ve nitelik eksikliği
- Üniversite - sanayi işbirliğinde yetersizlikler olması
- İnsan kaynaklarının yetiştirilmesine yönelik yatırımların eksik olması

- Şirketleşmenin zayıf ve işletmecilik kültürünün gelişmemiş olması
- Kamu destek ve yardımlarının yetersiz olması

2.11.3. Fırsatlar

- Ulaşımı bakımından önemli bir kavşak noktasında olması
- Toprak ve su kaynakları açısından zengin olması
- Fırat Üniversitesi ve bağlı fakültelerin olması
- Yer altı kaynakları açısından zengin olması
- Turizm açısından güçlü tarihi, kültürel ve doğal altyapıya sahip olması
- Organize Sanayi Bölgesinin ve Küçük sanayi sitesinin mevcut olması
- Ülkemizin Avrupa Birliğine girme sürecinde Bölgesel Kalkınma Programlarının yürürlüğe girmesi
- Ön Ulusal Kalkınma Programı çerçevesinde oluşturulan İstatistiki Bölge Birimleri
- Sınıflandırmasına göre Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulma çalışmaları
- İlin ekonomik yapısındaki tarım ve sanayi ağırlıklı yapının hizmetler sektörünün gelişmesi yönünde değişikliğe uğraması

2.11.4. Tehditler

- Birinci ve ikinci derece deprem kuşağı üzerinde olması
- Kamu kuruluşlarının finansman ihtiyacı ve nitelikli personel sıkıntısının olması
- 5084 sayılı Teşvik Yasası dâhilindeki iller arasında (başlangıçta) yer almaması
- Birinci Derecede Kalkınma Öncelikli Yöreler arasında yer almasına rağmen gerekli desteği alamaması
- Kamu - özel sektörün yatırım ve işletme sermayesinde ciddi yetersizlikler olması
- Bölge ve çevre iller arasında, ilin başlangıçta 5084 sayılı Teşvik Yasasından yararlanamaması nedeniyle dengesizlikler oluşması

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İhtiyaç – Sorun Ve Öneriler

3.1. İl Ekonomisinde Önemli Yer Tutan Sektörlerde İhtiyaç Ve Öneriler

3.1.1. Tarım Sektörü

3.1.1.1. Bitkisel Üretim

İlde bitkisel üretim sektöründe ciddi pazarlama sorunu yaşanmaktadır. Bu sorunlar da ürünlerin değerinden daha düşük fiyatlarla satılmasına neden olmaktadır. Elazığ' da kayısı (islilik) dışında, hemen hemen tüm meyve ve sebzeler sebze haline getirilip komisyoncular aracılığıyla satılmaktadır. Üretilen üzümün çok az bir kısmı şarap fabrikasına satılırken, şeker pancarının tamamı şeker fabrikasına, pamuğun tamamı Çukobirliğe, ayçiçeğinin tamamı Karadeniz Birliğe tahılların büyük kısmı TMO ve özel un fabrikalarına satılmaktadır. Dolayısıyla adı geçen ürünlerde pazarlama sorunları daha az yaşanmaktadır. Bitkisel ürünlerin muhafazası için uygun özellikte ve yeterli kapasitede depo bulunmadığından, üretilen ürünlerin sağlıklı koşullarda depolanması yapılamamaktadır. Bu da ürünlerin pazar gücünü düşürmektedir.

İlde bitkisel üretim açısından önemli darboğazlar da söz konusudur:

- Sulama teknolojisinin istenilen düzeyde kullanılamaması nedeniyle halen salma sulama yapılıp, daha verimli ve ekonomik olan yağmurlama ve damla sulamaya geçişin sağlanamaması,
- Bitkisel üretim açısından çok önemli yeri olan Kuzova Pompaj Sulaması başta olmak üzere, DSİ tarafından yürütülen sulama projelerinin çok ağır ilerlemesi,
- Tohum seçimi, toprak işleme, gübre ve ziraî ilaç kullanımı bilincinin gelişmemiş olması,
- Üretilen ürünler dayanıklı hale getirilemediğinden, gerçek değerinde satılamaması,
- Üretimden, ürünlerin İşlenip, pazara sunulmasına kadar olan aşamaları içerisine alan organizasyonların etkin olmaması,
- Çok ortaklı şirketlerin pek yaygın olmaması, önemli darboğazlar oluşturmaktadır.

Bitkisel üretimin temel stratejileri; üretim ve pazar değerlerini yükseltmek için bitkisel ürün yetiştiricisinin daha düşük maliyetle üretim yapması, ürettiği ürünlerin iç ve dış pazarlarda rekabet edebilecek kalitede olması ve gerçek değerinde

satılabilmesidir. Bu amaçla tüm kâr amaçlı işletmelerde olduğu gibi bitkisel üretim sektörünün temsilcileri olan çiftçiler de, organizeli işletmeciliğe ve planlı üretime geçmelidirler. Bunun için çok ortaklı şirketler, yetiştirici birlikleri, kooperatifler kurulmalı veya sektörde söz sahibi çeşitli firmalarla sözleşmeli üretim modelleri geliştirilip faaliyete geçirilmelidir.

Söz konusu organizasyonlar oluşturulduğu takdirde:

- Yetiştiriciler daha kaliteli tohumlar üretecek veya daha ucuza tohum edebileceklerdir.
- İyi bir makine parkına sahip olacaklarından toprak daha iyi işlenecek verim daha fazla olacaktır.
- Bilgi alışverişi daha etkin olacak ve bunun sonucunda gübre, ilaç kullanımı ve diğer tarımsal faaliyetler daha bilinçli yapılacaktır.
- Birlikten güç doğacağından bitkisel ürün yetiştiricileri, imalat sanayi, ulaştırma, depolama ve satış noktalarının bir ölçüde ortağı olacaklar ya da imkânların sağladığı avantajlardan yararlanacaklardır.
- Yağmurlama ve damla sulama sistemine geçiş hızlanacak ve böylece toprağın yapısı daha iyi korunurken, daha az su kullanılarak, daha fazla ürün elde edilecektir.
- Münavebeli ekim daha entansif biçimde yapılarak hem ürün deseni zenginleştirilecek hem de başta kaliteli kaba yem üretimi olmak üzere üretim miktarı arttırılacaktır.
- Tüm bu iyi gelişmeler bitkisel üretim sektöründe kişi başına milli geliri yükseltecek buna bağlı olarak da köyden kente göç önlenecektir.

Bütün bu bilgilerin ışığında bitkisel üretim sektöründe;

- Salça, konserve, meyve suyu fabrikaları ve bu fabrikaların merkezleri ile entegre olan sebze ve meyvecilik alanında yapılacak yatırımlar,
- Şarap fabrikası ile entegre olmuş bağcılık alanında yapılacak yatırımlar,
- Yağ fabrikaları ile entegre olmuş yağlı tohum (soya, ayçiçeği kolza vs.) yetiştiriciliği yatırımları, birinci ürün olarak tane mısır üretimi yatırımları,
- Suluda ve kuruda yapılan yem bitkileri üretimi için yapılacak yatırımların öncelikli ve cazip yatırım alanları olduğu kanaatine varılmıştır.

3.1.1.2. Hayvancılık

Hayvancılıkta yaşanan darboğazlar dolayısıyla her geçen gün üretim düşmektedir.

Bu darboğazları şu şekilde özetleyebiliriz:

- Üretimde girdi maliyetleri oldukça yüksektir.
- Kaliteli kaba ve konsantre yem üretimi yeterli boyutta değildir.
- Pazarlama organizasyonu olmadığı için (Broyler hariç) ürünler, piyasa şartlarına tabi olmakta ve gerçek değerinin altında pazarlanmaktadır.
- Hayvancılığa hizmet götüren kurumsal yapıda da bazı aksamalar söz konusudur.
- Üreticilerin yetiştirilmesi için yapılan yayın ve eğitim çalışmaları üreticilerin yeterince rağbet etmemeleri sebebi ile istenilen verimi sağlamamaktadır.
- Suni tohumlama hizmetleri bölgeye göre ilde yüksek olmasına karşın, ırk ıslahında yeterli aşamayı sağlayacak düzeye ulaşamamıştır.
- Üreticiler gerek yem fabrikaları ve gerekse et ve süt tesisleri ile entegrasyonu sağlayamamışlar, bunun sonucunda maliyet ve satış fiyatlarında istenilen seviye yakalanamamıştır.
- Özellikle süt fabrikasının süt toplamada yeterli bir soğuk zincir ağına sahip olamaması, hem üreticilerin ürettiği çiğ sütü sokakta pazarlamasına ve hem de fabrikanın çok düşük kapasite ile üretim yapmasına yol açmaktadır.
- İşletmeler genellikle küçük aile tipi işletmeler olup, hem bitkisel hem de hayvansal üretimi birlikte gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla ekonomik boyutta optimum ölçekte hayvancılık işletmeleri yok denecek kadar azdır.
- Hastalıklar da önemli kayıplara yol açmakta, kontrol mekanizmaları yeterince çalışmamaktadır.
- Son olarak İlde doğal koşullara uygun hayvansal üretim yapılamamaktadır.

Hayvancılık sektöründeki darboğazların aşılabilmesi amacıyla;

- Öncelikle üreticilerin organizeli üretim modeline geçmeleri (şirketler, yetiştirici birlikleri, holdingler) sağlanmalıdır.
- İşletmelerin bu organizasyona geçmelerinde ve yine ölçek büyütülmesinde verilecek kredi ve teşvikler yönlendirici olmalıdır.

- Devletin mevcut hayvan varlığının ıslahında milli bir politikasının olması mutlaka gereklidir.

- Suni tohumlama ve hastalık kontrolü vb. hizmetler özellikle şirketleşmiş ve yeterli bilgi, beceri ve donanımına sahip özel müteşebbislere aktarılmalı, devlet ise sıkı denetimi sağlamalıdır.

- Özel müteşebbis açısından günün İhtiyaçlarına cevap verebilecek üreticilerle sözleşmeli üretimi gerçekleştirmiş ve soğuk donanım ağına sahip bir süt tesisi sadece Elazığ'ın değil, bölgenin ihtiyacı olarak görülmektedir.

- Yine aynı özelliklere sahip bir et entegre tesisinin kurulması gelecekteki üretimi yönlendirmek açısından önemlidir. Bu amaçla Hayvan Ürünleri Organize Sanayi Bölgesinin kurulması biran önce tamamlanmalıdır.

- İlde Köy-Tur AŞ. benzeri entegre üretimi gerçekleştirebilecek yumurta tavukçuluğu ve arıcılık organizasyonlarının oluşturulması önemli ekonomik katkı sağlayacaktır.

- İlde faaliyet gösteren özellikle karma yem fabrikalarının kapasitelerinin artırılmasında bu fabrikaların üreticiler ile sözleşmeli üretimi sağlayabilmeleri açısından önem taşımaktadır.

3.1.1.3. Ormancılık

Ormancılık alanında yapılabilecek çalışmalar incelenecek olursa ormanlık sahanın 114.003 hektarını oluşturan normal ve bozuk baltalık sahanın % 50'sine yakın kısmında meşe tohumundan elde edilen mazinin (patolojik bir oluşum sonucu doğal olarak oluşur) ekonomik değeri bulunmaktadır. Mazi, dericilikte sepi maddesi olarak kullanılmaktadır.

Ayrıca;

% 50-70 Tanen (gallotannin)

% 2-3 Gatlkasit

% 2 Elloz asiti

İçermesi sebebiyle kumaş boyası, mürekkep, kundura boyası, saç boyası, çivit yapımı ve eczacılık sanayinde de kullanılmaktadır.

Elazığ'da doğal olarak yetişen kapari (gebere) bitkisi erozyon kontrolü açısından önem arz etmesi yönünde tomurcuk ve meyvesi gıda, kozmetik ve ilaç sanayinde kullanıldığından büyük bir ihraç potansiyeli oluşturmaktadır. Erozyona

maruz bir çok hazine arazisi kapari yoluyla bitkilendirilerek hem erozyonla mücadele önlemi alınırken, hem de ekonomik girdi sağlanabilir.

Bunların dışında yine doğal olarak yetişen kekik ve adaçayı potansiyeli de bulunmaktadır. Ancak, Kapari, Mazı, Kekik, Adaçayı ile ilgilenen sektör bulunmadığından bu potansiyeller henüz değerlendirilememektedir. Bu konuda yapılması gereken öncelikle potansiyellerin belirlenmesi daha sonra sektörel bazda altyapının oluşturulmasıdır.

3.1.1.4. Su Ürünleri:

İlde su ürünleri sektöründeki alt yapı ve organizasyonun sağlanması için aşağıda belirtilen yapılanmalar mutlaka sağlanmalıdır.

- Kafes balıkçılığı ve diğer su ürünleri yetiştiriciliği yapılan yerlere gerekli olan elektrik, haberleşme ve ulaşım ile ilgili alt yapı acilen götürülmelidir. Özellikle ulaşım su ürünleri tesislerinin hem kuruluş hem de işletme aşamalarında önem taşımaktadır.
- Su ürünleri yetiştiriciliği için müteşebbislerin bir araya gelerek bir organizasyon oluşturmaları ve sorunlarını bu organizasyon aracılığı ile çözmeleri müteşebbislere büyük avantaj sağlayacaktır.
- Avcılıkta günün gerektirdiği doğru avcılık yöntemlerini uygulayabilmek ve il sınırlarındaki yüzey sularında rantabl bir balıkçılık yapabilmek için Keban ve Karakaya Baraj göllerinde faaliyet gösteren su ürünleri kooperatiflerinin mutlaka bir üst birlik çatısı altında toplanması zorunludur.
- Yine avcılığın sağlıklı yürütülmesi ve birim alandan yüksek verim alınabilmesi için balıkçıların eğitime büyük önem verilmelidir.
- Avcılık ile ilgili yapılan kontroller sadece av yasağı süresince değil aynı zamanda yasak bittikten sonra da küçük balık avlanmaması hususunda devam ettirilmelidir.
- Yetiştiricilik ve avcılıktan elde edilen balıkların uzun süreli muhafazası için ilde bulunan soğuk hava deposu imkânlarından yararlanılacağı gibi, İhtiyaca göre yenilerinin yapılmasına önem verilmelidir.
- İlin ihtiyacı olan yavru balığın karşılanması amacıyla yavru üretim tesisleri kurulmalıdır.
- Kaynakların ekonomik kullanımı açısından yüzey su kaynaklarında

ıslah çalışmaları yapılmalıdır.

3.1.2. Sanayi Sektörü

Elazığ'da sanayi sektörünün en Önemli sorunları;

- Çekirdek ortaklı yapılanma (aile şirketi) ve ortaklık kültürü eksikliği,
- Profesyonel yönetici eksikliği,
- Çok ortaklı oluşumlara yönelememe,
- Yatırım ve işletme sermayesi konusunda ki yetersizlikler,
- Etkin pazarlama teknikleri kullanılamaması,
- Bölge dışına, açılama,
- Sanayileşmiş metropoliten kentlere uzak olma ve demiryolu

taşımacılığındaki yetersizlik,

- Ara İnsan gücünde nicelik ve nitelik eksikliği,
- Üniversite-Sanayi işbirliği eksikliği,
- Ekonomik krizlerden çabuk etkilenme olarak özetlenebilir.

Bu darboğazların aşılmasında yapılması gereken şunlardır.

- Valilik, Fırat Üniversitesi, ETSO, OSB, KOBİ temsilcileri ve sivil toplum kuruluşlarının (ELGIAD, MÜSIAD vs) eşgüdümünde, sektör için "bağımsız bir İzleme ve geliştirme komitesinin" oluşturulması.

- 193 Sayılı Gelir vergisi Kanununda değişiklik yapan 4325 Sayılı Kanundan veya benzeri uygulamalardan optimum düzeyde yararlanılması, (Bu husus özellikle Geliştirme Etüt Merkezinin kurulması, İlin bir cazibe merkezi olması ve yeni yatırımları teşvik etmesi açısından büyük önem arz etmektedir.)

- Taş ve toprağa dayalı kaynakları hammadde olarak değil de, mamul halinde (hediyelik ve süs eşya) işletip pazarlama olanaklarının araştırılması,

- Çok ortaklı yapılanmaya yönelmesi, Sektörel dış ticaret şirketlerinin kurulması,

- Üniversite-Sanayi işbirliğinin ciddi ve tutarlı yaklaşımlarla sektörde yapılabilecek çalışmaların ortaya konulması,

- Bilgi ve teknolojik gelişmelerin sanayi sektörüne sürekli aktarılmasının sağlanması,

- Kamuoyunun sürekli olarak ekonomik etkinlikler açısından haberdar

edilmesi (Bu konuda, izleme komitesi yerel ve ulusal basın ile sıkı bir işbirliği geliştirmeli, yapılacak protokolle, kamuoyuna sürekli bir bilgi akışı sağlanmalıdır),

- Profesyonel işletmecilik teknikleri, girişimcilik ve ortaklık kültürünün olumlu ve olası olumsuz yönlerinin öğretilmesi (Bu konuda da ETSO, Sivil Örgütler ve Üniversite işbirliği yapılmalıdır),

- Nitelikli ara insan gücünün yetiştirilmesi (Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı, Fırat Üniversitesi, Organize Sanayi Bölgesi ve ETSO arasında Üniversite Ulusal Sanayi Koordinasyon Bürosunun güdümünde İşbirliğine gidilebilir) ve mevcut ara insan gücüne yönelik hizmet içi eğitimlerin verilmesi,

- KOSGEB İşletme Geliştirme Merkezi ve Fırat Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Merkezinin kurulması,

- TSE Şube Müdürlüğü ya da Hizmet Bürosu açılması (Fırat Üniversitesi TSE'ne tüm akreditasyon ve standardizasyon çalışmalarında gereken desteği verebilecek, teçhizat ve eleman alt yapısına sahiptir ve aralarında bir protokol vardır, dolayısıyla böyle bir müdürlük Fırat Üniversitesi olanaklarından yararlanarak tüm bölgeye etkin bir şekilde hizmet verebilir).

- Bölgesel, Ulusal ve Uluslar arası pazarların potansiyellerinin belirlenmesi ve Elazığ imalat sanayinin yapılabirliklerinin ortaya konulması (Bu amaçla, Avrupa Birliği, Devlet Planlama Teşkilatı, Fırat Üniversitesi, ETSO tarafından ortak bir Elazığ İli ve Çevresi Gelişme Projesi hazırlanabilir),

- Pazarlama şirketlerinin oluşturulması (Böyle bir şirket ETSO önderliğinde ve Elazığ'da etkinlik gösteren KOBİ'lerin katılımıyla kurulmalı ve Elazığ'da üretilen ürünlerin özellikle yurt dışında pazarlanması bu şirket eli ile hızlandırılmalıdır).

- Çok amaçlı ve süreli fuarların kurulması,
- Kalkınma Bankası Şubesinin açılması,
- Ülke genelindeki büyük KOBİ'lere Elazığ'ı ve sektörü tanıtıcı çalışmaların yapılması,

- Tarıma dayalı ancak ihracat İmkânı yüksek olan sanayi yatırımlarının (Organik sebze ve meyve, dondurulmuş gıda) özendirilmesi,

- Küçük sanayi sitesinde üretim yapan küçük atölyelerin gerçek birer işletme haline dönüştürülebilmesi için gerekli desteğin verilmesi gerekmektedir,

- Elazığ ilinin hammadde kaynakları, hayvancılık, tarım ürünleri ve Pazar

durumu dikkate alındığında. Mermer işleme Tesisleri, Hazır Beton Üretim Tesisleri, Meyve Suyu ve Meşrubat Sanayi, Süt Ürünleri Entegre Tesisleri, Su Şişeleme Tesisleri, Hidrofil Pamuk ve Sargı Bezi Tesisleri, Cam Mozaik Üretim Tesisleri, Beton Kiremit Üretim Tesisleri, Deri işleme Tesisleri alanlarının genel imalat açısından cazip yatırım alanlarıdır. Bu alanlarda yapılacak yatırımların karlı olacağı düşünülmektedir.

3.1.3. Madencilik Sektörü

Elazığ İlinde çok çeşitli ekonomik rezervlere ve öneme sahip maden yatakları bulunmakla birlikte son yıllarda yeterli miktarlarda üretim yapılamamaktadır.

Elazığ çevresinde madencilikteki yeterli üretimi engelleyen problemler şu şekilde sıralanabilir:

Madencilik ile ilgili mevzuat,
Ulaşım ve Doğal yapı,
Sermaye teminindeki güçlükler,
Mülkiyet,
Eğitim ve araştırma.
Bu sektörde;

- İldeki metalik madenlerin hâlihazırda önemli oranda tüketildiği düşünülerek gerek arama ve gerekse üretim yönünden mermerciliğe çok daha önem verilmelidir.

- Gelişmiş üretim teknolojilerinin kullanımı için sektör içerisinde ortaklıklar oluşturulmalıdır.

- Küçük sermayeli işletmelerin inşaat sektörüne verdiği üretim hizmetine ilave olarak, aksesuar ve süs eşyası üretimine de yönelmeleri (Örneğin: Masa, sandalye, sehpa, biblo, vazo, saksı, küllük v.b.) gereklidir.

- Doğal mermerlere ilaveten suni mermer üretimine de girilmelidir.

- Özellikle yurtdışı piyasalarında pazarı olan İnşaat ve bahçe düzenlemede İhtiyaç duyulan çeşitli tas ve mermer ürünleri imalatına yer verilmelidir.

- Buban ve Golan gibi kaplıca sultan mevcut verimleri ile ya da verimleri daha da artırılarak, basta ısıtma ve seracılık olmak üzere sağlık turizmi ile ilgili yatırımlar yapılarak çok iyi bir şekilde değerlendirilebilir.

İl genelindeki yer altı zenginlikleri kendi içerisinde değerlendirildiğinde bunlardan öncelikle mermercilik, madencilik ve sıcak ve mineralli sularla ilgili olarak ısıtma, seracılık ve sağlık turizmine dayalı alanlar ile rüzgar enerjisine dayalı enerji üretimi ve bununla ilişkili yan sanayi alanlarını kapsayan konularda yatırım yapıldığı taktirde hammadde bakımından kaynak sıkıntısı çekilmeyeceği aşıkardır. Bu dört konuda yapılacak yatırımlar hem kaynak, hem de pazar açısından yatırımcılar için cazip yatırımlar olarak önerilebilir.

4. Proje Bazında Sorun ve Öneriler ile Geç Bitirilmiş Yatırımlar

Bu başlık altında proje bazında ihtiyaç sorun ve önerilere değinilecektir.

4.1.1. Yeni Sulama Projelerinin Yatırım Programına Alınması ve Programda Olan Sulama Projeleri

DSİ IX. Bölge Müdürlüğünce yürütülen ve kesin proje kademesinde olan Sedeftepe (10.338 ha.), Baltası (4.367 ha.), Hatunköy (3.554 ha.), Fırat Üniversitesi Göleti (38ha.), projelerin 2004 yılı ek yatırım programına alınarak ihalelerinin yapılmasının il ve ülke ekonomisine büyük katkısının olacağı değerlendirilmektedir.

Kuzova Pompaj Sulaması (21.909 ha.) 2004 yılı yatırım programında başlangıç ve bitiş yılı olarak 1991-2007, proje tutarı 245 Trilyon TL(245.000.000 YTL), Önceki yıllar harcaması 25 Trilyon TL (25.000.0000.YTL) olarak yer almıştır.

Elazığ ekonomisi için önemli olan bu projenin 2010 yılı ödenekleri artırmalı veya proje için dış kaynak temininin sağlanması gerekmektedir.

Adı geçen sulama projelerinin programa alınması ve programda olanların ödeneklerinin arttırılarak sulama projelerinin hizmete sunulması il tarımında önemli bir verim artışı sağlayacaktır.

4.1.2. İmalat, Hayvan Ürünleri ve Besi Organize Sanayi Bölgelerinin Genişleme ve Alt Yapı Yatırımları

Organize Sanayi Bölgesi (İmalat); I. ve II, kısım alt yapı çalışmaları bitirilmiştir. II. kısmın yapı projeleri için kredi ve III. kısımda 50 Hektar arsanın Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünden alınması ve alt yapı projelerinin bitirilmesi için gerekli ödeneğin verilmesine; Hayvan Ürünleri Organize Sanayi Bölgesi; harita ve aplikasyon işleri tamamlanmış olup, alt yapı proje hizmetleri devam etmektedir. 2004

yılı yatırım programında 150 Milyar TL olan proje ödeneğinin arttırılmasına; Besi Organize Sanayi Bölgesi; programdan çıkarılan projenin öncelikle 2004 yılı ek programına alınması, etüt, kamulaştırma ve alt yapı yatırımları için gerekli 100 Milyar TL ödeneğin Bakanlıkça tahsisi gerekmektedir.

Mevcut Organize Sanayi Bölgelerinin genişletilmesi ve alt yapı projelerinin tamamlanması için gerekli desteğin sağlanması ilin ekonomik faaliyetleri ile işgücünün istihdamına önemli katkılar sağlayacaktır.

4.1.3. Merkez Spor Salonu ile Kapalı Yüzme Havuzu İnşaatları

Merkez Spor Salonu; ilde 1964 yılında hizmete giren ve 750 seyirci kapasiteli olan Ahmet Aytar Kapalı Spor Salonu günümüzde ihtiyaca cevap verememektedir. Bu amaçla 1995 yılında ihalesi yapılan 2.500 kişilik yeni spor salonu projesi devam etmektedir.

2004 yılı yatırım programında işin başlangıç ve bitiş tarihi 1995-2006 proje bedeli 6.642 Milyar TL, önceki yıllar harcaması 2.843 Milyar TL. ve 2004 yılı ödeneği 700 Milyar TL olarak yer almıştır.

4.1.4. Devlet ve İl Yollarının Bölünmüş Yol Olarak Islah Edilmesi Çalışmaları

Bölünmüş yol projesinde yapım çalışmaları yüksek bir tempoda sürdürülmüş olup, Elazığ-Malatya DY tırmanma şeridi sonu Kuş sarayı yolunda 6 Km.lik, Hankendi geçişinde 6 Km.lik olmak üzere toplam 12 Km.lik, Elazığ-Bingöl DY. Yazıkonak çıkışında 4 Km.'lik ve Kovancılar geçişi Çakırkaş arasında 2 Km. asfalt ve 9 Km. ait temel seviyesi olmak üzere toplam 15 Km. bölünmüş yol teşkili çalışmaları yapılmıştır.

Gelişen ekonomik ve sosyal yaşamın ihtiyacı olan ulaştırma altyapısının ekonomik ve güvenli bir şekilde inşaa edilmesi kaçınılmaz görülmektedir. Karayolu kesimlerinin bölünmüş yol haline getirilmesi projeleri kapsamında ilde devlet ve il yollarının ıslah edilmesi için yeterli ödenek verilmelidir. İlde trafiğe kayıtlı 65.243 araç bulunmaktadır. Bu araçların 33.042 otomobildir. İlimizde 8 kişiye 1 araç düşmektedir.

Tablo 76: 2008 yılı kent içi karayolu ulaşımı

Taşımacılık türü	Taşıma türü	Araç sayısı
Karayolu taşımacılığı	Belediye	17
	Özel halk otobüsü	212
	Otomobil	32.510
	Minibüs (ticari ruhsatlı)	1.500
	Ticari Taksi (kayıtlı)	432
	Servis (kayıtlı)	263
	Toplam	34.934

Kaynak: Elazığ Valiliği (<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

4.1.5. Sağlık Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Kapsamında Çocuk Hastanesi İle Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanelerinin Kurulması

Toplumsal kalkınmanın temel bir unsuru olarak bireylere sunulan Elazığ'daki sağlık hizmetlerinin etkili, kolay ulaşılabilir ve kaliteli şekilde bölge illerine de sunulmuş olması ili sağlık sektöründe cazibe merkezi haline getirmiştir.

Elazığ bölgede gerek yatak kapasitesi gerekse ayakta teşhis ve tedavi hizmetleri ile sağlık personeli bakımından önemli bir paya sahiptir.

Sunulan sağlık hizmetleri ile entegre sağlanması bakımından çocuk sağlığı ile fizik tedavi ve rehabilitasyon sağlığı ve güvenliği alanında yeni sağlık birimlerinin kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Elazığ'da bulunan çeşitli branşlardaki sağlık kurumlarına ilaveten eksikliği hissedilen özellikle çocuk, fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanelerinin kurulmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

4.1.6. Harput'un Korunması, Geliştirilmesi ve Gelecek Kuşaklara Aktarılması Projeleri

Elazığ, tarih öncesi dönemden başlayarak çeşitli uygarlıklara yerleşim merkezi olarak Harput'tan devir aldığı maddi ve manevi zengin bir mirasa sahiptir.

Özellikle Harput'un doğal, tarihsel, sosyal ve kültürel çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde ele alınacak projelerle altyapı soranlarının ve eksikliklerinin giderileceği ve gelecek nesillere aktarılacağı değerlendirilmektedir.

Harput'taki tarihi ve kültürel varlıklarımızın tespiti, araştırılması, bakım ve onarımı yönünde Kültür ve Turizm Bakanlığınca başlatılan çalışmalar ve uygulamaya konulacak projeler heyecan yaratmaktadır.

Bakanlıkça başlatılan kültür ve turizmi geliştirme amaçlı projeler için 350 Milyar TL. (350.000YTL) ile gönderilmiş olup, projelerin tamamlanabilmesi için 2 Trilyon TL.(2.000.000 YTL) ödeneğe ihtiyaç duyulmaktadır.

Harput'u geliştirme faaliyetleri kapsamında ilde sağlanan katılımcılık anlayışıyla sektörle ilgili tüm kurum, kuruluş ve sivil toplum Örgütlerinin katkılarına Kültür ve Turizm Bakanlığının desteklerinin artarak devam etmesi gerekmektedir.

4.2. Bitirilmesi Gecikmiş Yatırımlar

Bu başlık altında bitirilmesi gecikmiş yatırımlara değinilecektir. Zamanında bitirilmemesinden dolayı Elazığ'ı sosyal ve ekonomik olarak olumsuz yönde etkilemiş olan yatırım ve projelerinden bahsedilecektir. Özellikle havaalanı, çevre yolu, konut, doğalgaz kullanımı ve FTM Fırat Tıp Merkezinin öngörülen zamanda bitirilmesinin veya şehrin kullanımına sunulmasının şehri sosyoekonomik olarak olumlu yönde etkileyecekti. Ancak söz konusu yatırımların gecikmiş olarak bitirilmesi şehrin bu olumlu etkilerden geç faydalanmasına neden olmuştur.

4.2.1. Elazığ Havaalanı Pistinin Büyütülmesi ve Havalimanına Dönüştürülmesi

Şehir Merkezine 12 km. mesafede Devlet Hava Meydanları İşletmesine bağlı ikinci sınıf bir sivil havaalanı mevcuttur.

Yeni pist yapımı 2009 yılı yatırım programında 4 milyon TL ödenekle yer almış olup, uluslararası standartlarda (3000X45 metre ebadında) konvansiyonel pist ve apron yapımı işi bitirilmiş olup 15 Mart 2009 tarihi itibarıyla hizmete girmiştir.

Yeni pistin hizmete girmiş olması itibarıyla artacak olan (THY dışında özel hava yollarının İstanbul – İzmir – Antalya'ya doğrudan uçuşların gerçekleşecek olması Elazığ ve bölge illerinden gelen vatandaşlara zaman tasarrufu ve maddi kazanımları söz konusu olacaktır.) Yolcu sirkülasyonu sonucunda, arzu edilen standartlarda hizmet

verebilecek büyüklükte yeni bir terminal binası ve diğer üstyapı (kule, misafirhane, teknik blok, itfaiye binası, kargo binası vb.) tesislerin yapılmasına acilen ihtiyaç vardır.

Ayrıca, Elazığ Havaalanı'nın hizmet verdiği Tunceli, Bingöl, Malatya, Diyarbakır illeri yolcuları için yurt dışı gümrük çıkış kapısı haline getirilmesi Elazığ ile birlikte çevre illere de önemli ekonomik ve sosyal fayda sağlayacaktır. Uzun yıllardan beri halen günümüzde tamamlanmamış olan bu proje daha erken bitirilmiş olması durumunda kent insanının ve bu kente gelecek olan yolcuların hava ulaşımını daha optimum düzeye çekecek ve hem sosyal hem de ekonomik olarak kentin canlanmasına ve kalkınmasına olması beklenen dönemlerde olumlu etkiler bırakacaktı.

Tablo 77: Havaalanı ile ilgili bilgiler

Kullanım amacı	Sivil
İşletmeye açılış tarihi	1940
Pist Alanı (Mevcut)	1720 X 32
Pist Alanı (yeni inşaa edilen)	3.000 X45
Toplam kapalı alan	1400 M2
Yolcu sayısı(iç hat-dış hat)	135.000

Kaynak: Elazığ Valiliği (<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Tablo 78: Elazığ Havaalanı Yolcu Trafik (2008 Aralık sonu)

	Gelen	Giden	Toplam
İç hatlar	71.480	63.466	134.946
Dış hatlar	-	-	-
Toplam	71.480	63.466	134.946

Kaynak: Elazığ Valiliği <http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>

Tablo 79: Elazığ Havaalanı Uçak Trafiği (2007 Aralık sonu)

	Gelen	Giden	Toplam
İç hatlar	790	790	1580
Dış hatlar	5	5	10
Toplam	795	795	1590

Kaynak: Elazığ Valiliği <http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>

4.2.2. Güney Çevre Yolunun Bitirilmesi

14 km. uzunluğunda ve 32 m. platform genişliğinde 2 x 3 şeritli Elazığ Güney Çevre yolunda çalışmalara emanet şantiye parkı ile 2005 yılında başlanmıştır. Çalışmalarda 2007 yılı sonu itibarıyla 11 km. toprak işleri ve sanat yapıları işleri tamamlanmıştır.

Güney çevre yolunda Türkiye’de ilk olarak kamulaştırma yapılmadan, İmar Kanunu’nun 18. Maddesi uygulaması neticesinde 1000.000.000 TL tasarruf sağlanmıştır.

Çevre yolunun gerçekleşmesi %60 seviyesindedir. Harcaması 6.200.000 TL’dir. 2009 yılı içerisinde tek şeritli olarak bitirilmesi hedeflenmiştir. Halen bugün bile trafiğe açılmamış olan bu çevre yolu eğer daha önce gerçekleştirilmeye çalışılsaydı o güzergahta arazileri olan kent insanının ekonomik düzeyine ciddi katkı sağlayacak ve bu etkininde kent geneline pozitif yansıyışı kaçınılmaz olacaktı.

4.2.3. Konut Yapımının Desteklenmesi

Gerek ekonomik nedenlerle, gerekse baraj gölü kamulaştırmalarından dolayı, kırsal kesimden ve komşu il, ilçe ve buralara bağlı köylerden şehir merkezine göç devam etmektedir. Bunun sonucu olarak konut sorunu yaşanmakta ve kiralar yüksek seyretmektedir.

Bu sorun önümüzdeki yıllarda da konut üretiminin ihtiyaca cevap veremeyeceği ve sorunun devam edeceği beklenmektedir. Elazığ’daki konut ihtiyacını gidermek üzere, Toplu Konut İdaresince konut yapılmak üzere il Merkezinin güney ve batısındaki alanlar konusuyla ilgili yetkililere gezdirilmiş ve toplu konut uygulaması için yer seçimi yapılarak temel bir ihtiyaç olan konut sorununun çözümü için Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca projeler başlatılmıştır.

Konut ihtiyacına sağlıklı bir çözüm getirilmesi amacıyla Toplu Konut İdaresince başlatılan İllerdeki konut üretim projelerine Elazığ'da da yer verilmek suretiyle geçte olsa bu problem çözülmeye başlanmıştır.

4.2.4. Elazığ'ın Doğal Gaz Kullanımından Faydalandırılması

Her geçen gün gelişen İl'in ekonomik ve sosyal yapı içerisinde maliyeti ucuz sürekli ve kesintisiz enerjiye ihtiyaç duyulmaktadır. Gerek sanayinin, gerekse konutların tükettiği yakacak nedeniyle, özellikle kış aylarında hava kirliliği giderek önemli bir sorun haline gelmekte, çevre kirliliğine neden olan bu durumun ancak, doğal gaz kullanımı ile çözüleceği değerlendirilmektedir.

Doğal gaz kullanımını ülke çapında yaygınlaştırma çalışmaları kapsamında BOTAS Genel Müdürlüğünce planlanan Güney Doğal Gaz İletim Hattı Projesine Elazığ'da dâhil edilmiştir.

Yapımı sürdürülen Güney Doğal Gaz iletim Hattı Projesi kapsamında Adıyaman-Diyarbakır-Elazığ güzergâhında etüt çalışmaları başlanılan projenin ihale edilerek Elazığ doğalgaz kullanımından yararlandırılma çalışmaları başlamıştır ve büyük oranda bu gerçekleştirilmiştir.

Doğalgaz kullanımını yurt genelinde yaygınlaştırma projeleri kapsamında gaz verilmesi öngörülen iller arasında yer alan Elazığ'da, iletim hattı projesi bitirilerek hat OSB'ne kadar gelmiş olup Nisan 2008'de gaz verilmiştir. Bu projeye daha önce başlanmış ve bitirilmiş olsaydı, kentin sosyoekonomik düzeyine katkıları kaçınılmaz olurdu.

4.2.5. FTM Fırat Tıp Merkezi

Fırat Tıp Merkezi zamanında bitirilmiş olsaydı ilin sosyal ve ekonomik yönden gelişimi olumlu yönden etkilemesi beklenirken; bu olumlu etkinin gecikmesine neden olmuştur. Bu durum ili ekonomik olarak ciddi kayba uğratmıştır.

Fırat Tıp Merkezi'nin tamamlanmasıyla Elazığ ve bölge insanı sağlık hizmetlerinden daha etkin faydalanmıştır. Elazığ sağlık hizmetlerinin yoğun olarak bulunduğu bir ildir. Diğer illerden tedavi amacıyla gelen insanlar İle ekonomik olarak bir canlılık getirmektedir.

5. Elazığ'da Yarım Kalmış ve Gecikmiş Yatırımlar

Bu bölümde Elazığ'ın ekonomik ve sosyal açıdan ciddi kayıplarına neden olan tamamlanamamış yatırımlardan bahsedilecektir.

Elazığ, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin coğrafi olarak stratejik kapısıdır. Kültürel birikimi açısından birçok ili geride bırakan, fakat ekonomi ve şehirleşmede komşu illerinin çok gerisinde kalmış ve daha kötüsü gelecek için ümitlerini adeta yitirmiş bir şehir görüntüsü vermektedir. Buna rağmen Elazığ doğal yapısı ve jeopolitik konumu ile müteşebbis insanı mevcut, emek problemi olmayan bir şehirdir.

Elazığ'ın doğal kaynakları, coğrafi konumu ve iklim şartları göz önüne alındığında bölgede önemli bir gelişme merkezi olabilecek özelliklere sahiptir. İl' de 1987 yılından itibaren verilen teşviklerde il sanayi ve hayvancılığı önemli bir gelişme ivmesi kazanmış olmasına karşın, 1993 yılından itibaren bu gelişme, gerek teşviklerin nispeten düşmesi ve gerekse göç sebebiyle il, nüfusu istihdam edemez hale gelmiş, birçok yatırım yarım kalmıştır (Türkiye Kalkınma Bankası, A.G.E. cilt II: 55).

5.1. Sodyum Bikromat Tesisi

Ülkemizde Elazığ ili Maden ilçesinin Alacakaya (Guleman) köyü sınırları içerisinde bulunan kromit yatakları, 1870 yılında Türkiye jeolojisine ait incelemeler yapan Rus Jeologu Çahaçev tarafından değinilmiş ise de cevher varlığı 1915 yılında saptanmıştır.

Elazığ Sodyum Bikromat Tesisi: 01.05.1981/ 31.04.1986 tarihleri arasında Etibank-Keban Holding A.Ş.'nin işverenliğinde, Alarko A.Ş.'nin müteahhitliğinde ve inşaat şefi görevi ile keşif bedeli 4.837.553.604 TL (cari fiyatlarla) olan tesisi tamamlamıştır (<http://www.simtes.com.tr>).

Elazığ ili İçme Beldesindeki Sodyum Bikromat Fabrikası, 1990 yılında Etibank Genel Müdürlüğüne devir edilerek İşletme Müdürlüğü olarak Etibank Şarkkromları İşletmesi Müessesine bağlanmıştır. 1990-1994 yılları arasında Müesseseye bağlı kalan işletme, 1994 yılında Etibank Bankacılık A.O.'na devredilmiş olup, Aralık 1996 tarihinde tekrar Etibank Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. 1994 yılında, Hatay ili İskenderun ilçesindeki İskenderun İthalat-İhracat Müdürlüğü; 1995 yılında ise faaliyetleri durdurulup küçültülen Elazığ ili Maden ilçesindeki Ergani Bakır İşletmesi

ve Mardin ili Mazıdağı ilçesindeki Mazıdağı Fosfat İşletmesi de Maden Müdürlüğü statüsü ile Etibank Şarkkromları İşletmesi Müessesine bağlanmıştır. Ancak yeni yapılanma sürecinde Orta Anadolu Krom işletmesi, Sodyum Bikromat fabrikası ve Mazıdağı Fosfat İşletmesi Eti Holding A.Ş. Genel Müdürlüğüne bağlanmışlardır. 1998 yılında 98/10552 sayılı Kararname ile Etibank 'ın Eti Holding A.Ş. ve yedi adet bağlı ortaklı şirkete dönüştürülmesiyle Etibank Şarkkromları İşletmesi Müessesesi Eti Krom A.Ş. Genel Müdürlüğü adını almıştır. Sonrasında bu Genel Müdürlük 18.10.2000 tarih ve 24204 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Özelleştirme Yüksek Kurulunun kararı ile özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır (<http://www.oib.gov.tr>).

Ülkemizde yılda ortalama 1 milyon ton krom cevherinin yaklaşık %20-30'u Eti Holding, %70-80'ni özel sektör tarafından üretilmektedir. Krom üretimimizin 250.000 tonu yüksek karbonlu ferrokrom üreten Eti Holding'in Elazığ ve Antalya tesislerinde, 40.000 tonu sodyum bikromat ve bazik krom sülfat üretimi, 15.000 tonu refrakter ve döküm kumu olarak tüketilmektedir. Üretilen ferrokromun ortalama olarak yılda 4.500 tonu MKE, Asil Çelik, Çemaş şirketlerinin tesislerinde kullanılmakta, geri kalanı ihraç edilmektedir (<http://www.yuzyil-turkiye-madencilik-sektorune-genel-bakis.net>).

Türkiyede krom madenciliği, başlangıcından bugüne ihracata yönelik olarak gelişmiştir. Başlangıçta bütünüyle ham olarak ihraç edilen krom cevheri 1958 yılında Antalya, 1978 yılında Elazığ Ferrookrom tesislerinin, 1984 yılında da Mersin Kromsan Krom Bileşikleri Tesisi'nin devreye girmesiyle yurt içinde işlenmeye başlanmış; ham cevherin yanı sıra yarı mamul ürün ihracatı gelişmiştir.

Krom cevherinin, krom bileşikleri ve ferrokrom tesisleri dışında yurtiçi tüketimi, refrakter sanayinde 15.000 ton/yıl ve döküm sanayindeki 1.000 ton/yıl düzeyindedir. Türkiye de kurulu tesislerin (Elazığ Ferrookrom 150.000 ton/yıl ferrookrom Elazığ Bikromat Tesisleri 16 500 ton/yıl sodyum bikromat) ve refrakter tuğla imalatçılarının tam kapasiteleriyle çalışmaları halinde bu tesislerin krom cevheri tüketimleri 500 000-550 000 ton/yıl düzeyinde olacaktır (<http://www.marbleport.com/>).

1986'da kurulan Elazığ'daki "Sodyum Bikromat" fabrikası yoğun işsizliğe ve ihtiyaca rağmen bugüne kadar hiç çalışmamıştır. Ancak Mersin'de özel sektörün kurduğu aynı nitelikteki Kromsan fabrikası üstelik Güney Afrika'dan ithal edilen cevherle faaliyetini sürdürmektedir.

Türkiye'nin ekonomik krize sürüklenmesinde önemli rolü olduğu bilinen ölü yatırımlardan birini Elazığ'daki krom fabrikası oluşturmaktadır.

Yaklaşık 40 milyon \$'ın nasıl heba olduğunu gösteren benzeri sayısız örneklerden biri olan bu fabrikanın kuruluşu; Keban Barajı yapılırken devlet bu yörede büyük miktarda arazi için kamulaştırma kararı çıkarmıştır. Keban Holding'in de katılımıyla yılda 15.000 ton üretim kapasiteli "Sodyum Bikromat" tesisi kurulmasına karar verilmiş ve fabrika 1987' de tamamlanmıştır. Yatırım esnasında Etibank'tan da kredi kullanılmış ancak Etibank'a olan kredi borcu ödenmeyince, fabrika devlete devredilmiş ve bugüne kadar da hiçbir üretim yapmamıştır. Fabrikanın üretim yapmamasına, "fizibil olmayışı" gerekçe gösterilmektedir. Ancak aynı nitelikte olan Mersin'deki Kromsan fabrikası her yıl 7 milyon TL ödeyip Güney Afrika'dan ithal ettiği cevherle üretimini sürdürmektedir.

5.2. Kuzova Projesi

DSİ Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen ve su kaynağı Keban Barajı olan 21.909 hektarlık Kuzova Pompaj Sulaması projesi kapsamındaki sulama tesislerinden 4.783 hektarlık Kuzova Pompaj Sulaması birinci kısım inşaatı (ziyaret pompa istasyonu) 1993 yılında ihale edilmiştir. İnşaatı sürdürülen söz konusu işin yıllık ödenek ihtiyaçlarının aynen karşılanması halinde 2000 yılında ikmali programlanmıştır.

Kesin proje çalışmaları tamamlanan 4.894 hektarlık Kuzova Pompaj Sulaması ikinci kısım inşaatı (Menşeli pompa istasyonu) işinin de 1998 yılında ihalesi plânlanmıştır. Bütçe Kanununun 10 uncu maddesinin (a) bendine göre işin ihale edilebilmesi için 1998 yılı ödeneğinin toplam keşif bedelinin % 10'undan az olmaması gerektiğinden yeterli ödeneğin sağlanmasını müteakip ihalesi yapılabilecektir (<http://www.tbmm.gov.tr/>).

Elazığ'ın sahip olduğu tarım potansiyeli ve ürün yapısıyla hem bölge hem de ülkemiz açısından önemli bir tarım merkezi olduğu yadsınmaz bir gerçektir. "Ülkemizin pek çok yerinde olduğu gibi Elazığ'da da çiftçilerimiz, sulama kooperatiflerinin elektrik borçları nedeniyle elektrik kesintileriyle karşı karşıya kalmış, elektrik kesintileri nedeniyle sulama yapılamamış, çiftçinin ürünü tarlada kurumuştur. Elazığ tarımının can damarı olan Uluova mevkiinde bulunan yaklaşık 30 köy ve geçimini tarımdan sağlayan 60 bin vatandaşımız susuzluk nedeniyle büyük zarar görmüştür.

Bununla birlikte Kuzova'da yapımı devam eden ve yanlış uygulamalar nedeniyle bitirilmediği iddia edilen sulama projesinin bir türlü tamamlanamaması Elazığ tarımının en büyük sorunlarından biri olarak durmaktadır. Söz konusu proje

kapsamında yapımı planlanan kanalların büyük bir bölümünün bitirilmediği, bitirilenlere de su verilmediği belirtilmektedir. Bölge halkının umutla beklediği bu sulama projesinin bir an önce tamamlanması hem bölge hem de ülke tarımı için büyük önem arz etmektedir.

Tarımsal girdilerde yaşanan ve yüzde yüzleri bulan artışlar, ürün fiyatlarının yerinde sayması, ekonomik kriz gibi sorunların yanı sıra tarım alt yapısındaki yetersizlikler Türk tarımını büyük bir çöküşün içine sürüklemektedir.

Elazığ'da sulu tarıma elverişli arazi miktarının DSİ Bölge Müdürlüğü verilerine göre 76 bin 277 hektar olduğu belirtildi. DSİ 9. Bölge Müdürü Nevzat Aksu, halen bu alanın 25 bin 340 hektar alanının büyük su işlerinden, 1090 hektar alanın küçük su işlerinden olmak üzere toplam 26 bin hektar sahanın sulandığını söyledi. Aksu şu bilgileri verdi: "Elazığ'da sulu tarım yapılabilecek alan miktarını arttırmak üzere yaptığımız çalışmalar, planlamalar devam ediyor. Bu planlamalarımız tamamlandığı zaman 76 bin hektarın tümü ekonomik olarak sulanabilecek. Bu çalışmanın üçte birini bitirdik. 25 bin hektar alan sulu tarıma açıldı. Bundan sonraki çalışmalarımızda sulu tarıma açılacak tüm arazilerde borulu gidilecek. Mevcut sulamalardan da öncelik Eyüp Bağları olmak üzere rehabilitasyonu devam edecek. 5 bin hektarlık Kuzova'yı 2012 yılında bitirmiş olacağız. 2015 yılında mevcut sulamanın yüzde 60'ına ulaşmış olacağız. Tamamen modern ve Ekonomik sistem olacak. Tarım sanayiye tetikleyecek ve sanayi gelişecek. Gelecekte Elazığ'da bulunan sanayi sektöründe gıda sektörü de yerini alacak. Bizler ildeki sulama sistemlerini geliştirmek adına elimizden gelen gayreti gösteriyoruz, göstermeye de devam edeceğiz." dedi (www.kanal23.com/haber.php?micms=3126,).

10 Eylül 1993 yılında başlanan bu projenin iş bitirme tarihi olarak 11.08.2006 tarihi belirtilmiştir.

6. Yarım Kalan Yatırımların Maliyeti

Elazığ'daki krom fabrikasının kuruluş aşamasında görev alan Türkiye Savunma eski Bakanı Zeki Yavuztürk ise böyle bir tesisin çalışması halinde, her yıl 15.000.000 \$ civarında kâr getireceğini, yöredeki binlerce insan için istihdam kapısı açılacağını belirtiyor. Bütün dünyada Sodyum Bikromat tesislerinin Ferro-krom tesislerinin yanında yapıldığını, bu yüzden bu fabrikayı Elazığ'daki Ferrokrom tesislerinin yanında yaptıklarını belirten Zeki Yavuztürk; ayrıca hammadde kaynakları Etibank'ın Ferrokrom tesislerinin artıklarından elde edilecekti. Etibank, tesisi alınca hiç ilgilenmedi. Hemen tasfiye yoluna gittiler. Tesis için getirilmiş olan kaliteli malzemeleri başka tesislerinde kullandılar veya sattılar. Yılda 10 bin ton sodyum Bikromat ve 5.400 ton da sodyum sülfat üretecek kapasitesi vardı dedi (www.kanal23.com/haber). Faaliyete geçmesi halinde ülkenin kazancı bir tarafa bırakılacak olursa istihdam bakımından etkileri olacaktır.

Önerilen yatırım konularının fizibilitelerinin yapılıp, gerçekleştirilmesine karar verilmesi ve yabancı kaynak finansmanının sağlanması halinde önerilen tüm konuların toplam yatırım tutarı 50 milyon USD, %50 özkaynak, %50 yabancı kaynak oranı çerçevesinde gerekli yabancı kaynak ihtiyacı 25 milyon \$'dır. Söz konusu finansman ihtiyacının düşük maliyetli kredi desteği ile temin edilmesi, teşviklerin bu yönde belirlenmesi ile sağlanacak direkt istihdam etkisi 700 kişi olup, 2.100 kişilik endirekt istihdama katkı ile toplam etkisi 2.800 kişi olacaktır.

İl ve ülke için kilit sektör olma özelliğine sahip paslanmaz çelik tesisinin yörede kurulması halinde direkt istihdam 3.200 kişi, 9.600 endirekt istihdam ile toplam istihdam etkisi 12.800 kişi olacağı bildirilmiştir (TKB, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Potansiyel Değerlendirme ve Uygun Yatırım Alanları Çalışması, cilt-II, 66).

Ortalama 12.000–13.000 kişi ferro krom ve sodyum Bikromat tesisleri ile bunlarla bağlantılı paslanmaz çelik tesislerinde çalışacak ve böyle bir tesisin tamamlanmış olması ve üretime geçmesi bölgeyi her açıdan kalkındıracaktı. İş imkânına kavuşmuş olacak olan bölge insanı istihdam edilmiş olacaktı. Ülkemizin ve ilimizin en önemli sorunu olan işsizlik böyle bir yatırımın hayata geçirilmesi ile azalan bir problem olacaktı.

12.000–13.000 işsizın işe kavuşması demek aynı zamanda bu sayıda ailenin geçimini temin etmesi anlamına gelecekti. Gelir oluşturma etkisi gerçekleşecek, refahı arttıracak, göçü engelleyeceği gibi nüfusu da çekim etkisi ile artmasına sebep olacaktı.

Her yıl 15.000.000 \$ civarında kâr getireceğini, yöredeki binlerce insan için istihdam kapısı açılacağından hareketle; Elazığ'ın böyle bir tesise kavuşmaması Elazığ'daki işsiz sayısının artmasına ilin göç vermesine sebep olmuştur. Amaçlanan Sodyum Bikromat tesisinin faaliyete geçmesi ve istihdam yaratması ve ülke ekonomisine yılda en az 15 milyon \$ kar getirmesi hedefleniyordu. Amaçlanan çıktıların gerçekleşmemesi ile ülke bu kârdan mahrum kaldığı gibi en az 10 bin kişi iş imkânından mahrum kalmıştır. Dolayısıyla aile bazında bakılınca duruma 10 bin aile ekmek kapısından olmuş ve bu kapıyı göç ederek büyük şehirlerde hatta yurt dışında aramıştır.

Böyle bir tesisin sadece Elazığ'a değil çevresindeki illere de istihdam yaratacağı gözden uzak tutulmamalıdır. Elazığ doğal yapısı ve jeopolitik konumu ile müteşebbis insanı mevcut, emek problemi olmayan bir şehirdir. Başta Bingöl, Tunceli, Diyarbakır olmak üzere pek çok bölge iline iş imkânı kavuşturacak bir tesis olacaktı. Çeşitli hükümetlerin çeşitli dönemlerde bölgeye yatırım yapılması amacıyla teşvik yasaları çıkardığı göz önüne alındığında böyle bir tesisin tamamlanmamasını izah etmek oldukça güçtür.

Devlet de, özel sektörde çok dikkatli olmalı, iyi fizibilite çalışmaları yapılmalı ki, başka ölü yatırımlar olmasın ve trilyonlar boşa gitmesin. İlimizde 1981 yılında yapımına başlanan ve 1987 yılında tamamlanarak hizmete açılan Sodyum Bikromat Tesisleri, açılışının ardından kaderine ve çürümeye terk edildi. Sodyum Bikromat'ın tarihçesi: 1972 yılında Keban Holding bünyesinde kurulmuştur. 1976 yılında MSP iktidarı döneminde Demir Çelik İşletmeleri, Vakıf Bank ve MKE gibi kuruluşlar ortak edilmiş ve daha sonra MKE ve Demir-Çelik ortaklıktan ayrılmıştır. Yerlerine Etibank ve Toplu Konut İdaresi ortak olmuş ve 1981 yılında Sodyum Bikromat Fabrikası'nın temeli atılarak inşaatına başlanmıştır. Bu çalışmanın başlaması için Kalkınma Bankası, Etibank ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı 9 milyar lira, 326 ortak ise bir milyar lira sermaye koymuştur. Sodyum Bikromat Fabrikası'nın yapımına başlandığı yılda ülkede bu alanda böylesi bir tesis yoktu. Tesis Romenler tarafından inşa edilmişti. Elazığ'da Sodyum Bikromat Fabrikası'nın temelini atıldığı ve inşaatının hızla sürdüğü bir dönemde, Mersin'de 1983 yılında aynı fabrikanın temeli atılmaya başlanılmıştı. Elazığ'da yapımı planlanan tesis inşaatı 1987 yılında tamamlanabilmiştir. Ancak üretime açılamamıştır. Tesisin yapımına o dönemde 2 milyon 700 bin dolar harcama yapılmış ve o günkü değerlerine (Dolar 3 bin 700 lira) yaklaşık 10 trilyon lira harcanmıştı. 1.700 dönüm alan üzerinde kurulan tesis hizmete açılmış olsaydı 200 kişiye istihdam

yaratılacaktı. Bugün tesisin bulunduğu alanın geleceği meçhuldür. Ancak yetkililer, tesisin sahip olduğu alanın değerlendirilmesi için çeşitli halen çalışmalar yapmaktadır. Bunlardan biri de bu tesisin sahip olduğu alanın fidanlık olarak düzenlenmesi düşüncesidir. Yüzlerce genç yıllarca o fabrikanın bacalarından dumanların çıkmasını bir ekmek kapısı olarak beklemiştir. İşin acı tarafı fabrika şu anda büyük bir oranda sökülerek hurdaya çıkarılmaktadır. Bu açıklamalar ışığında yapılacak basit bir hesaplama ile başta Elazığ olmak üzere bölgenin ve Türkiye'nin kaybı çok büyüktür. Ekonomik kayıp bir yana işsizlik dolayısıyla verilen göç ve bölge insanının işsizlik dolayısıyla çektiği ekonomik, sosyal, psikolojik sıkıntılar göz önüne alındığında Kuzova projesinin zamanında bitirilmemesi ülkeyi ciddi anlamda ekonomik kayba uğratmıştır.

Söz konusu projenin zamanında bitirilememesi bölgeyi ve ülkeyi bolluk ve rahatlıktan mahrum etmiş ve sıkıntıya sokmuştur. Projenin zamanında bitirilmesi ile birlikte istihdama olanak sağlayacak, insanlar gelir sağlayıcı işlerine kendi memleketlerinde kavuşacaklar böylece il dışına iş gerekçesi ile göç etmeyeceklerdi. Aynı çerçevede il, iş imkânları çerçevesinde göç alacaktı. Göç alan kentin bu çerçevede geliri artmış olacak ve il kentleşme adına ciddi adımlar atmış olacaktı.

Türkiye'de ve özellikle Elazığ'daki nakit paranın büyük bir kısmının döviz ve altında tutulduğuna dikkatinizi çekmek bu paraların yatırıma dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamak gerekir. Yapılacak yatırımlar sonrası kazanç sağlanırken, işsizliğe de çare olacaktır. Ortaklar paralarını çok iyi bir şekilde değerlendirecek ve aynı zamanda yatırımlara ve istihdama da destek olmuş olacaklardır.

Ancak Elazığ ve çevresinde özellikle gayrimenkule (konut, arsa, arazi vs.) yapılan harcama veya bunları edinme yatırım olarak görülmüştür. Bölge insanı yatırım denince gayrimenkul edinmeyi düşünmüştür. Bu hareket ise yatırımın iktisadi ve sosyolojik tanımına uygun bir hareket olmadığı görülmektedir. Bunun en temel göstergesi bölge insanının büyük bir bölümünün kamu sektöründe (işçi-memur olarak) çalışmasıdır. Özel sektöre ait işletme fabrika gibi yatırımların sayısının az olması gösterilebilir. Yine bu çerçevede emlak fiyatlarının çeşitli yıl ve dönemlerde yaşanan ekonomik krizlere rağmen düşmemesi. 400.000 – 500.000 Türk Lirasını bulan emlak fiyatlarından bu durumu çıkarmak yine mümkün olmaktadır.

6.1. Yarım Kalan Projelerin Bitirilmesi Halinde İl'e Etkileri

Bu çerçevede Elazığ ilinde yarım kalan projelerin tamamlanmış olması halinde İl'e etkilerini (kentleşme, göç, tüketim etkisi, refah etkisi, sosyal hareketliliğe etkisi, eğitime etkisi, demografik etkisi v.s.) ayrıntılı olarak incelemek faydalı olacaktır.

Söz konusu Sodyum Bikromat fabrikasının bitirilmiş olması halinde burada çalışacak insan sayısı direkt ve endirekt istihdam ile 2.800 kişi olacağı T.K.B.'nin Uygun Yatırım Alanları Çalışması'nın II. Cildinin Genel Değerlendirme kısmında ifadesine göre ise; direkt ve endirekt istihdam etkisi 12.800 kişidir. Bir ailenin en az iki hatta daha fazla kişiden oluştuğunu kabul edersek bu ifade bizi 25.000'den fazla kişinin Elazığ'da yaşaması, günlük ihtiyaçlarını Elazığ kentinde karşılamaları ve yaşamlarını Elazığ'da idame ettirmesi anlamına gelir. Dolayısıyla kentleşme adına Elazığ'ın ciddi adımlar atması anlamına gelir. Kentlerde yaşayan nüfusun artması olarak tanımlayabileceğimiz kentleşme, demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel bir değişmeyi ifade eder. Demografik anlamda kentleşme, nüfusun kırsal ve tarımsal alanlardan kente göç etmesi iken, ekonomik anlamda kentleşme, tarım ve hayvancılıkla uğraşan nüfusun başta sanayi olmak üzere, tarım dışı faaliyetlere (sektörlere) kaymasıdır. Burada özellikle belirtmemiz gereken bir diğer husus da şudur ki: Elazığ'da Kuzova sulama projesinin zamanında bitirilmiş olması nüfusun kırsal ve tarımsal alanlardan kente göç etmesinin de önünü bir anlamda kesmiş olacaktır. Sosyo-kültürel anlamda kentleşme ise, demografik ve ekonomik olarak kentleşen nüfusun kentin normlarını ve yaşayış biçimini bir tarz olarak benimsemesi, yaşaması, yani 'kentlileşmesi' demektir. Kentlileşme temelde bir kültür değişmesidir. Kentlileşme için kent kültürünün geliştirilmesi yanında, kentte yaşayanların fiziksel ve davranışsal olarak da uyum içinde olmaları gerekmektedir. Kentleşme adından da anlaşılacağı üzere başlamış ve devam eden bir süreci ifade eder. Bu sürecin sonunda gerçek anlamda bir kentleşmeden bahsedebilmek için yukarıda saydığımız üç unsurun, başka bir anlatımla üç değişimin bir arada yaşanması gerekir. Bu unsurlardan birinin eksikliği halinde, o ülkede veya o kentte gerçek anlamda bir kentleşmeden bahsedilemez.

Elazığ'daki söz konusu yarım kalan projeler tamamlanmış olmaları halinde tarım ve hayvancılıkla uğraşan halk kendi bölgesinde istihdam edilmiş olacağı için kente aşırı bir göç almayacak ve kentleşme olgusu kendi dinamikleri çevresinde düzgün bir şekilde

gelişecektir. Bu çerçevede Kuzova Sulama Projesiyle, Sodyum Bikromat Tesislerinin eş zamanlı faaliyete geçirilmesi kentleşmenin olumlu bir şekilde gelişmesini sağlayacak idi. Ancak bugün itibariyle Sodyum Bikromat Tesislerinin faaliyete geçmesi bir hayal olmuştur.

Elazığ'ın kentleşmesi ve modernleşme ile ilgili olarak yine söz konusu yatırımların bitirilmiş olmasının ciddi faydalar sağlayacağı kuşkusuzdur. Modernleşme oldukça geniş bir sosyal bilim kavramı olup, ekonomik anlamda, sanayileşme, kentleşme ve tarımda teknolojik dönüşümü ima eder. Belli bir anda modern olmayan veya “geleneksel” olan batı dışı toplumlar, “modern” olan Batı toplumlarının izlemiş olduğu yolu izleyerek, modernleşmiş olacaklardır. Böylece modernleşme teorisi, gelişmemiş toplumların nasıl gelişeceğini gelenekselden moderne doğru ilerleyen bir gelişme süreci tanımlayarak göstermektedir (Webster, 1995: 104-120; http://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi). Gelişerek büyüyen, büyüyen bir Elazığ için projelerin hayata geçirilmiş olmasının çok büyük bir önemi vardır. Gelişerek büyüyen bir Elazığ çevresini de olumlu etkileyecek özellikle çevresinde kendisine göre daha az gelişmiş diğer illeri sağlık, eğitim, göç gibi alanlarda derinlemesine etkileyecektir.

İktisadi büyümeyi gerçekleştirebilmek ve azgelişmiş ülkelerle batı arasındaki gelişmişlik farklarını “kısa sürede” kapatabilmek için, bugün gösterilen çabaların bilinçli olarak planlanması gerekir. Örneğin düşünceleri kalkınma iktisadına yansıyan ve aynı zamanda bir modernleşme teorisyeni olan Hoselitz'e göre, azgelişmiş ülkelerin hükümetleri, devlet eliyle bilinçli bir şekilde iktisadi kalkınma planlaması yapmak ve bu planları kendi olanakları ölçüsünde gerçekleştirmek zorundadır (Hoselitz, 1970: 18; http://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi).

Kısaca, modernleşme teorisinde toplumsal ve siyasal değişim için devletin çeşitli şekillerde müdahalede bulunmasının gerekliliği ileri sürülmüştür. İlave olarak, içerden yapılan müdahaleler yetersiz kaldığında, dışarıdan yardım ve desteklerin sağlanması yoluyla müdahale sürecinin tamamlanmış olacağına dair çeşitli vurgular yapılmıştır (Türkay, 1995: 119; http://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi).

Birleşmiş Milletler' in (United Nations: UN) savaş sonrasında yeniden şekillenmesi ve ilave olarak Dünya Bankası (International Bank of Research and Development), Uluslararası Para Fonu (International Money Found: IMF) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization: ILO) gibi kurumlar ve çeşitli bölgesel kuruluşun kalkınma iktisadına yeni bir ivme vermiştir. Elazığ da bu gibi uluslar arası kuruluşlardan yardım görerek gelişmesini idame ettirebilir.

Elazığ planlı kalkınma döneminde (II. Beş Yıllık Kalkınma Planında) Ankara, İstanbul ve İzmir'den sonra Samsun ili ile birlikte 4. ve 5. büyük il olarak öngörülmüştür. Bunun sonucu olarak her iki ilde devlet kurumlarının bölge müdürlüklerinin kurulduğunu görülmektedir. Ancak daha sonra yapılan farklı ve özellikle siyasi birtakım uygulamalar sonucu bu planın öngördüğü sonuçlara ulaşmada ayrıca görülmektedir.

Kalkınma sorununun ekonomik sorunlarla birlikte düşünüldüğü diğer bir dönem 1929 ekonomik bunalımı olup, başta J.M. Keynes olmak üzere pek çok akademisyen bu sorunla ilgilenmiştir. Söz konusu bunalım ortamında gelişmiş ülkeler için herhangi bir çözümsüzlük bulunmuyordu; çünkü teoriyle pratik çözüm arasında talep yetersizliğine dayalı Keynesyen teoriyi geliştirmiş olmak yeterli olmuştur. Keynes eksik istihdamda dengenin sağlanabileceğini ileri sürerken, durgunluktan çıkabilmek için otonom yatırımların talep yaratıcı rolünü önemle vurgulamış ve teorik devlet müdahalesi önerisiyle sorunu çözmüştür. Bu çözümlemede Keynes az gelişmiş ülkeler özelinde herhangi farklı bir çözüm önermiş değildir. Bununla birlikte Keynes'in bir devlet müdahalesinin gerekliliğine yönelik tespiti, kalkınma iktisadının modernleşme teorisinden almış olduğu “müdahale” kavramına iktisat bilimi açısından meşru bir dayanak sağlamış oluyordu.

Keynesyen teorinin kalkınma iktisadına bir temel ve dayanak oluşturmaının ötesinde tek başına azgelişmiş ülkelerin kalkınması için yeterli bir teorik çerçeve sunmadığı belirtilmelidir. Keynes ve aynı dönemde yaşayan birçok iktisatçı özellikle gelişmiş ülkelerin durgunluk ve işsizlik sorunu ile ilgilenirken, sömürge ülkelerdeki ekonomik geri kalmışlık sorununu ihmal etmişlerdir. Azgelişmiş ülkelerde Keynesyen anlamda otonom yatırımlar devlet eliyle yapılacak olsa da, büyüme ve kalkınmanın her türde kaynak miktarı ve niteliğindeki artışlara bağlı olacağı bir gerçektir. Az gelişmiş

Ülkelerin yoksul olmasının nedeni kaynak eksikliği veya kaynakları kullanıma sokmada arzu veya yetenek eksikliğidir. Azgelişmiş ülkelerde bu güne kadar olduğundan daha hızlı bir ekonomik gelişme olasılığını arttıracak bir kaynak tahsisi ve planlama yapmak gerekmektedir. Bu açılardan Keynesyen teori azgelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarını çözmede önemli ölçüde yetersiz kalmaktadır.

Ekonomik büyüme ile ekonomik kalkınma genellikle birbirine karıştırılan kavramlardır. Ekonomik büyüme, ulusal gelir düzeyindeki ve birey başına düşen ulusal gelirdeki artışı işaret eder. Ekonomik kalkınma ise, çok daha yapısal bir sonuç yatırımların artması, üretim verimliliğinin yükselmesi anlamına gelir.

Ekonomik kalkınmanın ardında, insan öğesine yapılan yatırımlar ve genel olarak yaşam standartlarının gelişmesi vardır. Bu nedenle de gelişmekte olan ülkelerin kalkınması genellikle ekonomik kalkınma ve gelişme biçiminde kullanılır. Matematiksel ifadelerle, bir yılda üretilen tüm mal ve hizmetlerin toplamı anlamına gelen ulusal gelirin artması, bunun nüfus başına bölündüğünde bulunan birey başına gelir ve bunun yükselmesi, genellikle ve yanlış olarak kalkınma olarak kullanılır. Oysa bu rakamların ifade ettiği gerçeklik, kalkınma değil büyümedir. Büyüme ile kalkınma arasındaki ilişkiler çok ilginçtir. Aslında salt ulusal gelir artışı ya da birey başına düşen gelirin yükselmesi kimi zaman ciddi bir kalkınma göstergesi bile olamaz. Eğer, gelir dağılımı adaleti bozuluyorsa, ülkenin eğitim ve sağlık hizmetleri yaygınlaşmıyorsa, konut ve sosyal güvenlik hizmetleri geriliyorsa, ulusal gelir topyekûn artsa bile, bir kalkınmadan söz etme olanağı yoktur. Tabii gerçek bir kalkınmadan söz etmek için, okur-yazarlığın yükselmesi, eğitilmiş ve uzmanlaşmış işgücünün artması, tüm nüfusun sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınabilmiş olması ve bu arada işsizliğin yüzde 1–2 gibi sayılarda dolaşması gerekir. Örneğın Dünya Bankası'nın kalkınma ölçütleri arasında, birey başına düşen hastane yatağı sayısından tutun da, ülkedeki eğitim düzeyine kadar pek çok istatistik yer almaktadır. Tanımlar açısından, ekonomik büyümenin zorunlu olarak ekonomik kalkınma ve gelişmeyi içermediğini, ekonomik kalkınma ve gelişmenin ise zorunlu olarak kültürel kalkınma ve gelişmeye bağımlı olduğunu söyleyebiliriz. Sadece ulusal gelir artışını belirten ekonomik büyüme, örneğın, bizimki gibi ekonomilerde kültürel kalkınma açısından hiç bir olumlu göstergeye işaret etmeyebilir. Kültürel kalkınma teriminden çok genel olarak eğitim düzeyinin yükselmesini, kültürel etkinliklerin ve bunlara katılan bireylerin artmasını, kültür ve

tabiat varlıklarının korunmasını anlıyoruz. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, ekonomik büyüme, hiç bir biçimde zorunlu olarak kültürel kalkınmayı içermez. Oysa gerçek ekonomik kalkınma, yukarıda da belirtildiği gibi, aslında temelde insan ögesine, insanın verimliliğinin artmasına bağlı olduğundan, doğrudan doğruya kültürel kalkınmanın bir türevidir.

Çeşitli bölgelerde yarım kalmış ve kapanmış özellikle kamu yatırımları sonrası büyük kentlerimize göç vermeye başlamış ve böylece büyük kentlerde özellikle yaşama alanları daralacak, insanlar hareket edemez ve nefes alamaz hale geleceklerdir. Bu durumun yaşanmasının temel nedenlerinden biri de hiç kuşkusuz kendi bölgelerinde istihdam edilemeyen insan gücünün iş bulma umuduyla göç etmesidir. Elazığ hem göç alan hem de göç veren bir il konumundadır. Kentsel yaşama alanları gecekondu yağmaları ile daraltılmış, yine kentlerin ve sahil bölgelerinin en seçkin yerleri göç eden bu insanlar tarafından adeta istila edilmiştir.

Elazığ'ın göç alan belli başlı yerleri vardır. Özellikle Bingöl, Tunceli, Muş ve Diyarbakır'dan ciddi oranlarda göç alan ve başta İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi büyük şehirlere göç veren bir il konumundadır. Göç alan bir il olarak Elazığ'a iş için gelen yoksul kesimin oluşturduğu sosyal bir tabaka vardır. Elazığ'daki Karşıyaka, Aksaray, Rüstem Paşa, Sanayi Mahallelerinde yaşayan insanların durumu net olarak bunu göstermektedir. Elazığ'a gelen insanlar geldikleri yeri sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda etkilemektedirler. Bunun en etkin göstergesi bu yörede yaşayan insanların işledikleri suç ve bölgede meydana gelen asayiş olaylarıdır. Özellikle ilin göç alması sonrası asayiş olaylarındaki bu artışlar bu durumu net olarak ortaya koymaktadır.

Tablo 80: 2008-09 Yılı Jandarma Bölgesi Genel Asayiş Olayları

Suç Türü	2008	2009
Asayiş suçları	1.268	1.501
Terör olayları	34	13
Mali suçlar	19	5
Bilişim suçları	-	-
Organize suçlar	2	1
Narkotik olaylar	288	161
Toplumsal olaylar	-	-
Kaçakçılık	24	30
İllegal giriş çıkış	3	4
Cezaevleri	40	55
Toplam	1.678	1.790

Kaynak: Elazığ Valiliği (<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Tablo 81: 2008-09 Yılı Emniyet Bölgesi Genel Asayiş Olayları

Suç türü	2008	2009	Değişim %
Asayiş suçları	6.808	7.718	%13
Terör olayları	15	10	-%33
Mali suçlar	118	121	%3
Organize suçlar	12	6	-%100
Narkotik olaylar	74	140	%90
Toplumsal olaylar	55	46	-%16
Kaçakçılık	-	-	-
Toplam	7082	8041	

Kaynak: Elazığ Valiliği (<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Tablo 82: 2008 – 09 Yılı Emniyet Bölgesi Asayiş Suçları

Olaylar	2008	2009	Toplam
Öldürme	4	19	23
Yaralama	1.451	1.528	2.979
Gasp	59	78	137
Evden Hırsızlık	309	321	630
İşyerinden Hırsızlık	259	255	514
Oto Hırsızlığı	30	23	53
Otodan Hırsızlık	94	94	188
Yankesicilik	20	41	61
Dolandırıcılık	76	149	225
Kapkaç	12	8	20
Diğer suçlar	4.494	5.202	9.696
Toplam	6.808	7.718	14.526

Kaynak: Elazığ Valiliği (<http://www.elazig.gov.tr/p317-sayilarla-elazig.html>)

Elazığ'ın göç verdiği illerde de buna benzer sıkıntılar yaşandığını söylemek yanlış olmaz. Özellikle Elazığ ile beraber pek çok ilin İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük illere göç verdiği göz önüne alınarak incelendiğinde kentsel yaşama alanları gecekondulaşmaları ile daraltılmış, yine kentlerin ve sahil bölgelerinin en seçkin yerleri göç eden bu insanlar tarafından adeta istila edilmiştir. Bu illere göç eden insanlar gerek ilimizden gerekse diğer illerden benzeri suç oranlarının arttırdığını göstermektedir.

Yine Elazığ için söylenmesi gereken yarım kalan projeler tamamlanmış olması halinde iş olanakları daha fazla olduğu için büyük şehirlere göç eden insanlar kendi bölgesinde istihdam edileceği için göç etme dürtüsü zayıflayacaktı. Kendi ilinde istihdam edilen insanlar da burada kalarak üretime katkı sağlayacağı için hem ülke kazanmış olacak hem de göçün sosyal, siyasal, ekonomik etkileri azalmış olacaktı.

Varılan bu noktada, kültür ve tabiat varlıklarımızın, çirkin ve günlük yaşamı olanaksızlaştıran yapılaşmalarına devam edilmiş, başlatılan kültür yatırımlarının içinde önemli yer tutan bir takım projeler durdurulmuştur. Elazığ'daki Süleyman Demirel Kültür Merkezi bu çerçevede durdurulmuş bir projedir. Bir an önce, ekonomik kalkınmanın temelinde kültürel yatırımların vazgeçilmez bir rolü olduğu gerçeğinin

yeniden hatırlanmasıyla, bu yanıştan dönülmesi gerekmektedir. Yoksa çok kısa bir süre sonra, ekonomik büyüme bile sürdürülemez bir noktaya gelecek ve kültürsüzleşen insanlarımız, kendi yarattıkları kentsel cehennemler içinde kavrulup gideceklerdir. Ne var ki bu hatadan kısa sürede dönülmüş ve 2009 yılında yeniden inşasına kaldığı yerden devam edilmeye başlanmıştır.

Ekonomik kalkınma süreci, yurtiçi ve yurtdışı kaynakların kullanılması ile finanse edilebilir. Özellikle 1970'li yıllarda ve 80'lerin başında, gelişmekte olan ülkelerin çoğu kalkınma uğraşlarını temel olarak uluslararası bankacılık sektöründen borç alarak finanse etmeye çalışmışlardır (Önder vd., 1993:71; Hermes, 1994:3; http://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi/kalkinma_para_sermaye.html). 1980'li yılların başında aşırı şekilde borçlanan bu ülkelerin finansal problemleri oldukça açık bir hale gelmiştir. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, gelişmekte olan ülkelerin büyük bir çoğunluğu yurtiçi finansman kaynaklarını aramayı ve geliştirmeyi öncelikli bir politika haline getirmişlerdir. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelere yurtiçi finansal piyasaların organizasyonunun, çalışmasının ve finansal kurumlardaki gelişmelerin ekonomik büyümeyi etkilediği görüşüyle finansal politikalar bu doğrultuda geliştirilmeye başlanmıştır. Ancak, 1970'li yıllardan ve özellikle 1980'li yıllardan sonra uygulanan ve özünde neo-liberal olan bu politikaların yarattığı makro-ekonomik istikrarsızlık ve dolayısıyla daha sıkça karşılaşılan finansal krizler, bu politikaların teorik tutarlılığını ve gelişmekte olan ülkelere uygunluğunu hem politika yapıcılar hem de akademik çevrelerin gündemine gelmesine katkıda bulunmuştur (www.ekodialog.com).

İktisadi kalkınmada, finansal sistem ve ekonomik politikalar merkezi bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, finansal sistem modern bir ekonominin ihtiyacı olan hizmetlerin sunumuna katkıda bulunmaktadır. Örneğin, endüstriyel ve tarımsal çıktı, yalnızca yatırımlar için yeterli kaynağın varlığına değil, aynı zamanda bu fonları yatırımlara kanallandıracak mekanizmaların varlığına da bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, finansal kaynakların transferi ve geliştirilmesi reel sektördeki ekonomik gelişme hızını etkilemektedir. Ayrıca finansal kaynakların etkin kullanımı, ekonominin diğer sektörlerinin gelişimine de katkıda bulunabilir (www.ekodialog.com).

Elazığ'da potansiyel borç verebilecek kesim elde ettikleri tasarrufları düşük faizli banka mevduatları yerine doğrudan yatırım yapmaya ya da altın ya da döviz gibi getirisi daha çok olabilecek üretken olmayan alanlara yapmaktadırlar. Maalesef burada adı geçen yatırım kavramı üretime dönük bir yatırım değil, ev-gayri menkul gibi istihdam arttırıcı etkisi olmayan alanlara yapılan bir yatırım türüdür. Bu davranış şeklinin döviz ve altının getirisinin çok olmasından ziyade bölge insanının muhafazakâr bir düşünce yapısıyla hareket etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu özellikle İl'de faaliyet gösteren bir döviz bürosu ile İhlâs Finans'ın batışı ve sonrasında yaşananlarda net olarak görülmüştür. İhlâs finans türü faiz olarak değil de kâr-zarar ortaklığı adıyla anılan sistemlere bazı insanlar birikimlerini yatırmışlardı. Büyük bir kesim de tasarruflarını altın ve dövizde tutmuştur. Yoksa Elazığ için yatırım yapılacak yeterli miktarda sermaye olmadığı ifadesi doğru bir ifade değildir. Elazığ da sermaye olarak ciddi rakamlara ulaşan paranın var olduğunu yüksek gayrimenkul fiyatlarından da çıkarılabilir. Yüksek fiyatlara ulaşan gayrimenkul fiyatları bu durumun açık bir göstergesidir.

Sanayileşme, modernleşme ve kalkınma, sosyal değişme tartışmalarında en çok kullanılan kavramlardır. Yanlış anlaşılmayı önlemek için evvela bu kavramların hangi manalarda kullanıldığını açıklayalım. Sanayileşme ile devamlı bir şekilde sürdürülen tatbiki ilmi araştırmaların ve enerji kaynaklarına oturtulmuş bir teknolojinin sebep olduğu iktisadi değişimleri kast etmekte yarar vardır. Modernleşme ise bazen sosyal ve siyasi değişme olarak da görülmesine rağmen sanayileşmeyi müteakip batı medeniyeti ülkelerinde görülen sosyal ve siyasi değişimlerdir. Bu değişimler arasında şehirleşme; mesleki şemadaki değişimler, sosyal hareketlilik (mobilete), yaygın eğitim, mutlakıyetçi siyasi düzenden çoğulcu temsili siyasi düzene ve nihayet “bırakınız yapsınlar” (laissezfair) anlayışından modern “refah devleti” anlayışına geçiş sayılabilir (www.aymavisi.org).

Özellikle Elazığ'daki yarım kalan projeler tamamlanmış ve istihdam etkisini tam anlamıyla göstermiş olsa idi insanlarımız bolluk, varlık ve rahatlık içinde yaşayacaklardı. Bu durum sadece söz konusu kurumlarda istihdam edilecek insanlar için gönenç sağlamayacak, aynı zamanda da ildeki esnafa da dolaylı olarak da olsa refah getirecektir. Sonuçta bu yarım kalan tesislerin faaliyete geçmiş olması sonucu refah içinde yaşayacak insanlar bir şekilde kazandıkları paraları genel olarak Elazığ'da

harcayacaklardır. Böylece refah içinde yaşayan insanlar sadece bu kurumlarda istihdam edilen insanlar değil, dolaylı olarak Elazığ esnafı veya Elazığ'da ticaret veya başka işlerle iştigal eden insanlar da olacaktır. Sonuç olarak topyekûn bir refah artışı ve bolluk söz konusu olacaktır. Halkın genelinde bir varlık ve rahatlık içinde yaşama durumu gerçekleşmiş olacaktır.

“Sosyal yapılar, şekiller ve davranışlar kolayca eriyen metal parçaları değildir. Bir defa mevcudiyet buldular mı belki de, asırlarca devam ederler. Bu sebeple grup davranışlarının ve milli davranış kalıplarının üretim sürecine bakarak çıkardığımız toplum davranış şekillerinden çok daha farklı olduğu gerçeği ile karşılaşırız.” Başka bir ifadeyle, sosyal yapı ve davranışlar, kendilerini şekillendiren şartlar ortadan kalktıktan sonra dahi uzun süre devam etmektedirler (www.aymavisi.org). Bu çerçevede Elazığ ve Elazığ'da yaşayan insanlarda Osmanlıdan beri oluşa gelmiş bu milli davranış kalıpları kemikleşmiş bir durumdadır. Osmanlı döneminde genel olarak halkta oluşmuş devlet kapısında çalışmak ve burada iş sahibi olmak da bu hususta önemli bir yer işgal etmiştir. Buna ilave olarak cumhuriyet döneminde yaşanan bazı olumsuz sayılabilecek olaylar ve insanların yatırım yapma veya yatırım yapacaklara olabilecek muhtemel maddi yardım niteliğindeki borç verme davranışlarını yok etmiştir.

Elazığ'daki söz konusu projelerin gerçekleştirilmesi sonrası sosyal tabakalaşma daha sert çizgilerle değil daha esnek çizgilerle belirlenmiş olacaktır. Tabakalaşma belirli bir nüfusun, aralarında ayrıcalık, sınırlama, yükümlülük gibi farklılıkları bulunan iki veya daha fazla katmana bölünmesidir. Diğer bir ifadeyle tabakalaşma, toplumdaki kişilerin statülerine göre en yüksekten en düşüğe göre doğru mevkilenmesidir. Tabakalaşmanın olmadığı bir toplumun yokluğundan hareketle Elazığ için de bunu söylemek yanlış olmayacaktır. İstihdamı artırıcı bu projeler özünde orta sınıf olarak adlandırdığımız sosyal tabakanın genişlemesini sağlayacaktır. Kuşkusuz yine bu çerçevede sınıflar arası geçişi de kolaylaştıracaktır. Gelişmiş ülkelerde orta tabaka yani orta sınıf geniştir. Bunun temel nedeni gelişmiş ülkelerde dengeli bir gelir dağılımının sağlanmış olmasıdır (www.iktisatcilar.blogcu.com). Elazığ da gelişmiş bir şehir statüsüne kavuşmuş olacağından orta tabaka yani orta sınıf genişlemiş olacaktır. Elazığ'daki yarım kalan projeler hayata geçirilmiş olması halinde nispeten daha dengeli bir gelir dağılımı oluşacağından bu da ildeki orta sınıf mevcudiyetini ciddi manada arttırmış olacaktır.

Eşit olmayan uluslar arası ticaret koşullarının kaynağı, ülkeler arasında sermaye serbest bir şekilde dolaşırken, emeğin serbest dolaşımına izin verilmemesidir. Azgelişmiş ülkelerde emek sanayileşmiş ülkelere göre oldukça ucuzdur. Bir üretim faktörü olarak emeğin göreceli ucuzluğu, aynı malın azgelişmiş ülkelerde daha ucuza mal edilmesini sağlamakta; bu durum azgelişmiş ülkelerin emek-yoğun malların ihracatçısı durumuna getirmektedir. Bunun mantıki sonucu şudur; düşük ücret düzeyinin söz konusu olduğu bir ülke yüksek ücret düzeyinin söz konusu olduğu bir başka ülke ile ticarete girdiğinde, sürekli olarak belli bir ihracat karşılığında daha az ithalat yapar duruma düşecektir (www.iktisatcilar.blogcu.com).

Bağımlı ülkeler hâkim ülkeden teknoloji almaya başlamıştır. İthalatının finansmanını yabancı sermayenin bağımlılığı altında olan tarımsal kesimden sağlamak zorunda bulunan az gelişmiş ülkeler bu nedenle yeniden bu ülkelere bağımlı hale gelirler. İkinci bir tıkanma noktası ise teknolojik malların az gelişmiş ülkelerin ihracat mallarına göre daha pahalı oluşunun yarattığı, ödeme açıklarıdır. Bu açıklar az gelişmiş ülkeleri hâkim ülkelerin kontrolündeki uluslararası finans kuruluşları ile işbirliğine zorlamaktadır. Az gelişmiş ülkeler dış kaynak girişini sağlamak için her türlü güvenceyi vermek ve gerekli ortamı sağlamak durumunda kalmaktadırlar (www.iktisatcilar.blogcu.com).

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı en geniş anlamıyla ele alındığında gerek insanlar arasında gerekse insanla doğa arasındaki uyumu yükseltmeyi amaçlamaktadır. Şüphesiz bu uyumun sağlanabilmesi için uluslararası ekonomik örgütlenmenin çevre yönelimli ve azgelişmiş ülkeler lehinde bir yapılanmaya gitmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere kaynak aktarılması bir zorunluluktur. Aksi takdirde sürekli ekonomik krizlerin yaşandığı ve borç kısıkaçları altında ezilen azgelişmiş ülkeler için bu strateji çok şey ifade etmeyecektir (www.aymavisi.org).

Halk sanayileşme ya da sanayileşememe ile kendi fakirliği arasında sıkı sıkıya bir bağlantı kurmuş; kalkınmayı en başta kendi geleceği için ister olmuştu. Devlet eliyle kalkınma modeli Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanmış ve doğruluğundan o dönemde hemen hemen hiç şüphe duyulmamıştır. Devlet ve tek parti yöneticileri büyük sanayi projeleri ile halkın temel ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik kalkınma projeleri

geliştirmişlerdir. Bu dönemde, borca girmeden ve ulusal kaynaklara yaslanarak kalkınmaya özen gösterilmiştir. 1946 yılında tek partili siyasi yaşam terk edildiğinde devlet eliyle kalkınma modeli de yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. 1950'den sonra sağ eğilimli Demokrat Partinin parlamento çoğunluğunu ele geçirmesi ile kalkınma modeli tamamen değişime uğramış ve borçlanma ile kalkınma gündeme gelmiştir. Devlet eliyle kalkınma yerini her mahallede milyoner yaratmayı hedefleyen bireyselci girişimciliğe terk etmiş, ekonomi liberalize edilmeye çalışılmıştır. Devletçi kalkınma modeli ile girişimci kalkınma modeli arasındaki farklılıklar belirginleşmiştir (www.radikal.com.tr).

Özelleştirme, birçok ülkede değişik amaç ve yöntemlerle yapılmaktadır. Özelleştirmenin yapılabilmesi; özelleştirilmesi söz konusu kuruluşların yapısı ve ülkenin makroekonomik, siyasal şartlarıyla yakından ilgilidir. Özelleştirme uygulamalarının başarılı bir şekilde sonuçlanmasında siyasi istikrarın büyük önem taşıdığı, dünyada başarılı özelleştirme yapan birçok ülkenin siyasi yapısına bakıldığında açıkça görülmektedir. Bu çerçevede etkili bir özelleştirme stratejisinin, geniş kapsamlı bir değişim sürecinin önemli bir aşaması olarak algılanması gerekmektedir. Türkiye’de özelleştirmenin gerekliliği, 1980’li yılların başından itibaren, öngörülen değişim sürecinin önemli bir unsuru olarak sıkça vurgulanmıştır. Ekonomideki yapısal değişime ve dünyadaki küresel ekonominin de etkisiyle özel sektörün sermaye yeterliliğinin oluşmaya başladığı alanlarda kamu kesiminin faaliyetlerini özel sektöre devretmesi ve özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. Devlete yük olan, kamunun borçlanma gereğini arttıran, enflasyonu körükleyen, kaynak tüketen, zarar eden KİT’lerin devlet tarafından desteklenmesi, ekonomide özel sektör tarafından daha verimli olarak kullanabilecek kaynakların kaybedilmesine sebep olmakta ve böylece ekonomik etkinlikten uzaklaşmaktadır. Serbest piyasa ekonomisinde özel sektör işletmeleri, kamu teşebbüslerine göre daha etkin çalışmaktadırlar. Özelleştirme ile kamu teşebbüsleri de piyasa kurallarına göre verimli ve etkin çalışarak maliyetlerini azaltabilir ve sonuçta toplumun refahının artmasına katkıda bulunabilirler (www.radikal.com.tr).

KİT’lerin özelleştirilmesi tabidir ki, önceleri önemli bir işsizlik sorunu yaratacaktır. İşsiz kalanların ücretleri belli süre devlet tarafından ödenmeye devam edilebilir, meslek ve beceri kursları düzenlenebilir, isteyenlere küçük sanayici kredisi verilebilir. Bu konuda Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardan da parasal destek

sağlamak mümkündür. İşsiz kalan insanlara devletin bu imkânı sağlaması sosyal devlet anlayışının temel göstergesidir, aynı zamanda KİT’leri zararına çalıştırmaktan daha verimli olacaktır (www.ekodialog.com).

Bu çerçevede özelleştirilen ferrokrom tesisiyle ilgili söylenecekler vardır. Ferrokrom devlet kurumu iken üretim ve kârı ciddi boyutlara ulaşıyordu. Hem devleti kâra geçiren, hem çalışanlarına iyi ücret ödeyen, dolaylı olarak da Elazığ ticaret hayatına ve küçük esnafa ciddi ekonomik katkılar sağlayan önemli bir kamu kurumu idi. Burada vurgulanması gereken diğer bir önemli husus ferrokorom tesisi zarar eden bir kurum değildi. Özellikle denetiminin gerektiği şekilde yapılması ile sırasıyla ülkeye, bölgeye, ilimize, orada çalışan insanlarımıza, ilde yaşayan insanlarımıza ciddi artı değerler katmaktaydı.

Bu bölümde ayrıca bahsi geçen kurumların tüketime olan etkilerine değinmek yerinde olacaktır. Tüketimin tanımıyla başlamak gerekirse, ihtiyaçların doğrudan doğruya karşılanması, söz konusu mal ve hizmetlerin bizzat kullanılmasından hâsıl olan direkt tatmini ifade etmektedir. İnsan ihtiyaçlarının doğrudan tatmininde kullanılan mallar, tüketim malları adını almaktadır. Tüketim malları yiyecek, içecek vs. gibi dayanıksız tüketim malları; otomobil, buzdolabı, mesken vb. gibi dayanıklı tüketim malları olarak tasnif edilmektedir. Bunlara bir de hizmetleri ilave etmek gerekmektedir.

Tüketim malları insanların ihtiyaçlarını direkt olarak tatmin etmeleri itibariyle yatırım mallarından farklılık arz eder. Yatırım malları doğrudan doğruya tatmin sağlayıp, sahiplerine gelir temin etmek suretiyle fayda hâsıl eden mallardır. Bu bakımdan, yatırım mallarına yapılan harcamalar insanların ihtiyaçlarını doğrudan doğruya karşılamazlar. Çeşitli miktarlarda yiyecek veya giyecek satın alınarak bunlardan istifade edilmesi ile bir makinenin satın alınması halleri, tüketim ve yatırım mallarının direkt tatmin sağlama açısından farklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Keza bir ülkenin yıllık kömür veya elektrik enerjisi tüketiminden bahsedildiğinde de durum aynıdır. O dönem zarfında kullanılan kömür veya elektrik enerjisi için yapılan harcamalar içerisinde, fertlerin ve ailelerin tüketimi ile mesela fabrikalarda veya işyerlerinde kullanılan kömür veya elektrik enerjisine yapılan harcamalar da yer almaktadır. Fertler ve aileler tarafından kullanılan kömür veya elektrik enerjisine yapılan harcama “tüketim” olarak kabul edilirken, diğer kullanımların “tüketim” olarak kabul

edilemeyeceği ortadadır. Kısacası, “tüketim” denildiğinde akla insan ihtiyaçlarını doğrudan doğruya tatmin eden mal ve hizmetlerin kullanılması gelmektedir.

Tüketim sadece fertler ve aileler tarafından gerçekleştirilen harcamalara münhasır değildir. Bazı mal ve hizmetler devlet tarafından sağlanır. Parklar, emniyet, itfaiye, eğitim ve sağlık hizmetleri bunlardan bazılarıdır.

Yukarıdaki izahlarda yer alan “kullanma”, tabiri üzerinde bir miktar durmak gerekmektedir. Tüketim terimi yok etme, tahrip etme manalarını ihtiva etmektedir. Bununla beraber, tüketilen malların yıpranması veya tahrip olması bütün mallar için söz konusu değildir. Bu açıdan mal ve hizmetler bir derecelendirmeye tabi tutulabilirler. Böyle bir derecelendirme yapıldığında, yiyecek ve içecekten dayanıklı tüketim mallarına, hatta sanat eserlerine kadar yayılan geniş bir yelpaze ile karşı karşıya kalırız.

Yiyecekler faydalanılan anda ortadan kaybolur, tahrip edilmiş olurlar. Giyeceklerin tahrip olma veya ortadan kalkma vetiresi daha uzundur. Otomobil, buzdolabı veya mesken gibi dayanıklı mallar uzun süre kullanılsalar bile varlıklarını ve faydalı olma özelliklerini korumaya devam ederler. Güzel bir tablo veya bir musiki eseri ise uzun zaman boyunca kullanıldığı halde (burada “seyretme” ve “dinlenme” anlamında kullanılmaktadır) kıymetinden bir şeyler kaybetmek şöyle dursun kıymet bile kazanabilir. Bütün bunları dikkate alarak; tüketimi, mal ve hizmetlerin “tüketilmesi” veya “tahrip edilmesi” şeklinde anlama yerine, onların elde edilmesi, kullanılması veya onlardan faydalanılmasından bahsetmek daha doğru olacaktır. Buraya kadar yapılan izahlara dikkat edildiğinde tüketim tabirinin başlıca üç manada kullanıldığı görülür. Birincisi tüketim fiili olup, bir mal veya hizmeti kullanan ve faydalanan kimsede hâsıl edeceği tatmin duygusudur, ikincisi tüketiciye mal ve hizmet şeklinde ulaşan tatmin vasıtaları olup, bir şahsın veya toplumun mülkiyetinde bulunan malların tüketim veya yatırım malları olarak dağılımını ve envanterini açıklamak açısından önem taşımaktadır. Üçüncüsü ise tüketilecek mal ve hizmetlere para şeklinde yapılmakta olan harcamalardır. İktisadi açıdan asıl önemli olanı bu sonuncusudur (www.ekodialog.com).

Elazığ’daki bahsi geçen kurumlar yatırım olarak hizmete sunulmuş olsalardı bahsettiğimiz yatırım malları olarak halka hizmete devam etmiş olacaktı. Bu

anlamda söz konusu yatırımlar, özellikle yatırıma yönelik, yani gelir getirici bir yatırım harcamasına dönüştürülmüş olacaklardı.

Son yıllarda, kendinden en fazla söz ettiren kavram, küreselleşme olmuştur. Küreselleşme, tek bir pazar haline gelmek demektir. Tüketici zevklerinin çeşitli olması, bireysel mülkiyetin ön plana çıkması, kalite ve rekabetin vazgeçilmez amaç olması, küresel ekonomi yani sermayenin akışkan olması uluslararası sermayenin egemenliğinin artmasını sağlamıştır. Bugün dünyada artık sınırlar kalkmıştır. Ticaret yapan girişimcilerin sayısı uluslararası boyutlara taşmaktadır. Bu yeni kavram, devletlerin ülke ekonomilerindeki rolünü çok etkilemiştir. Küresel ekonominin gelişmesi, ülkeleri liberal ekonomiye yöneltmiştir. Bu da kamu kuruluşlarının yeniden yapılanmasını ve devletin ekonomide yetkilerinin azaltılmasını ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak, dünyada özelleştirme çalışmaları başlamıştır. Özelleştirme çalışmalarının en önemli amacı; toplumun refah seviyesini arttırmak, devletin asli görevlerinin başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlamak, girişimcileri geliştirmek ve ekonominin pazar mekanizmaları tarafından yönetilmesini sağlamaktır. Özelleştirme, Türkiye dâhil tüm dünyada küresel ekonominin de etkisiyle gelişen ve uygulanan bir politika haline gelmiştir. Bugün, gelişmiş ülkelerin çoğu özelleştirme çalışmalarını tamamlamıştır. Bu ülkeler, teknoloji ve bilgi çağının sağladığı fırsatları çok iyi değerlendirmektedirler (www.ekodialog.com).

Bugün Elazığ ve Türkiye’de özelleştirme yapabilmenin önünün açılması için yatırımlar yapılarak devletin veya özel sektörün üstlendiği rolün yatırımlar aracılığı ile üstlenilmiş olması gereklidir. Türkiye ve Elazığ gibi az gelişmiş veya gelişmekte olan ülke veya şehirlerde özelleştirme yaparken kamu kurumlarında çalışan insanlar göz ardı edilemez. Hal böyleyken hali hazırda Elazığ’da aktif hale getirilebilecek bir tesis resmen çürümeye terk edilmiş durumdadır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

1980 sonrası Türkiye’de karmaşık toplumsal ekonomik siyasal ve kültürel yapılar üretilmeye başlanmıştır. İnsanların yaratılışı gereği toplu halde yaşamaları, zorunlu olarak sosyal olayların meydana gelmesini sağlamıştır. Buna işsizlik nedeniyle göç eden insanların gittikleri yerde yaşamaya çalışmaları da eklenince sosyal olayların artması kaçınılmaz olmaktadır.

Tarih içinde bütün toplumlar bir takım hareketlilikleri yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu hareketliliğin temel sebebi işsizliğe çare olmak için yapılmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de de işsizliğe çare için sıkıntılı bir sosyal olay olan göçü, tüm olumsuzluklara rağmen tercih etmişlerdir. Elbette Elazığ da bu sosyal olaydan etkilenmiştir.

Anayasamıza göre işsizliği önleyip adaletli gelir dağılımını sağlayacak her türlü tedbiri devletin alması gerekir, bu da yapılacak yatırımlarla sağlanmalıdır. Bu çerçevede devlet yatırım yapmış, çıkardığı teşvik yasalarıyla yapılacak yatırımları teşvik etmiştir. Ancak biliyoruz ki hayata geçirilerek işsizliğe çare olacak olan bu tedbirler sonucu pek çok yatırım yapılmışsa da pek çok ölü yatırım veya yarım kalmış projeler de vardır. Bundan dolayı işsizliğin olmadığı toplum olamaz ama işsizliğin en az olduğu bir toplum olabilir.

İşsizliği azaltmak ve işsizliğin oluşturacağı sosyal ve ekonomik problemleri en aza indirecek en önemli çözüm ölü yatırımları hayata geçirmek ya da yarım kalmış projelerin bitirilmesi, tamamlanması ile giderilebilir. İşsizlik ve sebep olduğu sosyal problemlere yönelik bir araştırma Elazığ’daki yarım kalmış projelerin bitirilmesi halinde ildeki insanların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumlarının tespitine yönelik olacaktır. Türkiye’deki yarım kalmış pek çok yatırım ülkenin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Bunlardan bir tanesi de Elazığ’daki Sodyum Bikromat fabrikasıdır. 1987’de tamamlanan fabrika gerek Elazığ gerekse Türkiye’nin en büyük problemlerinden biri olan işsizliğe rağmen hiç çalışmamıştır. Elazığ Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki illerin lideri olabilecek pek çok sosyo-kültürel özelliklere sahip olmasına rağmen yatırım eksikliği nedeniyle bu statüye ulaşamamıştır. Elazığ’ın en önemli problemi yatırım eksikliği ile beraber sayılabilecek yatırımların faaliyete geçememesidir. Bunda da ilde yaşayan insanların çeşitli dönemlerde yaşadığı

darboğazlar ve buna bağılı olarak özgüvenin yitirilmesi etkili olmuştur. Sonuçta Elazığ'da az sayıda olan yatırımların artması engellenmiştir.

Elazığ'da 1981 yılında yapımına başlanan ve 1987 yılında tamamlanarak hizmete açılan Sodyum Bikromat tesisleri açılışının ardından kaderine ve çürümeye terk edilmiştir. Böylece Elazığ'daki tesise harcanan paralar boşa gitmiş olduğu gibi faaliyete geçememesinden ötürü de insanları sosyo-ekonomik olarak zarara uğratmıştır.

Aynı kaderi paylaştığını ileri sürebileceğimiz bir diğer proje de Kuzova sulama projesidir. Bu projede Keban baraj gölünden kanallar vasıtasıyla tarım arazilerinin sulama amaçlı su taşınmasını öngören bir projedir. Proje öngörülen zamanda bitirilemeyince ürün miktar ve çeşitliliğinde beklenen artış gerçekleşmemiştir. Bu yarım kalan yatırımlar Türkiye'de kaynak israfına neden olmuş insanları sosyo-ekonomik açıdan olumsuz etkilemiştir. Bu açıdan sosyolojik bir çalışma için değer yatırımlardır. Elazığ'da yapılan bir araştırma ile şu sonuçlara erişmek mümkündür.

Elazığ'da Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri oluşa gelmiş sosyal yapı neticesinde devlet kapısında çalışmak ön planda tutulmuş buna karşın yatırım yapmak veya kendi işinin başında çalışmak tercih edilmemiştir. Bu düşünce tarzı uzun yıllar süresince oluşan bir sosyal yapı olmasından ötürü adeta kemikleşmiş bir yapıya bürünmüştür.

Yarım kalan yatırımların faaliyete geçmiş olması 12-13.000 kişinin (ailenin) Elazığ'da çalışması, yaşaması ve günlük ihtiyaçlarını Elazığ'da karşılamaları anlamına gelir. Bu ise Elazığ'ın kentleşme oranının artması ilin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik kalkınmasını gerçekleştirir.

Kuzova sulama projesinin zamanında bitirilmiş olması nüfusun kırsal ve tarımsal alanlardan kente göç etmesinin de önünü kesmiş olacaktır.

Devletin önderliğinde yapılan yatırım veya teşviklerle modernleşme ve kentleşme süreci sosyolojik açıdan daha az sıkıntılı geçilmiş olur.

Elazığ'da kamu sektöründe çalışmak toplumun üst kesimlerinin tercih ettiği bir meslek türü değildir. Buna bağılı olarak kamu sektöründe çalışanlarda sosyal hareketlilik yüksektir.

Kamuya ait sektörlerde çalışanlar gerçekten bu alanda çalışmak istemektedirler. Bunu özellikle özelleştirme sonrası Elazığ'daki Ferro-krom tesisinde çalışanlarda görülmektedir.

Yatırımların faaliyete geçmesi toplumun sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik alanlarında toplumun gelişmesinde faydalı olacağı inancı bölge halkında hâkimdir.

Elazığ planlı kalkınma döneminde öngörülen kentleşme hedefine ulaşamamıştır.

Ekonomik kalkınma olarak kabul edilen yatırımların artması sonucuna Elazığ'da yarım kalan projelerin tamamlanamamasıyla ulaşamamıştır.

Elazığ'da yatırım yapması beklenen kesim yatırım yapmaktansa tasarruflarını altın, döviz veya gayri-menkul gibi getirisi daha fazla olabilecek üretken olmayan alanlara yapmaktadırlar.

Kentleşmenin özelliklerinden biri olan orta tabakanın genişlemesi yatırımların faaliyete geçmemesi nedeniyle sağlanamamıştır.

Özelleştirmenin, sosyo-ekonomik olarak gelişimini tamamlayamamış toplumlarda yapılabilmesi toplumsal açıdan sıkıntılar oluşturur. Devlet veya özel sektörün üstlendiği rolün yatırımlar aracılığı ile üstlenilmiş olması gereklidir. Devlet kamu kurumlarında çalışan insanların sosyolojik ve psikolojik durumlarını göz ardı ederek özelleştirmede ısrarcı olması insan unsurunun göz ardı edilmesi anlamına gelir.

Sonuç olarak söylenebilir ki, yatırım kararı verip yatırım başlanıp bitirildikten sonra vazgeçmek toplumu, ülkeyi sosyo-ekonomik olarak sıkıntılara sokar. Sosyo-ekonomik açıdan bir reform yapılmadığı sürece ekonomi başta olmak üzere toplumsal yapıyı dengeye oturtmak mümkün değildir.

KAYNAKÇA

1. 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu
2. 1700 Sayılı Dâhiliye Memurları Kanunu
3. 1921 Anayasası
4. 1982 Anayasası
5. 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu
6. 3152 Sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
7. 3360 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu
8. 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu
9. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu
10. AKTAN C.Coşkun, "Türkiye’de Toplam Kalite Yönetiminin Kamu Sektöründe Uygulanmasına Yönelik Öneriler", Türk İdare Dergisi, Sayı:422, Ankara. 1999
11. AKTAN C.Coşkun, Değişim ve Devlet, TİSK Yayını, Ankara, 1998
12. AKSU, N. , Kuzova Projesi 2012’ de Bitecek, Cihan Haber Ajansı, 6.8.2007
12. ALDAN Mehmet, İz Bırakan Mülki İdare Amirleri, İçişleri Bakanlığı Yayınlan, Ankara, 2001
13. ARUOBA Çelik "Bürokrat Kesim İçinde Mülki Amirlerin Yazgısı: Görelî Gelir Ve Statü Gerilemesi", Ankara, 1986
14. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Web Sitesi, <http://www.oib.gov.tr/portfov/etikrom.htm>
15. BILGIN M. Lütfullah "Kamu Yönetiminde Yeni Gelişmeler ve Mülki İdare Sisteminin Geleceği İçin Toplam Kalite Yönetimi Modeli", Türk İdare Dergisi, Sayı: 435, Ankara, 2002
16. CEYLAN Aydemir, Kaymakamlığın Yeni Boyutları, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 10, Sayı 1, Mart 1977
17. Cirhinlioğlu, Zafer., (Ocak 2008), Kalkınma Modernleşme, Muhafazakarlık ve İlericilik, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=243547> (12/04/2010)
18. Cirhinlioğlu, Zafer, Azgelişmişliğin Toplumsal Boyutu, Ankara: İmge Kitabevi, 1999.

- 19.ÇOKER Zeki, Mülki İdare Amirliği ve Geleceği, Türk İdare Dergisi, Sayı:401
Ankara, Aralık 1993
20. COKER Ziya, Mülki Amirlik ve Geleceği, Türk İdare Dergisi, Sayı: 401, Ankara,
Aralık 1993
- 21.DEMIREL Bekir Ali, Elazığ'da Sanayi Sanayileşme Süreci; Gelişme Stratejileri ve
Öneriler, Elazığ, 1998
- 22.Devlet Planlama Teşkilatı, İller ve Bölgeler İtibariyle Gayri Safi Yurtiçi Hâsıladaki
Gelişmeler 1987-2000, Ankara, 2003
- 23.Devlet Planlama Teşkilatı, illerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik
Araştırması 2003, Ankara, Mayıs 2003
- 24.Devlet Planlama Teşkilatı, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma
Planı 2001-2005, Ankara, 2000
- 25.DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Elazığ, Ankara
- 26.DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Türkiye, Ankara
- 27.DİE, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer), Ankara, 2003
- 28.DPT, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, Ankara, 1989
- 29.DPT, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, Ankara, 1985
- 30.DPT, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983, Ankara, Nisan 1979
- 31.DPT, Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl 1968-1972, Ankara, Kasım 1967
- 32.DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000, Ankara, 1995
- 33.DPT, Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl 1973-1977, Ankara, 1973
- 34.DURAN Lütü, “Türk Kaymakamı”, Amme idare Dergisi, C.6, Sayı 2. Ankara
Haziran 1973
- 35.Elazığ 1. Ekonomi Kurultayı, Elazığ, 2001
- 36.Elazığ 1. Kültür Kurultayı, Elazığ, 2003
- 37.Elazığ İl Envanteri
- 38.Elazığ İli Kamu Kurum ve Kuruluşları Brifing Dosyaları
- 39.Elazığ Organize Sanayi Bölgesi Müteşebbis Teşekkül Başkanlığı, Elazığ'da
Sanayileşmenin Tarihî Gelişimi Ve Organize Sanayi Bölgeleri, Elazığ, 1999
- 40.Elazığ Tarım İl Müdürlüğü, Elazığ İli Tarım Master Planı, Elazığ, 2003
- 41.Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası Bilgi İşlem Merkezi, Bilgi Edinme Birimi. Elazığ,
2004
- 42.Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası, Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası Faaliyet Raporu

1999 -2003, Elazığ, Eylül 2003

43.Elazığ Valiliği Web Sitesi, www. elazig. gov.tr

44.Elazığ Valiliği, Elazığ 1967 il Yıllığı, Elazığ, 1970

45.Elazığ Valiliği, Elazığ 1992 İl Yıllığı, Ankara, 1992

46. Elazığ Valiliği, Elazığ 1998 İl Yıllığı, Ankara, 1998

47.FISEK Kurthan, Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye'de Mülki idare Amirliği Sistem Sorunları, Ankara, 1986

48.GULCO A.Cemil. Keban Barajının Elazığ ilinin Sanayileşmesine Etkileri ve Bu Etkide Mülki idare Amirlerinin Rolü. Yayınlanmamış Tez, Elazığ, 1987

49.İÇİŞLERİ BAKANLIĞI Merkez Valileri Bürosu, 50 Unlu Vali Meşhur Valiler. Ankara. 1969

50.İÇİŞLERİ BAKANLIĞI, İkinci İdareciler Kongresi, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Seri II, Sayı:6, Ankara, 1966

51.İÇİŞLERİ BAKANLIĞI, TÜMER ARİF, Merkez Valiliği Üzerine Bir Araştırma, Ankara, 1969

52.KANTARCIOĞLU Selçuk, Devlet Personel Rejimi: Nasıldı? Ne oldu? Yeni Düzenleme Nasıl Olmalıdır? DPD Yayın No:34, Ankara,1977

53. KAYA Fehmi, Mülki idare Amirliği İçerisinde Vali Yardımcılığı Müessesinin Görev, Yetki ve Sorumluluğu ile Sosyal Statüsü Üzerine Bir İnceleme Denemesi, Türk İdare Dergisi, Sayı 395, Ankara, Haziran 1992

54.Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Kararı, 30.05.1985 tarih ve 1089 sayılı.

55.KÜLTÜR BAKANLIĞI, Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Ankara, 1999 54. Mülki ve Mahalli İdareler Düzeyinde Planlama, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988

56.ÖZER Ahmet, Genel İdarenin Taşra Kuruluşları Ve Mülki İdare Amirleri, Türk İdare Dergisi, Sayı:401, Ankara, Aralık 1993

57.ÖZER Ahmet, Valilik Sistemimiz ve Mülki idare Amirleri, Türk İdare Dergisi, Sayı: 428, Ankara, Eylül 2000

58.ÖZER Ahmet, Valilik Sistemimiz ve Mülki idare Amirleri, Türk İdare Dergisi, Sayı:428, Ankara, 2000

59.ÖZKAN Ayhan, Toplam Kalite Yönetiminin Kamu Kesiminde Uygulanabilirliği Ve İlçe Yönetiminde Bir Örnek Model Çalışması, Yayınlanmamış Tez, Ankara, 2001

- 60.ÖZŞEN Tayfur, İl ve İlçe Düzeyinde Planlama, Koordinasyon ve İzleme Mülki Mahalli İdareler Düzeyinde Planlama, Ankara, 1988
- 61.Resmî Gazete, 21.12.1999 tarihli ve 23913 mükerrer sayılı
62. Resmi Gazete, 24.8.2002 Tarihli ve 2002/4720 Sayılı Kararname Eki.
- 63.Resmi Gazete, 11 Ocak 2004 tarih ve 25343 Mükerrer Sayılı
64. Resmi Gazete. 28 Şubat 1998 tarih ve 23272 Sayılı
65. Resmi Gazete. 6.11.1981 Tarih ve 17506 Sayılı
- 66.SAĞLIK BAKANLIĞI, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Sağlık İstatistikleri, Ankara. 2002
- 67.SAGLIK BAKANLIĞI, Yataklı Tedavi Kurumları İstatistik Yıllığı 2003, Ankara, 2004
- 68 SUNGUROĞLU İshak, Harput Yollarında, İstanbul. 1959
- 69.Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği, 16.11.1997 Tarihli ve 23172 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete
- 70.Türk İdari Araştırmalar Vakfı MİAR Grubu, İyi Yönetimin Arayışında Türkiye'de Mülki İdarenin Geleceği, Ankara, 2002
- 71.Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında KHK, 20.07.1982 tarih ve 17760 Sayılı Resmi Gazete
72. Elazığ Valiliği, (Ocak 2010), Sayılarla Elazığ, <http://www.elazig.gov.tr/dn-content/download/sayilarla-elazig-2010-Ocak.pdf>(12.04.2010)
73. Erzincanlı, H.O., (Mart 2010), Köyde mi Yaşamalı Şehirde mi?, [http://www.bahcesel.com/content/view/13888/999/\(12/04/2010\)](http://www.bahcesel.com/content/view/13888/999/(12/04/2010))
74. Özgün Ekonomi ve Makale Arşivi, Kalkınma ve Kalkınma Ekonomisi, http://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi/kalkinma_ekonomisi.html
75. http://www.frmtr.com/ekonomi-iktisat-isletme/745947-ekonomik_kalkinma.html (5.5.2010)
- 76.http://www.liberalavrupa.org/index.php?option=com_content&view=article&id=91:yolsuzluk-ve-rantn-sosyal-anlam&catid=27:esra-kuser&Itemid=7 (5.5.2010)
- 77.http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic?P4=440&P5=B&page1=109&page2=109 (22.5.2010)
78. <http://www.oib.gov.tr/portfoy/etikrom.htm>(22.5.2010)

79. <http://www.ailevadisi.net/ailevadisi/291580-20-yuzyil-turkiye-madencilik-sektorune-genel-bakis.html>(22.5.20010)
80. <http://www.marbleport.com/maden-krom-18.html>(22.5.2010)
81. <http://www.simtes.com.tr/about.asp>(22.5.2010)
82. www.ekodialog.com(22.5.2010)
83. www.aymavisi.org (22.5.2010)
84. www.radikal.com.tr(10.5.2010)(22.5.2010)
85. www.iktisatcilar.blogcu.com(23.5.2010)
86. www.iktisatcilar.blogcu.com(23.5.2010)
87. www.kanal23.com/haber.php?micms=3126,(23.5.2010)
88. <http://www.tbmm.gov.tr/>(23.5.2010)
89. <http://www.yuzyil-turkiye-madencilik-sektorune-genel-bakis.net>(23.5.2010)
90. <http://www.68aksaray.gen.tr>(23.5.2010)
91. www.bahcesel.com(23.5.2010)
92. www.bankaciyiz.biz(23.5.2010)
93. TKB, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Potansiyel Değerlendirme ve Uygun Yatırım Alanları Çalışması, cilt-II, 66
94. <http://tuikrapor.tuik.gov.tr>
95. http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/fayda/golge.htm(23.05.2010)

EKLER

DENİZLİ MİLLETVEKİLİ ADNAN KESKİN'İN, ELAZIĞ-KOVANCILAR'DA BULUNAN BİR FABRİKANIN ETİBANK TARAFINDAN SATIN ALINIP ALINMADIĞINA İLİŞKİN BAŞBAKANDAN SORUSU VE DEVLET BAKANI H. UFUK SÖYLEMEZ'İN YAZILI CEVABI

Sayın milletvekilleri, taşkömürü üretimindeki sorunların çözüm yollarının tespiti ile Türkiye Taşkömürü Kurumunun içinde bulunduğu durumun araştırılarak alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla kurulan (10/13, 53) esas numaralı Meclis

Araştırması Komisyonu raporu üzerindeki görüşmeler tamamlanmıştır.

Sözlü sorular ile kanun tasarı ve tekliflerini görüşmek için, 19 Mart 1997 Çarşamba günü saat 15.00'te toplanmak üzere, birleşimi kapatıyorum.

Kapanma Saati: 20.23

VII. - SORULAR VE CEVAPLAR

A) YAZILI SORULAR VE CEVAPLARI

1. - Denizli Milletvekili Adnan Keskin'in, Elazığ-Kovancılar'da bulunan bir fabrikanın Etibank tarafından satın alınıp alınmadığına ilişkin Başbakan'dan sorusu ve Devlet Bakanı H. Ufuk Söylemez'in yazılı cevabı (7/1912) (1)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Aşağıdaki sorularımın Başbakan tarafından yazılı olarak yanıtlanması için gerekli işlemin yapılmasını dilerim.

Adnan Keskin

Denizli

1. Etibank, Keban Plastik Holding'den alacağını tahsil edebilmek için adı geçen firma aleyhine icra takibine başvurmuş mudur? İcra takibi söz konusu ise, satış aşamasında satıştan niçin vazgeçilmiştir?

2. Satış aşamasına gelen icra takibinden vazgeçilerek Keban Plastik Holding'in Elazığ Kovancılar mevkiindeki sodyum bikromat fabrikası Etibank tarafından pazarlık yöntemi ile satın alınmış mıdır? Satış bedeli kaç paradır?

3. Fabrikada çalışanlar özlük hakları ile birlikte Etibank'a devredilmiş midir? Devredilen personel sayısı nedir?

4. Fabrikada, satın alındığı 1992'den bu yana hiç üretim yapılmış mıdır? Fabrika çalışmakta mıdır? Çalıştırılmıyorsa niçin satın alınmıştır?

T.C. Başbakanlık 13.3.1997

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

Sayı : B.02.01.ÖİB.065.00.00/1528

Konu : Soru Önergesi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Denizli Milletvekili Sayın Adnan Keskin tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına tevcih edilen 7/1912-4957 esas sayılı yazılı soru önergesine verilen cevaplar aşağıdadır.

Soru 1. Etibank, Keban Plastik Holding'den alacağını tahsil edebilmek için adı geçen firma aleyhine icra takibine başvurmuş mudur? İcra takibi söz konusu ise, satış aşamasında satıştan niçin vazgeçilmiştir?

Cevap 1. Etibank Genel Müdürlüğünce, soru önergesinde yer alan Keban Plastik Holding ile ilgili işlem yapılmamış olup, unvanı Keban Holding ve Ortağı Demir Çelik Sanayii A.Ş. olan firmadan 1 232 629 635.- TL.'lık (28.2.1989 tarihi itibariyle) Banka alacağının tahsili için Elazığ 1 inci İcra Müdürlüğünün 1989 /520 esas sayılı dosyasıyla ipoteğin paraya çevrilmesi yoluyla icra takibine geçilmiştir. Takibin kesinleşmesini müteakip kredinin teminatını teşkil eden ipotekli taşınmazlar satışa çıkarılmış olup, 28.12.1989 tarihinde İcra İflas Kanununun 129/2 maddesi uyarınca icra dairesinde yapılan ikinci ihalede söz konusu taşınmazlar, Etibank Genel Müdürlüğüne 9 620 911 000 TL.'ye ihale olunmuştur.

Firma aleyhine yapılan icra takibi sonuçlanmış olup, satış işlemlerinden vazgeçilmemiştir.

Soru 2. Satış aşamasına gelen icra takibinden vazgeçilerek Keban Plastik Holding'in Elazığ Kovancılar mevkiindeki sodyum bikromat fabrikası Etibank tarafından pazarlık yöntemi ile satın alınmış mıdır? Satış bedeli kaç paradır?

Cevap 2. Borçlu Keban Holding ve Ortağı Demir Çelik Sanayii A.Ş.'ne ait Sodyum Bikromat Fabrikası Elazığ İcra Dairesince yapılan satış sonucu, 28.12.1989 tarihinde İcra İflas Kanununun 129 uncu maddesi uyarınca ikinci ihalede 9 620 811 000.- TL. bedelle, Etibank Genel Müdürlüğünce satın alınmıştır. Fabrikanın satışında pazarlık yöntemi uygulanmamıştır.

Soru 3. Fabrikada çalışanlar özlük hakları ile birlikte Etibank'a devredilmiş midir? Devredilen personel sayısı nedir?

Cevap 3. Önergede yer alan bu soru, Etibank Genel Müdürlüğü (Madencilik) bölümünü ilgilendirmesi nedeniyle ve sadece Etibank Bankacılık Bölümü özelleştirme kapsamına alındığı için, Özelleştirme İdaresi Başkanlığının görev alanına girmemektedir.

Soru 4. Fabrikada, satın alındığı 1992'den bu yana hiç üretim yapılmış mıdır? Fabrika çalışmakta mıdır? Çalıştırılmıyorsa niçin satın alınmıştır?

Cevap 4. Fabrikanın satın alınmasından bu yana hiç üretim yapılmamıştır. Bu fabrika, Etibank Genel Müdürlüğünün iştiğal alanına girmesi ve firmanın başkaca mal varlığı bulunmaması sebebiyle banka alacağının tahsilinin sağlanması gayesiyle satın alınmıştır. 1993 yılında Etibank Bankacılık A.O.'nun Etibank Genel Müdürlüğünden ayrılmasını müteakip, söz konusu fabrika Banka uhdesinde kalmıştır. Gerek firmanın iştiğal konusunun Banka ile ilgili olmaması, gerekse Bankalar Kanununun 50 nci maddesi gereğince edinilen gayrimenkullerin 3 yıl içinde elden çıkarılmasının zorunlu olması nedeniyle, fabrika aralıklarla satışa çıkarılmış fakat satılamamıştır. Bilahare, Ö.Y.K.'nun 18.11.1996 tarih, 96/32 sayılı Kararıyla Etibank Genel Müdürlüğüne (Madencilik) devri yapılmıştır.

Bilgilerinize arz ederim.

13 Ağustos 2009
752

9227

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Aşağıdaki sorularımın Sayın Başbakan tarafından yazılı olarak yanıtlanmasını arz ederim.

Saygılarımla.

Yılmaz ATEŞ
Ankara Milletvekili

Elazığ ilimiz, sahip olduğu tarım potansiyeli ve ürün yapısıyla hem bölge hem de ülkemiz açısından önemli bir tarım merkezidir. Ülkemizin pek çok yerinde olduğu gibi Elazığ'da da çiftçilerimiz, sulama kooperatiflerinin elektrik borçları nedeniyle elektrik kesintileriyle karşı karşıya kalmış, elektrik kesintileri nedeniyle sulama yapılamamış, çiftçinin ürünü tarlada kurumuştur. Elazığ tarımının can damarı olan Uluova mevkiinde bulunan yaklaşık 30 köy ve geçimini tarımdan sağlayan 60 bin vatandaşımız susuzluk nedeniyle büyük zara görmüştür.

Bununla birlikte Kuzova'da yapımı devam eden ve 25 yıldır kasıtlı ve yanlış uygulamalar nedeniyle bitirilmediği iddia edilen sulama projesinin bir türlü tamamlanamaması Elazığ tarımının en büyük sorunlarından biri olarak durmaktadır Söz konusu proje kapsamında yapımı planlanan kanalların büyük bir bölümünün bitirilmediği, bitirilenlere de su verilmediği belirtilmektedir. Bölge halkının umutla beklediği bu sulama projesinin bir an önce tamamlanması hem bölge hem de ülke tarımı için büyük önemdedir.

Tarımsal girdilerde yaşanan ve yüzde yüzleri bulan artışlar, ürün fiyatlarının yerinde sayması, ekonomik kriz gibi sorunların yanı sıra tarım alt yapısındaki yetersizlikler Türk tarımını büyük bir çöküşün içine sürüklemektedir.

Konuyla ilgili olarak;

- 1- Elazığ'da elektrik borcu bulunan sulama birliği ve çiftçi sayısı nedir? Toplam borç miktarı nedir? Bu borçlar hangi tarihleri kapsamaktadır?
- 2- Elektrik kesintisi nedeniyle sulanamayan tarım alanı miktarı nedir? Toplam kaç köyü kapsamaktadır? Sulanamayan bu alandan kaç çiftçimiz geçimini sağlamaktadır?
- 3- Elazığ'da sulama yapılamaması nedeniyle ortaya çıkan ürün kaybı ve ekonomik değeri nedir?
- 4- Her yıl bir kâbus haline gelen elektrik kesintilerinin bir daha yaşanmaması için kalıcı ne tür önlemler almayı düşünüyorsunuz?
- 5- Kuzova sulama projesinin yüzde kaçını tamamlanmıştır? Bitirilmesi için gereken kaynak miktarı nedir? 2009 yılı için ne kadar kaynak ayrılmıştır? Ne zaman tamamlanarak hizmete açılacaktır?

9227

- 6- Kasıtlı ve yanlış uygulamalar nedeniyle tamamlanmadığı iddia edilen bu projenin 25 yıldır hayata geçirilememesi nedeniyle oluşan ekonomik kayıp nedir?
- 7- Elazığ'da 2009 yılı için sulama ve diğer tarımsal altyapı yatırımları için ayrılan kaynak miktarı nedir? Bölgenin tarım potansiyeli de dikkate alındığında yeterli görülebilir mi? 2010 yılı hedefleri nedir?

Yazılı Soru Önergesinin Metni	
Dönemi ve Yasama Yılı	23/4

Dönemi ve Y.Yılı	Esas No	Başkanlığa Geliş Tarihi	Önergenin Özeti
23 / 4	7 / 9227	14/08/2009	Elazığ tarımındaki sulama sorunlarına ilişkin Son Durumu : Süresi içinde cevaplandırılmadığından gelen kağıtlarda yayımlandı
Esas Numarası		7/9227	
Başkanlığa Geliş Tarihi		14/08/2009	
Önergenin Özeti		Elazığ tarımındaki sulama sorunlarına ilişkin	
Önergenin Sahibi		CHP Ankara Mv.YILMAZ ATEŞ	
Önergenin Muhatabı		Başbakan İstanbul Mv.RECEP TAYYİP ERDOĞAN	
Önergeyi Cevaplayan			
Önergenin Son Durumu		Süresi İçinde Cevaplandırılmadığından Gelen Kağıtlarda Yayımlandı	

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Elazığ’ da doğdum. İlkokul, ortaokul ve liseyi Elazığ’ da bitirdim. 1996 – 2000 yılları arasında İnönü Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldum.

2001 yılında F.Ü. Bingöl MYO’ nda öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladım. Halen aynı okulda Bingöl Üniversitesi kurulması nedeniyle Bingöl Üniversitesi bünyesinde aynı kadroda çalışmaktayım.

Elazığ / 2010

Oktay YAVUZ